

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ ΕΥΣΤΑΘΙΑ ΣΩΦΡΟΝΑ ΦΛΩΡΑ ΚΙΑΜΙΛΗ

ΑΓΩΓΗ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Γ' ΕΠΑ.Λ.

ΤΟΜΕΑΣ ΥΓΕΙΑΣ - ΠΡΟΝΟΙΑΣ - ΕΥΕΞΙΑΣ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΑΓΩΓΗ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΗΛΙΚΙΑΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Μαρία Νικολακάκη

Νηπιαγωγός, Δασκάλα, B.E.d,
M.E.d., Ph.D Επιστημών της Αγωγής

Ευσταθία Σωφρονά

Νηπιαγωγός - Διακοσμήτρια

Φλώρα Κιαμίλη

Νηπιαγωγός - Κοινωνιολόγος

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ

Ροζάκος Γεώργιος

Ειδικός Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΡΙΣΗΣ

Σπύρος Πανταζής

Επίκουρος Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Κωνσταντίνα Παπαλουκά

Νηπιοκόμος, ειδικευμένη στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό,
Καθηγήτρια ΤΕΕ

Μαρία Σακελλαρίου

Βρεφονηπιοκόμος - Θεολόγος, Δρ. Παιδαγωγικής

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κωστούλα Φορτούνη, Φιλολόγος

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Κωνσταντίνα Δημητρέλου, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Σταμάτης Αλαχιώτης

Καθηγητής Γενετικής Πανεπιστημίου Πατρών

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Επιστημονικός υπεύθυνος του Έργου

Γεώργιος Βούτσινος

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Υπεύθυνη του τομέα Υγείας και Πρόνοιας

Ματίνα Στάππα, Οδοντίατρος

Πάρεδρος ε.θ. Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μαρία Νικολακάκη

Ευσταθία Σωφρονά

Φλώρα Κιαμίλη

Η συγγραφή και η επιστημονική επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε
υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΑΓΩΓΗ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Γ' ΕΠΑ.Λ.

Ειδικότητα: Βοηθών Βρεφονηπιοκόμων

ΤΟΜΕΑΣ ΥΓΕΙΑΣ - ΠΡΟΝΟΙΑΣ - ΕΥΕΞΙΑΣ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

1.1. Έννοια της Προσχολικής Αγωγής.....	15
1.2. Αναγκαιότητα της Προσχολικής Αγωγής	21
1.3. Σκοποί της Προσχολικής Αγωγής.....	24
1.4. Ο αντισταθμιστικός ρόλος της Προσχολικής Αγωγής.....	26
Ανακεφαλαίωση	29
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

2.1. Εισαγωγή	33
2.2. Αρχαία Περίοδος	33
2.2.1 Αρχαία Ελληνική Περίοδος.....	34
α) Πλάτωνας.....	34
β) Αριστοτέλης	35
2.2.2. Ρωμαϊκή εποχή	36
Πλούταρχος.....	36
2.3. Μέση Περίοδος	37
2.3.1. Βυζάντιο	37
2.3.2. Μεσαίωνα	38
2.3.3. Αναγέννηση	38
2.4. Πρόδρομοι Προσχολικής Αγωγής	39
2.4.1. Κομένιος	39
2.4.2. Τ. Λοκ	40
2.4.3. Ρουσσώ	41
2.4.4. Πεσταλότσι	42

2.5.	Σύγχρονη Περίοδος	42
2.5.1.	Γαλλία	42
2.5.2.	Γερμανία.....	43
2.5.3.	Ιταλία.....	45
2.5.4.	Μ. Βρετανία	46
2.5.5.	Ελβετία.....	46
2.5.6.	Βέλγιο.....	48
2.5.7.	Ανατολική Ευρώπη.....	48
2.5.8.	Η.Π.Α	49
2.6.	Η βιωματική προσέγγιση της μάθησης, προσέγγιση project	50
2.7.	Ανοιχτό Σχολείο-Ανοιχτό Κέντρο Προσχολικής εκπαίδευσης	51
2.8.	Νέες τάσεις Προσχολικής Αγωγής	51
	Ανακεφαλαίωση	54
	Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΘΕΜΕΛΙΩΤΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

3.1.	Ιωάννης Ερρίκος Πιस्ताλότσι	59
	Το έργο του	59
	Το παιδαγωγικό του υλικό	60
3.2.	Φρειδερίκος Φρέμπελ.....	62
	Το έργο του	62
	Το παιδαγωγικό του υλικό	63
3.3.	Μαρία Μοντεσσόρι	66
	Το έργο της	66
	Το παιδαγωγικό της υλικό	69
3.4.	Οβίδιος Ντεκρολύ	71
	Το έργο του	72
	Το παιδαγωγικό του υλικό	73
	Ανακεφαλαίωση	75
	Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΑΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ

4.1. Η εξέλιξη του θεσμού.....	79
4.2. Σκοπός και αναγκαιότητα του Βρεφονηπιακού σταθμού.....	82
4.3. Ημερήσιο πρόγραμμα απασχόλησης των παιδιών	84
4.4. Το ψυχοπαιδαγωγικό υλικό	89
Ανακεφαλαίωση	96
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	97

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

5.1. Ιστορική εξέλιξη του Νηπιαγωγείου στην Ελλάδα	101
5.2. Σκοπός του Νηπιαγωγείου.....	103
5.3. Ημερήσιο Πρόγραμμα	106
5.4. Ύλη/ Μέσα του Νηπιαγωγείου	108
5.5. Διδακτικό Κλίμα.....	109
5.6. Η Οργάνωση του Νηπιαγωγείου	112
Ανακεφαλαίωση	114
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	115

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

6.1. Ο/η παιδαγωγός στην τάξη	119
6.2. Η συνεργασία παιδαγωγού-γονέων	124
6.3. Η συμβολή του/της παιδαγωγού στην προσαρμογή του παιδιού στο Βρεφονηπιακό σταθμό-Νηπιαγωγείο	127
6.4. Συνεργάτες της Προσχολικής Αγωγής	129
Ανακεφαλαίωση	130
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	131

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7**ΤΟΜΕΙΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

7.1. Ψυχοκινητικός τομέας	135
7.1.1. Ο ρόλος της αγωγής	135
7.1.2. Δραστηριότητες	142
7.2. Αισθητηριακός τομέας	148
7.2.1. Ο ρόλος της αγωγής	148
7.2.2. Δραστηριότητες	150
7.3. Νοητικός τομέας	154
7.3.1. Ο ρόλος της αγωγής	154
7.3.2. Δραστηριότητες	157
7.4. Κοινωνικο-συναισθηματικός, ηθικός - θρησκευτικός τομέας	160
7.4.1. Ο ρόλος της αγωγής	160
7.4.2. Ο ρόλος του/της παιδαγωγού	166
7.4.3. Δραστηριότητες	166
Ανακεφαλαίωση	169
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	171

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8**ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ - ΑΝΑΓΝΩΣΗ - ΓΡΑΦΗ**

8.1. Σύγχρονες αντιλήψεις για τον προφορικό λόγο, την Ανάγνωση και τη Γραφή	175
8.2. Προφορικός Λόγος - Ο ρόλος της αγωγής	177
8.2.1. Δραστηριότητες Προφορικού Λόγου	178
8.3. Ανάγνωση - Ο ρόλος της αγωγής	180
8.3.1. Δραστηριότητες Ανάγνωσης	181
8.4. Γραφή, γραπτή έκφραση - Ο ρόλος της αγωγής	182
8.4.1. Δραστηριότητες γραφής	187
8.5. Ο ρόλος του/της παιδαγωγού Προσχολικής Εκπαίδευσης	190
Ανακεφαλαίωση	192
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	193

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

9.1. Φυσικές Επιστήμες	197
9.1.1. Φυσική	202
9.1.2. Βιολογικές Επιστήμες(Ζωολογία, Φυτολογία)	204
9.1.3. Οικολογία (Περιβαλλοντική Εκπαίδευση)	210
9.2. Κοινωνικές Επιστήμες.....	216
9.2.1. Ο ρόλος της αγωγής	216
9.2.2. Μεθοδολογία - Ενδεικτικές Δραστηριότητες	221
Ανακεφαλαίωση	225
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	226

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

10.1. Η Έννοια του Αριθμού στα παιδιά προσχολικής ηλικίας.....	229
10.2. Η Διδασκαλία των Μαθηματικών στην Προσχολική Εκπαίδευση	232
10.3. Μεθοδολογία διδασκαλίας των Μαθηματικών	235
Ανακεφαλαίωση	238
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	239

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

11.1. Εισαγωγή	243
11.2. Εικαστική τέχνη (Ζωγραφική, Πλαστική, Κοπτική-Κολλητική, Κολλάζ κ.ά.).....	244
11.3. Μουσική	245
11.4. Θεατρική τέχνη (Δραματοποίηση, Θεατρικό παιχνίδι, Κουκλοθέατρο - Θέατρο Σκιών)	247
11.5. Λογοτεχνία	249
11.6. Γνωριμία των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, με τα δημιουργήματα της ελληνικής και παγκόσμιας παράδοσης.....	249
Ανακεφαλαίωση	251
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	252

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι2**ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ**

12.1. Σημασία του Παιχνιδιού.....	255
12.2. Παιχνίδι και εκμάθηση κοινωνικών ρόλων	267
12.3. Παιχνίδι και προσωπικότητα του παιδιού	270
Ανακεφαλαίωση	274
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	275

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι3**ΜΜΕ ΚΑΙ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ**

13.1. Ο παιδαγωγικός ρόλος των ΜΜΕ	279
13.2. Αγωγή χρήσης των Μ.Μ.Ε	283
13.3. Τηλεόραση	289
13.4. Ηλεκτρονικός υπολογιστής.....	292
Ανακεφαλαίωση	296
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	297

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι4**Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ**

14.1. Η αξιολόγηση στην Προσχολική Αγωγή	301
14.2. Ο φάκελος εργασιών του παιδιού.....	302
Ερωτήσεις - Θέματα προς Συζήτηση	304

ΓΛΩΣΣΑΡΙ	305
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	309

Πρόλογος

Όταν βλέπω ένα παιδί, αισθάνομαι δύο πράγματα: τρυφερότητα για το παιδί τώρα και σεβασμό για τον άνθρωπο που θα γίνει.

(Louis Pasteur)

Το βιβλίο αυτό προορίζεται για τους μαθητές και τις μαθήτριες της Β' τάξης 1^{ου} Κύκλου και του 2^{ου} Κύκλου των Τ.Ε.Ε. του Τομέα Υγείας και Πρόνοιας της ειδικότητας Βοηθών Βρεφονηπιοκόμων.

Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα μάθουν τις βασικές έννοιες της Προσχολικής Αγωγής, έτσι ώστε σταδιακά να γίνουν ικανοί να συμβάλουν με τις δικές τους δυνάμεις και δυνατότητες στην οικοδόμηση μιας σωστής και εποικοδομητικής συνεργασίας μεταξύ βρεφονηπιοκόμων, νηπιαγωγών και βοηθών βρεφονηπιοκόμων, προς όφελος των παιδιών.

Με τη διδασκαλία του μαθήματος της Αγωγής Προσχολικής Ηλικίας, επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- ☀ Να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα και τη σημασία της αγωγής στην Προσχολική Εκπαίδευση,
- ☀ να σχηματίσουν μια γενική εικόνα της εξέλιξης της Προσχολικής Αγωγής,
- ☀ να γνωρίσουν το ρόλο του/της παιδαγωγού στη βρεφονηπιακή ηλικία,
- ☀ να αντιληφθούν το ρόλο των δραστηριοτήτων για την ολόπλευρη ψυχοπνευματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού,
- ☀ να αναπτύξουν ευαισθησία και αγάπη προς το παιδί.

Οι ειδικοί στόχοι του μαθήματος είναι οι εξής:

- ☀ Να γνωρίσουν το περιεχόμενο της Προσχολικής Αγωγής,
- ☀ να μάθουν σε ποιους επιμέρους τομείς της ανάπτυξης του παιδιού αναφέρεται η Προσχολική Αγωγή,
- ☀ να μπορούν να επιλέγουν τις κατάλληλες δραστηριότητες για κάθε επιμέρους τομέα ανάπτυξης,
- ☀ να συνειδητοποιήσουν ότι η αγωγή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του ανθρώπου.

Η συγγραφή του βιβλίου ακολουθεί το αντίστοιχο Αναλυτικό Πρόγραμμα και τις υποδείξεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Η ύλη του βιβλίου διαιρείται σε δεκατέσσερα κεφάλαια. Στα κεφάλαια ορίζονται οι γενικές αρχές της Προσχολικής Αγωγής, μελετώνται ξεχωριστά ο Βρεφονηπιακός Σταθμός και το Νηπιαγωγείο, και τέλος, παρουσιάζονται τα μαθήματα που διδάσκονται στη Προσχολική Αγωγή, συνοδευμένα από δραστηριότητες.

Στο τέλος κάθε κεφαλαίου υπάρχει ανακεφαλαίωση, ερωτήσεις, ασκήσεις και δραστηριότητες, με σκοπό την εμπέδωση των θεωρητικών γνώσεων. Το γλωσσάριο και το ευρετήριο στο τέλος του βιβλίου πιστεύουμε ότι θα βοηθήσουν, ώστε το βιβλίο να γίνει πιο εύχρηστο και λειτουργικό. Η βιβλιογραφία που παρατίθεται στοχεύει να αποτελέσει έναυσμα και κίνητρο για αναζήτηση πρόσθετων γνώσεων και πληροφοριών.

Η εποχή που συγγράφεται το βιβλίο είναι γενικά περίοδος μεταβολών και εκσυγχρονισμού του περιεχομένου της Προσχολικής Αγωγής. Σε πολλές περιπτώσεις ανατρέξαμε στη διεθνή βιβλιογραφία για τη θεωρητική θεμελίωση εννοιών που δεν έχουν ερευνηθεί στην ελληνική εμπειρία.

Το βιβλίο αυτό αναφέρεται στην προσχολική αγωγή, που αποτελείται από τα νηπιαγωγεία και από τους παιδικούς σταθμούς. Στα νηπιαγωγεία εργάζεται ο/η νηπιαγωγός, ενώ στους βρεφονηπιακούς σταθμούς ο/η βρεφονηπιοκόμος, ο/η νηπιαγωγός και οι βοηθοί βρεφονηπιοκόμων, στους οποίους απευθύνεται το βιβλίο. Με τον όρο ο/η παιδαγωγός (εννοείται προσχολικής αγωγής) καλύπτονται και οι τρεις παραπάνω όροι. Με αυτόν τον τρόπο χρησιμοποιούνται οι όροι αυτοί και στο συγκεκριμένο βιβλίο. Οι συγγραφείς θα δεχτούν ευχαρίστως παρατηρήσεις στο περιεχόμενο του βιβλίου που θα έχουν ως αποτέλεσμα τη βελτίωσή του.

Η συγγραφική ομάδα εκφράζει τις ευχαριστίες της προς τους κριτές για τις υποδείξεις και παρατηρήσεις τους, καθώς και προς όλους τους παράγοντες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, για τη συνδρομή τους.

Επίσης θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας προς τα παιδιά και τους φορείς (Βρεφονηπιακός Σταθμός Χριστοδουλάκειο Π.Ι.Κ.Π.Α., Δημοτικοί Σταθμοί Δήμου Χολαργού) που μας βοήθησαν στην παραγωγή του φωτογραφικού υλικού.

Η Συγγραφική Ομάδα

κεφάλαιο 1

γενική θεώρηση της προσχολικής αγωγής

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου
οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

- Να κατανοήσουν την έννοια της Προσχολικής Αγωγής.
- Να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητά της.
- Να γνωρίσουν τους σκοπούς της Προσχολικής Αγωγής.
- Να κατανοήσουν ότι η αγωγή της προσχολικής ηλικίας αντισταθμίζει τις ελλείψεις του περιβάλλοντος του παιδιού.

1.1. Έννοια της Προσχολικής Αγωγής

Η Προσχολική Αγωγή αποτελεί μέρος της Γενικής Εκπαίδευσης και είναι η επέκτασή της προς τα κάτω. Είναι η εκπαίδευση που αφορά το πρώτο στάδιο της ζωής του ανθρώπου, από τη γέννησή του μέχρι και την είσοδό του στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Η πλαστικότητα των πρώτων παιδικών χρόνων σε συνδυασμό με τη μεγάλη σημασία των πρώτων εμπειριών και βιωμάτων του παιδιού καθιστούν αναγκαία την οργανωμένη Προσχολική Αγωγή, η οποία συμπληρώνει το έργο της οικογένειας, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που υπάρχουν δυσκολίες (οικονομική ανέχεια, κοινωνική δυσκολία προσαρμογής, εργαζόμενη μητέρα κ.τ.λ.).

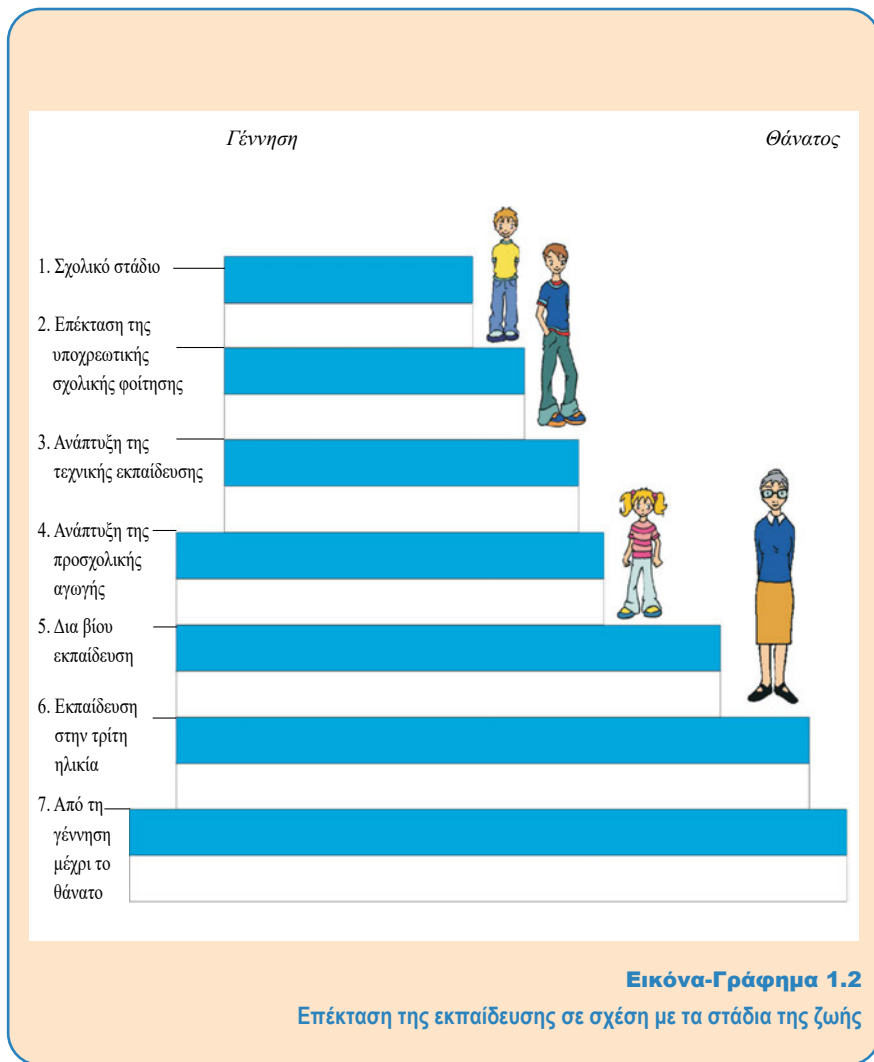

Εικόνα 1.1

Η Προσχολική Αγωγή ως κέντρο παιδείας και ψυχαγωγίας

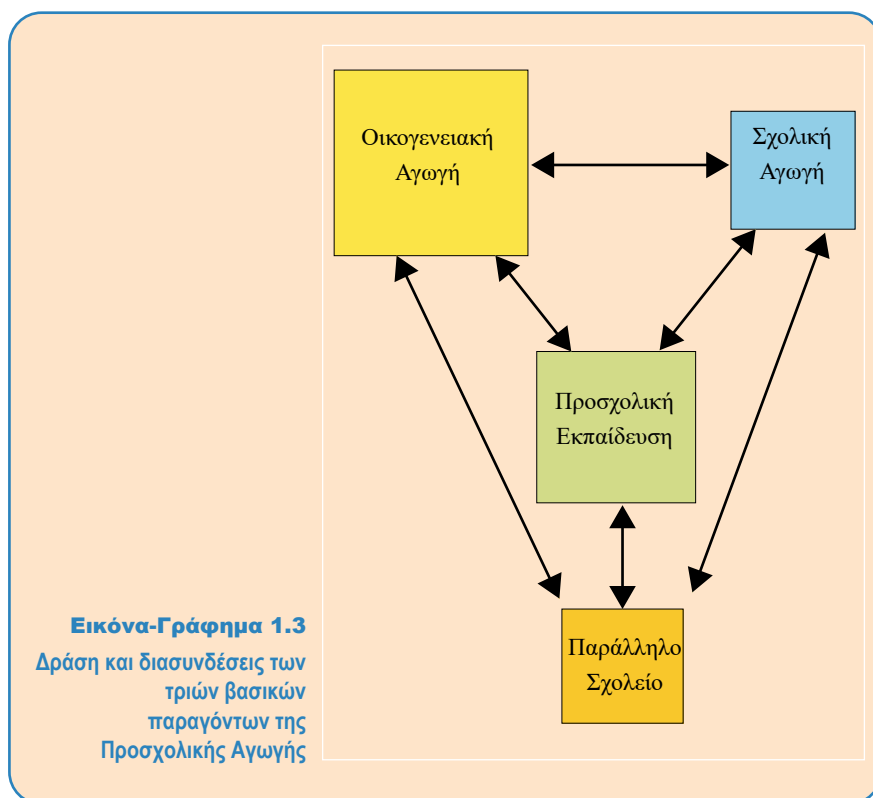
Η **Προσχολική Αγωγή** ως σκόπιμη και συνειδητή ενέργεια επιδιώκει να προσανατολίσει το παιδί προς ορισμένους σκοπούς και στόχους, οι οποίοι ευνοούν την ομαλή ανάπτυξη και προσαρμογή του στο κοινωνικό σύνολο, με

την ενεργοποίηση των ψυχοπνευματικών και σωματικών του δυνάμεων και ικανοτήτων. Έργο της είναι να υποβοηθήσει το παιδί να διανύσει ομαλά την αναπτυξιακή του πορεία και να μεταβεί από το νήπιο που είναι στο παιδί της σχολικής περιόδου, εφοδιασμένο με ικανότητες, δεξιότητες και εμπειρίες για να ενταχθεί ομαλά στην κοινωνική πραγματικότητα του σχολείου, ενεργοποιώντας το σύνολο των ψυχοπνευματικών, δημιουργικών και κινητικών του δυνάμεων.

Η λέξη **αγωγή** ετυμολογικά παράγεται από το ρήμα άγω, που σημαίνει οδηγώ κάποιον προς ένα σκοπό ή προς μια κατεύθυνση. Ως εκπαιδευτικός όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά, για να δηλώσει τη με συνοδεία μετάβαση του παιδιού στο σχολείο από τον παιδαγωγό, που στην αρχαιότητα ήταν ένας δούλος. Αργότερα η λέξη απόκτησε μεταφορική σημασία και σήμαινε την επίβλεψη, την καθοδήγηση, τη διδασκαλία του παιδιού, δηλαδή την επίδραση από τον/την παιδαγωγό. Με τον όρο αγωγή σήμερα εννοούμε την επίδραση του κοινωνικο-πολιτιστικού περιβάλλοντος και ιδιαίτερα την επίδραση των ενηλίκων (εκπαιδευτικών, γονέων κ.τ.λ.) στο παιδί (Κιτσαράς, 1991).

Η αγωγή αποτελεί πράξη. Αυτό φαίνεται από το ότι επιδιώκει να υλοποιήσει πρακτικούς σκοπούς. Η αγωγή δεν είναι μονόδρομος, αλλά καθορίζεται από την αλληλεπίδραση παιδαγωγού-παιδαγωγούμενου. Επίσης, πολύ μεγάλο ρόλο παίζει η στάση, η συμπεριφορά και το παράδειγμα του/της παιδαγωγού.

Αν η Προσχολική Αγωγή είναι η διαδικασία του προσανατολισμού του παιδιού σε ορισμένες αξίες, στάσεις, δεξιότητες και γνώσεις με σκοπό την κοινωνικοποίησή του, ο θεσμός που διαθέτει τα κατάλληλα μέσα και όπου συντελείται η Προσχολική Αγωγή είναι η **Προσχολική Εκπαίδευση**.

Η Προσχολική Εκπαίδευση είναι το κομμάτι εκείνο του εκπαιδευτικού συστήματος, που αφορά στην ηλικία πριν το Δημοτικό σχολείο. Στην προσχολική ηλικία οι παράγοντες που παρεμβαίνουν και ασκούν αγωγή στο παιδί είναι οι γονείς, ο εκπαιδευτικός και το περιβάλλον. Η Προσχολική Αγωγή είναι ιδιωτική και ανεπίσημη από τη μια και οργανωμένη και επίσημη από την άλλη. Στην πρώτη περίπτωση προσφέρεται από την οικογένεια, ενώ στη δεύτερη από την Προσχολική Εκπαίδευση, δηλαδή από τους Βρεφονηπιακούς σταθμούς και τα Νηπιαγωγεία.

Η ορολογία που αναφέρεται στην αγωγή του ατόμου πριν την εισαγωγή του στο Δημοτικό σχολείο ποικίλλει, ανάλογα με το κριτήριο που χρησιμοποιείται. Έτσι, μπορεί κανείς να βρει όρους, όπως βρεφική αγωγή, στοιχειώδης αγωγή, αγωγή μικρών παιδιών, πρώιμη αγωγή κ.τ.λ. Στην Ελλάδα έχει καθιερωθεί ο όρος **Προσχολική Αγωγή**, όρος ατελής, γιατί αμφισβητεί τους θεσμούς του Βρεφονηπιακού σταθμού και του Νηπιαγωγείου ως σχολείου, αφού δηλώνει την αγωγή πριν από το σχολείο. Ίσως θα μπορούσε να μιλήσει κανείς για Προδημοτική Αγωγή ή Νηπιαγωγική.

Εικόνα 1.4

Προετοιμασία για ομαδική δραστηριότητα με την παρουσία της παιδαγωγού

Η Προσχολική Αγωγή ως θεσμός, προσπαθεί να συμφιλιώσει τις διαφορετικές απόψεις για τη λειτουργία της. Ορισμένοι θεωρούν ότι είναι μορφωτικός ο ρόλος της, ενώ άλλοι ότι είναι παιδαγωγικός. Σε αυτό συμβάλλουν και οι διαφορετικές μορφές με τις οποίες λειτουργεί. Έτσι βρίσκει κανείς Βρεφονηπιακούς σταθμούς, Παιδικούς σταθμούς, Νηπιαγωγεία για νήπια και προνή-

πια. Όλα αυτά τα διαφορετικά ιδρύματα αφορούν και διαφορετικές ηλικίες της Προσχολικής Αγωγής.

Στην Ελλάδα σήμερα λειτουργούν δύο τύποι προσχολικών ιδρυμάτων:

☀ Το Νηπιαγωγείο, που δέχεται παιδιά ηλικίας 3,5-6 ετών και υπάγεται στην αρμοδιότητα του ΥΠΕΠΘ. Η φοίτηση στο Νηπιαγωγείο είναι διετής και εγγράφονται σε αυτό νήπια που συμπληρώνουν την 1^η Οκτωβρίου ηλικία 3 ετών και 6 μηνών. Η ηλικία αποδεικνύεται από ληξιαρχική πράξη γέννησης. Η φοίτηση στο Νηπιαγωγείο γίνεται υποχρεωτική σταδιακά, ύστερα από κοινή απόφαση των Υπουργείων Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Οικονομικών. Τα Νηπιαγωγεία είναι μονοθέσια ή διθέσια. Τα μονοθέσια λειτουργούν με 7-30 μαθητές, ενώ τα διθέσια με 31-60 μαθητές.

☀ Ο Βρεφονηπιακός σταθμός, που δέχεται παιδιά από 2,5-6 ετών και μερικές φορές από 8 μηνών, υπάγεται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, και πρόσφατα και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Άλλοι φορείς που διαθέτουν Βρεφονηπιακούς σταθμούς είναι ο Ι.Β.Σ.Α. (Ίδρυμα Βρεφονηπιακών Σταθμών Αθηνών), ο Ε.Ο.Π. (Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας), το Π.Ι.Κ.Π.Α. (Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιλήψεως)¹, κ.ά.

Παράλληλα λειτουργούν και πολλοί ιδιωτικοί Βρεφονηπιακοί σταθμοί και Νηπιαγωγεία. Οι ιδιωτικοί Βρεφονηπιακοί σταθμοί δέχονται και παιδιά από μικρότερη ηλικία (δύο μηνών και πάνω).

1 Με το Νόμο 2648/1998 ο Ε.Ο.Π., το Π.Ι.Κ.Π.Α. και το Κέντρο Βρεφών Μητέρα, ενώθηκαν και αποτελούν τον Εθνικό Οργανισμό Κοινωνικής Φροντίδας.

Εικόνα 1.5

Ομαδική εργασία μαθητών

Ο σκοπός των ιδρυμάτων της Προσχολικής Εκπαίδευσης, όπως προκύπτει από το νομικό πλαίσιο, είναι διαφορετικός. Ο σκοπός του Νηπιαγωγείου είναι εκπαιδευτικός και εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Ο σκοπός του Παιδικού σταθμού είναι κοινωνικός και αφορά την ημερήσια ψυχαγωγία των παιδιών, αλλά και παιδαγωγικός, σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας των Κρατικών Παιδικών Σταθμών (Καν. Λειτουργίας ΚΠΣ, αριθμ. 5, απόφαση Γ2α/οικ.4108/1988, ΦΕΚ 546/1988 τ. Β'). Για τη στελέχωση των Νηπιαγωγείων η πολιτεία ορίζει την πρόσληψη νηπιαγωγών που αποφοίτησαν από αντίστοιχες Πανεπιστημιακές σχολές ή τις Σχολές Νηπιαγωγών διетуός φοίτησης, που έχουν τώρα καταργηθεί. Για τους Βρεφονηπιακούς σταθμούς προβλέπεται η πρόσληψη βρεφονηπιοκόμων, νηπιαγωγών, και βοηθών βρεφονηπιοκόμων. Υπάρχει παρ' όλα αυτά **νομικό κενό** όσον αφορά την στελέχωση και τα όρια των αρμοδιοτήτων του προσωπικού των Βρεφονηπιακών σταθμών.

Ο Παιδικός σταθμός και το Νηπιαγωγείο είναι οι χώροι που βασικό στόχο έχουν να διαπλάθουν στη βάση των αρχών της Παιδαγωγικής επιστήμης την προσωπικότητα του παιδιού (Τζιαντζή, 2000). Η εκπαίδευση που βασίζεται στη μορφή της συστηματοποιημένης απασχόλησης είναι ένα μέσο για την κατανόηση ενός συγκεκριμένου και συστηματοποιημένου εκπαιδευτικού περιεχομένου. Το διαφοροποιημένο εκπαιδευτικό περιεχόμενο της διδασκαλίας δίνει τη δυνατότητα για την πολύπλευρη διαμόρφωση της παιδικής προσωπικότητας.

Ο ρόλος του προγράμματος στον Παιδικό σταθμό και στο Νηπιαγωγείο έχει τη δική του εκπαιδευτική σημασία. Δίνει τη δυνατότητα να ασκηθεί το παιδί στην πνευματική δραστηριότητα και να μαθαίνει πώς να μαθαίνει. Ο παιδαγωγικός σκοπός εκπληρώνεται με συγκεκριμένους στόχους, με ηθικές αξίες, με τη γνωριμία του παιδιού με το περιβάλλον του, με το βαθμιαίο πέρασμα από την αντίληψη των φαινομένων στο πέρασμα των εννοιών.

Εικόνα 1.6

Οι άνδρες παιδαγωγοί εισέρχονται ολοένα και περισσότερο στο χώρο της Προσχολικής Αγωγής

Εικόνα 1.7

Τα παιδιά καλλιεργούν συγχρόνως με παιγνιώδη τρόπο τις γνώσεις, τις αισθήσεις και τις δεξιότητές τους

1.2. Αναγκαιότητα της Προσχολικής Αγωγής

Γιατί τα μικρά παιδιά πρέπει να πηγαίνουν σε Βρεφονηπιακούς σταθμούς και σε Νηπιαγωγεία; Μήπως η απομάκρυνσή τους από το οικογενειακό περιβάλλον τα τραυματίζει; Με τα ερωτήματα αυτά θα ασχοληθούμε στη συνέχεια.

Σύμφωνα με τα τελευταία πορίσματα της Παιδαγωγικής, ο άνθρωπος γεννιέται έχοντας ένα σύνολο ικανοτήτων εν δυνάμει, που η αγωγή και η μάθηση μπορεί να καλλιεργήσει. Η αγωγή αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο του ανθρώπου. Ο άνθρωπος γεννιέται αποκλειστικά και ολότελα αβοήθητος. Σε σχέση με άλλα ζώα, αν δε βοηθηθεί, δεν μπορεί να επιβιώσει. Οι δυνατότητές του όμως είναι τεράστιες. Χρειάζεται μόνο να αφυπνιστούν με την αγωγή και

τη μάθηση. Με άλλα λόγια, όπως είπε και ο Kant, *ο άνθρωπος είναι ένα ον που πρέπει να εκπαιδευτεί*.

Εικόνα 1.8

Η ανάγκη αυτοέκφρασης
των παιδιών βρίσκει
ανταπόκριση στο χώρο της
προσχολικής εκπαίδευσης

Ο όγκος του αποθέματος της κοινωνικής κληρονομιάς μεγαλώνει ακατάπαυστα. Και η πρόσληψη του αυξανόμενου αυτού όγκου απαιτεί παράταση της περιόδου διαπαιδαγώγησης και εκπαίδευσης των παιδιών. Γι' αυτό και η ανθρώπινη παιδική ηλικία δεν είναι μόνο προϊόν της εξέλιξης, αλλά και της ιστορίας. Η φυσική παιδική ηλικία παραμένει αμετάβλητη, αλλά η κοινωνική επηρεάζεται από την εξέλιξη της κοινωνίας. Όσο πιο εξελιγμένη είναι η κοινωνία, τόσο παρατεταμένη είναι η παιδική ηλικία.

Τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού έχουν ζωτική σημασία για τη σωματική, διανοητική και κοινωνική του ανάπτυξη. Γι' αυτό, πρέπει να δοθεί σημασία στην καλλιέργεια των αισθήσεων του παιδιού και την απόκτηση εμπειριών που ενθαρρύνουν την εντύπωση, την έκφραση και την επικοινωνία.

Σήμερα, η αναγκαιότητα της Προσχολικής Αγωγής αναγνωρίζεται διεθνώς. Σύμφωνα με την Unesco (1961):

- ✿ Είναι ανάγκη να εξασφαλιστεί στο παιδί, από την πιο μικρή του ηλικία, μια εκπαίδευση κατάλληλη για την πνευματική, ηθική και σωματική του εξέλιξη.
- ✿ Όσο και αν η οικογένεια παραμένει το ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη του παιδιού, σήμερα έχει ανάγκη να βοηθηθεί, γιατί και με τις καλύτερες ακόμα προϋποθέσεις δεν μπορεί πια να ικανοποιήσει όλες τις ανάγκες του παιδιού για αγωγή και εκπαίδευση, όταν αυτό πλησιάζει την ηλικία των τεσσάρων ετών.

- ☀ Η Προσχολική Αγωγή είναι κοινωνικό αίτημα της εποχής, αφού αυξάνεται συνεχώς ο αριθμός των γυναικών που εργάζονται έξω από το σπίτι.
- ☀ Η φοίτηση του παιδιού στα προσχολικά ιδρύματα προπαρασκευάζει τη φυσική μετάβασή του από την οικογενειακή ζωή στο σχολικό περιβάλλον.
- ☀ Η φοίτηση ενός παιδιού στα προσχολικά ιδρύματα δίνει τη δυνατότητα να διαγνωστούν εγκαίρως ενδεχόμενες πνευματικές ή σωματικές διαταραχές στην εξέλιξή του, που βελτιώνονται ή και θεραπεύονται πιο εύκολα, όταν γίνεται η διάγνωσή τους νωρίς.

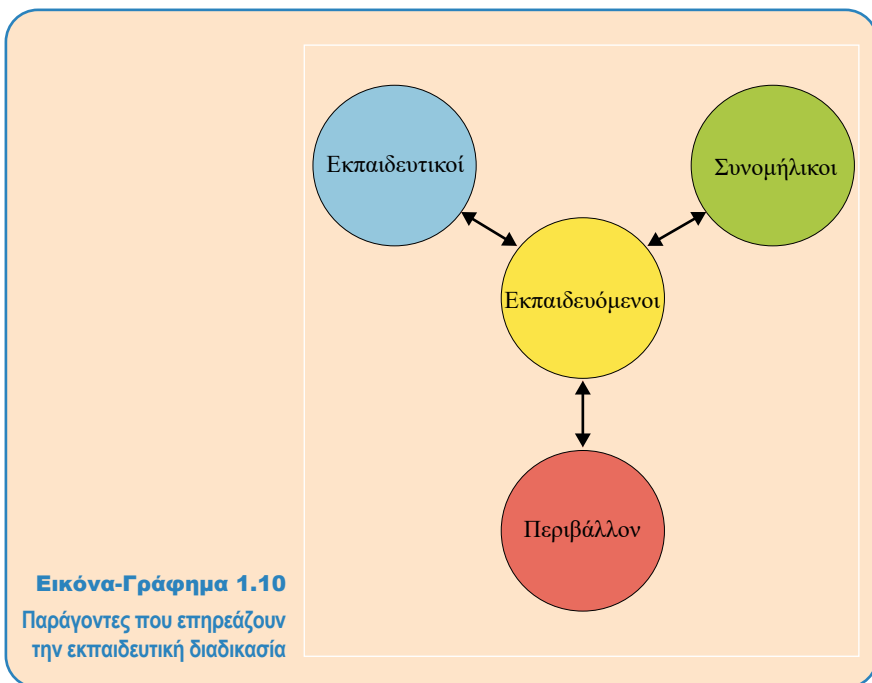
Εικόνα 1.9

Μέσα από τη δραματοποίηση,
το παιδί μαθαίνει να ενεργεί
κοινωνικά

Πολλά άλλα συνέδρια κινήθηκαν στα ίδια επίπεδα και τόνισαν την αναγκαιότητα της Προσχολικής Αγωγής. Η αρχή της ικανοποίησης των βασικών αναγκών του παιδιού αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αποστολή της Προσχολικής Αγωγής. Η υπεροχή της πρόληψης σε σύγκριση με την επανόρθωση επιβάλλουν την ύπαρξή της. Το παιδί της προσχολικής ηλικίας χρειάζεται ποσότητα και ποιότητα εμπειριών για να μεγιστοποιήσει τις κάθε μορφής ικανότητές του, για να ανακαλύψει, να γνωρίσει και να αποδεχτεί τον εαυτό του και το κοινωνικό και φυσικό σύνολο που το περιβάλλει και να αναπτύξει δημιουργική σχέση αλληλεπίδρασης μαζί του.

Η οικογένεια δεν είναι, στις περισσότερες περιπτώσεις, ικανή να αντισταθμίσει τα οφέλη που προκύπτουν από τη συμβίωση των νηπίων. Έτσι, ο κοινωνικοποιητικός ρόλος της Προσχολικής Αγωγής είναι σημαντικός. Πέρα από το πρόβλημα που παρουσιάζεται από την ολοένα αυξανόμενη απουσία της μητέρας από το σπίτι λόγω εργασίας, προκύπτουν κι άλλα θέματα, όπως η εποικοδομητική αξιοποίηση του χρόνου των νηπίων και η έκθεσή τους σε

περιβάλλον πλούσιο σε ερεθίσματα, με σκοπό την ανάπτυξη των ψυχοσωματικών τους ικανοτήτων. Η έγκαιρη διάγνωση στοιχείων της προσωπικότητας του παιδιού, που επιδέχονται βελτίωση είναι άλλο ένα σημαντικό έργο της Προσχολικής Αγωγής.

1.3. Σκοποί της Προσχολικής Αγωγής

Για τον καθορισμό των σκοπών της Προσχολικής Αγωγής πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τουλάχιστον τρεις παράγοντες:

1. Να ανταποκρίνονται στην ηλικία του παιδιού.
2. Να εξυπηρετούν τις επιλογές, τους στόχους προτεραιότητας στους οποίους αποβλέπει το σύνταγμα και η εκπαιδευτική πολιτική της χώρας.
3. Να εξασφαλίζουν την προστασία της υγείας και την ψυχική, διανοητική και σωματική ανάπτυξη του νηπίου.

Εικόνα 1.11

Το παιδί περνά από το στάδιο της εξατομικευμένης ενασχόλησης στην ομαδική

Σκοπός λοιπόν, της Προσχολικής Αγωγής είναι η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, νοητική, συναισθηματική, κοινωνική και ψυχοσωματική. Προσπαθεί να επιτύχει την ομαλή προσαρμογή του παιδιού στο ευρύτερο σχολικό περιβάλλον, την ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο με άνεση και ασφάλεια. Επιπλέον, επιδιώκει να εξασφαλίσει και να προωθήσει την υγιή και ολόπλευρη ανάπτυξή του στον ανώτατο δυνατό βαθμό, ανάλογα με το επίπεδο της ωρίμανσής του.

Σκοπεύει επίσης στην αφομοίωση γενικών ανθρώπινων γνώσεων και ικανοτήτων και στην ανάπτυξη ορισμένων ψυχικών ιδιοτήτων, απαραίτητων για τη ζωή στην κοινωνία. Τέτοιες είναι η κατάκτηση του λόγου, η ανάπτυξη της ικανότητας του προσανατολισμού στο χώρο και το χρόνο, των ανθρώπινων μορφών αντίληψης, νόησης και φαντασίας, η πρωταρχική επαφή με έργα τέχνης, η διαμόρφωση αμοιβαίων σχέσεων με τους άλλους ανθρώπους.

Οι σκοποί της Προσχολικής Αγωγής μπορεί να υλοποιηθούν με αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές/ θεωρίες, οι οποίες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη:

- ☀ Το τι είναι γνωστό για την ανάπτυξη και τη μάθηση των παιδιών,
- ☀ τι είναι γνωστό για τις δυνατότητες, τις ικανότητες, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του κάθε παιδιού στην ομάδα,
- ☀ τι είναι γνωστό για το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον του παιδιού, ώστε οι προσφερθείσες γνώσεις στο παιδί να είναι σχετικές και εντάξιμες στη ζωή του παιδιού.

Η παρεχόμενη αγωγή πρέπει να προετοιμάζει το παιδί να ενταχθεί σε ομάδα, να το βοηθά να αφομοιώνει κανόνες συμπεριφοράς, να προωθεί τη δημιουργία αμοιβαίων σχέσεων με τα άλλα παιδιά, ώστε να αναπτυχθεί η κοινωνικότητά του. Να τον βοηθά να αναπτύξει αμοιβαίες σχέσεις εμπιστοσύ-

νης και το συναίσθημα της ευθύνης. Ακόμα να καλλιεργεί το ξεπέρασμα των διακρίσεων και των ανισοτήτων μεταξύ των δύο φύλων ή ανάμεσα στις διάφορες φυλές ή άλλες περιθωριοποιημένες ομάδες, στοχεύοντας στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας του αυριανού ενηλίκου. Ακόμη να συμβάλλει στην εξοικείωση με τους δημοκρατικούς θεσμούς και τη δημοκρατική διαδικασία, να εμφυσά την πίστη στην ειρήνη και τη φιλία ανάμεσα στους λαούς.

Μέσα στο χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης οι παράγοντες που επηρεάζουν την όλη εκπαιδευτική διαδικασία είναι:

- ☀ Ο παιδαγωγός και οι βοηθοί του,
- ☀ οι συνομήλικοι συμμαθητές,
- ☀ το ευρύτερο περιβάλλον του (Εικόνα - Γράφημα 1.10).

Η Προσχολική Αγωγή πρέπει να αφορά τη δυνατότητα ανάπτυξης των ικανοτήτων και της προσωπικότητας του παιδιού και όχι την ετοιμότητα για το Δημοτικό σχολείο. Δεν είναι προπαρασκευαστικό στάδιο για την επόμενη βαθμίδα το Νηπιαγωγείο, αλλά αποτελεί αυτόνομο χώρο ανάπτυξης του παιδιού. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι δεν υπάρχει σχέση ανάμεσα στις δύο αυτές βαθμίδες, αλλά ότι ο αυτόνομος ρόλος και το έργο της καθεμιάς πρέπει να γίνονται σεβαστά.

Στους βασικούς σκοπούς της Προσχολικής Αγωγής περιλαμβάνεται και η ελάττωση των ανισοτήτων ανάμεσα στα νήπια, που οφείλεται σε περιβαλλοντικούς λόγους και λόγους καταγωγής, με τις οποίες θα ασχοληθούμε παρακάτω.

1.4. Ο αντισταθμιστικός ρόλος της Προσχολικής Αγωγής

Η Προσχολική Αγωγή αποτελεί μέτρο κοινωνικής δικαιοσύνης, γιατί, εκτός από την κοινωνικοποίηση και την παρώθηση για ανάπτυξη των δημιουργικών ικανοτήτων που προσφέρει στους μαθητές, αποτρέπει να είναι πολύ αργά, τις διαφορές που δημιουργούνται από το κοινωνικοοικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον του παιδιού.

Η Προσχολική Αγωγή στηρίζεται και ενισχύεται από τον εμπλουτισμό του περιβάλλοντος (σχολικού, οικογενειακού κ.ά.) με ποικίλα ερεθίσματα. Είναι προφανές ότι τα παιδιά προέρχονται από διαφορετικές τάξεις κοινωνικές και έχουν διαφορετικές πολιτισμικές, κοινωνικές, οικονομικές και αξιολογικές καταβολές.

Οι πολιτιστικές διαφορές μεταξύ των διάφορων κοινωνικών ομάδων οδηγούν σε συγκριτικό πλαίσιο σε αυτό που ονομάζουμε πολιτιστική υστέρηση. Κατά τη C.K. Brooks: *"Πολιτισμικά στερημένο είναι το παιδί που βρέθηκε αποκομμένο από τις πλούσιες εμπειρίες που έπρεπε να αποκτήσει. Η απομόνωση αυτή μπορεί να οφείλεται στη φτώχεια, στην έλλειψη πνευματικών πόρων στο σπίτι και το περιβάλλον του, στην ανικανότητα, στον αναλφαριθμητισμό ή στην αδιαφορία των γονέων του ή ολόκληρης της κοινότητας"*.

Αυτό σημαίνει ότι κάποια παιδιά δεν έχουν πρόσβαση στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας. Αν δεν επενεργήσει κάποιος ή κάτι αντισταθμιστικά, οι διαφορές θα εντείνονται με το χρόνο, με αποτέλεσμα την όξυνση οικονομικών και κοινωνικών ευκαιριών στο παρόν και το μέλλον. Είναι σύγυρο ότι, όσο πιο νωρίς ενεργήσει κάποιος, τόσο πιο εύκολα μπορεί το παιδί να ξεπεράσει αυτές τις διαφορές.

Η περίοδος ένταξης του παιδιού στην Προσχολική Αγωγή συμπίπτει, κατά τον **Πιαζέ**, με την περίοδο της προσυλλογιστικής σκέψης. Αυτό σημαίνει ότι μεταβαίνουν από το πραξιακό στο νοητικό επίπεδο. Είναι η περίοδος κατά την οποία το παιδί μεταπλάθει το συγκεκριμένο εξωτερικό κόσμο σε πνευματικό κόσμο της σκέψης. Προϊόν αυτής της λειτουργίας είναι ο σχηματισμός εννοιών.

Τα παιδιά μέσα από τις δραστηριότητές τους και τις εμπειρίες τους και γενικά μέσα από την αλληλεπίδραση με το περιβάλλον αποκτούν συνείδηση του εαυτού τους (αυτογνωσία, αυτοαντίληψη) και του περιβάλλοντός τους, διακρίνουν ότι στα πράγματα υπάρχουν διαφορές και ομοιότητες και σχηματίζουν έννοιες. Οι έννοιες αυτές λειτουργούν ως σύνδεσμοι ατόμου - περιβάλλοντος και αποτελούν ένα ισχυρότατο μέσο οργάνωσης των εμπειριών και προσαρμογής. Είναι οι γενικοί κανόνες στους οποίους μπορούν να οργανωθούν, να συγχωνευθούν και να ταξινομηθούν οι εμπειρίες των παιδιών, με τρόπο ώστε να μειώνουν την πολυπλοκότητα του περιβάλλοντος.

Το παιδί στην ηλικία αυτή αποκτά κοινωνική συνείδηση και τον αυτοέλεγχο που χρειάζεται για να γίνει υπεύθυνο μέλος της κοινότητας. Μαθαίνει να συμπεριφέρεται κατά τα πρότυπα της ομάδας, στην οποία ανήκει και στην οποία θα ζήσει και θα δράσει. Είναι σημαντικό, επομένως, να βιώσει στην Προσχολική Αγωγή τις απαραίτητες αρετές και τα βιώματα που θα το βοηθήσουν στην κοινωνικοποίησή του. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτός ο αντισταθμιστικός ρόλος της Προσχολικής Αγωγής για την κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού με την εδραίωση εμπειριών.

Το σχολείο ως κοινωνικοποιητικός θεσμός οφείλει σε ορισμένα παιδιά που υστερούν σε σχέση με το πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο να ενεργεί αντισταθμιστικά. Ο ρόλος της Προσχολικής Αγωγής ιδιαίτερα σε σχέση με

Εικόνα 1.12,1.13

Ο αντισταθμιστικός ρόλος της Προσχολικής Αγωγής είναι σημαντικός σε παιδιά μειονοτικών ομάδων

αυτό είναι σημαντικό. Οφείλει, δηλαδή, να ενεργεί έτσι, ώστε το σημείο εκκίνησης της εκπαιδευτικής πορείας των παιδιών να είναι τέτοιο, ώστε να μην υπάρχουν βραδυπορούντες ή παιδιά με πλεονεκτήματα στην εκκίνηση.

Η αντισταθμιστική συμβολή της Προσχολικής Εκπαίδευσης πρέπει να λειτουργεί στο επίπεδο των τυπικών και στο επίπεδο των άτυπων γνώσεων. Ως τυπικές γνώσεις αναφέρονται οι γνώσεις που περιλαμβάνονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα της Προσχολικής Αγωγής. Ως άτυπες θεωρούνται οι κοινωνικές γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις, αξίες και συμπεριφορές που δε διδάσκονται επίσημα, αλλά αποτελούν ουσιώδες και βασικό κομμάτι της Προσχολικής Αγωγής.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Με τον όρο αγωγή εννοούμε την επίδραση του κοινωνικοπολιτιστικού περιβάλλοντος, και ιδιαίτερα την επίδραση των ενηλίκων (εκπαιδευτικών, γονέων κ.ά.), στο παιδί. Η Προσχολική Αγωγή, ως σκόπιμη και συνειδητή ενέργεια, επιδιώκει να προσανατολίσει το παιδί προς ορισμένους σκοπούς και στόχους, οι οποίοι ευνοούν την ομαλή ανάπτυξη και προσαρμογή του στο κοινωνικό σύνολο, με την ενεργοποίηση των ψυχοπνευματικών και σωματικών του δυνάμεων και ικανοτήτων.

Είναι ανάγκη να εξασφαλίζεται στο παιδί από την πιο μικρή του ηλικία εκπαίδευση κατάλληλη για την πνευματική, ηθική και σωματική του εξέλιξη, γιατί η οικογένεια, και με τις καλύτερες ακόμα προϋποθέσεις, δεν μπορεί πια να ικανοποιήσει όλες του τις ανάγκες για αγωγή και εκπαίδευση. Η οικογένεια δεν είναι στις περισσότερες περιπτώσεις ικανή να αντισταθμίσει τα οφέλη που προκύπτουν από τη συμβίωση των νηπίων, γι' αυτό και ο κοινωνικοποιητικός ρόλος της Προσχολικής Αγωγής είναι σημαντικός.

Η ομαλή μετάβαση από την οικογένεια στο σχολικό περιβάλλον αποτελεί επίκεντρο της Προσχολικής Αγωγής. Πέρα από το θέμα που προκύπτει από την ολοένα αυξανόμενη απουσία της μητέρας από το σπίτι λόγω εργασίας, προκύπτουν και άλλα, όπως η εποικοδομητική αξιοποίηση του χρόνου των νηπίων και η έκθεσή τους σε ένα πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον, με σκοπό την ανάπτυξη των ψυχοσωματικών του ικανοτήτων. Η έγκαιρη διάγνωση στοιχείων της προσωπικότητας του παιδιού που επιδέχονται βελτίωση είναι άλλο ένα σημαντικό έργο της Προσχολικής Αγωγής.

Η Προσχολική Αγωγή αποτελεί σημαντικό φορέα αντισταθμιστικής εκπαίδευσης, προσπαθώντας να εξισορροπήσει την έλλειψη του κατάλληλου μορφωτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος σε ορισμένα παιδιά. Παρ' όλα αυτά παραμένει ένα πρώτο βήμα του εκπαιδευτικού συστήματος, που οφείλει και άλλα βήματα εκδημοκρατισμού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Γιατί τα νήπια είναι καλό να πηγαίνουν σε ιδρύματα Προσχολικής Αγωγής;
2. Να καταγράψετε σε ένα πίνακα τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία της φοίτησης ή όχι του παιδιού στην Προσχολική Εκπαίδευση.
3. Ποιοι είναι οι σκοποί της Προσχολικής Αγωγής; Σε τι αποβλέπει;
4. Πώς η Προσχολική Αγωγή ενεργεί αντισταθμιστικά; Γιατί ο ρόλος αυτός είναι εντονότερος στην Προσχολική Αγωγή από ό,τι σε άλλες βαθμίδες;
5. Συζητήστε τα συναισθήματα που σας δημιουργούν τα παρακάτω αποσπάσματα για την πολιτιστική υστέρηση: *Είναι το ένα τρίτο των παιδιών που έχουν πολύ λίγο από όλα: πολύ λίγο χώρο, πολύ λίγη (και ποιοτικά κακή) διατροφή και ύπνο, πολύ λίγη προσοχή, σε περίπτωση αρρώστιας, πολύ λίγη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, πολύ λίγη ενεργητικότητα, πολύ λίγη πληροφόρηση για τον ίδιο τον εαυτό τους και για το περιβάλλον τους, πολύ λίγη περιέργεια (γιατί να ρωτούν, όταν δεν παίρνουν απάντηση), πολύ λίγες επιτυχίες, πολύ λίγα χρήματα και ενδύματα, πολύ λίγα παιχνίδια και πολύ λίγο διάβασμα, πολύ λίγη τύχη (Ζαχαρενάκης, 1991).*

κεφάλαιο 2

ιστορική εξέλιξη του θεσμού της προσχολικής ηλικίας

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου
οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

Να γνωρίσουν τη συμβολή κάθε ιστορικής περιόδου στην εξέλιξη της Προσχολικής Αγωγής.

Να συνδέσουν κάθε εκπαιδευτική ιστορική περίοδο με τους βασικούς εκφραστές της Προσχολικής Αγωγής.

Να γνωρίσουν τη χρονολογική γένεση των Σύγχρονων Παιδαγωγικών Συστημάτων κατά εθνική περιοχή.

Να κατανοήσουν ότι ο θεσμός της Προσχολικής Αγωγής είναι καρπός εξέλιξης της επιστήμης της Παιδαγωγικής και της γνώσης γύρω από το παιδί, καθώς και κοινωνικο-οικονομικών αναγκών.

2.1. Εισαγωγή

Για να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε σφαιρικά το θεσμό της Προσχολικής Αγωγής στο πέρασμα του χρόνου, είναι σκόπιμο να τον δούμε στην **ιστορική** και **συγχρονική** του διάσταση. Δηλαδή, να το συνδέσουμε με τις ιδέες, θεωρίες, προκαταλήψεις ή ρεύματα που επικρατούσαν πριν την εμφάνισή του. Επίσης, και με όλα τα σύγχρονά του φαινόμενα και τις σύγχρονες τάσεις από τα οποία επηρεάζεται και με τη σειρά του επηρεάζει.

Η ιστορία της Προσχολικής Αγωγής διαιρείται σε 3 (εκπαιδευτικές) περιόδους:

- ☀ Την **Αρχαία**, (αρχαία ελληνική & ρωμαϊκή εποχή), με κύριους εκπροσώπους: τον *Πλάτωνα*, τον *Αριστοτέλη*, τον *Πλούταρχο*.
- ☀ Τη **Μέση**, (βυζαντινή εποχή - Μεσαίωνας και Αναγέννηση - μέσα 18^{ου} αιώνα) με κύριους εκπροσώπους τους Πατέρες της Εκκλησίας (κυρίως τους Τρεις Ιεράρχες και το Γρηγόριο τον Νύσσης) και τους *Λαμπελαί*, *Μοντένιο*, *Λοκ*, *Ρουσσώ*, *Πεσταλότσι*.
- ☀ Τη **Σύγχρονη Περίοδο** (τέλη 19^{ου} αιώνα - σήμερα), με κύριους εκπροσώπους τους *Φρέμπελ*, *Μοντεσσόρι*, *Αδελφές Αγκάτσι*, *Ντεκρολύ*, *Κλαπαρέτ*, *Φρενέ*, *Ντιούι*, *Βιγκότσκι*, *Πιαζέ*.

2.2. Αρχαία Περίοδος

Στην αρχαία ελληνική περίοδο τέθηκαν οι βάσεις της ανθρωπιστικής αγωγής, της οποίας σκοπός ήταν η ανάπτυξη της προσωπικότητας και ο σεβασμός της ατομικής ελευθερίας. Το εκπαιδευτικό σύστημα των Αθηναίων περιλαμβάνει ανεπίσημα και την αγωγή των παιδιών της Προσχολικής ηλικίας.

Οι παιδαγωγικές ιδέες αυτής της λαμπρής εποχής δόθηκαν από τον *Πλάτωνα* και τον *Αριστοτέλη*.

2.2.1. Αρχαία Ελληνική Εποχή

α) Πλάτωνας

Εικόνα 2.1
Πλάτωνας
(Αθήνα 428-348 π.Χ.)

Έλληνας φιλόσοφος που θεωρείται ο θεμελιωτής της ιδέας της Προσχολικής Αγωγής. Επηρέαστηκε από τις ιδέες του Σωκράτη, του οποίου και υπήρξε μαθητής. Άσκησε βαθιά επίδραση στην επιστήμη της Παιδαγωγικής, ορίζοντας το σκοπό της αγωγής και ασκώντας το επάγγελμα του δασκάλου.

Η σύλληψη της ιδέας για ομαδική αγωγή των νηπίων 3-6 ετών ανήκει στον Πλάτωνα. Οι παιδαγωγικές ιδέες του Πλάτωνα για την Προσχολική Αγωγή παρουσιάζονται στο τρίτο βιβλίο της "Πολιτείας" και στα δύο πρώτα βιβλία των "Νόμων", καθώς και στον "Πρωταγόρα".

Ο Πλάτωνας επεσήμανε πρώτος πως:

- ☀ Η αγωγή των παιδιών πρέπει να αρχίζει πολύ νωρίς (από τον 1ο χρόνο της ζωής τους), γιατί από τότε οικοδομείται η μόρφωση, ο χαρακτήρας και η σωματική ανάπτυξή του.
- ☀ Η ανατροφή των παιδιών της προσχολικής ηλικίας είναι σημαντική και πρέπει να ασκείται σε κατάλληλο περιβάλλον (ίδρυμα).

Διδακτικά και παιδαγωγικά μέσα αγωγής της προσχολικής ηλικίας θεωρεί:

- **την παιγνιώδη απασχόληση-παιχνίδι**, ("παίζοντας τρέφε τούς παίδας"), από την οποία εξαρτάται κατά μεγάλο μέρος η σωματική και πνευματική εξέλιξη των παιδιών, η επιτυχία στην επαγγελματική τους δραστηριότητα και η ευδοκίμηση σε κάθε τομέα της ζωής τους.
- **τη γυμναστική¹ και τη μουσική²**, που πρέπει να υπηρετούν την ψυχοσωματική καλλιέργεια του παιδιού. Δεν επιτρέπεται να ασκείται η ψυχή χωρίς το σώμα, ούτε το σώμα χωρίς την ψυχή, γιατί μόνο με

1 Ο όρος Γυμναστική είναι ευρύτερος από τον όρο αθλητισμός και σωματική άσκηση.

2 Ο όρος Μουσική σχετίζεται με τη μουσική παιδεία, γενικότερα.

την παράλληλη άσκηση και των δύο εξασφαλίζεται η ισορροπία και η υγεία.

- τους μύθους, τις διηγήσεις, το χορό.

β) Αριστοτέλης

Εικόνα 2.2
Αριστοτέλης
(Χαλκιδική 384-322 π.Χ.)

Έλληνας φιλόσοφος, μαθητής του Πλάτωνα (για 20 χρόνια) και δάσκαλος του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

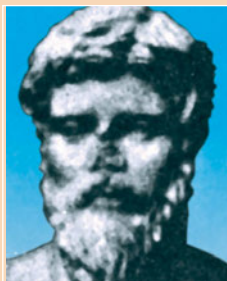
Ο Αριστοτέλης εκθέτει τις παιδαγωγικές του ιδέες στα "Πολιτικά" και στα "Ηθικά-Νικομάχεια". Υιοθετεί βασικά τις παιδαγωγικές αντιλήψεις του Πλάτωνα για την Προσχολική Αγωγή του παιδιού, τη διδασκαλία διηγήσεων και μύθων και το ρόλο του παιχνιδιού.

Κατά τον Αριστοτέλη:

- ☼ Η αγωγή είναι προσωπική, ανθρωπιστική αλλά και κοινωνική. Πρέπει να προετοιμάζει το παιδί έτσι, ώστε να είναι σε θέση να εκπληρώσει τα καθήκοντά του ως πολίτης, αλλά και να ευτυχήσει στη ζωή του, μια και ο άνθρωπος θεωρείται "κοινωνικό ον".
- ☼ Η ηλικία 2-5 χρόνων θεωρείται ηλικία του παιχνιδιού.
- ☼ Το παιχνίδι αποτελεί το καλύτερο μέσο για την προπαρασκευή του μελλοντικού επαγγέλματος.
- ☼ Η σωματική αγωγή του παιδιού πρέπει να προηγείται από κάθε άλλη αγωγή και μόρφωση και να ξεκινά πολύ νωρίς από την οικογένεια.
- ☼ Η μουσική έχει μεγάλη μορφωτική δύναμη, καθώς και η ηθική και αισθητική μόρφωση του παιδιού.
- ☼ Η επίδραση του περιβάλλοντος είναι καταλυτική. Γι' αυτό επισημαίνεται ο αρνητικός ρόλος των δούλων στην ανάθεση της ανατροφής των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

2.2.2. Ρωμαϊκή εποχή

Πλούταρχος

Εικόνα 2.3
Πλούταρχος
(Βιοικτία 46-120 μ.Χ.)

Έλληνας συγγραφέας, ο οποίος έζησε κατά τη ρωμαϊκή εποχή. Το παιδαγωγικό του έργο βασίζεται στην παράδοση των Ελλήνων. Άσκησε σημαντική επίδραση στη θεωρία της αγωγής κατά την Αναγέννηση.

Και στη Ρωμαϊκή εποχή αποδιδόταν μεγάλη σημασία στην αγωγή κατά την προσχολική ηλικία. Ο Πλούταρχος στο έργο του *"Περί Παίδων Αγωγή"* ισχυρίζεται ότι η μητέρα είναι αναντικατάστατη.

Πίστευε ότι:

- ☀ Η ψυχή του παιδιού είναι εύπλαστη σαν το μαλακό κερί. Γι' αυτό σ' αυτή την ηλικία δέχεται μεγάλη επίδραση από το περιβάλλον.
- ☀ Πρωταρχικό έργο της ορθής αγωγής είναι η ορθή χρήση του λόγου, με την ταυτόχρονη αρμονική διάπλαση του σώματος.
- ☀ Η άσκηση βίας και σωματικής κακοποίησης πρέπει να αποκλείονται ως μέσα αγωγής.
- ☀ Η Παιδαγωγική έχει καθήκον να διαπλάθει τους νέους **"έξ ονύχων"**, ώστε να γίνουν **"καλοί καθατοί πολίτες"**, δηλαδή ιδανικοί πολίτες και τέλει άνθρωποι.

Την τελευταία αυτή άποψη υποστηρίζουν κι άλλοι εκπρόσωποι της ρωμαϊκής εποχής, όπως ο *Κουϊντιλιανός*, (35-96 μ.Χ.) ο διασημότερος από τους Ρωμαίους δασκάλους. Ο Πλούταρχος δίνει μεγάλη προσοχή στο ρόλο και τη σημασία της παιδείας, την οποία θεωρεί το μόνο αθάνατο και θείο αγαθό.

2.3. Μέση Περίοδος

2.3.1. Βυζάντιο

Η αρχαία ελληνική παιδεία συνέχισε την παρουσία της και στη βυζαντινή περίοδο, ενώ κυριαρχούσε το Χριστιανικό μορφωτικό και ηθικό ιδεώδες. Οι εκφραστές του, οι πατέρες της Εκκλησίας (με σημαντικότερους εκπροσώπους τους Τρεις Ιεράρχες και το Γρηγόριο Νύσσης) έδωσαν μεγάλη σημασία στην Προσχολική Αγωγή και συνέβαλαν με τις απόψεις τους, ώστε να αποκτήσει τη θέση που έχει σήμερα.

Εικόνα 2.4

Οι Τρεις Ιεράρχες: ο Μέγας Βασίλειος (Καισάρεια 329-379 μ.Χ.), ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος (Αντιόχεια 354-407 μ.Χ.) και ο Γρηγόριος ο θεολόγος (Καππαδοκία 330-389 μ.Χ.). θεωρούνται οι σημαντικότεροι από τους Πατέρες της Εκκλησίας

Οι Τρεις Ιεράρχες υποστήριζαν ότι:

- ☀ Η αγωγή των παιδιών μέχρι το 6^ο έτος της ηλικίας τους είναι υπόθεση της οικογένειας, ιδιαίτερα της μητέρας.
- ☀ Τα παιδιά πρέπει να ανατρέφονται με τη χριστιανική αγωγή και ηθική, "ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου ἐκτρέφεσθαι τοὺς παῖδας" (εἰς Εφεσίους ομιλία 6,4).

- ☀ Οι μύθοι, όταν επιλεγούν προσεκτικά, αποτελούν "πνευματική τροφή" για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας.
- ☀ Η ορμή για **κίνηση** και η **μίμηση** ασκούν καθοριστική σημασία στη σωματική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού της προσχολικής ηλικίας.

2.3.2. Μεσαίωνας

Στην εποχή του Μεσαίωνα η παιδεία με κύριο χαρακτηριστικό της γνώρισμα τη θρησκευτική φόρτιση δεν έχει να παρουσιάσει, ιδιαίτερα για την Προσχολική Αγωγή, καμιά πρόοδο.

2.3.3. Αναγέννηση

Εικόνα 2.5

Ραμπελαί (1494 - 1553)

Ραμπελαί (Rabelais)

Γάλλος ανθρωπιστής και συγγραφέας. Καταδικάστηκε από την εκκλησία και το γαλικό κοινοβούλιο. Οι ιδέες του, όπως περιγράφονται στο βιβλίο του "Γαργαντούας και Πανταγκρυέλ", προετοιμάζουν την κατοπινή εξέλιξη της Προσχολικής Αγωγής.

Εικόνα 2.6

Μοντένιος (1533 - 1592)

Μοντένιος (Montaigne)

Γάλλος ανθρωπιστής, φιλόσοφος και στοχαστής. Μίλησε για το σκοπό της αγωγής σε μια εποχή που μεσουρανούσε ο σχολαστικισμός. Οι προτροπές του Μοντένιου για την αγωγή του παιδιού της προσχολικής ηλικίας αποτελούν τις βασικές αρχές της σύγχρονης Παιδαγωγικής.

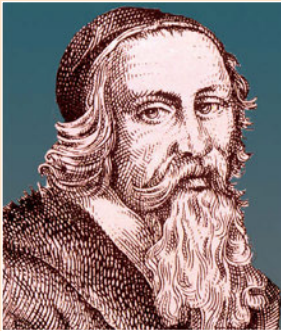
Οι ανθρωπιστές **Ραμπελαί** και **Μοντένιος** διατυπώνουν ιδέες που προετοιμάζουν την κατοπινή εξέλιξη της Προσχολικής Αγωγής. Ιδιαίτερα οι προτροπές του Μοντένιου για την αγωγή του παιδιού αποτελούν τις βασικές αρχές της σύγχρονης Παιδαγωγικής.

Θεωρεί ότι:

- ☀ Σκοπός της αγωγής είναι η προετοιμασία του παιδιού για τη ζωή, που πρέπει ν' αρχίζει από την κούνια.
- ☀ Το παιχνίδι είναι κάτι ξεχωριστό και αποτελεί μια από τις σοβαρότερες ασχολίες του παιδιού.
- ☀ Η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να στηρίζεται στην παρατήρηση και τα βιώματά του.

2.4. Πρόδρομοι της Προσχολικής Αγωγής

2.4.1. Κομένιος

Εικόνα 2.7

Κομένιος (1592 - 1670)

Μοραβός επίσκοπος. Άσκησε και παιδαγωγικό έργο ως καθηγητής παράλληλα με τα ιερατικά του καθήκοντα.

Συγκαταλέγεται στους προδρόμους της Προσχολικής Αγωγής, εξαιτίας του σημαντικού συγγραφικού του έργου και των απόψεών του για την αγωγή των παιδιών της προσχολικής ηλικίας.

Ξεχωριστή θέση στην ιστορία της Προσχολικής Αγωγής κατέχει ο Μοραβός επίσκοπος Κομένιος (1592-1670), ο οποίος στο βιβλίο του "**Μεγάλη Διδακτική**", αποτέλεσμα των εμπειριών του, διατύπωσε αρχές που αποτελούν τη βάση της αγωγής του παιδιού.

Στο βιβλίο του "**Σχολείο νηπίων**" δίνει στις μητέρες οδηγίες για την αγωγή των παιδιών τους κατά τα πρώτα έξι έτη.

2.4.2. Τζων Λοκ (J. Locke)

Εικόνα 2.8
Τζων Λοκ (1632 - 1704)

Άγγλος εμπειριστής φιλόσοφος. Θεωρείται ένας από τους θεμελιωτές του Διαφωτισμού. Οι παιδαγωγικές του αρχές διακρίνονται για τις αντιαυταρχικές του αντιλήψεις και την αναζήτηση από το παιδί των πρακτικών αρετών της ζωής.

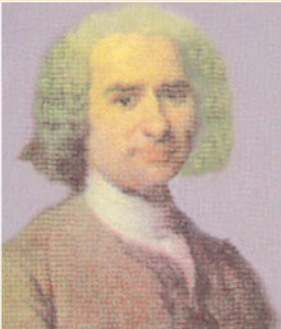
Μεγάλη είναι η συμβολή του **Λοκ** στην Προσχολική Αγωγή. Υποστήριζε ότι το παιδικό πνεύμα είναι **tabula rasa** (άγραφο χαρτί) ότι, δηλαδή, το παιδί πριν ασκηθεί, δε γνωρίζει τίποτα. Γι' αυτό η αγωγή και η μάθηση πρέπει να αρχίζει από τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού. Υποστήριζε ακόμα, ότι η μάθηση πρέπει να έχει τη μορφή παιχνιδιού, αφού "*παίζοντας το παιδί μαθαίνει*". Τόνιζε ότι η διδασκαλία πρέπει να καλλιεργεί τις αισθήσεις και να προσφέρει στο μαθητή την άμεση γνώση των πραγμάτων.

Η Παιδαγωγική του Λοκ πρότεινε το "*σχολείο της ζωής*" ως χώρο αναζήτησης των πρακτικών αρετών και αποδοκίμαζε τον καταναγκασμό της αυταρχικής αγωγής. Πίστευε πως κάθε παιδί είναι ξεχωριστό ον, γι' αυτό έχει ανάγκη από ιδιαίτερη μεταχείριση. "*Πώς μπορούμε να ρίζουμε στο ίδιο καλούπι όλα τα παιδιά;*", έλεγε.

Ο τελικός σκοπός της άποψής του για την αγωγή, περιλαμβάνεται στο ιδεώδες της αρχαίας Ελλάδας: "*γερό μυαλό μέσα σε γερό κορμί*"- "*νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιεῖ*". Ωστόσο, ο Λοκ ενδιαφέρθηκε κυρίως για την αγωγή των παιδιών των μεγαλοαστών. Για τα παιδιά των κατώτερων τάξεων πρότεινε τη φοίτησή τους από την ηλικία των 3 ετών στα "*εργατικά σχολεία*", όπου θα παρακολουθούσαν ειδικά προγράμματα επαγγελματικής μάθησης.

2.4.3. Ρουσσώ (J.J. Rousseau)

Ο 18^{ος} αιώνας σημαδεύτηκε από την εμφάνιση δύο μεγάλων παιδαγωγών: του υπέρμαχου των δικαιωμάτων του παιδιού, Ρουσσώ και του παιδαγωγού της αγάπης, Πεσταλότσι.

Εικόνα 2.9
Ζαν-Ζακ Ρουσσώ (1712 - 1778)

Γάλλος φιλόσοφος. Υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του Διαφωτισμού. Άνοιξε νέους δρόμους στη φιλοσοφία της αγωγής, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην παιδική ηλικία. Προασπίστηκε θερμά τα δικαιώματα του παιδιού.

Ο Ρουσσώ με το παιδαγωγικό του έργο "Αιμίλιος" ή "Περί Παίδων Αγωγή" παρουσίασε ένα εκσυγχρονιστικό παιδαγωγικό πρόγραμμα, που είχε ως στόχο την ικανοποίηση των αναγκών του παιδιού. Στο βιβλίο αυτό περιγράφει την πορεία της αγωγής ενός αγοριού, του Αιμίλιου, από τη γέννηση μέχρι την ενηλικίωση (21^ο έτος). Σε αυτό διαφαίνεται η βαθιά πεποίθησή του για την καλή φύση του ανθρώπου.

Οι βασικές παιδαγωγικές του αρχές στηρίζονται:

- ☀ Στην καλλιέργεια των αισθήσεων με βάση το παιχνίδι και τις ασκήσεις.
- ☀ Στην απόκτηση της γνώσης του κόσμου μέσα από τις εμπειρίες.
- ☀ Στις οδηγίες για την καθοδήγηση των παιδιών ακολουθώντας τον ρυθμό του κάθε μαθητή. "Τα παιδιά πρέπει να τα αγαπάμε και να τα υποβοηθούμε και όχι να τα καταπιέζουμε".
- ☀ Στο αίτημά του για όσους ασχολούνται με το παιδί (γονείς-παιδαγωγοί) να μελετούν τα παιδιά, αναγνωρίζοντας τις ατομικές διαφορές τους.
- ☀ Στην άποψή του για το βιωματικό χαρακτήρα της μάθησης. Το παιδί μαθαίνει αρχικά μέσα από την παρατήρηση και τον πειραματισμό.

Οι βασικοί **σκοποί** της Παιδαγωγικής του θεωρίας είναι:

- ☀ Η ενδυνάμωση του σώματος,
- ☀ η άσκηση των αισθήσεων με βάση το παιχνίδι και τις ασκήσεις,
- ☀ η δημιουργία προϋποθέσεων αυτογνωσίας και κατανόησης της ηθικής.

2.4.5. Πεσταλότσι (Pestalozzi)

Εκείνος που εφάρμοσε στην πράξη το μεγαλύτερο μέρος των απόψεων του Ρουσώ ήταν ο **Πεσταλότσι** (1746-1827), ένας από τους θεμελιωτές της Προσχολικής Αγωγής.

2.5. Σύγχρονη περίοδος

Στο τέλος του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι ανάγκες για την προστασία και τη φροντίδα των νηπίων είναι πιεστικές σ' όλη την Ευρώπη. Η ίδρυση του θεσμού της Προσχολικής Εκπαίδευσης υπήρξε καρπός περισσότερο **κοινωνικών και οικονομικών αναγκών**, όπως της *βιομηχανικής επανάστασης, της εισόδου της γυναίκας στην αγορά εργασίας, της αντικατάστασης στις αστικές περιοχές της εκτεταμένης οικογένειας (γονείς-παιδιά-λοιποί συγγενείς) από την πυρηνική (γονείς-παιδιά) και λιγότερο παιδαγωγικών*. Ωστόσο, οι παραπάνω λόγοι βοήθησαν στην ανάπτυξη της Προσχολικής Εκπαίδευσης, γιατί δημιουργήθηκαν για να καλύψουν ανάγκες των νηπίων.

Η Ευρώπη προπορεύεται στον τομέα αυτό της αγωγής με την ανάδειξη των **Φρέμπελ, Πεσταλότσι, Μοντεσσόρι, Ντεκρολύ**.

Στην παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξης του σύγχρονου Νηπιαγωγείου θα ακολουθήσουμε τη χρονολογική γένεση των διάφορων παιδαγωγικών συστημάτων ανά χώρα.

2.5.1. Γαλλία

Στη Γαλλία ο πάστορας **Ομπερλέν** (Oberlin) ιδρύει το 1769, Νηπιαγωγεία - παιδικά κέντρα, ορμώμενος από ανθρωπιστικά αισθήματα και την επιθυμία του να ασκήσει αποδοτικότερα το θρησκευτικό του έργο. Το 1827 ιδρύονται στο Παρίσι τα "παιδικά άσυλα", ως φιλανθρωπικά ιδρύματα για παιδιά και των δύο φύλων μέχρι την ηλικία των 6 ετών.

Εικόνα 2.10

Πωλίν Κεργκομάρ (1828 - 1925)

Ιδρύτρια των γαλλικών νηπιαγωγείων θεωρείται η **Πωλίν Κεργκομάρ** (P. Kergomard), η οποία υπήρξε επιθεωρήτρια των γαλλικών "**αιθουσών ασυλίας**" (όπως ονομάζονταν τότε τα κέντρα Προσχολικής Εκπαίδευσης) και εισηγήτρια της "γαλλικής μεθόδου" της Προσχολικής Αγωγής. Έδωσε έμφαση και στον κοινωνικό ρόλο του Νηπιαγωγείου, πέρα από τον παιδαγωγικό. Με νόμο του 1881 καθιερώθηκε πλήρης δωρεάν Προσχολική Εκπαίδευση στα δημόσια σχολεία και καθορίστηκε ότι το Νηπιαγωγείο "*δεν είναι σχολείο με τη συνηθισμένη έννοια του όρου, αλλά σηματοποιεί το πέραςμα από την οικογένεια στο σχολείο*".

Στη συνέχεια, αξιόλογη ήταν η εφαρμογή μιας καινούργιας μεθόδου, της "**μεθόδου του τυπογραφείου στο Νηπιαγωγείο**", από το δάσκαλο Φρενέ (1896-1966). Θέλησε να εφαρμόσει ένα καινούργιο παιδοκεντρικό, λαϊκό σχολείο εργασίας, εμπνευσμένο από τις αρχές της "**Νέας Αγωγής**".

Η μέθοδος του **Φρενέ** (Freinet) (1924), που στηριζόταν στην αρχή της Αυτοαγωγής (δηλαδή στην ελεύθερη έκφραση και δράση), πρόσφερε στο παιδί ένα νέο τρόπο έκφρασης.

Το 1948 στη Γαλλία ιδρύθηκε η **Παγκόσμια Οργάνωση Προσχολικής Αγωγής (OMEP)**, με σκοπό την προώθηση των μελετών και των ερευνών που προάγουν την Προσχολική Αγωγή και Εκπαίδευση.

Σημαντική επίδραση στην εξέλιξη της Προσχολικής Αγωγής στη Γαλλία άσκησε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το κίνημα του "**Σχολείου Δράσης**" που αναπτύχθηκε από τους *Claparede, Dottrens, Ferriere, Cousinet* και είχε ως βασικό σκοπό να κινητοποιήσει τους μαθητές μέσα από τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους.

Στη Γαλλία σήμερα, ο παιδαγωγικός ρόλος του Νηπιαγωγείου προηγείται. Ως γενικός σκοπός του Αναλυτικού Προγράμματος καθορίζεται η ανάπτυξη όλων των ικανοτήτων των νηπίων.

2.5.2. Γερμανία

Οι βασικότεροι εκπρόσωποι της σύγχρονης Προσχολικής Αγωγής στη Γερμανία, είναι ο **Ρίχτερ** (Richter), και ο **Φ.Φρέμπελ** (Froebel).

Εικόνα 2.11

Ζαν Πωλ Ρίχτερ (1723 - 1825)

Ο συγγραφέας Ζαν Πωλ Ρίχτερ έγραψε παιδαγωγικά θέματα και μυθιστορήματα που δίνουν μια αυθεντική εικόνα ανθρώπου ρομαντικής μόρφωσης και αγωγής.

Οι ιδέες του Ρίχτερ, καταγράφονται στο αξιόλογο βιβλίο του **"Levana"** κλασικό έργο της ιστορίας της Προσχολικής Αγωγής. Σε αυτό περιγράφει όλες τις παιδαγωγικές του αρχές, που στηρίζονται:

- ☀ Στο σεβασμό του ανθρώπινου δυναμικού,
- ☀ στην επίδραση του περιβάλλοντος,
- ☀ στην αναγνώριση τριών παραγόντων καθοριστικών για την αγωγή των παιδιών: της **μάνας**, της **αγάπης** και της **χαράς**.

Καθοριστική για τη θεμελίωση του συστήματος αγωγής των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι η προσφορά του Φ. Φρέμπελ, ιδρυτή των "παιδικών κήπων" (**kindergarden**) (1837). Αξίζει να αναφέρουμε ότι όποια ιδρύματα προσχολικής αγωγής λειτούργησαν σε άλλες χώρες, πριν από το Φρέμπελ, προσέφεραν σχεδόν μόνο φυσική φροντίδα και είχαν τη σφραγίδα της φιλανθρωπίας και της καλής πράξης.

Στη Γερμανία στα μέσα του 20^{ου} αιώνα αποδίδεται μεγάλη σημασία στην ενσωμάτωση του παιδιού της προσχολικής ηλικίας στην ομάδα και στην αποφυγή των στόχων της επίδοσης και του ανταγωνισμού. Η άποψη αυτή βρίσκει απήχηση στο κίνημα του **"Σχολείου Εργασίας"** που αναπτύχθηκε από τους *Kerschesteiner*, *Gaudig*, και *Peterson* και προβάλλει τη σημασία που έχουν οι αυθόρμητες, φυσικές δραστηριότητες αλλά και η συστηματοποιημένη εργασία στη νοητική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.

2.5.3. Ιταλία

Τις ρίζες της Προσχολικής Εκπαίδευσης στην Ιταλία τις βρίσκουμε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, όταν ο ιερέας **Απόρτι** (Aporti) ιδρύει (1833) τα πρώτα Νηπιαγωγεία - "παιδικά σχολεία" για κορίτσια.

Τα Νηπιαγωγεία εκείνη την εποχή στην Ιταλία αλλά και σ' όλη την Ευρώπη ήταν ιδρύματα φύλαξης των νηπίων.

Εικόνα 2.12, 2.13 Αδελφές Ρόζα (1866 - 1951) & Καρολίνα Αγκάτσι (1870 - 1954)

Οι Ιταλίδες αδελφές Ρόζα και Καρολίνα Αγκάτσι άσκησαν αγωγή στα παιδιά προσχολικής ηλικίας με μητρική φροντίδα.

Σημαντική είναι η προσφορά των αδελφών **Αγκάτσι** (Agazzi) (1870-1945) οι οποίες κάτω από αντίξοες συνθήκες και με αφετηρία τη Φρεμπελιανή μέθοδο, εφάρμοσαν τις δικές τους παιδαγωγικές αρχές.

Η μέθοδός τους βασιζόταν:

- ☀ Στην καθημερινή πράξη,
- ☀ στο παιχνίδι,
- ☀ στην αλληλοδιδασκτική διαδικασία και
- ☀ στους "θησαυρούς"³ που συγκέντρωναν τα Παιδιά από το άμεσο περιβάλλον τους.

Οι παιδαγωγικές αρχές και η μέθοδος που υιοθέτησαν στηρίχτηκαν στην παρατήρηση των καθημερινών πράξεων των παιδιών και όχι σε φιλοσοφικές θεωρήσεις.

Τον καθοριστικότερο ρόλο στην εξέλιξη του Ιταλικού Νηπιαγωγείου αλλά και του σύγχρονου Νηπιαγωγείου γενικότερα, έπαιξε η **Μ. Μοντεσσόρι** (M. Montessori), που ίδρυσε "το σπίτι του παιδιού" και εφάρμοσε τη "θεωρία της εργασίας" ως διδακτική μέθοδο.

3 Οι "θησαυροί", που ήταν ξύλα, φύλλα, πέτρες, καρφιά και κουβαλούσαν τα παιδιά στις τσέπες τους, αποτέλεσαν το παιδαγωγικό υλικό των Αγκάτσι.

2.5.4. Μ. Βρετανία

Το 1870 αρχίζει η ιστορία της Προσχολικής Εκπαίδευσης στην Αγγλία με τη θεσμοθέτηση του Νηπιαγωγείου ως εκπαιδευτικού ιδρύματος. Ωστόσο, το 1816 ο σοσιαλιστής εργοστασιάρχης **Όουεν** (R. Owen) ιδρύει Παιδικά Κέντρα Προσχολικής ηλικίας, για να διευκολύνει τους εργάτες της βιομηχανίας που αναπτύσσεται αυτήν την περίοδο.

Σταθμός στην εξέλιξη του θεσμού της Προσχολικής Αγωγής αποτέλεσε το κίνημα του "**Χειραφετικού Σχολείου**" του **Νηλ**, ο οποίος δημιούργησε μια μορφή ανοιχτού σχολείου, το ονομαζόμενο **Σάμερχιλ** (1936).

Εικόνα 2.14
Νηλ (Σκωτία 1883-1973)

Το αντιανταρχικό μοντέλο του Νηλ αποτέλεσε ένα εναλλακτικό μοντέλο αγωγής στο πλαίσιο της "Παιδαγωγικής της Μεταρρύθμισης" και της "Νέας Αγωγής". Οι παιδαγωγικές του αρχές σχετίζονται με τη δημιουργία ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών μέσα από την αμοιβαία ελευθερία και την αυτοδιαχείριση.

Στη σημερινή Αγγλία το Νηπιαγωγείο (infant school) είναι υποχρεωτικό για τα παιδιά 5-7 ετών. Σημαντικό μέσο αγωγής σ' αυτό είναι το παιχνίδι.

2.5.5. Ελβετία

Στα τέλη του περασμένου αιώνα και ιδιαίτερα στις αρχές του αιώνα μας, η Ελβετία έγινε κέντρο παιδαγωγικών μελετών. Σ' αυτό συνέβαλαν διάσημοι παιδαγωγοί, όπως ο **Πιαζέ** (Piaget) και ο **Κλαπαρέντ** (Claparede) (1873-1840), ο οποίος ίδρυσε ένα Ινστιτούτο Παιδαγωγικών Ερευνών, το ονομαζόμενο **J.J. Rousseu** και έναν τύπο Νηπιαγωγείου, το "**Σπίτι των Μικρών**".

Εικόνα 2.15
Κλαπαρέτ (1873 - 1940)

Ο Ελβετός γιατρός ερευνητής ασχολήθηκε με την Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική Ψυχολογία. Ο τίτλος του σημαντικότερου έργου του "Ψυχολογία του παιδιού" και "Πειραματική Παιδαγωγική" δείχνει καθαρά τη σημασία που έδινε στα προβλήματα της αγωγής.

Οι θεωρίες της Παιδαγωγικής και της Λειτουργικής Ψυχολογίας⁴ του Κλαπαρέτ και η Γενετική Ψυχολογία του **Πιαζέ** χάραξαν από το 1920 και έπειτα, το δρόμο για τη δημιουργία της επιστήμης της **Παιδαγωγικής**.

Ο **Πιαζέ** ήταν γενετικός επιστήμονας και ψυχολόγος, ο οποίος επιδόθηκε στη μελέτη της πορείας που ακολουθεί η ανάπτυξη της νόησης, χρησιμοποιώντας μια δική του μέθοδο, την κριτική ή κλινική μέθοδο.

Εικόνα 2.16
Πιαζέ (1896 - 1980)

Ο Ελβετός ψυχολόγος, φιλόσοφος και παιδαγωγός, ασχολήθηκε κυρίως με την ψυχολογία του παιδιού. Υπήρξε από τους πρωτεργάτες της Γενετικής Ψυχολογίας και ο ιδρυτής της ψυχολογικής σχολής της Γενετής.

4 Η λειτουργική ψυχολογία του Κλαπαρέτ υποστήριζε ότι τα ψυχικά φαινόμενα πρέπει να εξετάζονται από την πλευρά του ρόλου που παίζουν στη ζωή του ανθρώπου, δηλαδή λειτουργικά.

Σηματοδοτεί ουσιαστικά το δρόμο για τη δημιουργία της επιστήμης της σύγχρονης Παιδαγωγικής.

Ο Πιαζέ θεωρεί ότι:

- ☀ Η νοητική ανάπτυξη του παιδιού σχετίζεται με την ωρίμανσή του.
- ☀ Η μάθηση επιτυγχάνεται με την ατομική εξερεύνηση και ανακάλυψη του φυσικού και κοινωνικού κόσμου. Γι' αυτό και έδινε έμφαση στην αλληλεπίδραση του παιδιού με τα αντικείμενα.
- ☀ Η γλώσσα αποτελεί το κυρίως προϊόν της νοητικής ανάπτυξης.
- ☀ Η διδασκαλία θα πρέπει να προσαρμόζεται στις ήδη υπάρχουσες ικανότητες του παιδιού, αφού το αναπτυξιακό επίπεδο που διανύει καθορίζει την ικανότητά του για μάθηση.

2.5.6. Βέλγιο

Στην εξέλιξη της Προσχολικής Εκπαίδευσης σημαντική είναι η προσφορά του Βέλγου γιατρού **Ντεκρολύ** (Decroly) (1871 - 1832), ο οποίος ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τα παιδαγωγικά και ψυχολογικά προβλήματα του παιδιού που αποτέλεσαν το κέντρο γύρω από το οποίο περιστράφηκε η Παιδαγωγική κίνηση του 20^{ου} αιώνα. (Εκτενέστερη αναφορά στο έργο του Ντεκρολύ γίνεται στο επόμενο κεφάλαιο).

2.5.7. Ανατολική Ευρώπη

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέλιξη της Προσχολικής Αγωγής στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και κυρίως στη Ρωσία.

Προσδιοριστικά στοιχεία της αποτελεσματικότητας της αγωγής των νηπίων θεωρούνται:

- ☀ Η γνώση των χαρακτηριστικών της νηπιακής ηλικίας,
- ☀ η αποφυγή της τυποποίησης και
- ☀ η έμφαση στο παιχνίδι που συνδέεται με την εργασία.

Τις σύγχρονες τάσεις της αγωγής των παιδιών στην Ρωσία κυρίως επηρέασε το κίνημα της Σοσιαλιστικής Αγωγής, με κύριο εκπρόσωπο τον **Μακάρνκο** (Makarenko), που επεδίωκε την αρμονική ένταξη των παιδιών στην κοινωνία των ενηλίκων.

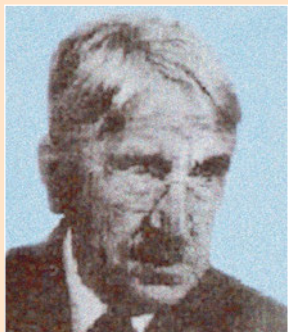
Τα τελευταία χρόνια οι απόψεις του Ρώσου ψυχολόγου **L. Vygotsky** επηρεάζουν όλο και περισσότερο τα προγράμματα της Προσχολικής Αγωγής. Παρά το γεγονός ότι ο **L. Vygotsky** έζησε την ίδια χρονική περίοδο με τον Πιαζέ, οι

απόψεις του μπορούν να θεωρηθούν ως συμπληρωματικές της εξελικτικής θεωρίας του Πιαζέ.

- Οι βασικές αρχές της θεωρίας του Vygotsky, συνοψίζονται ως εξής:
- ☀ Η "οικοδόμηση" της γνώσης από τα παιδιά γίνεται με ενεργητικό τρόπο.
- ☀ Η νόηση αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο. Γι' αυτό έδινε έμφαση στο συνεργατικό ρόλο της μάθησης ο οποίος επιτυγχάνεται βιωματικά.
- ☀ Το κοινωνικοπολιτιστικό πλαίσιο επηρεάζει την ανάπτυξη και τη μάθηση των παιδιών.
- ☀ Η γλώσσα αποτελεί νοητικό εργαλείο και μέσο για την κατάκτηση των συναισθημάτων και άλλων νοητικών λειτουργιών, όπως της προσοχής, της μνήμης, της επίλυσης προβλημάτων.
- ☀ Υπάρχουν δύο είδη λόγου: α) ο κοινωνικός/δημόσιος, ο οποίος απευθύνεται προς τους άλλους και έχει επικοινωνιακή λειτουργία και β) ο ατομικός, με τον οποίο το παιδί ασκεί έλεγχο στις νοητικές του διαδικασίες, προκειμένου να υπερβεί τις δύσκολες δοκιμασίες.
- ☀ Η προώθηση της διδασκαλίας στην προσχολική ηλικία θα πρέπει να είναι σύμφωνη με τη "ζώνη της Επικείμενης Ανάπτυξης", δηλαδή, το μέγιστο σημείο των δυνατοτήτων του παιδιού, λαμβάνοντας υπόψη τις ατομικές διαφορές.
- ☀ Βασικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού της προσχολικής ηλικίας παίζει το παιχνίδι, καθώς μέσα από αυτό μπορεί να επεκτείνει τη "ζώνη της επικείμενης ανάπτυξης" τους (Ντολιοπούλου, 1999).

2.5.8. Η.Π.Α.

Η θέσπιση του Νηπιαγωγείου ως εκπαιδευτικής βαθμίδας στις Η.Π.Α είναι συνδεδεμένη με τη νεότερη ιστορία της Παιδαγωγικής και με την επίδραση των θεωριών των μεγάλων αμερικανών επιστημόνων *W. James, J. Dewey, Ed. Thorndike, W.H. Kilpatrick, Watson, Gesell, Skinner* κ.ά.

Εικόνα 2.17
Ντιούι (1859 - 1952)

Ο Αμερικανός κοινωνιολόγος, παιδαγωγός και φιλόσοφος αποτελεί το σύμβολο της Νέας Αγωγής των ΗΠΑ. Η Προσχολική Εκπαίδευση καθώς και όλες οι βαθμίδες εκπαίδευσης των ΗΠΑ, βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στις αρχές του.

Επανάσταση στην Προσχολική Αγωγή αποτέλεσε το κίνημα της *Νέας Αγωγής*, με κύριο εκπρόσωπο τον **Ντιούι** (Dewey). Το κίνημα της *Νέας Αγωγής* αναγνωρίζει ως κέντρο της *διαδικασίας της ζωής* του παιδιού το συνεχή εμπλουτισμό των εμπειριών του, με την ταυτόχρονη προσαρμογή του στο περιβάλλον. Βάση για κάθε μάθηση αποτελεί το αξίωμα ***Learning by doing*** (από την πράξη στην μάθηση).

Ο Ντιούι προκάλεσε ριζικές αλλαγές στις υπάρχουσες μεθόδους της Προσχολικής Αγωγής με την εφαρμογή του "**σχεδίου εκπαιδευτικής δράσης**" ή "**μέθοδος σχεδίου**" ή "**μέθοδος Project**", όπως ονομάζονται τα **κέντρα ενδιαφέροντος**.

2.6. Η βιωματική προσέγγιση της μάθησης, προσέγγιση project

Καθοριστική σημασία για την εξέλιξη της μάθησης στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία έχει η εφαρμογή της βιωματικής προσέγγισης, προσέγγισης σχεδίου - project. Έχει τις ρίζες της στο έργο των **Dewey, Kilpatrick, Bruner, Vygotsky, Piaget**.

Η παραπάνω μέθοδος:

- ✧ Αφορά τη βιωματική προσέγγιση της διδασκαλίας, η οποία διαμορφώνεται και διεξάγεται από όλα τα άτομα που συμμετέχουν σ' αυτή (παιδιά και παιδαγωγοί, κυρίως).
- ✧ Προωθεί τη συνέχεια ανάμεσα στο σχολείο, το σπίτι και τον έξω κόσμο.

- ☀ Μπορεί να εφαρμοστεί σε παιδιά ηλικίας από 2-3 ετών και πάνω, με τη συμμετοχή είτε ολόκληρης της τάξης είτε μιας ομάδας παιδιών είτε ενός μόνο παιδιού.
- ☀ Περιλαμβάνει εξερευνήσεις και θέματα που αναδύονται από τις ιδέες, τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, π.χ. μελέτη των καιρικών φαινομένων, των ανθρώπων της κοινότητας κ.ά.
- ☀ Προσφέρει ευκαιρίες συνεργασίας ανάμεσα στα παιδιά και συνεισφοράς των γονιών στις διαδικασίες της αναζήτησης πληροφοριών (Ντολιοπούλου, 1999).

2.7. Ανοιχτό Σχολείο-Ανοιχτό Κέντρο Προσχολικής εκπαίδευσης

Ένας νέος τύπος Προσχολικής Εκπαίδευσης με ελεύθερο πρόγραμμα, που έχει τις ρίζες του στο κίνημα του χειραφετικού σχολείου (τύπου Σάμερχιλ) του Νηλ, βρήκε πλατιά απήχηση κυρίως στην Αμερική. Το σύστημα της *ανοιχτής τάξης* διαφέρει από τους παραδοσιακούς και κλασικούς τύπους. Βασικό του χαρακτηριστικό αποτελεί ο *σχηματισμός εμπειριών μέσα στο φυσικό τους χώρο*. Σε αυτό τα παιδιά εργάζονται μόνα τους ή σε μικρές ομάδες, που σχηματίζουν με δική τους πρωτίμηση, χωρίς κανένα περιορισμό ηλικίας ή σχολικού επιπέδου.

2.8. Νέες τάσεις Προσχολικής Αγωγής

Οι σύγχρονες τάσεις της Προσχολικής Αγωγής θεωρούν ότι δεν υπάρχουν κανόνες στην ανάπτυξη του παιδιού. Η κανονιστική/σταδιακή ανάπτυξη παραγνωρίζει τη μοναδικότητα του παιδιού. Αυτό που θα πρέπει να θεωρήσουμε σημαντικό ως έργο της Προσχολικής Αγωγής είναι η προώθηση των ικανοτήτων του παιδιού, η δημιουργία θετικών στάσεων και η συμβολή στην ωρίμανση και στην κοινωνικοποίησή του. Στην εκπαίδευση σήμερα υπάρχει η τάση να μην πιέζονται οι ρυθμοί ανάπτυξης των παιδιών και να υπάρχει σεβασμός στη θέληση της παιδικής φύσης και ενδιαφέρον για τη διαμόρφωση ατόμων που θα είναι σε θέση να ζήσουν με ευτυχία στη μελλοντική και πολύ απαιτητική κοινωνία.

Ο/η παιδαγωγός της Προσχολικής Αγωγής εκθέτει το παιδί σε προβληματισμούς, αφού καταρτίσει ένα αναπτυξιακά κατάλληλο πρόγραμμα βασισμένο στην προοδευτική εξέλιξη των διάφορων πλευρών της προσωπικότητάς του: της φυσικής, της συναισθηματικής, της κοινωνικής και της γνωστικής (Sue Bredekamp & Carol Copple, 1998).

Έτσι, οι αναπτυξιακά κατάλληλες δραστηριότητες στο Νηπιαγωγείο αναπτύσσονται με βάση τις εξής αρχές:

- ☀ Οι τομείς ανάπτυξης του παιδιού, φυσικός, κοινωνικός, νοητικός και συναισθηματικός, είναι στενά συνδεδεμένοι ο ένας με τον άλλον. Η ανάπτυξη του ενός τομέα επηρεάζει και επηρεάζεται από την ανάπτυξη του άλλου.
- ☀ Η ανάπτυξη πραγματοποιείται συνήθως σε μια σχετικά ιεραρχημένη σειρά, με τις κατοπινές δεξιότητες, γνώσεις και ικανότητες να οικοδομούνται πάνω στις ήδη υπάρχουσες.
- ☀ Η ανάπτυξη προχωράει με διαφορετικούς ρυθμούς από παιδί σε παιδί, αλλά και ανομοιόμορφα στους διάφορους τομείς εξέλιξής του.
- ☀ Οι πρώιμες εμπειρίες έχουν συσσωρευτικές και μακροπρόθεσμες επιδράσεις στην ανάπτυξη κάθε παιδιού. Υπάρχουν ορισμένες χρονικές περίοδοι που είναι ευνοϊκότερες για ορισμένους τύπους ανάπτυξης και μάθησης.
- ☀ Η ανάπτυξη προχωράει από απλές κατευθύνσεις που μπορούν να προβλεφθούν, προς κατευθύνσεις με μεγαλύτερη πολυπλοκότητα και οργάνωση.
- ☀ Η ανάπτυξη και η μάθηση εμφανίζονται μέσα σε ποικίλα κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια και επηρεάζονται από αυτά.
- ☀ Τα παιδιά μαθαίνουν ενεργά βασιζόμενα πάνω σε άμεσες φυσικές και κοινωνικές εμπειρίες, καθώς και στη γνώση που τους μεταδίδεται από τον πολιτισμό τους.
- ☀ Η ανάπτυξη και η μάθηση είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης της βιολογικής ωρίμανσης και του περιβάλλοντος, το οποίο περιλαμβάνει τόσο το φυσικό όσο και τον κοινωνικό περίγυρο στον οποίο ζούνε τα παιδιά.
- ☀ Το παιχνίδι αποτελεί σημαντικό μέσο για την κοινωνική και νοητική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς και ένδειξη για την ανάπτυξή τους.
- ☀ Η ανάπτυξη προάγεται όταν τα παιδιά έχουν ευκαιρίες να εξασκούνται σε νέες δεξιότητες και όταν βιώνουν προκλήσεις λίγο πάνω από το επίπεδο των ικανοτήτων τους.
- ☀ Τα παιδιά αναπτύσσονται και μαθαίνουν καλύτερα σ' ένα περιβάλλον που είναι ασφαλές και τα σέβεται, που ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους και όπου αισθάνονται ψυχολογικά προστατευμένα.

Εικόνα 2.18

Η καλλιέργεια της πρωτοβουλίας και της συνεργασίας είναι βασικές στις αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές στο Νηπιαγωγείο

Εάν έχει γίνει κάτι απόλυτα κατανοητό, είναι ότι δεν έχει υιοθετηθεί ακόμα ο καλύτερος τρόπος να "διδάξουμε" τα παιδιά, και ότι καμιά θεωρία δεν είναι η καλύτερη. Οι παιδαγωγικές μελέτες έχουν διευρύνει απλώς τις γνώσεις μας στον τομέα αυτόν. Είναι θέμα του/της παιδαγωγού να αποφασίζει με βάση τις γνώσεις και την εμπειρία του/της ποια μέθοδος είναι η αποτελεσματικότερη για το συγκεκριμένο παιδί, στη συγκεκριμένη φάση για τη συγκεκριμένη γνώση. Οι βοηθοί του έργου του πρέπει να συμπνέουν και να συμβάλλουν όλοι μαζί για την επίτευξη των στόχων της Προσχολικής Αγωγής.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Μέσα από την αναδρομή στη διαχρονική εξέλιξη του θεσμού της Προσχολικής Αγωγής, διαπιστώνουμε ότι η αγωγή των νηπίων είχε απασχολήσει τις σκέψεις των φιλοσόφων και των παιδαγωγών από τα αρχαία χρόνια. Ο προβληματισμός γύρω από τη γνώση της φύσης του παιδιού και την αναγνώριση των αναγκών του, είναι μεταγενέστερος.

Οι εκπαιδευτικές περίοδοι που διευκολύνουν τη μελέτη του θεσμού της προσχολικής αγωγής είναι τρεις: η **Αρχαία**, η **Μέση** και η **Σύγχρονη** περίοδος.

Η αναγκαιότητα του θεσμού κατά την αρχαία εποχή τονίστηκε από τον **Πλάτωνα** και τον **Αριστοτέλη**, ενώ κατά τη ρωμαϊκή, από τον **Πλούταρχο** και τον **Κουϊντιλιανό**.

Στη Βυζαντινή εποχή οι **Πατέρες της Εκκλησίας** αναφέρθηκαν στη σημαντικότητα του ρόλου της οικογένειας στην αγωγή των νηπίων. Κατά το Μεσαίωνα η Προσχολική Αγωγή και η παιδεία γενικότερα δεν παρουσιάζει πρόοδο.

Στροφή προς την Προσχολική Αγωγή παρατηρείται κυρίως κατά τη νεότερη περίοδο. Ήδη από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα η ίδρυση του Νηπιαγωγείου είναι επιτακτική, εξαιτίας των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών. Στους προδρόμους της Προσχολικής Αγωγής αξίζει να αναφέρουμε τα ονόματα των **Κομένιου**, **Λοκ**, **Ρουσώ**.

Οι σύγχρονες τάσεις της Προσχολικής Αγωγής διαπνέονται από το πνεύμα των **Φρέμπελ**, **Μοντεσσόρι**, **Ντεκρολύ**, **Κλαπαρέτ**, καθώς και από των **Dewey**, **Kilpatrick**, **Bruner**, **Vygotsky**, **Piaget**.

Η σημερινή Προσχολική Εκπαίδευση αποτελεί τον καρπό αιώνων σκέψης και πειραματισμού. Στις τελευταίες τάσεις της Προσχολικής Αγωγής, που διαφέρουν από τα παραδοσιακά και κλασσικά πρότυπα, ανήκουν η θεωρία της Νέας Αγωγής που εκφράζεται στις εφαρμογές του **ανοικτού σχολείου** (*open class*), η εφαρμογή της **βιωματικής προσέγγισης της μάθησης** (μέθοδος project) και οι αρχές των **αναπτυξιακά κατάλληλων πρακτικών** στην Προσχολική Αγωγή.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Να συζητήσετε και να συγκρίνετε τη συμβολή της καθεμιάς από τις τρεις περιόδους της Προσχολικής Αγωγής.
2. Ποια είναι κατά τον **Πλάτωνα** τα διδακτικά και παιδαγωγικά μέσα αγωγής στην προσχολική ηλικία;
3. Η αγωγή κατά τον **Αριστοτέλη** είναι προσωπική, ανθρωπιστική και κοινωνική. Συζητήστε γύρω από τις τρεις αυτές διαστάσεις της αγωγής.
4. Ο **Πλούταρχος** πίστευε ότι η ψυχή του παιδιού είναι εύπλαστη σαν μαλακό κερί. Μερικούς αιώνες αργότερα ο **Τ.Λοκ** υποστήριζε ότι το παιδικό πνεύμα είναι άγραφος πίνακας (*tabula rasa*). Συζητήστε τις δύο απόψεις. Πώς συνδέονται με την ιστορική εξέλιξη του θεσμού της Προσχολικής Αγωγής;
5. Γιατί ο **Ρουσσώ** θεωρείται υπέρμαχος των δικαιωμάτων του παιδιού;
6. Ποιοι λόγοι καθιστούν πειστική την ανάγκη ίδρυσης Νηπιαγωγείων στην Ευρώπη κατά το τέλος του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα;
7. Να συγκρίνετε τις βασικές παιδαγωγικές αρχές του **Piaget** και του **Vygotsky**.
8. Με αφετηρία αυτά που διαβάσατε για τη μέθοδο της βιωματικής προσέγγισης της μάθησης, να καταγράψετε τις απόψεις σας, αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες.

κεφάλαιο 3

Θεμελιωτές της προσχολικής αγωγής

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

Να κατανοήσουν τις παιδαγωγικές ιδέες, που διέπουν το έργο των θεμελιωτών της Προσχολικής Αγωγής.

Να διαπιστώσουν την πρακτική εφαρμογή των ιδεών των θεμελιωτών και τη συμβολή τους στην εξέλιξη της Προσχολικής Αγωγής.

3.1. Ιωάννης Ερρίκος Πεσταλότσι (J. E. Pestalozzi)

Εικόνα 3.1
Ερρίκος Πεσταλότσι

Ο Ιωάννης Ερρίκος Πεσταλότσι γεννήθηκε στην Ζυρίχη το 1746 και πέθανε το 1827 στο Μπριγκ της Ελβετίας. Πίστευε ότι ο άνθρωπος είναι καλός από τη φύση του. Άρα ο καλύτερος τρόπος για να διαπαιδαγωγηθεί ένα παιδί είναι να ζει μέσα στη φύση, για τη φύση.

Το έργο του

Οι παιδαγωγικές του ιδέες μπορούν να θεωρηθούν ως βάσεις για τις μετέπειτα παιδαγωγικές ιδέες και την εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος που ασχολείται με την αγωγή της παιδικής ηλικίας.

Ο **Ιωάννης Ερρίκος Πεσταλότσι** αφιέρωσε όλη του τη ζωή στη θεραπεία των συνανθρώπων του από τη δυστυχία, μορφώνοντάς τους ηθικά και πνευματικά. Η προσωπικότητά του χαρακτηρίζεται από την απεριόριστη καλοσύνη του και τη βαθιά ειλικρινή και χωρίς όρια αγάπη για το συνάνθρωπό του. Από αυτά τα χαρακτηριστικά εμπνέονται και οι παιδαγωγικές του ιδέες, που βασίζονταν στην **πίστη**, στην **ηθική** και την **αγάπη**.

Το παιδαγωγικό του έργο άρχισε στο Neuhot της Ελβετίας τον χειμώνα του 1774-1775 με κύριο ερέθισμά του τη φυσική και ηθική κατάπτωση των παιδιών. Ο Πεσταλότσι θεωρούσε ότι η σχολική αγωγή είναι απαραίτητο συμπλήρωμα της οικογενειακής αγωγής και έχει στόχο τη γενική μόρφωση και την επαγγελματική καθοδήγηση των παιδιών. Τα παιδιά ακολουθώντας το παράδειγμά του μαθαίνουν να είναι πειθαρχημένα, επιμελή και να συμπεριφέρονται με σεβασμό και αγάπη προς τους συνανθρώπους τους.

Το αντιπροσωπευτικότερο ίδρυμα Παιδαγωγικής αγωγής που δημιουργήθηκε από τον Πεσταλότσι, ήταν το Ινστιτούτο **Yverdon** στην Ελβετία. Αποτελεί την έμπρακτη προσπάθειά του για την προσφορά μιας ολοκληρωμένης αγωγής και διαπαιδαγώγησης του παιδιού. Αρχικά η αγωγή που δινόταν στα παιδιά είχε σκοπό να δημιουργήσει άτομα πνευματικά ώριμα, αλλά και ικανά για να αντιμετωπίσουν τις ατομικές, οικογενειακές και κοινωνικές τους ανάγκες μέσα σε μια ευχάριστη Παιδαγωγικά ατμόσφαιρα. Με τον τρόπο αυτό, θα μπορούσαν να κατευθύνουν την εξέλιξη της ζωής τους, να συνεργάζονται αρμονικά με τους συνανθρώπους τους και παράλληλα να κάνουν χρήσιμα πράγματα για τον εαυτό τους και το κοινωνικό σύνολο.

Στο πρόγραμμα του σχολείου ιδιαίτερη θέση είχε η χειροτεχνία. Το παιδί ζωγράφιζε, έβγαине βόλτα στην εξοχή για να απεικονίσει παραστάσεις, καλλιεργούσε ατομικούς μικρούς κήπους, κατασκεύαζε εργαλεία και μικρά έπιπλα. Τα κορίτσια έραβαν μόνα τους τα φορέματά τους, ασχολούνταν με την κόμμωσή τους και την προετοιμασία του φαγητού.

Το Ινστιτούτο προσπαθούσε να δώσει τις απαραίτητες γνώσεις στα παιδιά, αλλά συγχρόνως έδινε βάρος στην ανάπτυξη και εξέλιξη των φυσικών ικανοτήτων τους. Όλα αυτά βέβαια ήταν σύμφωνα με την ηθική τους αγωγή, που θεμέλιό της ήταν η αγάπη και ο σεβασμός προς τους συνανθρώπους και η πίστη στο θεό.

Για την πραγματοποίηση των παραπάνω πίστευε πως η αγωγή πρέπει να δίνεται με απλό, φυσικό τρόπο, ζωντανό και ευχάριστο. Μόνο έτσι το άτομο θα μπορέσει να ανακαλύψει τις φυσικές, σωματικές, πνευματικές και ηθικές δυνάμεις που κρύβει μέσα του, ενώ παράλληλα καλλιεργούνται και οι ψυχοσωματικές ικανότητες και ανάγκες του.

Το παιδαγωγικό του υλικό

Σύμφωνα με τον Πεσταλότσι, η διδασκαλία είναι η τέχνη που χρησιμοποιεί ο δάσκαλος, για να δώσει στο παιδί γνώσεις, εμπειρίες, ερεθίσματα για τις αλήθειες της ζωής. Δεν πρέπει να είναι θεωρητική, αλλά απλή, κατανοητή

και συγκεκριμένη, ανάλογη με το νοητικό επίπεδο του παιδιού. Απαραίτητη φροντίδα του δασκάλου κατά τη διδασκαλία είναι να προσπαθεί με διάφορους τρόπους να υποκινεί το ενδιαφέρον του παιδιού για μάθηση. Βασικό παιδαγωγικό αξίωμα για τον Πεσταλότζι είναι το **"μάθε μέσα από τα αντικείμενα"**. Το παιδί πρέπει να χρησιμοποιεί αντικείμενα, περιστατικά της καθημερινής ζωής και της φύσης, ώστε να έρχεται σε άμεση επαφή με την πραγματικότητα, να περνάει από στάδια εξέλιξης και να κατευθύνεται από τα γνωστά στα άγνωστα.

Τα στάδια εξέλιξης είναι:

- ☀ Η **εποπτεία**, δηλαδή τα παιδιά να βλέπουν πράγματα ή (αν δεν υπάρχουν αυτά) τις εικόνες τους,
- ☀ η **ονομασία των πραγμάτων**,
- ☀ η **αναλυτική περιγραφή** τους,
- ☀ η **διευκρίνιση** με την οποία τα παιδιά θα κατανοήσουν τις έννοιες των πραγμάτων.

Ο Πεσταλότζι πίστευε ότι χωρίς την έμπρακτη παρουσία πραγμάτων και αντικειμένων δεν μπορούσαν οι γνώσεις να γίνουν εύκολα κατανοητές στο παιδί, γιατί ήταν αφηρημένες, κάτι που είναι αντίθετο προς τη φύση του.

Υποστήριζε ότι το υλικό που πρέπει να χρησιμοποιείται από το παιδί αποτελείται από:

- Διάφορα πραγματικά αντικείμενα και όντα του φυσικού περιβάλλοντος (φύλλα, λουλούδια, καρπούς, πουλιά, σαλιγκάρια, σκουλήκια κ.ά.),
- φυσικά φαινόμενα (βροχή, χιόνι κ.ά.),
- εικόνες, σχήματα, παραστάσεις από το φυσικό περιβάλλον (ποτάμια, βουνά, θάλασσα κ.ά.),
- περιστατικά ή γεγονότα από την καθημερινή ζωή (βόλτα στην ύπαιθρο, περιποίηση κήπου κ.ά.).

Όλα αυτά με την κατάλληλη χρήση από τον/την παιδαγωγό παρακινούν το μαθητή να ερευνά, να ανακαλύπτει, να καλλιεργεί τις φυσικές του δυνάμεις, να αναπτύσσει τις ικανότητές του και να χρησιμοποιεί τις αισθήσεις του (όραση, ακοή, αφή, όσφρηση) για την κατανόηση του υλικού αυτού.

Με τον τρόπο αυτό ο Πεσταλότζι τοποθέτησε τις βάσεις για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της ανθρωπίνης ύπαρξης τόσο σωματικά όσο και πνευματικά.

3.2. Φρειδερίκος Φρέμπελ (F. Froebel)

Εικόνα 3.2
Φρειδερίκος Φρέμπελ

Γεννήθηκε στη Θουριγγία της Γερμανίας το 1782 και πέθανε το 1852. Είναι ο πρώτος που δημιούργησε ένα παιδαγωγικό σύστημα το οποίο στηρίζεται και εξυπηρετεί τις ανάγκες της προσχολικής ηλικίας, με σκοπό τη διάπλαση ηθικών ανθρώπων.

Το έργο του

Ο Φρέμπελ ήταν ο πρώτος παιδαγωγός που εμπλούτισε το χώρο των παιδικών νηπιακών κήπων με παιχνίδια που χρησιμοποιούνται όχι μόνο για την ψυχαγωγία, αλλά και για τη μόρφωση των παιδιών και οργανώνει τις δραστηριότητές τους, με σκοπό να συμβάλει στην πνευματική ανάπτυξη και αγωγή τους.

Στην αρχή ο Φρειδερίκος Φρέμπελ ασχολήθηκε με τις θετικές επιστήμες (Μαθηματικά, Αρχιτεκτονική), στη συνέχεια όμως επηρεάζεται από τις ιδέες του Πεσταλότζι και ανακαλύπτει ότι η Παιδαγωγική είναι η επιστήμη που τον ενδιαφέρει πραγματικά.

Πολύ μικρός έμεινε ορφανός από μητέρα, ενώ ο πάστορας πατέρας του απορροφημένος από το δικό του έργο δεν του έδειξε την απαραίτητη στοργή. Σε αυτήν τη δύσκολη ηλικία το μόνο που τον ευχαριστούσε ήταν να παίζει στον κήπο του σπιτιού του. Αυτή η επαφή του με την αγνότητα του φυσικού κόσμου ήταν το ερέθισμα για τις βάσεις του παιδαγωγικού του προγράμματος.

Θεωρεί ότι η μελέτη της φύσης από το παιδί το βοηθάει να κατανοήσει τον κόσμο. Για το λόγο αυτό, ιδρύει τους **παιδικούς νηπιακούς κήπους**, στους οποίους το παιχνίδι και η μουσική είχαν τον κύριο λόγο. Ο Φρέμπελ πίστευε ότι, επειδή το παιδί είναι γεμάτο ενέργεια και δράση, το παιχνίδι αντιπροσω-

πύει την ενεργητικότητά του, δυναμώνει το σώμα του, εξασκεί τις ικανότητές του, εξωτερικεύει τον ψυχικό του κόσμο και έρχεται σε επαφή με το περιβάλλον. Με το παιχνίδι και την παρατήρηση επιτυγχάνεται η άσκηση των αισθήσεων, ενώ τα πρώτα μαθήματα προσφέρονται στο παιδί με τη μορφή τραγουδιού αφού η μουσική θεωρείται φυσική έκφρασή του.

Το παιδαγωγικό του υλικό

Ο Φρέμπελ διαπίστωσε ότι το παιδί έχει ορμές-ανάγκες, οι οποίες ικανοποιούνται με τη χρήση του κατάλληλου παιδαγωγικού υλικού.

Τα μέσα που επινόησε (παιδαγωγικό υλικό) προσπαθούν να βοηθήσουν το παιδί να αναπτυχθεί σταδιακά. Έτσι:

- ☀ Η ορμή για την κίνηση, την παρατήρηση, την έρευνα ικανοποιείται με το παιχνίδι.
- ☀ Η ορμή για την εργασία ικανοποιείται μέσα στους "παιδικούς κήπους" όπου το παιδί έχει την ευκαιρία να σκάψει, να καλλιεργήσει τα δικά του φυτά, να έρθει δηλαδή κοντά στη φύση.
- ☀ Η ορμή για τη μουσική ικανοποιείται με τραγούδια τα οποία πλαισιώνονται με κινήσεις.
- ☀ Η ορμή για τη δημιουργία ικανοποιείται με την κατασκευή, δημιουργία και σύνθεση.

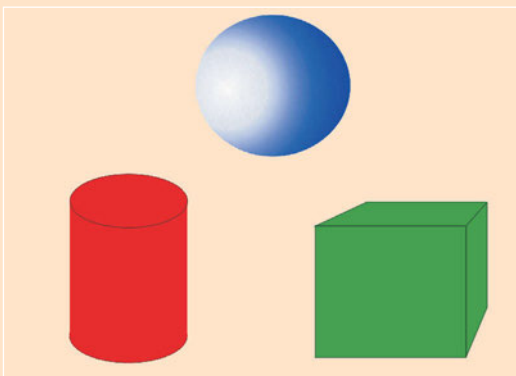
Επινοεί και σχεδιάζει τα **"δώρα"** τα οποία είναι: **η σφαίρα, ο κύλινδρος και ο κύβος**, σύμβολα κίνησης ηρεμίας και στασιμότητας κατασκευασμένα σε διάφορα μεγέθη.

- Η **σφαίρα** επιλέχτηκε, γιατί είναι το πιο απλό, το πιο συνηθισμένο, το πιο εύκολο σχήμα (κεφάλι, μήλο, μπάλα). Παίζοντας με αυτή το παιδί μαθαίνει να διακρίνει τα χρώματα, τα μεγέθη και καλλιεργεί την παρατηρητικότητα του.
- Ο **κύλινδρος** επιλέχτηκε, γιατί είναι ένα σχήμα γνωστό από τον άνθρωπο, τα δένδρα και άλλα αντικείμενα της καθημερινής ζωής.
- Ο **κύβος**, σχήμα γνωστό από το περιβάλλον (σπίτια, κουτιά, έπιπλα), μπορεί να συγκριθεί με τη σφαίρα και να παρατηρήσει το παιδί ομοιότητες και διαφορές.

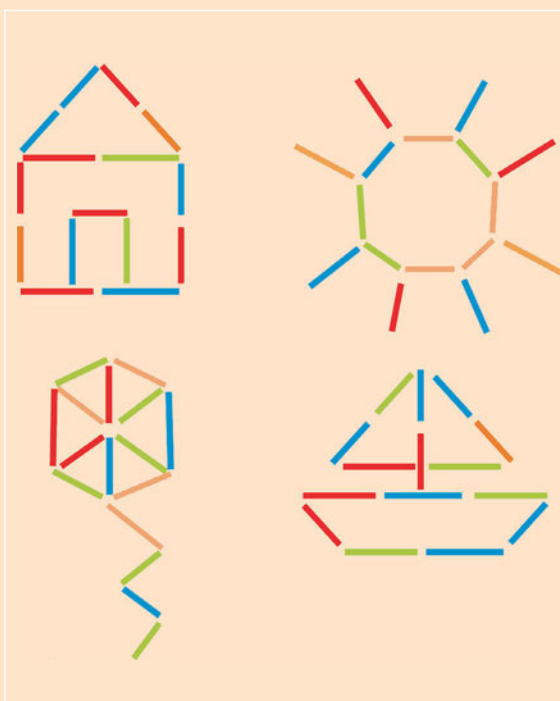
Με τα δώρα τα παιδιά δημιουργούν διάφορες κατασκευές και τους δίνεται η δυνατότητα να ερευνούν, να συνθέτουν και να διατυπώνουν απορίες.

Εικόνα 3.3

Τα δώρα του Froebel, η σφαίρα, ο κύλινδρος και ο κύβος προσφέρουν την δυνατότητα στα παιδιά να καλλιεργούν την παρατηρητικότητα τους και να κάνουν συνθέσεις

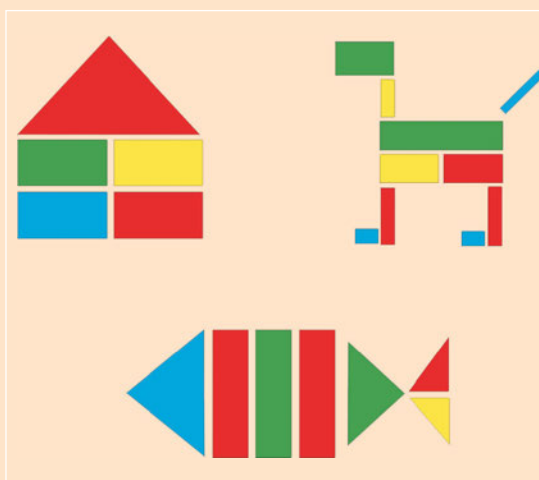

Το υλικό του συμπληρώνεται με τετράγωνα (πλακάκια) και τρίγωνα (ισοσκελή, ορθογώνια), με τα οποία τα παιδιά κάνουν πολλούς συνδυασμούς, αποκτούν καλαισθησία και ασκούνται στη ζωγραφική, τη χειροτεχνία, τη διακοσμητική. Ακόμη, υπάρχουν τα ξυλάκια με τα οποία μπορούν να φτιάξουν διάφορες κατασκευές, που πρέπει να τοποθετούνται σε επίπεδες επιφάνειες, βοηθούν στην προετοιμασία της γραφής και της αρίθμησης. Ένα άλλο είδος παιδαγωγικού υλικού είναι οι εργασίες, όπως η κεντητή, η περαστή, η υφαντή, η κολλητή, η διπλωτή και η πλαστική, που παροτρύνουν το παιδί να εκφράσει τις σκέψεις του μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες.

Εικόνα 3.4

Το παιδί με τα πλακάκια πετυχαίνει ποικίλους συνδυασμούς και εξασκείται στη χειροτεχνία

Εικόνα 3.5

Τα ξυλάκια στο σύστημα Froebel χρησιμοποιούνται κυρίως για την προετοιμασία της γραφής και της αρίθμησης

3.3. Μαρία Μοντεσσόρι (M. Montessori)

Εικόνα 3.6
Μαρία Μοντεσσόρι

Η Μαρία Μοντεσσόρι γεννήθηκε το 1870 κοντά στην Αγκόνα της Ιταλίας και πέθανε το 1952. Σπούδασε Ιατρική και έγινε η πρώτη γυναίκα γιατρός της χώρας της. Επηρεάστηκε από τον Ρουσσώ και υποστήριζε το σεβασμό στην προσωπικότητα του παιδιού. Θεωρούσε επίσης ότι η παιδική ηλικία είναι καθοριστική για το παιδί, επειδή κατά τη διάρκειά της αναπτύσσει τις ικανότητες που θα χρησιμοποιήσει στην μετέπειτα εξέλιξή του.

Το έργο της

Η Μοντεσσόρι με τη μέθοδό της κατόρθωσε να δώσει ένα μήνυμα ανανέωσης και εξέλιξης για την αγωγή της προσχολικής ηλικίας και έμεινε στην ιστορία της αγωγής ως μιά επαναστάτρια του σύγχρονου πνεύματος και του πολιτισμού. Εξύψωσε τα δικαιώματα του παιδιού και παράλληλα τόνισε τις σοβαρές ευθύνες που έχουν οι ενήλικες απέναντί του.

Η Μαρία Μοντεσσόρι, αρχικά ασχολήθηκε ως γιατρός με τη θεραπεία και αγωγή των διανοητικώς καθυστερημένων παιδιών. Πίστευε ότι το πρόβλημα αυτών των παιδιών ήταν παιδαγωγικό και για το λόγο αυτό επινόησε υλικό που η εφαρμογή του βοηθούσε στην καλύτερευσή τους. Αργότερα σκέφτηκε ότι το υλικό αυτό με τις κατάλληλες μετατροπές θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και για τη βελτίωση και εξέλιξη της μεθόδου αγωγής των ομαλών παιδιών και αφοσιώθηκε σε αυτά.

Το 1907 σε μια λαϊκή συνοικία του Αγ. Λαυρεντίου ίδρυσε το πρώτο "**Σπίτι των Παιδιών**". Το σχολείο αυτό δημιουργήθηκε, εξαιτίας της ανάγκης να συγκεντρωθούν τα παιδιά των εργατών που απουσίαζαν στις δουλειές μέσα σε ένα λειτουργικό περιβάλλον όπου θα είχαν φροντίδα και αγωγή. Η επαφή

της *Μαρίας Μοντεσσόρι* με τη φτώχεια της κοινωνίας και τους ανθρώπους που ζούσαν στις εργατικές πολυκατοικίες της Ρώμης της έδωσε την αφορμή να θέσει τις βάσεις για μιά καλύτερη κοινωνία. Το πρώτο αυτό "Σπίτι του Παιδιού" το διαδέχτηκαν πολλά ακόμη και γρήγορα απέκτησε τη φήμη για τα αποτελέσματα των μεθόδων της.

Η *Μοντεσσόρι* πίστευε ότι το παιδί από την ώρα της γέννησής του ως την ηλικία των 5 ετών χαρακτηρίζεται από μιά εσωτερική δύναμη, που εκδηλώνεται ως ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα αντικείμενα που το περιβάλλουν. Η αγωγή που δίνεται στο παιδί πρέπει να είναι σύμφωνη με τη φύση και τους νόμους της. Με τον τρόπο αυτό ευνοείται:

- α) η φυσική αγωγή,
- β) η ελεύθερη κίνηση,
- γ) οι ασκήσεις ανάπτυξης των αισθήσεων και
- δ) η επαφή του παιδιού με τον εξωτερικό κόσμο.

Το παιδί έχει πνεύμα απορροφητικό, λέει η *Μοντεσσόρι*, και έχει την δύναμη να παίρνει από τον κόσμο για τον εαυτό του εκείνα τα στοιχεία που του είναι χρήσιμα.

Με την μέθοδο της *Μοντεσσόρι* το παιδί μαθαίνει στην **ελεύθερη έρευνα** και **εργασία**, ανάλογα με τις φυσικές ανάγκες της ανάπτυξής του που οδηγούν στη μόρφωσή του και αποτελούν τη βάση για την πρόοδό του. Ένα φυσιολογικό παιδί, σύμφωνα με την ιταλίδα παιδαγωγό, έχει έμφυτη την ανάγκη για μάθηση και την επιθυμία για δράση. Το παλιό σχολείο ασχολιόταν μόνο με την πνευματική καλλιέργεια του παιδιού και αδιαφορούσε για τον ψυχικό του κόσμο. Αυτές οι συνθήκες έπρεπε να αλλάξουν.

Η μέθοδός της στηρίζεται στην **ατομική προσπάθεια** και στην ατομική αγωγή, γιατί κάθε άτομο έχει μέσα του πολλές ικανότητες που μένουν ακαλλέργητες και οι οποίες με την κατάλληλη αγωγή μπορούν να ενεργοποιηθούν, να τελειοποιηθούν. Το παιδί πρέπει να ζήσει τη δική του ζωή, να κινηθεί, να μελετήσει αυθόρμητα τον κόσμο γύρω του, χωρίς περιορισμούς.

Οι ικανότητες του παιδιού που πρέπει να αναπτυχθούν είναι:

- ☀ Οι **κινητικές λειτουργίες**, με τις οποίες το παιδί θα μάθει να περπατάει, να ισορροπεί και να συντονίζει τις κινήσεις του.
- ☀ Οι **αισθητικές λειτουργίες**, με τις οποίες θα θέσει τις βάσεις για την ανάπτυξη της γνώσης του, παίρνοντας ερεθίσματα από το περιβάλλον και εξασκώντας την παρατηρητικότητα και την κρίση του.

Με τον τρόπο αυτό γνωρίζει τον κόσμο μέσα στον οποίο θα ενταχθεί στο μέλλον και αναπτύσσει τις γνώσεις του.

Η Μοντεσσόρι προτείνει γενική αναδιοργάνωση του σχολείου και παροτρύνει τους παιδαγωγούς να σκεφτούν περισσότερο για το παιδί, μιλώντας συνεχώς για τις ανάγκες του. Ήταν η πρώτη που πρότεινε επίσης την τοποθέτηση παιδιών **μικτών ηλικιών** και ικανοτήτων στην ίδια τάξη. (Η πρόταση αυτή εφαρμόζεται και σήμερα σε κέντρα προσχολικής εκπαίδευσης και στην Ελλάδα). Η ιδέα αυτή την οδήγησε στην απόφαση να ξεκινήσει τις αλλαγές από τη φροντίδα του περιβάλλοντος της τάξης μέσα στο οποίο το παιδί θα εργαζόταν. Η αίθουσα πρέπει να είναι μεγάλη, ευρύχωρη με χαρούμενα χρώματα, με ανοιχτόχρωμα έπιπλα (καρέκλες, τραπέζια, έπιπλα με ράφια), όλα φτιαγμένα σε διαστάσεις ανάλογες με την ηλικία των παιδιών, διακοσμημένη με όμορφες εικόνες, λουλούδια και εικόνες που δίνουν χαρά στα παιδιά. Είναι ένα περιβάλλον ειδικά φτιαγμένο για παιδιά, για να ικανοποιεί τις ανάγκες τους, να είναι φιλικό και να ανταποκρίνεται στις φυσικές τους δυνάμεις και διαστάσεις.

Οι αρχές της Μοντεσσοριανής μεθόδου είναι:

- ☀ **Η ελευθερία.** Θεωρείται η βάση της μεθόδου της. Η ελευθερία κάθε άτομου είναι έμφυτη και πρέπει να είναι σεβαστή, γιατί χωρίς αυτή το άτομο δεν μπορεί να αναπτυχθεί και να δημιουργήσει. Το παιδί πρέπει να κινείται ελεύθερα μέσα στην τάξη και να διαλέγει μόνο του το παιδαγωγικό παιχνίδι με το οποίο θα ασχοληθεί, ώστε να εκδηλώνονται αυθόρμητα τα ενδιαφέροντά του και στην συνέχεια οι ικανότητές του.
- ☀ **Ο σεβασμός.** Το παιδί ενεργεί αυθόρμητα. Γι' αυτό πρέπει να σεβόμαστε την προσωπικότητά του και να αποφεύγουμε να το βοηθάμε, όταν αυτό δε χρειάζεται τη βοήθειά μας. Δεν πρέπει να διακόπτουμε την ενεργητικότητά του. Κάθε διακοπή είναι ενοχλητική, γιατί κυριαρχεί η σκέψη ότι πρέπει να τα καταφέρει μόνο του. Με την επανάληψη των πράξεών του θα φτάσει τελικά στο σκοπό του, που είναι η επιτυχία.
- ☀ **Η πειθαρχία.** Μέσα σε μιά Μοντεσσοριανή τάξη, το παιδί είναι απορροφημένο από τη δραστηριότητα που κάνει και νιώθει ευτυχισμένο, όταν την τελειώσει με επιτυχία. Αποτέλεσμα της πειθαρχίας αυτής είναι και η κατάργηση της τιμωρίας. Όταν καταλάβει ο/η παιδαγωγός ότι ένα παιδί θέλει να εμποδίσει ή να αναστατώσει την εργασία του συμμαθητή του επεμβαίνει και το απομονώνει. Έτσι, μένει αμέτοχο, μιά παράξενη εξαίρεση μέσα στην τάξη. Με αυτόν τον τρόπο γρήγορα μετανιώνει βλέποντας τους άλλους να εργάζονται.
- ☀ **Η ατομική διδασκαλία.** Κάθε παιδί παίρνει το παιχνίδι που χρειάζεται, προχωρεί στην θέση του και παίζει όσο θέλει με αυτό. Το υλικό είναι περι-

ορισμένο σε ποσότητα. Κάθε παιδί ασχολείται με μία διαφορετική δραστηριότητα που επιλέγει, ενώ ένα άλλο παιδί δεν μπορεί να παίξει ταυτόχρονα. Οι μόνες ομαδικές ασκήσεις που υπάρχουν στο σύστημα Μοντεσσόρι είναι η γυμναστική, το τραγούδι και το μάθημα σιωπής, το οποίο ξεκουράζει και δένει την ομάδα.

☀ **Η δράση της παιδαγωγού περιορίζεται.** Η παιδαγωγός, την οποία η Μοντεσσόρι ονομάζει Διευθύντρια, δε διδάσκει, δεν επιβάλλει τίποτε, αλλά βοηθάει τα παιδιά να γνωρίσουν το υλικό και να μάθουν τις δυνατότητες χρήσης του. Το παιδί επιλέγει αυθόρμητα την εργασία που το ενδιαφέρει και αμέσως προχωρεί στην ενασχόλησή του με αυτή. Η Διευθύντρια επιβλέπει και επεμβαίνει μόνον, όταν το ζητήσει το ίδιο το παιδί. Με διακριτική στάση παρατηρεί το παιδί αν έχει ενδιαφέρον για την άσκηση και πώς εξασκεί την επιδεξιότητά του.

Το παιδαγωγικό υλικό της

Το "**Σπίτι του παιδιού**" είναι εφοδιασμένο με παιδαγωγικό υλικό σύνθετο και ειδικό για συγκεκριμένες δραστηριότητες που κεντρίζουν το ενδιαφέρον του παιδιού και με τις οποίες επιτυγχάνεται:

- α) Η ανάπτυξη των φυσικών δυνάμεων του παιδιού,
- β) η αγωγή των αισθήσεων,
- γ) η άσκηση των κινητικών και χειροτεχνικών δεξιοτήτων,
- δ) η γλωσσική εκπαίδευση και
- ε) η διδασκαλία της ανάγνωσης, της γραφής και των μαθηματικών (Ντολιοπούλου 2000).

Ακόμη καλλιεργεί την προσοχή του παιδιού και το βοηθάει να αποκτήσει τάξη και αυτοπειθαρχία. Ενισχύει τη βιωματική μάθηση, δηλαδή στηρίζεται στις εμπειρίες και τα βιώματα των παιδιών για την απόκτηση της γνώσης και όχι στη διδασκαλία.

Όλα τα παιχνίδια είναι ελκυστικά, με λαμπερά ωραία χρώματα και αρμονικά σχήματα. Κάθε υλικό ξεχωρίζει από μία μόνο ιδιότητα που είναι φανερή και το παιδί μπορεί να διακρίνει, ενώ οι υπόλοιπες είναι φτιαγμένες ώστε να είναι ίδιες (π.χ. ένα παιχνίδι έχει το ίδιο σχήμα, ίδιες διαστάσεις και διαφέρει μόνο στο χρώμα). Με τον τρόπο αυτό, το παιδί ανακαλύπτει μόνο του αν είναι σωστό ή λανθασμένο το αποτέλεσμα.

Το διδακτικό υλικό για την εκπαίδευση των αισθήσεων αποτελείται από:

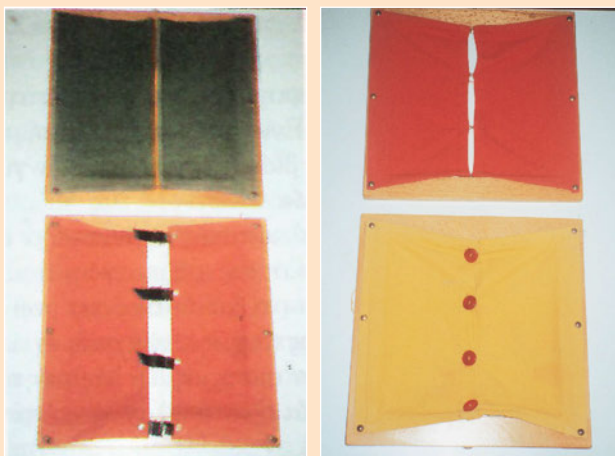
- ☀ Τρεις σειρές στερεά σχήματα αυξανόμενα σε μέγεθος,
- ☀ γεωμετρικά στερεά σχήματα (σφαίρες, κυλίνδρους και άλλα),
- ☀ πλακάκια σε ορθογώνιο σχήμα, τα οποία έχουν ανώμαλες και λείες επιφάνειες για ασκήσεις αφής,
- ☀ πλάκες από ξύλο διαφορετικού βάρους.

Η γραφή, η ανάγνωση και η αρίθμηση είναι πολύτιμα στοιχεία για την μέθοδο Μοντεσσόρι και το διδακτικό υλικό που χρησιμοποιείται είναι:

- Καρτέλες με γράμματα από γυαλόχαρτο,
- καρτέλες με ψηφία από γυαλόχαρτο,
- δύο κουτιά που περιέχουν μικρά ξυλόκαρφα για την εκμάθηση του μετρήματος,
- καρτέλες με ονόματα αντικειμένων,
- διάφορα σχέδια ζωγραφικής και χρωματιστά μολύβια,
- πλαίσια θηλυκώματος. Είναι ειδικά ορθογώνια πλαίσια φτιαγμένα από ξύλο, στα οποία είναι στερεωμένο ύφασμα που έχει ενωθεί με διαφορετικά δεσίματα. Τα παιδιά εξασκούνται σε λεπτές κινήσεις και μαθαίνουν να δένουν κορδόνια, να κουμπώνουν φερμουάρ και κουμπιά, να φτιάχνουν φιόγκους.

Εικόνα 3.7, 3.8

Τα πλαίσια θηλυκώματος βοηθούν το παιδί να εξασκεί τη λεπτή κινητικότητα του

Τα παιδιά μέσα σε μία Μοντεσσοριανή τάξη ασχολούνται και με ασκήσεις για την αγωγή των κινήσεών τους. Τέτοιες ασκήσεις είναι η γυμναστική (βάδισμα, τρέξιμο, ισορροπία), η χειροτεχνία (πηλός), η περιποίηση φυτών και ζώων και οι ασκήσεις πρακτικής ζωής.

Οι ασκήσεις της καθημερινής πρακτικής ζωής επιλέγονται αυθόρμητα από τα παιδιά. Με αυτές καλλιεργούνται η καθαριότητα, οι καλοί τρόποι, η επικοινωνία με τα άλλα παιδιά και η απόκτηση συνηθειών που εντάσσουν το παιδί στο κοινωνικό περιβάλλον. Βέβαια οι ασκήσεις αυτές παρουσιάζονται με ελκυστικό τρόπο και γι' αυτό γίνονται αγαπητές. Το παιδί φτάνοντας στο Νηπιαγωγείο κρεμάει μόνο του το παλτό του σε κρεμάστρες όμορφα φτιαγμένες και στο ύψος του. Πλένεται σε μικρούς νιπτήρες που είναι τοποθετημένοι χαμηλά, ώστε να τους φτάνει, και σκουπίζεται με μικρές πετσέτες. Μπαίνει στην τάξη και την τακτοποιεί και, αν είναι λερωμένη, την καθαρίζει. Η σκούπα, το φάρασι, το σφουγγάρι έχουν ωραία χρώματα και είναι ειδικά κατασκευασμένα για παιδιά. Έτσι, η καθαριότητα γίνεται παιχνίδι. Ακόμη, υπάρχει υλικό ειδικά κατασκευασμένο για ασκήσεις αφής, όρασης, όσφρησης, θερμότητας, μουσικής αγωγής.

Πλεονέκτημα του υλικού της μεθόδου Μοντεσσόρι είναι ότι συμβάλει σημαντικά στην προσαρμογή του παιδιού στο κοινωνικό σύνολο. Γενικότερα η Μοντεσσοριανή αγωγή προσφέρει πολλές γνώσεις στα παιδιά, γιατί εργάζονται συνεχώς και μαθαίνουν πολλά. Το υλικό της, ακόμη και σήμερα χρησιμοποιείται σε πολλούς Βρεφονηπιακούς Σταθμούς-Νηπιαγωγεία της χώρας μας.

3.4. Οβίδιος Ντεκρολύ (O. Decroly)

Εικόνα 3.9
Οβίδιος Ντεκρολύ

Ο Οβίδιος Ντεκρολύ είναι ένας από τους διασημότερους παιδαγωγούς. Γεννήθηκε στο Βέλγιο το 1871 και πέθανε το 1932. Ασχολήθηκε όχι μόνο με την Παιδαγωγική αλλά και με την Ψυχολογία του παιδιού.

Το έργο του

Ο Ελβετός παιδαγωγός με τις ιδέες του και τις μεθόδους του κατόρθωσε να μεταφέρει το παιδί στο φυσικό του Περιβάλλον και βοήθησε να πλησιάσει το σχολείο προς την κοινωνία, από την οποία είχε απομακρυνθεί.

Σπούδασε ιατρική και ασχολήθηκε και αυτός όπως και η Μοντεσσόρι με τη θεραπεία καθυστερημένων παιδιών. Η ενασχόληση με τα παιδιά αυτά έδωσε στον Ντεκρολύ αφορμή να μελετήσει τα παιδαγωγικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν.

Η μέθοδός του στηρίχτηκε στην ιδέα ότι το παιδί αναπτύσσει τις γνώσεις του σιγά-σιγά, με την προσαρμογή του στο περιβάλλον και εξελίσσεται από τις γενικές γνώσεις προς τις λεπτομέρειες. Το 1907 ίδρυσε το σχολείο "*Ermitage*", το οποίο, όπως έλεγε, ήταν ένα σχολείο ζωής, "με τη ζωή για τη ζωή". Σε αυτό τον χώρο έκανε πραγματικότητα όλες του τις παιδαγωγικές ιδέες και μεθόδους διδασκαλίας.

Ο Ντεκρολύ ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε ως μέσο παρατήρησης των παιδιών ταινίες που κινηματογραφούσε και οι οποίες παρουσίαζαν τις κοινωνικές αντιδράσεις των παιδιών, τις αντιδράσεις τους στο χώρο και τη μίμηση από 0 έως 6 ετών.

Βασικές αρχές του συστήματος Ντεκρολύ είναι:

- ☀ **Το παιδί πρέπει να έρχεται σε επαφή όσο γίνεται περισσότερο με τη φύση.** Το φυσικό περιβάλλον είναι αυτό που θα αφυπνίσει τις κρυμμένες δυνάμεις του.
- ☀ **Όλα τα παιδιά δεν έχουν την ίδια πνευματική ανάπτυξη.** Αυτή την διαφορά την διαπιστώνουμε ακόμη και σε δύο αδέρφια που έχουν ανατραφεί στο ίδιο οικογενειακό περιβάλλον. Γι' αυτό το λόγο πρέπει να εξατομικεύσουμε τη διδασκαλία για να ωφελούνται όλα τα παιδιά. Για να εξυπηρετήσει αυτή την ανάγκη, ο Ντεκρολύ δημιούργησε τα πνευματικά - παιδαγωγικά παιχνίδια.
- ☀ **Το πρόγραμμα του παλιού σχολείου δεν εξυπηρετεί τις ανάγκες του παιδιού,** αφού η μόνη του φροντίδα είναι η μετάδοση γνώσεως. Για το λόγο αυτό προτείνει ένα καινούργιο πρόγραμμα το οποίο παίρνει ερεθίσματα από τον ίδιο τον ανθρώπινο οργανισμό (χρησιμότητα των αισθήσεων, γνωριμία με τα μέρη του σώματος), παρατηρεί το περιβάλλον, εξυπηρετεί την ανάγκη της τροφής, ενδυμασίας, δράσης, ψυχαγωγίας και ανάπαυσης.

- ☀ **Το παιδί πρέπει να είναι ελεύθερο στο σχολείο**, καθώς η ελευθερία στηρίζεται στην ενέργειά του. Το σχολείο είναι μια μικρή κοινότητα μέσα στην οποία οι μαθητές κινούνται αυθόρμητα και συνεργάζονται μεταξύ τους, ώστε να προετοιμάζονται για την κοινωνική ζωή. Η ελευθερία προετοιμάζει το παιδί για να αποκτήσει πρωτοβουλία και ευθύνη.

Ο Ντεκρολύ τοποθετεί το παιδί και τις ανάγκες του στο κέντρο του ενδιαφέροντος και της μελέτης του. Το παιδί πρέπει να καταλάβει τον εαυτό του, τις ανάγκες του, τους σκοπούς του. Ακόμη, πρέπει να έρχεται σε επαφή με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο θα εργαστεί για να πραγματοποιήσει τους στόχους του. Με βάση αυτά, δημιούργησε τα **"κέντρα ενδιαφέροντος"** που αντιστοιχούν στις βασικές **βιολογικές ανάγκες του παιδιού**:

- ☀ Την ανάγκη για τροφή (πεινώ, τρώω, αναπνέω)
- ☀ Τον αγώνα κατά των καιρικών μεταβολών (κρυώνω, ζεσταίνομαι)
- ☀ Την άμυνα κατά των κινδύνων (φοβάμαι, αμύνομαι, ασφαλιζομαι)
- ☀ Την ανάγκη για δράση και κοινή εργασία (ψυχαγωγία, ανάπαυση)

Τα θέματα που εξετάζονται κατά την διάρκεια του σχολικού έτους είναι:

- ☀ Το παιδί και ο οργανισμός του,
- ☀ το παιδί και τα ζώα,
- ☀ το παιδί και το άψυχο περιβάλλον,
- ☀ το παιδί και τα φυτά,
- ☀ το παιδί και το ανθρώπινο περιβάλλον.

Κάθε θέμα περιλαμβάνει τις ακόλουθες τρεις φάσεις **πνευματικής ενέργειας**:

- α.** Την παρατήρηση ζώων, φυτών, ανθρώπων,
- β.** τη σύνθεση στο χώρο και το χρόνο,
- γ.** την έκφραση (χειροτεχνικές εργασίες, οι οποίες γίνονται από τα παιδιά).

Το παιδαγωγικό του υλικό

Το υλικό που χρησιμοποίησε ο Ντεκρολύ είναι παρμένο από το φυσικό περιβάλλον. Βοηθάει στην παρατήρηση και στη δράση και αποτελεί βάση της μεθόδου του. Χρησιμοποιεί εικόνες, πίνακες, φωτογραφίες (ανθρώπων, μέσων μεταφοράς κ.ά.), γλάστρες με λουλούδια, δοχεία με σπόρους, φρούτα, εργαλεία κήπου, ζωάκια για παρατήρηση (έντομα, χελώνες, πουλάκια κ.ά.), ξερά φύλλα και πολλά άλλα.

Το υλικό αυτό συνεχώς ανανεώνεται από τα ίδια τα παιδιά, που μαζεύουν καινούργια πράγματα και τα φέρουν στην τάξη για παρατήρηση. Αυτή η παρατήρηση θα τα οδηγήσει στη σύγκριση και αργότερα στην εργασία (ζωγραφική, χειροτεχνία).

Ο Ντεκρολύ επινόησε και τα παιδαγωγικά παιχνίδια, τα οποία συντελούν στην κινητική, αισθητική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Αυτά είναι:

- Παιχνίδια για την άσκηση της παρατηρητικότητας,
- παιχνίδια για την γνώση των χρωμάτων,
- παιχνίδια για την γνώση των σχημάτων,
- παιχνίδια για την άσκηση των ήχων,
- παιχνίδια για την άσκηση των αισθήσεων (αφή, όσφρηση),
- παιχνίδια για την άσκηση του βάρους,
- παιχνίδια αριθμητικής και
- παιχνίδια συνδυασμών.

Με τη χρήση του ψυχοπαιδαγωγικού του υλικού ο Ντεκρολύ κατάφερε να μετατρέψει τα παιδιά από παθητικούς ακροατές σε ενεργά και δημιουργικά άτομα.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Οι κυριότεροι θεμελιωτές του θεσμού της Προσχολικής Αγωγής κατά το 19° αιώνα είναι ο **Ε. Πεσταλότσι**, ο **Φ. Φρέμπελ**,

η **Μ. Μοντεσσόρι** και ο **Ο. Ντεκρολύ**.

Ο Ελβετός παιδαγωγός **Πεσταλότσι** χαρακτηρίστηκε ως ο παιδαγωγός της αγάπης. Οι βασικές παιδαγωγικές του ιδέες βασίστηκαν στην πίστη, την ηθική και την αγάπη, οι οποίες βοηθούν στη διαπαιδαγώγηση της προσωπικότητας του παιδιού. Υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος είναι καλός από τη φύση του, άρα για να αναπτυχθεί σωστά, πρέπει να ζήσει και να μορφωθεί από αυτήν. Για το λόγο αυτό, χρησιμοποιεί ως παιδαγωγικό υλικό, ερεθίσματα από το φυσικό περιβάλλον.

Ο Γερμανός παιδαγωγός **Φ. Φρέμπελ** δίνει προτεραιότητα στις ανάγκες του παιδιού για κίνηση, εργασία, δημιουργία. Το παιχνίδι και τα "Δώρα" δίνουν διέξοδο στην ενεργητικότητα του παιδιού εξασκώντας τις ικανότητές του και το βοηθούν να εξωτερικεύσει τον ψυχικό του κόσμο και να έρθει σε επαφή με το κοινωνικό σύνολο.

Η **Μ. Μοντεσσόρι** με τη μέθοδό της συμβάλλει σημαντικά ακόμη και σήμερα στην προσαρμογή και ένταξη του παιδιού στο κοινωνικό σύνολο. Η Ιταλίδα παιδαγωγός με βασικές αρχές της την ελευθερία, την πειθαρχία και το σεβασμό οδηγεί το παιδί να φτάσει στον τελικό σκοπό του.

Επινόησε και έφτιαξε ένα παιδαγωγικό υλικό ειδικό για συγκεκριμένες δραστηριότητες, που βοηθάει στην ανάπτυξη των φυσικών δυνάμεων του παιδιού αλλά και στην άσκηση των κινητικών δεξιοτήτων.

Σημαντικό είναι και το έργο του **Ο. Ντεκρολύ**, που ασχολήθηκε με την παιδαγωγική διδασκαλία και την ψυχολογία του παιδιού. Επινόησε ειδικά παιχνίδια που βοηθούν στην κινητική, αισθητική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποιες είναι οι βασικές ιδέες του **Πεσταλότσι** για την αγωγή;
2. Τι ήταν το **Ινστιτούτο Yverdon** και ποια η προσφορά του στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού;
3. Ποιο ήταν το παιδαγωγικό υλικό που χρησιμοποίησε ο **Πεσταλότσι**;
4. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος **Φρέμπελ**;
5. Τι είναι τα "Δώρα" και ποιους σκοπούς εξυπηρετούν;
6. Χαρακτηριστικά της μεθόδου **Μοντεσσόρι**.
7. Ποιος είναι ο ρόλος της ελευθερίας του παιδιού για την **Μ. Μοντεσσόρι**;
8. Πώς καλλιεργείται η κοινωνικότητα του παιδιού στο Μοντεσσοριανό σύστημα;
9. Ποιοι είναι οι βασικοί άξονες της μεθόδου του **Ντεκρολύ**;
10. Από πού προμηθεύεται το παιδαγωγικό του υλικό ο **Ντεκρολύ** και ποιο είναι αυτό;

κεφάλαιο 4

ο θεσμός του βρεφονηπιακού σταθμού

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου
οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

- Να γνωρίσουν την οργάνωση του Βρεφονηπιακού σταθμού.
- Να γνωρίσουν την εξελικτική πορεία του θεσμού του Βρεφονηπιακού σταθμού στην Ελλάδα.
- Να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητά του.
- Να γνωρίσουν το πρόγραμμα του Βρεφονηπιακού σταθμού και το ψυχοπαιδαγωγικό υλικό που χρησιμοποιείται.

4.1. Η εξέλιξη του θεσμού

Η ίδρυση και λειτουργία των Βρεφονηπιακών σταθμών αποτελεί ένα από τα κυριότερα μέτρα που λαμβάνει το κράτος, προκειμένου να εξασφαλίσει τη σωστή και ομαλή ανάπτυξη των παιδιών.

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα έχουμε στην Ευρώπη την εμφάνιση του πρώτου Βρεφονηπιακού σταθμού με τη μορφή ιδρύματος που προσέφερε προστασία σε παιδιά φτωχά, ορφανά, εκτεθειμένα σε δύσκολες κοινωνικές περιστάσεις. Οι Βρεφονηπιακοί σταθμοί ιδρύθηκαν από ανθρωπιστές και παιδαγωγούς που βοηθούσαν τα παιδιά προσφέροντάς τους μέσα σε ένα όμορφο περιβάλλον, σχεδόν οικογενειακό, φύλαξη, προστασία και απασχόληση. Ένας από αυτούς είναι και ο Γάλλος φιλόanthropos *Μαρβό*, ο οποίος το 1844 ίδρυσε το πρώτο βρεφοκομείο όπου οι μητέρες μπορούσαν να αφήσουν τα παιδιά τους για την διάρκεια της ημέρας και να τα παίρνουν το απόγευμα.

Στην Ελλάδα ο πρώτος Παιδικός σταθμός ιδρύθηκε το 1901 από την Ένωση Ελληνίδων με το όνομα "*Πρότυπος Νηπιακός Κήπος*". Ο σταθμός αυτός είχε δυναμικότητα 100 νηπίων και λειτουργούσε για ολόημερη φύλαξη παιδιών από 4 ετών και πάνω. Ο επόμενος Παιδικός σταθμός ιδρύθηκε το 1905 στον Πειραιά με χρήματα που άφησε ο Β. Μελάς. Στη δεκαετία 1920-1930 το έντονο πρόβλημα προστασίας των παιδιών ανάγκασε την πολιτεία να πάρει δραστικά μέτρα αντιμετώπισης της κατάστασης αυτής. Την περίοδο αυτή έχουμε την ίδρυση Παιδικού Σταθμού από το Π.Ι.Κ.Π.Α. Το 1927 με χρήματα πολιτών λειτουργούν Παιδικοί σταθμοί για φύλαξη παιδιών στην περιοχή του Πειραιά. Την ίδια εποχή στην Αθήνα και συγκεκριμένα στην περιοχή Ακαδημίας Πλάτωνος, με πρωτοβουλία και χρήματα του Εμμ. Μπενάκη οργανώνεται και λειτουργεί Παιδικός σταθμός που υπάγεται στον Δήμο Αθηναίων. Ο επόμενος σταθμός του Δήμου Αθηναίων ιδρύθηκε μετά από τρεις περίπου δεκαετίες και φρόντιζε κυρίως άπορα παιδιά.

Εικόνα 4.1

Ομαδική εργασία νηπίων

Με τη διάταξη του άρθρου 13 του από 2\11\1935 Α. Ν. (ΦΕΚ 527 Α') Αναγκαστικού Νόμου "περί Εθνικών Παιδικών Σταθμών" την οργάνωση και λειτουργία τους αναλαμβάνει το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών. Στους σταθμούς αυτούς φιλοξενούνται παιδιά από 8 μηνών μέχρι και 6 χρονών και ο αριθμός τους δεν ξεπερνά τους 100. Αυτό παρακίνησε αρκετούς εύπορους πολίτες και επιχειρηματίες να βοηθήσουν στην ίδρυση νέων Βρεφονηπιακών σταθμών. Την ίδια εποχή έκαναν την εμφάνισή τους χώροι που εξυπηρετούσαν και προσέφεραν φύλαξη, τροφή και απασχόληση στα παιδιά του προσωπικού μεγάλων επιχειρήσεων (Παπαστράτειες στέγες).

Βρεφικοί - Παιδικοί σταθμοί δημιουργήθηκαν κατά κύριο λόγο στα αστικά κέντρα και σε μικρότερη κλίμακα στην αγροτική περιφέρεια. Αυτό συνέβη, επειδή το πρόβλημα της απασχόλησης - φύλαξης των παιδιών ήταν μεγαλύτερο στις πόλεις, λόγω συνθηκών και είδους εργασίας των γονέων τους. Στην Βόρεια Ελλάδα, μετά την απελευθέρωση των εδαφών της πατρίδας μας, οι Βρεφικοί - Παιδικοί σταθμοί λειτουργούσαν με την ονομασία "*Αγροτικά Νηπιοτροφεία*" και εκτός από την προσφορά κοινωνικού-παιδαγωγικού έργου, είχαν έναν ακόμη σημαντικό σκοπό: να μάθουν στα παιδιά την Ελληνική γλώσσα, για να μπορέσουν οι εργαζόμενες μητέρες να αναθρέψουν τα παιδιά τους χωρίς πρόβλημα στο πλαίσιο της Ελληνικής κοινωνίας.

Το 1969 συγκροτείται το *Ιδρυμα Εργαζόμενου Κοριτσιού*, το οποίο αργότερα μετονομάζεται σε *Βρεφονηπιακό Σταθμό Δημοσίων υπαλλήλων*. Σήμερα υπάρχουν 35 σταθμοί με την ονομασία **ΙΒΣΑ** (Ιδρυμα Βρεφονηπιακών σταθμών Αθήνας).

Βρεφονηπιακοί σταθμοί πλέον έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν σχεδόν σε όλη την χώρα -υπάρχουν 1425 σταθμοί του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας- και έχουν αποδείξει το σημαντικό ρόλο τους στην κοινωνική πρόοδο. Για το λόγο αυτό ιδρύονται όλο και περισσότεροι, με σκοπό να καλύψουν τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται στις τοπικές κοινωνίες, δήμους και κοινότητες. Παράλληλα με τη λειτουργία των Κρατικών Βρεφονηπιακών σταθμών, λειτουργούν και πολλοί ιδιωτικοί, με σκοπό να συμβάλουν και αυτοί στην παροχή υπηρεσιών στους γονείς και τα παιδιά.

Με τον Νόμο 2648/1998 ο Ε.Ο.Π. (Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας), το Π.Ι.Κ.Π.Α. και το *Κέντρο Βρεφών Μητέρα* ενώθηκαν και αποτελούν τον **Εθνικό Οργανισμό Κοινωνικής Φροντίδας**. Ο Οργανισμός αυτός ασχολείται με τη σύνταξη και υλοποίηση προγραμμάτων για όλες τις ηλικίες, αρχίζοντας από την προσχολική. Τα προγράμματα που αφορούν την προσχολική ηλικία (Προσχολική Αγωγή) οργανώνονται και λειτουργούν τόσο σε αστικές όσο και σε αγροτικές περιοχές της Ελλάδος, όπου το απαιτούν οι κοινωνικές ανάγκες. Τα Προγράμματα απασχόλησης ονομάζονται **Κ.Ε.Φ.Ο.** (Κέντρο Ειδικής Φροντίδας Οικογένειας) και βρίσκονται σε φάση σχεδίασης. Το 2001 είναι σε εξέλιξη 67 προγράμματα σε αγροτικές περιοχές και 27 προγράμματα σε αστικές περιοχές, απασχολώντας παιδιά από 2.5 ετών έως 6 ετών.

Οι Κρατικοί Παιδικοί και Βρεφονηπιακοί σταθμοί της χώρας μας, σύμφωνα με τα Άρθρα 26 και 203 Π.Δ. 410/95, λειτουργούν με ευθύνη των Δημοτικών Αρχών. Αυτό όμως δεν έχει τεθεί σε εφαρμογή από όλους τους Δήμους και τις Κοινότητες της χώρας, με αποτέλεσμα πολλοί σταθμοί να υπάγονται ακόμα στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Με νέα ρύθμιση του Αρθ. 12 Ν. 2880/2001 οι Βρεφονηπιακοί σταθμοί από 30/1/2001 σταδιακά περνούν στην εποπτεία των Δήμων και Κοινοτήτων, στην διοικητική περιφέρεια των οποίων λειτουργούν.

Σήμερα (Ιούνιος 2001) έχει συγκροτηθεί επιτροπή από υπαλλήλους των Υπουργείων Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκ/σης και Υγείας και Πρόνοιας, για τη σύνταξη σχεδίου "Πρότυπου Κανονισμού Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών σταθμών". Αυτό οργανώνεται, προκειμένου να υπάρξει μιá ενιαία οργανωτική και ομοιόμορφη λειτουργία - πανελλαδικά - με σύγχρονες και αποδοτικές μεθόδους για την καλύτερη λειτουργία των Βρεφονηπιακών σταθμών της χώρας μας [αριθ. εγκ. 4/2001 (ΑΠ 8401/8-3-2001)].

4.2. Σκοπός και αναγκαιότητα του Βρεφονηπιακού Σταθμού

Αρχικά η δημιουργία των Βρεφονηπιακών σταθμών κρίθηκε απαραίτητη περισσότερο λόγω κοινωνικών αναγκών. Ο θεσμός ξεκίνησε με σκοπό να φυλάσσονται τα παιδιά των εργαζομένων γυναικών. Ενώ στην αρχή ο Βρεφονηπιακός σταθμός προσέφερε απλή φύλαξη και σίτιση των παιδιών, στη συνέχεια ο σκοπός διαφοροποιήθηκε και κρίθηκε απαραίτητη η χρήση παιδαγωγικών μέσων, απαραίτητων για την απασχόληση των παιδιών, τη μόρφωσή τους και την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία.

Καθώς με το πέρασμα του χρόνου γινόταν όλο και περισσότερο αντιληπτή η μεγάλη σημασία της προσχολικής ηλικίας, οι παιδαγωγοί ερευνώντας εφάρμοζαν μεθόδους και παιδαγωγικά μέσα που καλλιεργούσαν τη γνώση, προσφέροντας παράλληλα στα παιδιά ψυχαγωγία αλλά και προετοιμασία για τα σχολικά χρόνια τα οποία θα ακολουθήσουν.

Έτσι, ο ρόλος του Βρεφονηπιακού σταθμού έχει τροποποιηθεί στις ημέρες μας σε σχέση με το παρελθόν και έχει περισσότερο **κοινωνικό και παιδαγωγικό χαρακτήρα**.

Σκοπός του είναι η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, νοητική, συναισθηματική, κοινωνική και ψυχοσωματική. Τα παιδιά γίνονται δραστήρια και δημιουργικά μέσα σε ένα περιβάλλον συνεργασίας και αποδοχής, αναπτύσσοντας παράλληλα κριτικό και ερευνητικό πνεύμα. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η προετοιμασία για τη φυσική μετάβασή τους από την οικογενειακή ζωή στο σχολικό περιβάλλον.

Εικόνα 4.2

Στο χώρο του Βρεφονηπιακού σταθμού τα παιδιά περνούν την ημέρα τους ευχάριστα και δημιουργικά πάντα με τη βοήθεια και φροντίδα της παιδαγωγού

Τα βρέφη και τα νήπια φιλοξενούνται στους Βρεφονηπιακούς σταθμούς για μερικές ώρες της ημέρας μέχρι να φτάσουν στην ηλικία να πάνε στο Δημοτικό σχολείο. Μιά τόσο μεγάλη ποικιλία ηλικιών απαιτεί προσεκτικό προγραμματισμό και οργάνωση, έτσι ώστε όλα τα παιδιά να δέχονται την απαραίτητη φροντίδα και προσοχή του προσωπικού, αλλά και να εξελίσσονται βάσει κάποιου παιδαγωγικού προγράμματος. Χαρακτηριστικό του παιδαγωγικού προγράμματος είναι η αντιμετώπιση όλων των παιδιών κάθε ηλικίας ως ενιαίο σύνολο σεβόμενο όμως τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντά τους.

Τα τελευταία χρόνια θετικό βήμα αποτελεί η δημιουργία του θεσμού των βοηθών βρεφονηπιοκόμων. Θα πρέπει να γίνει συνείδηση ότι το κλίμα του Βρεφονηπιακού σταθμού εξαρτάται και από τις σχέσεις μεταξύ των εργαζομένων εκεί, και να καταβάλλεται προσπάθεια, ώστε να μη προκύπτουν δυσάρεστες από τη συνύπαρξη, αφού οι ρόλοι θα πρέπει να θεωρούνται συμπληρωματικοί και όχι ανταγωνιστικοί. Οι νηπιαγωγοί, οι βρεφονηπιοκόμοι, οι βοηθοί βρεφονηπιοκόμοι και το υπόλοιπο βοηθητικό προσωπικό πρέπει να συνεργάζονται αρμονικά με σκοπό την καλύτερη λειτουργία του σταθμού.

Εικόνα 4.3

Τα παιδιά στη μικρή ηλικία ασχολούνται με το παιχνίδι, στην αρχή εξαστομικευμένα και αναπτύσσουν τη φαντασία και την ενεργητικότητά τους

Μέσα σε ένα χώρο κατάλληλα διαμορφωμένο με ωραία φωτεινά χρώματα, με ζεστές και ευρύχωρες αίθουσες, με άπλετο φως δίνεται η ευκαιρία για ολοκληρωμένη βοήθεια στα παιδιά της χώρας μας, σε ατμόσφαιρα γεμάτη στοργή, ασφάλεια, χαρά, γνώση και αποδοχή. Σημαντικό ρόλο κατέχει η ψυχαγωγία των νηπίων η οποία επιτυγχάνεται με παιχνίδια, παραμύθια, τραγούδια και κουκλοθέατρο. Ακόμη εξασφαλίζεται η καλή διατροφή και ανάπαυση.

Όλες αυτές οι ενέργειες, αν συνδυαστούν σωστά, βοηθούν ουσιαστικά:

- ✱ Στην ωρίμανση και εξέλιξη των αισθήσεων,
- ✱ στην ανάπτυξη της ενεργητικότητας και της φαντασίας του παιδιού,
- ✱ στην εδραίωση της γνώσης του εαυτού τους μέσα από αλληπάλληλα ερεθίσματα, αισθητηριακά-αισθητικά και κινητικά.
- ✱ στην εξέλιξη του ανθρώπου και στην κοινωνική πρόοδο.

4.3. Ημερήσιο πρόγραμμα απασχόλησης των παιδιών

Είναι το πρόγραμμα που ακολουθείται από την ώρα προσέλευσης των παιδιών στο χώρο του Βρεφονηπιακού σταθμού ως την ώρα αναχώρησής τους. Περιλαμβάνει την καθημερινή λειτουργία και οργάνωση του σταθμού, καθώς και τις δραστηριότητες ενασχόλησης των νηπίων. Προϋποθέτει την οργάνωση ενός πλούσιου σε ερεθίσματα περιβάλλοντος και τη χρησιμοποίηση κατάλληλου παιδαγωγικού υλικού, το οποίο εξασφαλίζει την αρμονική ψυχοπνευματική ανάπτυξη του παιδιού, ανάλογα με την ηλικία και τις ανάγκες του.

Το ημερήσιο πρόγραμμα είναι ελαστικό, ευέλικτο και εφευρετικό, τηρούνται όμως ορισμένα βασικά χρονικά σημεία (προσέλευση, αναχώρηση, ώρες φαγητού, διάλειμμα, ανάπαυση).

Ενδεικτικά το ημερήσιο πρόγραμμα απασχόλησης των παιδιών περιλαμβάνει:

Εικόνα 4.4

Μπροστά στον καθρέφτη το βρέφος παρατηρεί το σώμα του, τις κινήσεις του, τον εαυτό του γενικότερα και οδηγείται στην αυτογνωσία

Α. Βρέφη ηλικίας 8 μηνών έως 1,5 ετών

Ωράριο	Δραστηριότητες
06.45 ή 7.00 π.μ. - 09.00 π.μ.	- Προσέλευση βρεφών - παιδιών - Ανάπαυση - Ελεύθερη απασχόληση
09.00 π.μ. - 09.30 π.μ.	- Πρόγευμα - Ικανοποίηση ατομικών αναγκών
09.30 π.μ. - 12.00 μ.μ.	Ατομικά προγράμματα για την εξέλιξη του παιδιού στον κοινωνικό, συναισθηματικό, νοητικό και κινητικό τομέα και υποβοήθηση για την κατάκτηση αυτονομίας.
10.30 π.μ.	Δεκατιανό
12.00 μ.μ. - 01.00 μ.μ.	Προετοιμασία - φαγητό
01.00 μ.μ. - 02.00 μ.μ.	Ελεύθερη απασχόληση και αποχώρηση των βρεφών τα οποία δε θα κοιμηθούν στο χώρο του σταθμού
01.00 μ.μ. - 03.00 μ.μ.	Ανάπαυση - Ύπνος
03.00 μ.μ. - 03.30 μ.μ.	Απογευματινό φαγητό
03.30 μ.μ. - 04.00 μ.μ.	Προετοιμασία για την αποχώρηση των βρεφών

Εικόνα 4.5

Το βρέφος ασκείται με κατάλληλες δραστηριότητες λεπτής κινητικότητας για την αυτογνωσία

Β. Παιδιά ηλικίας από 1.5 ετών ως 6 ετών

Ωράριο	Δραστηριότητες
06.45 ή 07.00 π.μ. - 08.30 π.μ.	- Προσέλευση βρεφών-παιδιών, - τακτοποίηση ατομικών ειδών, - ελεύθερη απασχόληση των παιδιών στο χώρο, - καθαριότητα
8.30 π.μ.	Προσευχή (σε γλώσσα κατανοητή από τα παιδιά και με μορφή ενός μικρού ποιήματος για την ενίσχυση του θρησκευτικού συναισθήματος)
09.00 π.μ. - 09.30 π.μ.	- Πρόγευμα, - ικανοποίηση ατομικών αναγκών και ευκαιριακά εκπαίδευση στην χρήση της τουαλέτας για τα παιδιά από 1.5 ετών ως 3 ετών.
	Για τα παιδιά από 1.5 ετών ως 3 ετών Ατομικά προγράμματα για την εξέλιξη του παιδιού στον κοινωνικό, συναισθηματικό, νοητικό και κινητικό τομέα

09.30 π.μ. - 10.30 μ.μ	Για τα νήπια από 3 ετών ως 6 ετών - Συζήτηση - επεξεργασία κάποιου θέματος, ευκαιριακού ή προγραμματισμένου, με τις σχετικές δραστηριότητες. - Λεκτική έκφραση, αισθητηριακός εμπλουτισμός, δραστηριότητες δεξιοτήτων
10.30 π.μ. - 11.00 π.μ.	- Δεκατιανό - Διάλειμμα
11.00 π.μ. - 11.30 π.μ.	Ψυχοκινητικές δραστηριότητες στην αυλή και στην αίθουσα
11.30 π.μ. - 12.00 μ.μ.	Για παιδιά ηλικίας 1.5 ετών ως 3 ετών Απασχόληση των παιδιών στις γωνιές ζωγραφικής και χειροτεχνίας. Για νήπια ηλικίας 3 ετών ως 6 ετών Ελεύθερες δραστηριότητες στη γωνιά συμβολικού παιχνιδιού, στις γωνιές ζωγραφικής, πλαστικής, χειροτεχνίας και στις γωνιές για την ανάπτυξη της αντιληπτικής ικανότητας του παιδιού
12.00 μ.μ. - 01.00 μ.μ.	- Προετοιμασία για φαγητό - Γεύμα
01.00 μ.μ. - 02.00 μ.μ.	Τα παιδιά που δε θα κοιμηθούν στο χώρο του σταθμού απασχολούνται με διάφορα επιτραπέζια παιδαγωγικά παιχνίδια ή στις διάφορες παιδαγωγικές γωνιές και αποχωρούν
01.00 μ.μ. - 03.00 μ.μ.	- Προετοιμασία για μεσημβρινή ανάπαυση - Ύπνος
03.00 μ.μ. - 03.30 μ.μ.	Απογευματινό
03.30 μ.μ. - 04.00 μ.μ.	- Προετοιμασία, - αποχώρηση

Εικόνα 4.6

Με αφορμή την ώρα του φαγητού τα παιδιά μαθαίνουν να συνυπάρχουν αρμονικά και να γίνονται αυτόνομα

Εικόνα 4.7

Το παιδί απασχολείται στις οργανωμένες γωνιές δραστηριοτήτων - γωνιά φυσικών επιστημών

Εικόνα 4.8

Η ζωγραφική εξασκεί την καλαισθησία και τη δεξιότητα των παιδιών

Εικόνα 4.9

Η αίθουσα του ύπνου προσφέρει στο παιδί ένα ήσυχο και ζεστό περιβάλλον, ιδανικό για την ανάπαυσή του

4.4. Το Ψυχοπαιδαγωγικό υλικό

Ψυχοπαιδαγωγικό υλικό ή παιδαγωγικά παιχνίδια είναι τα μέσα εκείνα τα οποία προσφέρουν ευκαιρίες στα παιδιά να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους και να δώσουν διέξοδο στις πολλαπλές δυνατότητές τους, ώστε να κάνουν δημιουργικό έργο. *Να γνωρίσουν τον εαυτό τους και το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται και να ικανοποιηθούν οι ανάγκες τους για έκφραση και δημιουργία.*

Κατά συνέπεια, **παιδαγωγικό υλικό** μπορεί να ονομαστεί *κάθε μορφή, μέσο και υλικό παιχνιδιού που βοηθάει το παιδί να εξελιχτεί μέσα από τη διαδικασία μάθησης.*

"Τα παιδαγωγικά παιχνίδια ή παιχνίδια - αντικείμενα πρέπει να είναι κατάλληλα, ώστε να δίνουν την δυνατότητα στο παιδί να αποκτή πολλαπλές εμπειρίες. Να είναι κατάλληλα για να μπορούν να παίζουν, να δοκιμάζουν, να ασκούνται, να μαθαίνουν αλλά και να "εργάζονται"" (Πανταζής 1997, σελ. 120).

Το υλικό αυτό πρέπει να είναι κατασκευασμένο ειδικά για το παιδί, ώστε παίζοντάς το να μπορεί να αναπτυχθεί και να εκφραστεί αυθόρμητα. Πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να το χρησιμοποιεί επιλέγοντάς το μόνο του,

για να μπορέσει να αποκτήσει εμπειρίες, να ικανοποιήσει τα ενδιαφέροντά του και να εξελίξει την αυτονομία του.

Βεβαίως το παιδαγωγικό υλικό-παιχνίδι διαφέρει ανάλογα με την ηλικία των παιδιών, εξαιτίας των διαφορετικών αναγκών και του βαθμού ικανότητας κάθε ηλικίας. Υπάρχουν παιχνίδια που είναι χρήσιμα σε όλες τις ηλικίες, γιατί προσφέρουν τη δυνατότητα για διαφορετικές δραστηριότητες, και άλλα που εγκαταλείπονται, καθώς το παιδί μεγαλώνει, τα ενδιαφέροντα αλλάζουν και η γνώση του εξελίσσεται.

Στην αρχή τα παιδιά χρησιμοποιούν παιχνίδια που είναι ατομικά, ενώ προοδευτικά προχωρούν σε ομαδικά, συλλογικά. Γι' αυτό το λόγο πρέπει να υπάρχουν παιχνίδια σε ποσότητα ανάλογη με τον αριθμό των παιδιών, έτσι ώστε να αποφεύγονται οι συγκρούσεις και οι διεκδικήσεις μεταξύ τους.

Η επιλογή των παιχνιδιών γίνεται με ευθύνη της παιδαγωγού.

Τα κριτήρια επιλογής είναι:

- ☀ Η ηλικία του παιδιού οδηγεί στη σωστή επιλογή του μεγέθους του παιχνιδιού (στα μικρά παιδιά δίνονται παιχνίδια με μεγαλύτερη φόρμα, ενώ το αντίθετο συμβαίνει με τα μεγαλύτερα).
- ☀ Το υλικό κατασκευής, η στερεότητα και η καλή ποιότητα του παιχνιδιού, για να αντέχει στην καθημερινή χρήση.
- ☀ Η μορφή και το χρώμα του πρέπει να είναι ευχάριστα και ξεκάθαρα, ώστε να μην προβληματίζει τα παιδιά.
- ☀ Να παρέχει ασφάλεια από τυχόν τραυματισμούς, όσο αυτό είναι προβλέψιμο.
- ☀ Ο τρόπος χρήσης του παιχνιδιού από το παιδί να είναι απλός και κατανοητός.
- ☀ Να προσφέρει όσο γίνεται περισσότερες δυνατότητες για παιχνίδι (συνδυασμός δραστηριοτήτων).
- ☀ Να προάγει τη φαντασία και να δημιουργεί προϋποθέσεις μάθησης.
- ☀ Να ανταποκρίνεται στο βαθμό ατομικής ανάπτυξης του παιδιού για παιχνίδι (Πανταζής 1997).

Ψυχοπαιδαγωγικά υλικά για παιδιά από 8 μηνών έως 2,5 ετών

**Εικόνα 4.10,
4.11, 4.12**

Τα παιδιά παίζουν με
παιχνίδια κατάλληλα για
την ψυχαγωγία τους και την
σωματική άσκησή τους

Στο χώρο του Βρεφονηπιακού σταθμού οι ομάδες παιδιών που απασχολούνται είναι πολλές και διαμορφωμένες με κριτήριο την ηλικία τους.

Στις ομάδες των βρεφών οι δραστηριότητες βασίζονται κυρίως στο **ελεύθερο παιχνίδι**. Τα παιδιά παίζουν ελεύθερα - αυθόρμητα χωρίς την παρέμβαση του/της παιδαγωγού. Νιώθουν τα πρώτα συναισθήματα χαράς, συμπάθειας ή αντιπάθειας και καλούνται να πειραματιστούν και να "τολήσουν". Τα παιδιά σκαρφαλώνουν, σέρνονται, κουνιούνται, συνειδητοποιούν τις δυνατότητές τους και δημιουργούν τον δικό τους κόσμο. Για το λόγο αυτό ενδείκνυται να υπάρχει μεγάλος και ελεύθερος χώρος, για να μπορούν τα βρέφη να παίζουν ελεύθερα αναπτύσσοντας τη φαντασία τους και να ικανοποιούν την ανάγκη τους για κίνηση, αυτονομία και εξέλιξη της επιδεξιότητάς τους.

Τα βρέφη παίζουν με:

- ☀ Μαλακά παιχνίδια που κάνουν θορύβους (κουδουνίστρες κ.ά.),
- ☀ μεγάλες μπάλες από διάφορα υλικά (πανί, μαλακό πλαστικό),
- ☀ ζωάκια από διάφορα υλικά (ύφασμα, ξύλο, πλαστικό),
- ☀ παιχνίδια για τράβηγμα, για σπρώξιμο, για γέμισμα,
- ☀ αυτοκίνητα διάφορων μεγεθών,
- ☀ μεγάλα τουβλάκια κατασκευών,
- ☀ απλά εικονογραφημένα βιβλία,
- ☀ παιχνίδια που συντελούν στην κίνηση και είναι κατάλληλα για σωματικές ασκήσεις στον εσωτερικό και στον εξωτερικό χώρο (όπως κούνιες, τραμπάλες, τσουλήθρα),
- ☀ μεγάλο δοχείο με άμμο, κουβαδάκια, φτυάρια, τσουγκράνες.

Ψυχοπαιδαγωγικά υλικά για παιδιά από 2,5 ετών έως 3.5 ετών

Τα παιδιά αυτής της ηλικίας χρησιμοποιούν το ίδιο ψυχοπαιδαγωγικό υλικό με τα παιδιά της προηγούμενης ηλικιακής ομάδας, το οποίο όμως διαφέρει ως προς το μέγεθος των παιχνιδιών (μικραίνει η φόρμα του παιχνιδιού) και ως προς τους συνδυασμούς δραστηριοτήτων που προσφέρει.

Ο/η παιδαγωγός πρέπει να παρατηρεί το παιδί στη δραστηριότητα που απασχολείται, να προσέχει τον τρόπο της συμπεριφοράς του, τις τυχόν δυσκολίες στην κινητικότητά του ή την πρόοδό του. Πρέπει να προτείνει στα παιδιά καινούργια υλικά για τα παιχνίδια τους, έτσι ώστε να μεγαλώνει ο κύκλος της απασχόλησής τους.

Εικόνα 4.13, 4.14

Τα τουβλάκια, οι βίδες, τα κουμπάκια αποτελούν μέρος του ψυχοπαιδαγωγικού υλικού το οποίο προσφέρει ευκαιρία στα παιδιά να κάνουν δημιουργικό έργο

- Μεγαλώνοντας σε ηλικία τα παιδιά παίζουν ακόμη με:
- ☀ μπάλες διάφορων ειδών (υλικού και μεγέθους),
  - ☀ παιχνίδια ενσφηνωμάτων με διάφορες παραστάσεις από διάφορα υλικά (ξύλο, πλαστικό, χαρτόνι),
  - ☀ μικρά τουβλάκια κατασκευών,
  - ☀ βιβλία με εικόνες ζώων, φυτών, αντικειμένων για εξάσκηση παρατηρητικότητας.

Ψυχοπαιδαγωγικά υλικά για παιδιά από 3,5 έως 6 ετών

Στις τάξεις του Νηπιαγωγείου (προνήπιο-νήπιο) το παιδαγωγικό υλικό είναι ποικίλο και προσφέρει στα παιδιά, εκτός από ψυχαγωγία, ευκαιρίες για μάθηση.

Αποτελείται από:

- ☀ Υλικά για ενεργητική ενασχόληση, για παράδειγμα, κύβους, εργαλεία, μπάλες, τουβλάκια κατασκευών κ.ά.
- ☀ Βιβλία με εικόνες ζώων, φυτών, αντικειμένων, παραμύθια, τραγούδια κ.ά. για εξάσκηση της παρατηρητικότητας.
- ☀ Όργανα μουσικής.
- ☀ Υλικά και παιχνίδια για την εξάσκηση των αισθήσεων, της αρίθμησης, της γλωσσικής ανάπτυξης, των χρωμάτων.
- ☀ Κουκλοθέατρο, κούκλες, αυτοκίνητα.
- ☀ Αμμοδόχο, γωνιά νερού.
- ☀ Γωνίες συμβολικού παιχνιδιού, όπως κουκλόσπιτο, ιατρείο, μπακάλικο-μανάβικο κ.ά., στις οποίες τα παιδιά διαμορφώνουν ρόλους οι οποίοι τα βοηθούν να έρθουν σε επαφή με δραστηριότητες της καθημερινής ζωής.
- ☀ Υλικά για κινητικές ασκήσεις και γυμναστική, για παράδειγμα, μπάλες, στεφάνια, σχοινάκι, κορδέλες κ.ά.

Εικόνα 4.15

Το Παζλ ως παιχνίδι που αναπτύσσει την κριτική ικανότητα και την ευστρόφια του παιδιού

- ☀ Το παιδαγωγικό υλικό συμπληρώνεται με όλα τα επιτραπέζια παιδαγωγικά παιχνίδια, όπως παζλ, ντόμινο, τόμπολες, κύβους, ραβδάκια, πινακίδες με ενσφηνώματα. Είναι απαραίτητο η επιλογή του συγκεκριμένου υλικού να γίνεται με μεγάλη προσοχή.

Εικόνα 4.16

Το παιδί αναπτύσσει τη
φαντασία του κατασκευάζο-
ντας διάφορες συνθέσεις

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο Βρεφονηπιακός σταθμός είναι ένα από τα κυριότερα μέτρα που λαμβάνει το κράτος για την εξασφάλιση της ανάπτυξης των νέων πολιτών του. Τη δεκαετία 1920-1930 λειτουργούν αρκετοί Παιδικοί Σταθμοί ως άμεση συνέπεια της κατάστασης που επικρατούσε την περίοδο εκείνη στη χώρα μας (ο πόλεμος, μικρασιατική καταστροφή, επαναπατρισμός Ελλήνων κτλ.).

Σταδιακά δημιουργήθηκαν Βρεφονηπιακοί σταθμοί με τη βοήθεια διάφορων φορέων (Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, Π.Ι.Κ.Π.Α., Ι.Β.Σ.Α., Εθνικός Οργανισμός Προνοίας με προγράμματα Κ.Ε.Φ.Ο., ιδιωτικού τομέα). Στις μέρες μας όλο και περισσότεροι βρεφονηπιακοί σταθμοί δημιουργούνται στα αστικά κέντρα και την επαρχία στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων των Ο.Τ.Α. με σκοπό την ημερήσια φύλαξη, διατροφή και κυρίως την Παιδαγωγική απασχόληση των νηπίων και βρεφών που οι γονείς τους είναι εργαζόμενοι.

Οι Βρεφονηπιακοί σταθμοί δέχονται παιδιά από την ηλικία των 8 μηνών έως την στιγμή που θα πάνε στο Δημοτικό σχολείο, με βασικό σκοπό τη πληρέστερη διαπαιδαγώγηση και, επομένως τη νοητική, συναισθηματική, κοινωνική και ψυχοσωματική ανάπτυξή τους. Το ημερήσιο πρόγραμμα δραστηριοτήτων διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών που εντάσσονται σε τμήματα σύμφωνα με την ηλικία τους.

Για να μπορέσουν τα παιδιά να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους και τις δραστηριότητές τους, τούς δίνεται ειδικό ψυχοπαιδαγωγικό υλικό, το οποίο επιλέγεται από την υπεύθυνη παιδαγωγό βάσει κριτηρίων, όπως επίσης παιχνίδια ανάλογα με τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα της ηλικίας τους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Να αναφέρετε τους διάφορους φορείς ίδρυσης Βρεφονηπιακών σταθμών.
2. Ποιος ήταν ο σκοπός των Αγροτικών Νηπιοτροφείων;
3. Ποιος ήταν αρχικά ο σκοπός των Βρεφονηπιακών σταθμών;
4. Ποια είναι η σημασία και ο σκοπός της λειτουργίας των Βρεφονηπιακών σταθμών για την εξέλιξη της προσχολικής ηλικίας την σημερινή εποχή;
5. Να συγκρίνετε το ημερήσιο πρόγραμμα απασχόλησης βρεφών ηλικίας 8 μηνών έως 1.5 ετών στο Βρεφονηπιακό σταθμό με αυτό των νηπίων.
6. Φτιάξτε έναν κατάλογο με το ψυχοπαιδαγωγικό υλικό που χρησιμοποιείται για τα βρέφη ηλικίας 8 μηνών έως 2.5 ετών, για νήπια ηλικίας 2.5 ετών έως 3.5 ετών και 3.5 έως 6 ετών.
7. Εντοπίστε τις διαφορές του ψυχοπαιδαγωγικού υλικού που προορίζεται για κάθε ηλικιακή ομάδα (8 μηνών έως 2.5 ετών, 2.5 ετών έως 3.5 ετών, 3.5 έως 6 ετών).
8. Ποια είναι τα κριτήρια επιλογής του παιδαγωγικού υλικού 3.5 έως 6 ετών;

κεφάλαιο 5

το νηπιαγωγείο στην Ελλάδα

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

- Να γνωρίσουν την εξέλιξη του Νηπιαγωγείου στην Ελλάδα.
- Να γνωρίσουν τους σκοπούς και την προσφορά του Νηπιαγωγείου.
- Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της διαπαιδαγώγησης των νηπίων.
- Να γνωρίσουν το πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου.

κεφάλαιο 5 • το νηπιαγωγείο στην Ελλάδα

5.1. Ιστορική εξέλιξη του νηπιαγωγείου στην Ελλάδα

Η εγκαθίδρυση του Νηπιαγωγείου στην Ελλάδα χρονολογείται από το 19^ο αιώνα και τα σχολεία των ιεραποστόλων. Στην Ερμούπολη της Σύρου το 1830 ιδρύεται το πρώτο σχολείο για νήπια από δύο έως έξι χρόνων, από το Γερμανό ιεραπόστολο *Χίλντερ*¹. Το 1837 ιδρύει ο δήμος της ίδιας πόλης Νηπιαγωγείο για κορίτσια και αργότερα για αγόρια. Το 1835 λειτουργεί Νηπιαγωγείο στην Αθήνα από τον Άγγλο ιεραπόστολο *Χίλλ*.

Το 1836 ιδρύθηκε στην Ελλάδα η *Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία* (γνωστό ιδιωτικό σχολείο), η οποία ίδρυσε ήδη από το 1840 και Νηπιαγωγείο για αγόρια ηλικίας 3-6 ετών. Από το 1872 λειτούργησε και τμήμα στο οποίο τα νήπια φοιτούσαν δωρεάν, ενώ το παράδειγμα της δωρεάν φοίτησης ακολούθησαν και τα παραρτήματα του Αρσακείου στην Πάτρα και την Κέρκυρα.

Εικόνα 5.1

Η Αικατερίνη Λασκαρίδου,
η θεμελιώτρια της Προσχολικής
Αγωγής στην Ελλάδα

1 Η δράση των ιεραποστόλων αυτών είχε ως κύριο σκοπό τον προσηλυτισμό, μέσα από την κοινωνική δράση και προσφορά.

Στην Ελλάδα η Προσχολική Εκπαίδευση συνδέεται με το πρόσωπο της *Αικατερίνης Λασκαρίδου*, η οποία στα 1880 ίδρυσε ένα πρότυπο Νηπιαγωγείο, σύμφωνα με το μοντέλο των "*Νηπιακών Κήπων*" του *Φρέμπελ*. Η ενέργεια αυτή αν συγκριθεί με άλλες χώρες (ΗΠΑ και Ευρώπη), τοποθετεί την Ελλάδα στις χώρες που εφαρμόζουν πολύ νωρίς πρωτοποριακές για την εποχή τους παιδαγωγικές μεθόδους (Βιδάλη, 2000).

Η *Αικατερίνη Λασκαρίδου* σπούδασε στη Βιέννη Φιλοσοφία, Ιστορία και Παιδαγωγική. Επηρεάστηκε από το σύστημα του *Froebel* και την ίδρυση των παιδικών κήπων του, υποστηρίζοντας την ιδέα ότι η Προσχολική Αγωγή έπρεπε να αποτελεί τη βάση του εκπαιδευτικού συστήματος και να συντελεί στη βελτίωση της εκπαίδευσης των παιδιών. Για την πραγματοποίηση αυτής της ιδέας, προχώρησε στην ίδρυση το 1881, του *Ελληνικού Παρθεναγωγείου*. Ήταν ο πρώτος εκπαιδευτικός οργανισμός, στον οποίο εκπαιδεύτηκαν δωρεάν οι πρώτες 36 παιδαγωγοί-νηπιαγωγοί σύμφωνα με το σύστημα *Froebel*, για τη διάδοση της προσχολικής εκπαίδευσης.

Ύστερα από την προσπάθεια της Λασκαρίδου, κατά την περίοδο ανάμεσα στα 1901-1912, ιδρύονται στην Ελλάδα τα λεγόμενα *Λαϊκά Νηπιαγωγεία* σε φτωχικές συνοικίες της Αθήνας (Καλλιθέα, Μακρυγιάννη) και το *Λαϊκό Νηπιαγωγείο του Πειραιά*. Τα Νηπιαγωγεία αυτά θέτουν ως σκοπό τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών της εργατικής τάξης και γενικότερα των λαϊκών στρωμάτων σύμφωνα με τα πρότυπα της αστικής τάξης, η οποία και τα χρηματοδοτεί. Αυτό θυμίζει παραδείγματα και από χώρες της Δυτικής Ευρώπης, όπου η φιλανθρωπία συχνά αντικαθιστά το κράτος πρόνοιας. Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα η Προσχολική Αγωγή παρέμεινε υπόθεση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, το κράτος όμως επιτηρούσε τη λειτουργία της.

Στην εκπαιδευτική νομοθεσία του νεοελληνικού κράτους, η πρώτη αναφορά στα νηπιαγωγεία, ως σχολική βαθμίδα, γίνεται το 1895 στο Νόμο ΒΤΜΘ. Όμως το πραγματικό ενδιαφέρον του κράτους για την Προσχολική Αγωγή και την κατάρτιση νηπιαγωγών σε κρατικές σχολές που ιδρύθηκαν για το λόγο αυτό εκδηλώθηκε τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα.

Οι λόγοι για τη σύσταση των Νηπιαγωγείων την περίοδο αυτή είναι εθνικοί-γλωσσικοί και εκπαιδευτικοί. Μετά την προσάρτηση των νέων περιοχών (Μακεδονία, Θράκη) στην Ελλάδα, στόχος καθίσταται η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στα νήπια και η μύση τους στον ελληνικό πολιτισμό. Έτσι, τα Νηπιαγωγεία αποκτούν χαρακτήρα εθνικής ομογενοποίησης.

Το 1929 είναι σταθμός για την Προσχολική Αγωγή στη χώρα μας, γιατί ένα μέρος του Ν. 4397/1929 "*Περί στοιχειώδους εκπαίδευσης*", αναφερόταν

στην Προσχολική Αγωγή. Με το νόμο αυτό εντάχθηκαν τα Νηπιαγωγεία στη στοιχειώδη εκπαίδευση, καθιερώθηκε η διετής φοίτηση σε αυτά και ορίστηκε ο αριθμός νηπιαγωγών και νηπίων, ενώ υπάγονται πλέον στο Υπουργείο Παιδείας. Από τη στιγμή αυτή δίνεται το πράσινο φως για τον πολλαπλασιασμό του ήδη σημαντικού αριθμού των προσχολικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα. Μέσα σε τριάντα χρόνια, από το 1930 μέχρι το 1960, ο αριθμός τους τριπλασιάζεται, μέχρι που σήμερα θεωρείται ότι είναι ευρέως διαδεδομένος ο θεσμός της Προσχολικής Εκπαίδευσης.

Σήμερα το Νηπιαγωγείο βρίσκεται σε στάδιο μετεξέλιξης. Ενώ κυριαρχείται από τις απόψεις της ψυχολογικής Παιδαγωγικής (ΠΔ 485 του 1989) η οποία είναι επηρεασμένη από τις ιδέες της νοητικής ανάπτυξης του *Piaget*, αναζητά να διερευνήσει τους νέους δρόμους της Παιδαγωγικής στην Προσχολική Αγωγή, που θέτουν σε αμφισβήτηση το στόχο της δημιουργίας ενός μέσου όρου ανθρώπου, ενός κανονικού ή κανονικοποιημένου παιδιού, και αναζητά τον τρόπο της αυτονομίας και αποδοχής της διαφορετικότητας του κάθε ατόμου. Η αναβαθμισμένη εκπαίδευση των νηπιαγωγών και η ίδρυση του θεσμού των βοηθών βεφονηπιοκόμων διευκολύνει και είναι θετικό βήμα για τη βελτίωση της εργασίας στην προσχολική ηλικία.

5.2. Σκοπός του Νηπιαγωγείου

Ο σκοπός του Νηπιαγωγείου είναι συνάρτηση των γενικότερων σκοπών της εκπαίδευσης που επιδιώκονται από το Σύνταγμα.

Έτσι, σύμφωνα με το **Σύνταγμα (άρθρο 16)**:

- ☀ Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλυσή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.
- ☀ Τα έτη της υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα.
- ☀ Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους.

Στο Νόμο 1566/85 το θεωρητικό πλαίσιο για την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση εμπεριέχει τις εξής παραδοχές:

1. Η εκπαίδευση έχει ως κύριο σκοπό τη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου και καθολικού ανθρώπου σε σχέση με τον εαυτό του (ατομική προσωπικότητα, επάγγελμα, δεξιότητες και ιδανικά), σε σχέση με την κοινωνία (ατομική και συλλογική συνείδηση και στάση), σε σχέση με τη γνώση (επιστήμες, τεχνολογία, εικαστικές τέχνες και πολιτισμός γενικότερα), σε σχέση με το έθνος (ελληνικός πολιτισμός και παράδοση, ορθόδοξη χριστιανική παράδοση, συμμετοχή στην εθνική προκοπή και ανάπτυξη) και τέλος σε σχέση με τους συνανθρώπους κάθε φυλής (ανθρωπισμός).
2. Η εκπαίδευση είναι βασική κοινωνική λειτουργία, μέσα από την οποία συντελούνται:
  - α. Η κοινωνικοποίηση του παιδιού και του νέου,
  - β. η συστηματική μετάδοση και οικειοποίηση σύγχρονης γνώσης και πολιτιστικών στοιχείων που συνιστούν την πνευματική παράδοση της χώρας,
  - γ. η αποδοχή και οικειοποίηση κανόνων συμπεριφοράς διαπροσωπικών σχέσεων και κοινωνικής στάσης,
  - δ. η ανάπτυξη της ικανότητας για επίλυση προβλημάτων και της κριτικής σκέψης,
  - ε. η δημιουργική προσαρμογή του νέου στις ανάγκες της ανάπτυξης, προσαρμογή που περνά μέσα από την ικανότητά του να παρακολουθεί τις τεχνολογικές μεταβολές.

Σκοπός του Νηπιαγωγείου είναι να βοηθήσει τα νήπια να αναπτυχθούν σωματικά, συναισθηματικά, νοητικά και κοινωνικά, μέσα στο πλαίσιο που

ορίζει ο ευρύτερος σκοπός της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Ειδικότερα, το Νηπιαγωγείο βοηθά τα νήπια:

- ☀ Να καλλιεργούν τις αισθήσεις τους και να οργανώνουν τις πράξεις τους, κινητικές και νοητικές.
- ☀ Να εμπλουτίζουν και να οργανώνουν τις εμπειρίες τους από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και να αποκτούν την ικανότητα να διακρίνουν τις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μέσα σε αυτό.
- ☀ Να αναπτύσσουν γενικά την ικανότητα κατανόησης και έκφρασης με σύμβολα και ιδιαίτερους τομείς της γλώσσας, των μαθηματικών και της αισθητικής.
- ☀ Να προχωρούν στη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων, που θα τα βοηθήσουν στη βαθμιαία και αρμονική ένταξή τους στην κοινωνική ζωή.
- ☀ Να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες ελεύθερα και αβίαστα και, μέσα στο πλαίσιο του οργανωμένου περιβάλλοντος, να εθίζονται στην αμφίδρομη σχέση ατόμου και ομάδας (Ν1566/85).

Τα τελευταία χρόνια προέκυψαν και στην Ελλάδα πολλές διαφορετικές μορφές Νηπιαγωγείου. Έτσι, έχουμε τα κλασικά Νηπιαγωγεία και τα Ολοήμερα Νηπιαγωγεία - Εισαγωγικά Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου. Τα ολοήμερα Νηπιαγωγεία είναι μια εκπαιδευτική καινοτομία πέρα από το συνηθισμένο ωράριο των κλασικών Νηπιαγωγείων, που επειδή τελειώνουν νωρίς (στις 12μ.μ.), δεν εξυπηρετούν κυρίως τις εργαζόμενες μητέρες. Δεν πρέπει βέβαια με αυτό να θεωρηθεί ότι ο σκοπός του υπόλοιπου προγράμματος είναι η φύλαξη των παιδιών, αλλά στο πλαίσιο της επέκτασης του ωραρίου αξιοποιείται ο διατιθέμενος χρόνος με δραστηριότητες που απελευθερώνουν τις δημιουργικές ικανότητες των παιδιών.

Για να μπορεί το Νηπιαγωγείο να επιτελέσει ένα τέτοιο ρόλο θα πρέπει να υπάρχουν χώροι, όπου μπορούν τα παιδιά να τρώνε, να ξεκουράζονται και να απασχολούνται σε δραστηριότητες σύμφωνα με το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα. Στη χώρα μας ακόμη σήμερα δεν είναι ευρέως διαδεδομένη τέτοιου είδους υποδομή. Πολλά Νηπιαγωγεία αναγκάζονται να λειτουργούν σε μια μικρή αίθουσα ενός Δημοτικού σχολείου. Παρ' όλα αυτά υπάρχει πρόθεση του κράτους για ανεύρεση των κατάλληλων χώρων για την Προσχολική Εκπαίδευση.

Εικόνα 5.3

Στην Προσχολική Εκπαίδευση
καλλιεργούνται οι λεπτές
κινητικές δεξιότητες

Στους βασικούς σκοπούς της Προσχολικής Αγωγής ανήκει και η ελάττωση των ανισοτήτων μεταξύ των νηπίων, που οφείλεται σε περιβαλλοντικούς λόγους και λόγους καταγωγής των νηπίων. Η αγωγή τους πρέπει να ανταποκρίνεται στις ειδικότερες ανάγκες τους και να είναι προληπτική.

5.3. Ημερήσιο Πρόγραμμα

Το ημερήσιο πρόγραμμα εργασίας στο Νηπιαγωγείο περιλαμβάνει:

1. Αυθόρμητη ενασχόληση των νηπίων στις γωνιές δραστηριοτήτων χωρίς την άμεση εμπλοκή του/της νηπιαγωγού.
2. Ενασχόληση των νηπίων σε δραστηριότητες που αποβλέπουν στην επίτευξη είτε των προεπιλεγμένων από τον/τη νηπιαγωγό στόχων είτε εκείνων που αναδύθηκαν από τις αυθόρμητες ή προγραμματισμένες δραστηριότητες.

Στην περίπτωση αυτή ο/η νηπιαγωγός ακολουθεί την παρακάτω διαδικασία:

- ☀ Επιλέγει από έναν ή περισσότερους τομείς ανάπτυξης έναν ή περισσότερους στόχους με βάση την εξελικτική παράθεσή τους στο Πρόγραμμα Σπουδών και το επίπεδο ανάπτυξης των νηπίων.
- ☀ Επιλέγει και οργανώνει τις σύστοιχες με τους στόχους δραστηριότητες. Το περιεχόμενο των δραστηριοτήτων αυτών μπορεί να προέρχεται από τον ίδιο ή διαφορετικούς κύκλους εμπειριών και γνώσεων.
- ☀ Υποβοηθά και ενθαρρύνει την ενασχόληση των νηπίων στις δραστηριότητες.

Εικόνα 5.4

Στις γωνιές δραστηριοτήτων τα παιδιά μαθαίνουν παίζοντας

- ☀ Αξιολογεί το αποτέλεσμα της παιδευτικής πράξης, παίρνοντας ως αφορμή την αξιολόγηση για την κατάλληλη ανατροφοδότηση.

Τα **κριτήρια** για το είδος, τη διαδοχή και τη διάρκεια των δραστηριοτήτων είναι τριών ειδών:

- ☀ Τα εξωτερικά κριτήρια, όπως οι φυσικές καιρικές συνθήκες, οι κτιριακές και υλικοτεχνικές υποδομές, τα εποπτικά και άλλα υλικά κτλ.
- ☀ Οι ικανότητες και τα ενδιαφέροντα της σύνθεσης της ομάδας των παιδιών, η φυσική αντοχή του παιδιού, που εύκολα κουράζεται, η ικανότητά του για συγκέντρωση που επηρεάζεται και από τη φυσική του κατάσταση, ο βαθμός της ζωτικότητάς του, και οι επιδράσεις των γεγονότων της ημέρας και των βιωμάτων του παιδιού κ.τ.λ.
- ☀ Το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του σχολείου και του παιδιού.

Ειδικότερα: Η Προσχολική Αγωγή ασκεί πολύ σημαντική επιρροή στη μελλοντική ανάπτυξη του παιδιού. Οι παιδαγωγοί που έχουν την ευθύνη της Προσχολικής Αγωγής, πρέπει να κατανοούν τα παιδιά και να έχουν αρκετή ευελιξία ώστε να αναπροσανατολίζουν το ημερήσιο πρόγραμμα, ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν. Ένα προκαθορισμένο πρόγραμμα δεν μπορεί να αξιοποιήσει πλήρως τη φυσική δραστηριότητα, τη διανοητική διαφοροποίηση και τα εφήμερα ενδιαφέροντα του παιδιού. Ο/η νηπιαγωγός πρέπει να κατανοεί τις γενικές αρχές της ανάπτυξης του παιδιού και τα συγκεκριμένα

χαρακτηριστικά και το ρυθμό ανάπτυξης κάθε παιδιού. Μέλημά τους πρέπει να είναι η ανάπτυξη όλων των πλευρών της προσωπικότητας του παιδιού, της φυσικής, της συναισθηματικής, της κοινωνικής, της γνωστικής.

Μια άλλη δραστηριότητα στο Νηπιαγωγείο για τους παιδαγωγούς είναι και η συνεργασία με το φορέα του Νηπιαγωγείου, κρατικό ή ιδιωτικό. Η συνεργασία θα πρέπει να είναι ευρείας έκτασης και να μην αφορά μόνο την επίλυση προβλημάτων. Κάθε φορέας θα πρέπει να ενημερώνεται τυπικά και ουσιαστικά για το ίδρυμα που διευθύνει. Η ενημέρωση δεν πρέπει να είναι μόνο τυπική, με έγγραφα, αλλά και με συμμετοχή σε συσκέψεις και προσωπική παρουσία του φορέα στα γεγονότα του ιδρύματος. Αυτή η παρουσία θα πρέπει να γίνεται με ευκολία αποδεκτή από τους/τις παιδαγωγούς της Προσχολικής Αγωγής, που θα πρέπει να μπορούν να βλέπουν στο πρόσωπο του φορέα όχι έναν καταπιεστή, αλλά έναν αρωγό στο έργο τους.

5.4. Ύλη/Μέσα του Νηπιαγωγείου

Την **ύλη** του το Νηπιαγωγείο την αντλεί από:

- ☀ Το φυσικό περιβάλλον (ζώα, φυτά, φαινόμενα).
- ☀ Το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον (μνημεία, εκκλησίες, εκδηλώσεις).
- ☀ Βιώματα, καταστάσεις και συμβάντα από την προσωπική και οικογενειακή ζωή του παιδιού.
- ☀ Τυχαία και προσχεδιασμένα περιστατικά της καθημερινής ζωής.
- ☀ Τον ίδιο το μαθητή με τις ανάγκες του, τις ιδιαιτερότητές του και δυνατότητες, ικανότητες, κλίσεις, ενδιαφέροντα κ.τ.λ.

Για να επιτευχθεί η Προσχολική Αγωγή, η ύλη εξετάζεται μέσα από τη σκοπιά όλων των τομέων της γνώσης και της τέχνης: γλώσσα, μαθηματικά, φυσικές επιστήμες, κοινωνικά θέματα, θρησκευτική αγωγή, αγωγή των αισθήσεων, μουσική - κίνηση, φυσική αγωγή, τέχνη.

Αρκετές από τις δραστηριότητες διεξάγονται ταυτόχρονα και σε τέτοια ποικιλία, ώστε κάθε παιδί να έχει ευχέρεια να επιλέγει και να απασχολείται, σύμφωνα με τα ενδιαφέροντά του και τις ικανότητές του. Και αυτό γιατί από τη μια η αυτόβουλη συμμετοχή του παιδιού είναι προϋπόθεση για την εξασφάλιση της ενεργούς μάθησης και από την άλλη η ποικιλία μέσων και υλικών είναι απαραίτητη για την προώθηση της δημιουργικής διάθεσης και ικανότητας του παιδιού.

Εικόνα 5.5

Με το κατάλληλο ψυχοπαιδαγωγικό υλικό υποβοηθείται η νοητική ανάπτυξη των παιδιών

5.5. Διδακτικό Κλίμα

Οι περισσότερες δραστηριότητες του Νηπιαγωγείου εντάσσονται μέσα στα πλατιά όρια αυτού που λέμε παιχνίδι, που αποτελεί και την πιο φυσική έκφραση του παιδιού κατά την προσχολική ηλικία.

Εικόνα 5.6

Η δυνατότητα πολλαπλής χρήσης του ψυχοπαιδαγωγικού υλικού είναι μεγάλο πλεονέκτημα

Οι δραστηριότητες του Νηπιαγωγείου πρέπει να γίνονται μέσα σε ατμόσφαιρα που να θυμίζει περισσότερο οικογενειακή ζωή παρά σχολείο. Ο/η παιδαγωγός της προσχολικής ηλικίας είναι το πρόσωπο που έρχεται να υποκαταστήσει τη μητέρα του παιδιού στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης. Γι' αυτό το πρώτο και σταθερό βήμα είναι η ανάπτυξη ενός σίγουρου, σταθερού

και γνήσιου δεσμού του/της νηπιαγωγού με κάθε παιδί. Αυτό θα βοηθήσει στην ομαλή ένταξή του στο σχολικό χώρο και στην ομαλή απομάκρυνσή του από το μέχρι τώρα μονοπάλιο της οικογενειακής ζωής.

Το παιδί έχει ανάγκη να νιώσει ότι είναι αποδεκτό. Η ανάπτυξη της θετικής αυτοεικόνας του είναι ιδιαίτερα σημαντική. Γι' αυτό ο/η παιδαγωγός έχει την υποχρέωση να σέβεται την προσωπικότητά του, την αξιοπρέπειά του και τη μοναδικότητά του και να τονώνει και περαιτέρω τον αυτοσεβασμό του.

Αρχές προς αυτήν την κατεύθυνση είναι οι εξής:

- ☀ Η ενίσχυση της θετικής συμπεριφοράς του παιδιού, παρά η τιμωρία.
- ☀ Η δημιουργία θετικών κινήτρων.
- ☀ Η ενθάρρυνση της αυτοπειθαρχίας του παιδιού. Σε αυτό συμβάλλει η εφαρμογή εσωτερικού παρά εξωτερικού ελέγχου.
- ☀ Η κατανόηση των ορίων του παιδιού και η αναγνώριση του δικαιώματός του να πέφτει σε λάθη.
- ☀ Η δημιουργία ενός καθοδηγητικού πλαισίου στη σύλληψη του οποίου μπορούν να συμμετέχουν και οι μαθητές, ώστε να προκύψουν κάποιοι κανόνες, οι οποίοι είναι απαραίτητοι για την ομαδική συνύπαρξη.

Στην ηλικία του Νηπιαγωγείου η μάθηση βασίζεται κυρίως στον κοινωνικο-συναισθηματικό τομέα. Το παιδί πρέπει να προσαρμοστεί σε ένα περιβάλλον που πάνω από όλα είναι κοινωνικό. Γι' αυτό και η κοινωνική ταυτότητα και η κοινωνική συνείδηση του παιδιού μας ενδιαφέρουν άμεσα. Με τη θέση αυτή δεν πρέπει να παραγνωρίσουμε τη σημασία που έχουν οι άλλοι τομείς στην ανάπτυξη του παιδιού.

Εικόνα 5.7

Με το κατάλληλο ψυχοπαιδαγωγικό υλικό πραγματώνεται η μάθηση στην Προσχολική Εκπαίδευση

Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι ο άνθρωπος γενικά αποτελεί ένα όλο. Ο διαχωρισμός του σε τομείς είναι ενδεικτικός και γίνεται προς διευκόλυνση της παρατήρησης μερικών πλευρών της προσωπικότητάς του. Στην προσχολική ηλικία οι φάσεις ανάπτυξης του παιδιού και οι δραστηριότητες με τις οποίες ασχολείται είναι αλληλένδετες και καθεμιά επηρεάζει και επηρεάζεται από την άλλη. Σωματικές ανωμαλίες επιδρούν στη συναισθηματική κατάσταση του παιδιού, συναισθηματικά προβλήματα επηρεάζουν την πνευματική κατάστασή του και τη δημιουργική δραστηριότητά του, αποτυχίες στην αντιμετώπιση προβλημάτων δημιουργούν αρνητικά συναισθήματα και κοινωνικά προβλήματα, με συνέπεια την αποθάρρυνση και την ατολμία, την επιθετικότητα κ.τ.λ.

Στο Νηπιαγωγείο γίνεται σεβαστή η προσωπικότητα του παιδιού. Γι' αυτό ο/η νηπιαγωγός είναι ευαίσθητη στις σχετικές ενδείξεις ενδιαφέροντος και πηγαίας διάθεσης του παιδιού να ασχοληθεί με την εκμάθηση μιας έννοιας, την άσκηση μιας δεξιότητας, την υιοθέτηση μιας στάσης. **Ποτέ δεν επιβάλλει** στο παιδί τι να μάθει, πόσο να ασχοληθεί με ένα θέμα και πώς να το βρει ενδιαφέρον ή πώς να ενεργήσει για να λύσει ένα πρόβλημα. Εξάλλου η αρχή των ατομικών διαφορών δεν μας επιτρέπει να θεωρήσουμε τα παιδιά ως μια ομάδα με κοινά χαρακτηριστικά, ενδιαφέροντα, κλίσεις, δεξιότητες, ικανότητες κ.ά., αλλά ως άτομα με διαφορές και ιδιομορφίες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να αξιοποιείται με τον καλύτερο και πληρέστερο τρόπο ο χρόνος τους και να ικανοποιούνται τα ατομικά ενδιαφέροντα και οι ανάγκες τους.

Εικόνα 5.8

Το κατάλληλο διδακτικό κλίμα
ευνοεί τη μάθηση

Ως λύση προσφέρεται η ποικιλία των δραστηριοτήτων και η ελευθερία του παιδιού να επιλέγει την ενασχόλησή του, μια ελευθερία όμως που τίθεται σε πλαίσια, καθώς ο/η παιδαγωγός σκοπεύει στην ισορροπία της εφαρμογής

και της ελευθερίας του σχολικού προγράμματος. Η σύγχρονη Παιδαγωγική, σε θέματα εκπαίδευσης έχει αποδεχθεί ως ορθότερη προσέγγιση τη σύνθεση των αντιθέσεων.

Βασικό γνώρισμα της μεθοδολογικής προσέγγισης στο Νηπιαγωγείο είναι η άμεση σχέση ανάμεσα στο μαθητή και τον/την παιδαγωγό. Ο μαθητής εργάζεται και μαθαίνει. Ο/η παιδαγωγός οργανώνει τις εμπειρίες μάθησης του παιδιού, έτσι που αυτό να αυτενεργεί, να συμμετέχει και να επιδιώκει ολοκλήρωση της προσπάθειάς του χωρίς απειλές και εξαναγκασμό. Η απόκτηση εννοιών δεν βασίζεται στο διδακτισμό, την απλή λεκτική πληροφόρηση και την απομνημόνευση. Βασίζεται περισσότερο στην εξερευνητική διάθεση του παιδιού, την επαφή του με το συγκεκριμένο, την απόκτηση ποικίλων εμπειριών για τις φυσικές ιδιότητες των πραγμάτων καθώς και στην παράλληλη προσπάθεια για γλωσσική απόδοση και για ταξινόμηση των εμπειριών και εννοιών μέσα σε πλαίσια αποδεκτής ορολογίας από τους διάφορους τομείς της γλώσσας.

5.6. Η Οργάνωση του Νηπιαγωγείου

Η υλικοτεχνική οργάνωση ενός Νηπιαγωγείου, όπως και ενός σπιτιού, έχει μεγάλη σημασία. Η ομορφιά και η τάξη του περιβάλλοντος, όπως έχει αποδειχτεί έχει ευνοϊκές επιδράσεις στη ψυχολογία των παιδιών. Ένα όμορφο και αρμονικό περιβάλλον προδιαθέτει τα παιδιά να το σεβαστούν και να το αγαπήσουν. Ο τρόπος που είναι οργανωμένος ο χώρος του Νηπιαγωγείου διευκολύνει ή παρεμποδίζει την κοινωνικοποίησή του.

Ο χώρος των δραστηριοτήτων είναι ο χώρος όπου τα παιδιά περνούν τις περισσότερες ώρες τους, γι' αυτό πρέπει να είναι ελκυστικός και καλά οργανωμένος. Στο Νηπιαγωγείο πρέπει να υπάρχει ευρυχωρία, άνεση και τάξη. Η τοποθέτηση των επίπλων γίνεται με βάση την οικονομία του χώρου. Οι γωνιές δραστηριοτήτων είναι σημεία πολυ-απασχόλησης των παιδιών με επίκεντρο ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, ώστε τα παιδιά να έχουν πολλές πηγές από όπου θα μπορούν να αντλούν πληροφορίες για ένα θέμα.

Ο κινητός εξοπλισμός (παιχνίδια, διδακτικά μέσα, υλικά) και τα εκθέματα (εικόνες, σχέδια, δημιουργικές εργασίες) τοποθετούνται με τρόπο που να μην προκαλούν κούραση και σύγχυση. Μια αίθουσα γεμάτη με αντικείμενα, ανακατεμένα σχέδια εικόνες, κτλ. κάθε άλλο παρά ευχαριστεί και καθόλου δεν τροφοδοτεί. Η φύλαξη των διδακτικών μέσων και υλικών απαιτεί σχολαστική

Εικόνα 5.9

Η κατάλληλη οργάνωση του χώρου συντελεί στην υλοποίηση του ημερήσιου προγράμματος της Προσχολικής Αγωγής

ταξινόμηση. Αυτό επιδιώκεται τόσο για την ασφαλή τους φύλαξη όσο και για την εύκολη και άμεση εύρεση και χρησιμοποίησή τους.

Πρέπει να τονιστεί ότι στη διάθεση των παιδιών τίθενται κάθε μέρα τόσα μέσα όσα είναι απαραίτητα για την επίτευξη των διδακτικών στόχων. Ο/η παιδαγωγός της προσχολικής ηλικίας προβαίνει στη σχετική επιλογή. Αλόγιστη χρήση διδακτικών μέσων είναι δυνατό να προκαλέσει σύγχυση στα παιδιά και να έχει αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η εγκαθίδρυση του Νηπιαγωγείου στην Ελλάδα χρονολογείται από το 19^ο αιώνα και τα σχολεία των ιεραποστόλων. Στην Ελλάδα η Προσχολική Εκπαίδευση συνδέεται με το πρόσωπο της *Αικατερίνης Λασκαρίδου*, η οποία στα 1880 ίδρυσε το πρότυπο νηπιακό κήπο, σύμφωνα με το πρότυπο του *Φρέμπελ*. Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα η Προσχολική Αγωγή παρέμεινε υπόθεση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, το κράτος όμως επιτηρούσε τη λειτουργία της. Σήμερα το Νηπιαγωγείο βρίσκεται σε στάδιο μετεξέλιξης. Ενώ κυριαρχείται από τις απόψεις της ψυχολογικής Παιδαγωγικής (ΠΔ 485 του 1989), η οποία είναι επηρεασμένη από τις ιδέες της νοητικής ανάπτυξης του *Piaget*, αναζητά να διερευνήσει τους νέους δρόμους της Παιδαγωγικής στην Προσχολική Αγωγή.

Η Προσχολική Αγωγή έχει σκοπό να συμβάλλει στην ομαλή προσαρμογή του παιδιού στο ευρύτερο σχολικό περιβάλλον, στην ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο με άνεση και ασφάλεια και να εξασφαλίσει, να διατηρήσει και να προωθήσει την υγιή και ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού στον ανώτατο δυνατό βαθμό, ανάλογα με το επίπεδο ωρίμανσής του.

Οι παιδαγωγοί που έχουν την ευθύνη της Προσχολικής Αγωγής, πρέπει να κατανοούν τα παιδιά και να έχουν αρκετή ευελιξία ώστε να παίρνουν αποφάσεις ανά πάσα στιγμή. Ένα προκαθορισμένο πρόγραμμα δεν μπορεί να αξιοποιήσει πλήρως τη φυσική δραστηριότητα, τη διανοητική διαφοροποίηση και τα εφήμερα ενδιαφέροντα του παιδιού. Ο/η παιδαγωγός της προσχολικής ηλικίας πρέπει να κατανοεί τις γενικές αρχές της ανάπτυξης του παιδιού, τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και το ρυθμό ανάπτυξής του. Μέλημά τους πρέπει να είναι η ανάπτυξη όλων των πλευρών της προσωπικότητας του παιδιού, της φυσικής, της συναισθηματικής, της κοινωνικής, της γνωστικής.

Ως γενικό συμπέρασμα μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι σήμερα κυριαρχεί η τάση να μην πιέζονται οι ρυθμοί ανάπτυξης των παιδιών και να υπάρχει σεβασμός στη θέληση της φύσης και το ενδιαφέρον για τη διαμόρφωση ελεύθερων απόμων.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Να συγκρίνετε το πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου με το πρόγραμμα του Βρεφονηπιακού σταθμού. Να βρείτε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους και να τις συζητήσετε.
2. Να καταρτίσετε με τη συνδρομή του καθηγητή σας ένα πρόγραμμα μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.
3. Να αναφέρετε και να συζητήσετε τα κριτήρια για το είδος, τη διαδοχή και τη διάρκεια των δραστηριοτήτων της Προσχολικής Αγωγής και τις επιπτώσεις των κριτηρίων στη διδακτική πράξη.
4. Να επισκεφθείτε Νηπιαγωγεία και Βρεφονηπιακούς σταθμούς και να συζητήσετε για την οργάνωση του χώρου καθώς και τις επιπτώσεις τόσο στα παιδιά όσο και στον/στην παιδαγωγό της προσχολικής ηλικίας.

κεφάλαιο 6

ο ρόλος του παιδαγωγού στην προσχολική αγωγή

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου
οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

Να κατανοήσουν το ρόλο του/της παιδαγωγού στην τάξη.

να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα της συνεργασίας παιδαγωγού-γονέων.

να κατανοήσουν τον καθοριστικό ρόλο του/της παιδαγωγού στην προσαρμογή του παιδιού στο Βρεφονηπιακό σταθμό.

6.1. Ο/η παιδαγωγός στην τάξη

Το έργο των παιδαγωγών Προσχολικής Αγωγής τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο απαιτητικό, εξαιτίας των αλλαγών στο σύγχρονο τρόπο ζωής και των επιπτώσεών τους στα μικρά παιδιά.

Κι αυτό γιατί:

- ☀ Τα παιδιά μεγαλώνουν χωρίς συνομήλικούς τους, σε μικρές οικογένειες με λίγα ή καθόλου αδέρφια.
- ☀ Τα διαμερίσματα είναι συχνά πολύ μικρά και δεν επιτρέπουν την ελευθερία των κινήσεων στα παιδιά.
- ☀ Δεν υπάρχουν ελεύθεροι χώροι έξω από το σπίτι για να παίζουν τα μικρά παιδιά.
- ☀ Ο σύγχρονος τρόπος ζωής επιβάλλει να εργάζονται συχνά και οι δύο γονείς, με αποτέλεσμα να απουσιάζουν συχνά από το σπίτι.
- ☀ Αυξάνονται, για λόγους, που έχουν να κάνουν με την εξέλιξη των ηθών και τον εκσυγχρονισμό του τρόπου ζωής οι τύποι των οικογενειών, όπως οι μονογονεϊκές, οι οικογένειες με ένα ή κανένα παιδί, οι ανύπαντρες μητέρες, οι οικογένειες όπου ο ένας από τους δύο γονείς εργάζεται μακριά, (π.χ. σε άλλη πόλη) κ.τ.λ.¹
- ☀ Όλο και μεγαλύτερο ρόλο παιδαγωγού παίζουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης με δυσάρεστα αποτελέσματα. Οι εικόνες βίας που βλέπει μικρό παιδί αυξάνονται ραγδαία.

Το αποτέλεσμα είναι ότι περιορίζεται λόγω κοινωνικών συνθηκών ο ρόλος της οικογένειας, που, παρ' όλα αυτά, παραμένει ουσιαστικός και αυτό δημιουργεί μιά κατάσταση, στην οποία μπορεί να επιδράσει ο/η παιδαγωγός της Προσχολικής Αγωγής.

1. Οι καταστάσεις αυτές δεν πρέπει να χαρακτηρίζονται καλές ή κακές, αλλά απλώς διαφορετικές. Όμως είναι αναγκαίο να αντιμετωπιστούν οι αρνητικές συνέπειες που προκύπτουν από την παρουσία τους.

Εικόνα 6.1

Η παιδαγωγός της προσχολικής ηλικίας είναι αρωγός στην προσπάθεια του παιδιού να εξερευνήσει τον κόσμο της γνώσης

Ο/η παιδαγωγός προσχολικής ηλικίας είναι το πρώτο ενήλικο πρόσωπο εκτός οικογένειας με το οποίο έρχεται σε επαφή το νήπιο. Έχει σημασία ο/η παιδαγωγός να πλησιάζει κάθε παιδί και να το κάνει να αισθάνεται ευπρόσδεκτο στο χώρο του Νηπιαγωγείου. Ο/η παιδαγωγός πρέπει να το πλησιάζει ύστερα από προσεκτική παρατήρηση. Επίσης, οφείλει να έχει γνώσεις για την προσχολική ηλικία, ώστε να κατανοεί και να ερμηνεύει σωστά τη συμπεριφορά του νηπίου. Θα χρειαστεί οπωσδήποτε πρόσθετες πληροφορίες από τους γονείς του παιδιού, τις οποίες πρέπει να προσέξει ιδιαίτερα. Μεγάλη σημασία έχει να προσέξει όλα τα παιδιά, και όχι μόνο εκείνα που τραβούν το ενδιαφέρον του.

Σύμφωνα με τις τελευταίες θεωρήσεις, στόχος στο Νηπιαγωγείο είναι η **ενεργητική συμμετοχή** του νηπίου στην οικοδόμηση της γνώσης, με την υποβοήθηση του/της νηπιαγωγού. Με τη δημιουργία καταστάσεων προβληματισμού το παιδί ενθαρρύνεται να προβλέπει, να ερευνά, να πειραματίζεται, να συγκρίνει, να ταξινομεί, να ανακαλύπτει σχέσεις, και έτσι να αναπτύσσεται νοητικά, οικοδομώντας συγχρόνως και τους απαραίτητους μηχανισμούς για την κατάκτηση της γνώσης. Η διαδικασία αυτή δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να αναλύει καταστάσεις, να δρα, να κρίνει, να αποκτά εμπιστοσύνη στις ικανότητές του και να γίνεται ολοένα και πιο αυτόνομο.

Εικόνα 6.2

Η παράλληλη συμμετοχή του/της παιδαγωγού κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας

Ο ρόλος του/της παιδαγωγού είναι η υποβοήθηση της ανάπτυξης των παιδιών και η ενθάρρυνση της ενεργητικής μάθησής τους. Συγκεκριμένα, η υποβοήθηση που παρέχει ο/η νηπιαγωγός αφορά:

1. Στη δημιουργία της κατάλληλης παιδαγωγικής ατμόσφαιρας. Προς την επίτευξη αυτού του σκοπού ο/η νηπιαγωγός θα ρυθμίσει τη συμπεριφορά της από την αρχή της χρονιάς μέχρι και το τέλος αυτής.
2. Στην οργάνωση πλούσιου σε ερεθίσματα σχολικού περιβάλλοντος (π.χ. με γωνίες ενασχόλησης), ώστε να υποβοηθείται η ενεργητική μάθηση.
3. Στη δημιουργία καταστάσεων προβληματισμού, οι οποίες ενεργοποιούν τη σκέψη των νηπίων, προκαλούν τη δημιουργικότητά τους και προάγουν τη συμβολική τους λειτουργία (ιδιαίτερα τον προφορικό λόγο).
4. Στην προτροπή προς τα νήπια να καταφεύγουν σε ποικίλες κινητικές δραστηριότητες. Ο/η νηπιαγωγός έχει πάντα στο μυαλό της ότι, σύμφωνα με τα πρόσφατα επιστημονικά συμπεράσματα, η γνώση στην ηλικία αυτή πηγάζει κυρίως από τις κινητικές δραστηριότητες του ατόμου.
5. Στην οργάνωση με τέτοιο τρόπο της υποβοήθησης των νηπίων, ώστε να τους παρέχεται η δυνατότητα να οικοδομούν μόνα τους τις διάφορες γνώσεις και να αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους.
6. Στη σύνταξη ημερήσιων προγραμμάτων ενασχόλησης των νηπίων με άξονες τους στόχους που αναδύονται από τα ερεθίσματα των νηπίων.
7. Στην άντληση και διαπλοκή στόχων από όλους τους τομείς του Προγράμματος Σπουδών, ώστε να επιτυγχάνεται η ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων.
8. Στην εμπλοκή κατά καιρούς όλων των νηπίων στον κύκλο εμπειριών και μάθησης που προβλέπονται από το Πρόγραμμα Σπουδών, ώστε να εξασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες για όλα τα νήπια.
9. Στην εμπύχωση των δραστηριοτήτων και των αντικειμένων ενασχόλησης,

- ώστε να διευκολύνεται η αφομοίωσή τους από τα νήπια.
10. Στην ενασχόληση του/της νηπιαγωγού κατά την παιδευτική διαδικασία με τα νήπια ή σε ομάδες ή με ολόκληρη την τάξη.
  11. Στον εντοπισμό τυχόν προβλημάτων στη φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού.
  12. Στην εξατομικευμένη αντιμετώπιση των νηπίων, ιδιαίτερα όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα μάθησης ή συμπεριφοράς.

Πολλές φορές καλλιεργείται η λανθασμένη εντύπωση ότι σκοπός του Νηπιαγωγείου είναι η προετοιμασία από πλευράς γνώσεων για το Δημοτικό σχολείο. Όμως όλο και περισσότερο έρευνες τα τελευταία χρόνια δείχνουν τη μεγάλη σημασία της Προσχολικής Αγωγής στην εξέλιξη του παιδιού.

Εικόνα 6.3

Η νηπιαγωγός παρατηρεί και υποβοηθά το μικρό παιδί στις εξατομικευμένες ενασχολήσεις του

Αν ο σκοπός του εκπαιδευτικού συστήματος είναι η κοινωνικοποίηση του παιδιού, μιά βαθμίδα που συμβάλλει σημαντικά σε αυτό, είναι η Προσχολική Αγωγή. Κι αυτό, γιατί δρα αντισταθμιστικά σε πολλές περιπτώσεις, προετοιμάζει το παιδί και το εξοπλίζει με τα κατάλληλα εφόδια, ώστε να αποκτήσει, σε όποιο βαθμό είναι δυνατό να γίνει αυτό, αυτογνωσία και να ενταχθεί στην ομάδα των συνομηλίκων του, προκειμένου προοδευτικά να γνωρίσει το φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον του καλύτερα. Για όλα αυτά τα δύσκολα και σημαντικά πράγματα διατίθεται τόσο λίγος χρόνος, ώστε να θεωρείται υπερβολή ή σπατάλη χρόνου η ενασχόληση με την προετοιμασία από άποψη γνώσεων για την τυπική εκπαίδευση.

Αν το Νηπιαγωγείο επιτελεί σωστά το ρόλο του, η προετοιμασία για την τυπική εκπαίδευση γίνεται με έμμεσο, αλλά πιο ουσιαστικό τρόπο.

Ο/Η παιδαγωγός Προσχολικής Αγωγής κατά την εξάσκηση των καθηκόντων του/της:

- ☀ Δέχεται παιδιά με διαφορετικά χαρακτηριστικά σε μια συνήθως μεγάλη ομάδα.
- ☀ Αναγνωρίζει τα παιδιά με αποκλίνουσα συμπεριφορά και διαταραχές και καλείται να τα εντάξει-ενσωματώσει στην ομάδα.
- ☀ Δημιουργεί επαφές με γονείς και άλλους παιδαγωγούς και προσπαθεί να τις αξιοποιεί.
- ☀ Αν κατέχει διευθυντική θέση, έρχεται σε επαφή και με διάφορους φορείς, όπως Υπουργεία, Διευθύνσεις, Ο.Σ.Κ., Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Ο.Τ.Α. κ.ά.
- ☀ Διαθέτει το παιδαγωγικό υλικό και διανέμει τις ημερήσιες δραστηριότητες. Καλείται να αναπροσαρμόσει το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών, ώστε να είναι αποτελεσματικό (Hogemann, 2001).

Εικόνα 6.4

**Ο ρόλος του παιδαγωγού
κατά τη διάρκεια μμητικών
δραστηριοτήτων**

Δεν ξέρουμε ακριβώς πώς θα είναι διαμορφωμένος ο κόσμος στο μέλλον και ποια γνώση θα είναι σημαντική. Αυτό που μπορούμε να κάνουμε και είναι χρέος μας, ιδίως στην Προσχολική Αγωγή, είναι να διαμορφώσουμε στάσεις, συμπεριφορές και δεξιότητες που θα είναι χρήσιμες στη ζωή του παιδιού, του μετέπειτα ενήλικου. Τέτοιες στάσεις, και ικανότητες είναι η ευελιξία, η αγάπη στη μάθηση, η κριτική αυτονομία, η ετοιμότητα προσαρμογής και η ικανότητα αλλαγής, ώστε οι μελλοντικοί άνθρωποι να εκτιμούν με κριτική σκέψη τα πράγματα και να αποφασίζουν με κριτική σκέψη και δράση ποιες συνθήκες είναι επιθυμητές.

6.2. Η συνεργασία παιδαγωγού-γονέων

Τα τελευταία χρόνια η δουλειά στην Προσχολική Εκπαίδευση είναι αδιανόητη χωρίς τη συνεργασία των παιδαγωγών με τους γονείς. Η επικοινωνία με τους γονείς επιτυγχάνεται μόνο, αν οι γονείς και οι παιδαγωγοί τηρούν κάποιες βασικές αρχές, όπως υπόληψη και σεβασμό στην ιδιαιτερότητα και τη διαφορετικότητα του ρόλου καθενός και ανοχή στις διαφορετικές απόψεις. Οι γονείς έχουν κάθε λόγο να μαθαίνουν για την πρόοδο των παιδιών τους, για να ανατροφοδοτούν με τη δική τους συμβολή το έργο του/της παιδαγωγού.

Εικόνα 6.5

Οι γονείς απολαμβάνουν τη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του Νηπιαγωγείου

Κάποιοι γονείς αισθάνονται συναισθηματική απώλεια, καθώς το παιδί τους γίνεται όλο και πιο ανεξάρτητο. Άλλοι νιώθουν ανακούφιση. Όποια και να είναι τα συναισθήματα που εγείρει η γρήγορη ανάπτυξη του παιδιού, η συμμαχία μεταξύ παιδαγωγού και γονέων μπορεί να είναι πολύ χρήσιμη, καθώς ο ένας προσφέρει υποστήριξη και συνεργασία στον άλλον. Πρέπει να κατανοήσουμε ότι, αν και το μικρό παιδί διακατέχεται από την τάση για ανεξαρτησία και δράση, έχει πάντα ανάγκη τους ενήλικες, για να του προσφέρουν μια σταθερή και ασφαλή βάση. Οι γονείς και οι παιδαγωγοί που έχουν καλή σχέση μπορούν να βοηθήσουν καλύτερα τα παιδιά, ανταλλάσσοντας τις εμπειρίες και τις ιδέες τους και ενθαρρύνοντας ο ένας τον άλλον.

Πολλοί παιδαγωγοί Προσχολικής Αγωγής αισθάνονται φόβο ή εκνευρισμό, όταν συνεργάζονται με τους γονείς. Κι αυτό, γιατί είναι αλήθεια ότι οι γονείς συνήθως υποστηρίζουν τη μοναδικότητα του παιδιού τους και θέλουν να την επιβάλουν και στον παιδαγωγό. Παράλληλα, η έλλειψη εξειδικευμένων

γνώσεων τους κάνει μερικές φορές να μη γνωρίζουν τον κατάλληλο τρόπο να αντιμετωπίζουν ορισμένες καταστάσεις αποτελεσματικά. Αυτές τις εξειδικευμένες γνώσεις, διαθέτει ο/η παιδαγωγός προσχολικής ηλικίας, πλεονέκτημα που τον/την καθιστά κατάλληλο συνεργάτη των γονιών στην ανάπτυξη του παιδιού τους.

Η συνεργασία των γονιών στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία της Προσχολικής Αγωγής είναι πολύ σημαντική. Από τη μια οι γονείς είναι πολύ σημαντικός φορέας πληροφοριών για τα παιδιά. Το πώς αισθάνονται, το τι σκέπτονται και το πώς αντιδρούν τα παιδιά στα ερεθίσματα που τους προσφέρονται στην Προσχολική Εκπαίδευση, μπορούμε να πληροφορηθούμε από τους ίδιους τους γονείς. Από την άλλη οι γονείς είναι πολύτιμη βοήθεια στο έργο του/της νηπιαγωγού, αφού με χαρά θα προσφέρουν τις ειδικές ικανότητές τους βοηθώντας τον/την παιδαγωγό και εμπλουτίζοντας το σχεδιασμό του προγράμματος με τις δικές τους προτάσεις. Για παράδειγμα, οι σχολικές γιορτές ή οι επισκέψεις και οι εκδρομές γίνονται πολύ πιο εύκολες με τη συμβολή των γονιών.

Είναι καλό οι γονείς να φιλοξενούνται μερικές φορές στους χώρους της Προσχολικής Εκπαίδευσης, ύστερα από συνεννόηση. Η επίσκεψη αυτή χρειάζεται μια προκαταρκτική συζήτηση σχετικά με το πώς πρέπει να συμπεριφερθούν οι γονείς στο χώρο. Οι γονείς ύστερα από μια τέτοια εμπειρία θα καταλάβουν καλύτερα το δύσκολο έργο του/της παιδαγωγού προσχολικής ηλικίας και θα μπορούν να ερμηνεύουν καλύτερα αυτά που τους λένε τα παιδιά τους.

Εικόνα 6.7

Η συνεργασία παιδαγωγού και γονέων συμβάλλει στην καλύτερη διεξαγωγή των εξωσχολικών δραστηριοτήτων της Προσχολικής Αγωγής

Ο/η παιδαγωγός που αντιλαμβάνεται ότι οι πολιτισμικές συνήθειες και πεποιθήσεις για την ανατροφή των παιδιών ποικίλλουν από οικογένεια σε οικογένεια, είναι πάντα έτοιμος για διάλογο. Αν οι πεποιθήσεις τους αντικρού-

ονται, ο/η παιδαγωγός και η οικογένεια μπορούν να βρουν κοινά αποδεκτές λύσεις συζητώντας ένα πλήθος στρατηγικών μεθόδων και πρακτικών, μέχρι να φτάσουν σε συμφωνία. Αυτό απαιτεί πολύ καλές ικανότητες επικοινωνίας από την πλευρά του/της παιδαγωγού και την πεποίθηση ότι η οικογένεια είναι η πρωταρχική και θα παραμείνει η διαρκής πηγή επιρροής για το παιδί. Ο/η ικανός/ή παιδαγωγός συνειδητοποιεί ότι, για να είναι καλός/ή στη δουλειά του/της, πρέπει να διαθέτει την ικανότητα να ακούει προσεκτικά, να αντιλαμβάνεται τις απόψεις των γονιών και να κατευθύνει τις συζητήσεις σε περιοχές όπου μπορεί να υπάρξει συμφωνία.

Η εχεμύθεια και η διακριτικότητα είναι πολύ σημαντικά χαρίσματα στην επικοινωνία αλλά είναι ακόμα σημαντικότερο για έναν/μία παιδαγωγό. Αν δημιουργηθεί κοινή βάση εμπιστοσύνης, μπορεί να ανοιχτούν και οι γονείς καλύτερα και τα θέματα που σχετίζονται με το παιδί να αντιμετωπιστούν καλύτερα.

Τέλος, κατά διαστήματα σε όλη τη διάρκεια του χρόνου είναι καλό να προσκαλούμε τους γονείς σε γιορτές και εκδηλώσεις, ώστε να βλέπουν τα κατορθώματα των παιδιών τους και να ικανοποιούνται. Η όλη αυτή διαδικασία αφορά και στο να κατανοήσουν και άλλη μια πλευρά του έργου των Παιδαγωγών και να αισθάνονται ότι συμμετέχουν και παρακολουθούν τα γεγονότα στην ανάπτυξη του παιδιού τους.

Συνοπτικά, σχετικά με τη **σχέση-συνεργασία** παιδαγωγών και γονέων, μπορούμε να πούμε:

- ☀ Οι αμοιβαίες σχέσεις γονέων και παιδαγωγών απαιτούν αμοιβαίο σεβασμό, συνεργασία, μοίρασμα ευθυνών και διαπραγμάτευση των διαφορών με σκοπό την επίτευξη των κοινών στόχων.
- ☀ Οι παιδαγωγοί συνεργάζονται με τις οικογένειες, ξεκινώντας και διατηρώντας συχνή επικοινωνία με τους γονείς των παιδιών.
- ☀ Οι γονείς είναι καλοδεχούμενοι να συμμετέχουν σε αποφάσεις που αφορούν στη φροντίδα και την εκπαίδευση του παιδιού τους. Οι γονείς μπορούν να παρακολουθούν και να συμμετέχουν στο πρόγραμμα καθώς και να βοηθούν στη λήψη αποφάσεων σχετικά με αυτό.
- ☀ Οι παιδαγωγοί αναγνωρίζουν τις επιλογές και τους στόχους των γονέων και ανταποκρίνονται με ευαισθησία και σεβασμό στις προτιμήσεις και τις έγνοιες τους, χωρίς να αποποιούνται την επαγγελματική τους υπευθυνότητα απέναντι στα παιδιά.
- ☀ Οι παιδαγωγοί και οι γονείς μοιράζονται τη γνώση τους για το παιδί και τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται και μαθαίνει μέσα από καθημερινή επικοινωνία και προγραμματισμένες συναντήσεις. Οι παιδαγωγοί βοηθούν

την οικογένεια, με τρόπο που να προάγουν, κατά το δυνατό βαθμό, τις δυνατότητες της οικογένειας στη λήψη αποφάσεων.

- ☀ Για την εκπλήρωση μιας πιο ολοκληρωμένης και έγκυρης πληροφόρησης σχετικά με τα παιδιά, το πρόγραμμα εμπλέκει και τους γονείς στην ατομική αξιολόγηση.
- ☀ Το πρόγραμμα συνδέει τις οικογένειες και με άλλες υπηρεσίες και αναγνωρισμένους φορείς, όπου και όταν χρειάζεται.
- ☀ Παιδαγωγοί, γονείς και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες και φορείς που σχετίζονται με τα παιδιά, καθώς και εξωτερικοί συνεργάτες και σύμβουλοι πρέπει να βρίσκονται σε συνεχή διάλογο για τις εξελίξεις στο χώρο της Παιδαγωγικής (Sue Bredekamp & Carol Copple, 1998).

6.3. Η συμβολή του/της παιδαγωγού στην προσαρμογή του παιδιού στο Βρεφονηπιακό σταθμό - Νηπιαγωγείο

Οι πρώτες ημέρες στο κέντρο Προσχολικής Αγωγής (Βρεφονηπιακό σταθμό-Νηπιαγωγείο) είναι συνήθως πολύ δύσκολες για όλους, παιδιά, γονείς αλλά και παιδαγωγούς. Τα παιδιά συνήθως δεν έχουν απομακρυνθεί ποτέ από το σπίτι τους και όταν έρθουν σε ένα χώρο με τον οποίο δεν είναι εξοικειωμένα τρομάζουν και αντιδρούν με κλάματα και άλλου είδους έντονες συμπεριφορές. Από την άλλη, και οι γονείς πολλές φορές ανησυχούν και αυτή τους η αγωνία γίνεται αντιληπτή από τα παιδιά, που έχουν αυξημένο διαισθητικό κριτήριο.

Εικόνα 6.8

Η φιλική διάθεση της παιδαγωγού είναι απαραίτητη για την ομαλή προσαρμογή του παιδιού

Ο/η παιδαγωγός προσχολικής ηλικίας πρέπει να προσπαθήσει να γνωρίσει τους μαθητές και τους γονείς τους. Κάθε παιδί διαφέρει από το άλλο, και καθένα έχει διαμορφωθεί από τη δική του οικογένεια και το κοινωνικο-οικονομικο-πολιτισμικό περιβάλλον από το οποίο προέρχεται. Για τα παιδιά είναι σημαντικό βίωμα να συνυπάρχουν, συνήθως για πρώτη φορά, με άλλα παιδιά με διαφορετικές γνώμες, προσωπικότητα, ήθη και έθιμα, με άλλη κουλτούρα. Στην αρχή υποστηρίζουν αυτό με το οποίο είναι εξοικειωμένα από το σπίτι τους. Σιγά-σιγά εξοικειώνονται με την παρουσία των άλλων παιδιών και ύστερα από παρέμβαση του/της παιδαγωγού μπορούν και προσαρμόζονται στις νέες ιδέες, ώσπου να τις ενσωματώνουν στις εμπειρίες τους και να τις εφαρμόζουν και στο χώρο του σπιτιού τους.

Η διαδρομή είναι μεγάλη, ώσπου τα παιδιά να κατανοήσουν ότι σε κάθε διαφορετικό πρόβλημα υπάρχουν διαφορετικές απαντήσεις και ότι υπάρχουν καταστάσεις που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν σωστές ή λανθασμένες, χωρίς να σημαίνει αυτό ότι γίνονται όλα αποδεκτά πάντοτε.

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι για πρώτη φορά το παιδί θα έρθει σε επαφή με διαφορετικές καταστάσεις και συνθήκες καθημερινής διαβίωσης. Ως επακόλουθο, οι εξελίξεις που θα προκύψουν έχουν άμεση σχέση με την δόμηση της προσωπικότητας του κάθε παιδιού. Ενδεχομένως τα παιδιά των εργαζόμενων γονέων να έχουν εξοικειωθεί με τις αλλαγές και να προσαρμόζονται ευκολότερα από άλλα που, από την πρώτη ημέρα της γέννησής τους, δεν έχουν εξοικειωθεί στην απομάκρυνση από το οικείο περιβάλλον του σπιτιού ή από τους γονείς.

Σε περιπτώσεις που οι γονείς αισθάνονται ότι μπορεί να δημιουργηθούν προβλήματα με την απομάκρυνση του παιδιού από το σπίτι, μπορεί να γίνει σταδιακή εξοικείωση με το χώρο του σχολείου με επισκέψεις πριν από την έναρξη του σχολικού προγράμματος, με την παρουσία των γονέων. Στη συνέχεια, στην αρχή του σχολικού προγράμματος (δηλαδή τις πρώτες ημέρες) η παραμονή των παιδιών μπορεί να έχει κλιμακούμενη αύξηση της διάρκειας, χωρίς τη συμμετοχή των γονέων, ύστερα από απόφαση του/της παιδαγωγού. Το παραπάνω χρειάζεται προσοχή στο χειρισμό, γιατί υπάρχει κίνδυνος ορισμένα που δεν είναι εξοικειωμένα σε διαφορετικά περιβάλλοντα να χρησιμοποιήσουν την έντονη αντίδραση, ώστε να πετύχουν την αναβολή της απομάκρυνσης. Είναι θέμα συνεργασίας παιδαγωγού και γονέων πώς θα αντιμετωπιστεί η κάθε διαφορετική περίπτωση.

6.4. Συνεργάτες της Προσχολικής Αγωγής

Πολλές φορές οι γνώσεις των παιδαγωγών είναι πιθανόν να μην επαρκούν για να αντιμετωπίσουν όλες τις καταστάσεις και τα προβλήματα που προκύπτουν στο πλαίσιο της Προσχολικής Αγωγής. Γι' αυτό είναι ωφέλιμη η συνεργασία των παιδαγωγών με ειδικούς επιστήμονες, όπως παιδοψυχολόγους, ειδικούς νηπιαγωγούς ή και κοινωνιολόγους.

Συγκεκριμένα, ενώ τα νηπιαγωγεία διαθέτουν Σχολικό Σύμβουλο, στον οποίο δύνανται να προστρέξουν οι νηπιαγωγοί ανάλογα με τις περιπτώσεις που αντιμετωπίζουν, στους Βρεφονηπιακούς σταθμούς δεν υπάρχει κάποια θεσμοθετημένη παροχή συμβουλευτικής υπηρεσίας. Ορισμένοι παιδικοί σταθμοί (κυρίως ιδιωτικοί) συνεργάζονται με ψυχολόγους-συμβούλους, για την αντιμετώπιση παιδιών με προβληματική συμπεριφορά π.χ. προβλήματα υπερκινητικότητας, αδυναμίας αποχωρισμού από το οικογενειακό περιβάλλον, υπερβολικής ευαισθησίας, αντιμετώπισης προβλημάτων που προκύπτουν μετά από θάνατο ή διαζύγιο κ.ά.. Σε πολλές περιπτώσεις τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά προέρχονται από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, οπότε και χρειάζεται η συνδρομή των κοινωνιολόγων.

Για την αντιμετώπιση παιδιών με ειδικές ανάγκες, σε επίπεδο κρατικής πρόνοιας έχει δημιουργηθεί και στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας το Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής, όπου φοιτούν και Νηπιαγωγοί Ειδικής Αγωγής. Όταν θα αποφοιτήσουν αυτοί (οι πρώτοι αποφοιτούν το 2002) και στελεχώσουν την Προσχολική Εκπαίδευση, πρόκειται να προσφέρουν σημαντικό έργο και έρχονται να καλύψουν ένα τεράστιο κενό στο χώρο της Προσχολικής Αγωγής, αλλά και της ειδικής αγωγής γενικότερα.

Η συνεργασία των παιδαγωγών της προσχολικής αγωγής με τους παραπάνω ειδικούς επιστήμονες πρέπει να είναι συνεχής και θεσμοθετημένη και όχι περιστασιακή. Ταυτόχρονα, ο/η παιδαγωγός της προσχολικής ηλικίας θα πρέπει να επιμορφώνεται συνέχεια, για να μπορεί να διευρύνει τις γνώσεις του/της και να εκσυγχρονίζει τις μεθόδους του/της, ώστε να είναι πάντοτε ικανός/ικανή να αντιμετωπίζει τις καταστάσεις που προκύπτουν. Σε συνδυασμό με τους συνεργάτες του/της που θα προσφέρουν ειδικό έργο, θα είναι δυνατόν να ανταποκρίνεται καλύτερα στους σκοπούς της Προσχολικής Αγωγής, που είναι τόσο σημαντικοί.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Το έργο των παιδαγωγών Προσχολικής Αγωγής τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο απαιτητικό εξαιτίας των αλλαγών στο σύγχρονο τρόπο ζωής και των επιπτώσεών τους στα μικρά παιδιά. Το αποτέλεσμα είναι ότι περιορίζεται λόγω κοινωνικών συνθηκών ο ρόλος της οικογένειας, που, παρόλα αυτά, παραμένει ουσιαστικός.

Σύμφωνα με τις σύγχρονες θεωρήσεις, στόχος της Προσχολικής Αγωγής είναι η ενεργητική συμμετοχή του νηπίου στην οικοδόμηση της γνώσης με την υποβοήθηση του/της παιδαγωγού. Με τη δημιουργία καταστάσεων προβληματισμού το παιδί ενθαρρύνεται να προβλέπει, να ερευνά, να πειραματίζεται, να συγκρίνει, να ταξινομεί, να ανακαλύπτει σχέσεις και έτσι να αναπτύσσεται νοητικά, οικοδομώντας συγχρόνως και τους απαραίτητους μηχανισμούς για την κατάκτηση της γνώσης. Η διαδικασία αυτή δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να αναλύει καταστάσεις, να δρα, να κρίνει, να αποκτά εμπιστοσύνη στις ικανότητές του και να γίνεται ολοένα και πιο αυτόνομο.

Η δουλειά στην Προσχολική Αγωγή είναι δύσκολη χωρίς τη συνεργασία των νηπιαγωγών με τους γονείς. Η επικοινωνία με τους γονείς επιτυγχάνεται μόνο, αν οι γονείς και οι παιδαγωγοί τηρούν κάποιες βασικές αρχές, όπως, υπόληψη και σεβασμό στην ιδιαιτερότητα και τη διαφορετικότητα του ρόλου καθενός και ανοχή στις διαφορικές απόψεις.

Οι πρώτες ημέρες στο κέντρο Προσχολικής Αγωγής (Βρεφονηπιακό σταθμό-Νηπιαγωγείο) είναι συνήθως πολύ δύσκολες για όλους, παιδιά, γονείς αλλά και παιδαγωγούς. Γεγονός είναι ότι για πρώτη φορά το παιδί έρχεται σε επαφή με διαφορετικές καταστάσεις και συνθήκες και οι εξελίξεις που θα προκύψουν επηρεάζουν την προσωπικότητά του. Έργο του/της παιδαγωγού προσχολικής ηλικίας είναι να βοηθήσει στην ένταξη του παιδιού στο χώρο του Νηπιαγωγείου, στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και στην ομαλή κοινωνικοποίησή του.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Αναλύστε τους λόγους για τους οποίους ο ρόλος του/της παιδαγωγού προσχολικής ηλικίας έχει γίνει πολύπλοκος και πολύ σημαντικός σήμερα.
2. Να διερευνήσετε και να καταγράψετε τους τομείς συνεργασίας γονέων -παιδαγωγών.
3. Να αναφέρετε πρακτικές που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τον/την παιδαγωγό προσχολικής ηλικίας στην ενσωμάτωση παιδιών με προβλήματα ένταξης.
4. Να αναφέρετε τους φορείς που μπορούν να συνεργαστούν με τους παιδαγωγούς και τους γονείς των παιδιών προσχολικής ηλικίας στην Ελλάδα. Αναλύστε το ρόλο καθενός. Φτιάξτε έναν κατάλογο με διευθύνσεις και τηλέφωνα των φορέων αυτών.

κεφάλαιο 7

τομείς αγωγής στην προσχολική εκπαίδευση

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου
οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

- Να κατανοήσουν τη συμβολή της αγωγής σε κάθε τομέα ανάπτυξης του παιδιού.
- Να προσδιορίζουν τους κατάλληλους στόχους σε κάθε τομέα ανάπτυξης.
- Να επιλέγουν τις αντίστοιχες δραστηριότητες για τον κάθε τομέα αγωγής.

κεφάλαιο 7 • τομείς αγωγής στην προσχολική εκπαίδευση

Η Προσχολική Αγωγή χωρίζεται σε τομείς που σκοπό έχουν την ολόπλευρη ανάπτυξη και διαμόρφωση του παιδιού σαν μέλος της κοινωνίας. Οι τομείς αυτοί είναι: *ο ψυχοκινητικός, ο αισθητηριακός, ο νοητικός, ο κοινωνικο-συναισθηματικός, ο ηθικός και ο θρησκευτικός*. Ο διαχωρισμός τους βέβαια είναι ενδεικτικός και παρουσιάζεται για διευκόλυνση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς υπάρχει σύνδεση και συμπλήρωση μεταξύ τους.

7.1. Ψυχοκινητικός τομέας

7.1.1. Ο ρόλος της αγωγής

Με τον όρο Ψυχοκινητική Αγωγή αναφερόμαστε στον πρωταρχικό ρόλο της σκόπιμης κινητικής συμπεριφοράς του σώματος του παιδιού που οδηγεί στην εξέλιξή του, η οποία προκαλείται, οργανώνεται και ελέγχεται από ψυχικούς μηχανισμούς (συναίσθημα), καλλιεργώντας την αρμονική και πλήρη ανάπτυξη του παιδιού.

Η Ψυχοκινητική Αγωγή σκοπό έχει να βοηθήσει το νήπιο:

- ☼ Να ανακαλύψει και να οργανώσει τη γνώση του σωματικού του σχήματος.
- ☼ Να κατανοήσει τις βασικές έννοιες του χώρου και του χρόνου.
- ☼ Να αναπτύξει σχέσεις με το περιβάλλον με την βοήθεια ψυχοκινητικών ασκήσεων.
- ☼ Να αναπτύξει την αυθόρμητη έκφρασή του.

Εικόνα 7.1

Τα παιδιά εφευρίσκουν πρωτότυπους τρόπους για να παίξουν αναπτύσσοντας τη δημιουργικότητά τους

Πώς όμως είναι δυνατό να χειριστούμε κατάλληλα την Ψυχοκινητική Αγωγή, προκειμένου να προσφέρουμε στο παιδί τις γνώσεις για τις διαφορές έννοιες που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη και επιβίωσή του; Ο τρόπος δεν είναι άλλος από αυτόν της **φυσικής μάθησης**. Δηλαδή, η έννοια που θέλουμε να αποκτήσει το παιδί, παρουσιάζεται στην αρχή με ασκήσεις κινητικότητας, (μετακίνηση σώματος), στη συνέχεια με αισθητηριοκινητικές ασκήσεις (χειρισμός αντικειμένων) και τελικά με αντιληπτικοκινητικές ασκήσεις (ασκήσεις λεπτής κινητικότητας σε συνδυασμό με την οπτική αντίληψη).

Η ψυχοκινητικότητα περιλαμβάνει δραστηριότητες για τη βελτίωση της ευλυγισίας, της ευκινησίας, και της ισορροπίας, με αποτέλεσμα να βοηθάει το παιδί στη γνώση του σώματός του, στον έλεγχο της κίνησής του, στην καλύτερη σωματική του έκφραση.

Στην Ψυχοκινητική Αγωγή οι δραστηριότητες ταξινομούνται σύμφωνα με την ηλικία ή με το επίπεδο του παιδιού. Το θεωρητικό επίπεδο μιας δραστηριότητας πολλές φορές δεν ταιριάζει με το πρακτικό επίπεδο πραγματοποίησής της. Γι' αυτό κύριο μέλημα του/της παιδαγωγού είναι να προσαρμόζει τις δραστηριότητες αυτές σε κάθε ομάδα και κάθε τάξη ανάλογα με τις δυνατότητες των παιδιών.

Για να επιτευχθούν οι στόχοι της Ψυχοκινητικής, ο/η παιδαγωγός προσφέρει στο παιδί τη δυνατότητα μέσα από τις διάφορες ασκήσεις να αποκτήσει αρμονία και συντονισμό στις κινήσεις του. Να ανιχνεύσει και να κατανοήσει το φυσικό του περιβάλλον, μέσα από την οργάνωση του χώρου και του χρόνου, σε σχέση με το σώμα του και να αποκτήσει καλύτερη συνεργασία και επικοινωνία με τα πρόσωπα που έρχεται σε επαφή. Ακόμη, στόχοι της είναι η αυτοκυριαρχία και η αυτοπεποίθηση που καλείται να αποκτήσει το παιδί. Όταν η ψυχοκινητική ανάπτυξη του παιδιού εξελίσσεται ομαλά, προσφέρει σε αυτό εύκολη και ισορροπημένη επαφή με τους άλλους ανθρώπους γύρω του. Αυτό συμβαίνει, επειδή η ψυχοκινητική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις συναισθηματικές αντιδράσεις του παιδιού.

Η ψυχοκινητικότητα βοηθάει τα παιδιά να ζουν σε ομάδα. Τα ομαδικά παιχνίδια μαθαίνουν στα παιδιά να ζουν μέσα στη κοινωνία, στην οποία υπάρχουν κανόνες, που οφείλουν να σέβονται. Η παραβίαση των κανόνων δείχνει αδυναμία συνέχισης του παιχνιδιού ή της δραστηριότητας και, επομένως, επαναφέρει το παιδί στην παραδοχή των κανόνων της κοινωνικής ζωής. Η ψυχοκινητική ανάπτυξη του παιδιού είναι ένα εφόδιο που θα του επιτρέψει να ζήσει αρμονικά και να έχει μιά παραγωγική κοινωνική ζωή.

Εικόνα 7.2

Οι ψυχοκινητικές δραστηριότητες εμπλουτισμένες με μουσική αναπτύσσουν τις ικανότητες των παιδιών

Τα θεμελιώδη στοιχεία που πάνω τους στηρίζεται η έννοια της ψυχοκινητικότητας είναι:

- α) το σωματικό σχήμα,
- β) η αμφιπλευρικότητα,
- γ) η λεπτή κινητικότητα,
- δ) ο χώρος,
- ε) ο χρόνος και
- στ) ο ρυθμός.

α) Το σωματικό σχήμα

Η γνώση του σωματικού σχήματος είναι η εικόνα που έχει το παιδί για το σώμα του, τοποθετώντας το πάντοτε μέσα στο περιβάλλον που ζει. Θεωρείται βασικό στοιχείο της προσωπικότητας του παιδιού. Το παιδί καταλαβαίνει τον κόσμο γύρω του, δηλαδή τα αντικείμενα, έμψυχα και άψυχα, και τα πρόσωπα που το αποτελούν σε συνάρτηση με το σώμα του. Το γνωστικό σχήμα του σώματος αποτελεί το κέντρο διάφορων σχέσεων έκφρασης και ενέργειας ανάμεσα στο άτομο και το περιβάλλον του. Με τις κατάλληλες δραστηριότητες βοηθάει το παιδί να αποκτήσει συνείδηση του εαυτού του, όπως:

- ✽ Να κατανοήσει και να οργανώσει το χώρο και το χρόνο.
- ✽ Να έχει αναπτυγμένη κινητικότητα, αλλά και να αποκτήσει αρμονία και συντονισμό στις κινήσεις του.
- ✽ Να αποκτήσει αυτοέλεγχο και αυτοπεποίθηση.
- ✽ Να μπορεί να προβλέπει και να εκτιμά τα αποτελέσματα των πράξεών του.

β) Η αμφιπλευρικήτητα

Είναι η ικανότητα ενός ατόμου να προκαλεί την ενεργοποίηση των δύο πλευρών του σώματός του με δυνατότητα επιλογής της μιας ή της άλλης πλευράς, γεγονός που του επιτρέπει να πετυχαίνει καλύτερες επιδόσεις. Βοηθάει το παιδί να αναπτυχθεί ομαλά, το μαθαίνει να συντονίζει τις κινήσεις του και να ζει αρμονικά και με τις δύο του πλευρές.

Εικόνα 7.3

Το ψαλίδι θεωρείται ένα από τα βασικά υλικά που χρησιμοποιεί το παιδί, μαθαίνοντας να το χειρίζεται με την ισχυρή πλευρά του

Η αμφιπλευρικήτητα έχει τη βάση της σε νευρολογικά στοιχεία και εξελίσσεται ανάλογα με τις δραστηριότητες που εκτελεί το παιδί. Με τις κατάλληλες ασκήσεις το παιδί μαθαίνει να διαχωρίζει

- α) τις δύο πλευρές του σώματος,
- β) μαθαίνει την έννοια δεξί και αριστερό,
- γ) καταλαβαίνει την πλευρά του που υπερισχύει και προχωρά στην εξάσκηση και των δύο για να πετύχει την ισορροπία.

Η αμφιπλευρικήτητα σχετίζεται άμεσα με το σώμα του παιδιού όσο και με τα πρόσωπα ή αντικείμενα του περιβάλλοντός του.

Στο χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης πιθανόν να υπάρχουν παιδιά δισταχτικά ή λιγότερο επιδέξια από τα άλλα, τα οποία θέλουν περισσότερη ενθάρρυνση, για να ασχοληθούν επιτυχημένα με δραστηριότητες που θα βελτιώσουν την αμφιπλευρική τους. Γι' αυτό και επειδή η αμφιπλευρικήτητα είναι μία δύσκολη έννοια για τα παιδιά, οι δραστηριότητες για την ανάπτυξή της πρέπει να είναι απλές, επαναλαμβανόμενες και να παρουσιάζονται στο παιδί με ευχάριστο τρόπο (μουσική - τραγούδια).

γ) Η λεπτή κινητικότητα

Σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού κατέχει η επιδεξιότητα του χεριού. Είναι ένα μέσο που βοηθά στη γνωριμία και κατάκτηση του κόσμου μέσα στον οποίο αναπτύσσεται.

Στην ηλικία των 3 χρόνων το παιδί δεν μπορεί ακόμα να κάνει επιτυχημένες λεπτές κινήσεις. Δεν ελέγχει καλά τις κινήσεις των χεριών του, επίσης δεν υπάρχει ευλυγισία της άρθρωσης κάθε χεριού και νοητική ικανότητα της χρήσης της λεπτής κινητικότητας. Οι κινήσεις του παιδιού στην αρχή είναι μεγάλες, ξεκινάνε από τον ώμο και τον αγκώνα. Στη συνέχεια, με εξάσκηση, οι κινήσεις γίνονται πιο ειδικές και το παιδί εργάζεται με το καρπό του χεριού και τα δάχτυλα. Στη διάρκεια της εκμάθησης η λεπτή κινητικότητα συμπληρώνει την αμφιπλευρικότητα, μαθαίνοντας το παιδί να εργάζεται από τα αριστερά προς τα δεξιά.

Εικόνα 7.4

Άσκηση με χάνδρες που ακολουθούν ορισμένες τροχιές τις οποίες πρέπει να ακολουθήσει το παιδί με το χέρι του, εξασκώντας την λεπτή κινητικότητά του

Για το λόγο αυτό, πρέπει να δίνονται πολλές ευκαιρίες στο παιδί να εξασκείται με ασκήσεις λεπτής κινητικότητας, όπως πιάσιμο και συγκράτηση αντικειμένων, άσκηση παλάμης και δακτύλων, συντονισμό χεριών. Ακόμη, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στην ταυτόχρονη άσκηση και των δύο μελών.

Η επανάληψη και η χρήση απλού υλικού είναι δύο βασικοί παράγοντες που θα φέρουν το ζητούμενο αποτέλεσμα.

δ) Ο Προσανατολισμός του χώρου

Το παιδί για να αναπτυχθεί σωστά πρέπει να μάθει να προσανατολίζεται στο χώρο που κινείται, εργάζεται και εκφράζεται καθώς και να αντιλαμβάνε-

ται τις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στα αντικείμενα που το περιβάλλουν (άψυχα και έμψυχα).

Μέσα στο χώρο το παιδί κινείται συνέχεια, χρησιμοποιεί αντικείμενα, αλλάζει τις θέσεις τους ανάλογα με τις ανάγκες του και αντιλαμβάνεται βασικές έννοιες του χώρου όπως, μπροστά, πίσω, ανάμεσα, πάνω, κάτω κ.ά. Οι δραστηριότητες αυτές του δίνουν ερεθίσματα να ενεργοποιήσει τόσο τις σωματικές όσο και τις πνευματικές του ικανότητες.

Σε ηλικία των 4-5 χρονών το παιδί μπορεί να φαντάζεται το χώρο μέσα στον οποίο κινείται, παίζει, ζει και αναπτύσσεται. Ο προσανατολισμός στο χώρο έχει ιδιαίτερη σημασία για την ανάπτυξη του παιδιού. Και αυτό, επειδή χωρίς την κατάκτησή του δημιουργούνται πολλές φορές προβλήματα, όπως κινητική αστάθεια, μειωμένη ικανότητα προσανατολισμού κ.ά. Με κατάλληλες δραστηριότητες ο/η παιδαγωγός βοηθάει το παιδί να κατανοήσει βασικές έννοιες για το χώρο (οργάνωσή του, προσανατολισμός κ.ά.).

Εικόνα 7.5

Τα παιδιά ξαπλωμένα στο έδαφος σχηματίζουν κύκλο βιώνοντας με το σώμα τους την έννοια του χώρου

ε) Η αντίληψη του χρόνου

Η έννοια του χρόνου, στενά συνδεδεμένη με την έννοια του χώρου, είναι αφηρημένη. Για να την κατακτήσει το παιδί, χρειάζεται μια σειρά από συγκεκριμένες και μεθοδικές δραστηριότητες. Συντελεί όμως, στο να μάθει το παιδί να λειτουργεί και να οργανώνεται απέναντι στις διάφορες ανάγκες της καθημερινής του ζωής, μέσα στο χρόνο.

Από μικρή ηλικία το παιδί, εξαιτίας καθημερινών, απλών και συνηθισμένων χρονικών σημείων αναφοράς, έχει κάνει βίωμά του ορισμένες βασικές χρονικές έννοιες, όπως σήμερα, αύριο, πρωί, βράδυ. Μεγαλώνοντας αρχίζει να καταλαβαίνει έννοιες πιο δύσκολες, όπως παρελθόν και μέλλον (π.χ. σήμερα είναι Παρασκευή, πάμε σχολείο, αύριο είναι Σάββατο, δεν πάμε σχολείο).

Σε αυτό συμβάλλουν και τα καθημερινά επαναλαμβανόμενα γεγονότα που συμβαίνουν στο χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης (διάλειμμα, φαγητό κ.ά.).

Στο χώρο της τάξης, το παιδί έχει την δυνατότητα μέσα από διάφορες ψυχοκινητικές δραστηριότητες να κατανοήσει το χρόνο και τα επιμέρους στοιχεία που τον συνθέτουν τη διάρκεια, τη διαδοχή, τη μέτρηση κ.ά..

Εικόνες 7.6, 7.7

Τα παιδιά κινούνται μέσα σε συγκεκριμένο (ορισμένο) χώρο και σε γρήγορο χρόνο

στ) Η αντίληψη του ρυθμού

Ο ρυθμός περιλαμβάνει τις έννοιες της σειράς, της διαδοχής, της διάρκειας, της εναλλαγής, της αρμονίας και της επανάληψης. Η ανακάλυψή του βοηθάει το παιδί να αντιληφθεί καλύτερα την οργάνωση του χώρου.

Το παιδί με τη βοήθεια του/της παιδαγωγού μαθαίνει να αναγνωρίζει ρυθμούς, να τους αναπαράγει, ακόμα και να δημιουργεί δικούς του. Κάτι τέτοιο πραγματοποιείται με ασκήσεις χειρισμού μουσικών οργάνων αλλά και με ασκήσεις χτυπήματος των χεριών. Με τον τρόπο αυτό το παιδί εκφράζει τον

αυθόρμητο, προσωπικό του ρυθμό, σύμφωνα με το συναίσθημα που το διακατέχει, ο οποίος έχει άμεση σχέση με τις κινήσεις και τη νοητική εικόνα του σώματός του.

Οι ρυθμικές αξίες, που ονομάζονται και μουσικές αξίες, είναι το μισό, το τέταρτο, το όγδοο, το δέκατο όγδοο και οι παύσεις. Στα μικρά παιδιά αρέσει πολύ να κινούνται ρυθμικά ακούγοντας μουσική ή ένα τραγούδι. Είναι μιά ενέργεια που με την επανάληψή της τα μαθαίνει να προσαρμόζονται σ' ένα συγκεκριμένο ρυθμό και σταδιακά καταλαβαίνουν ότι τα συναισθήματα που νιώθουν αντιπροσωπεύουν και τα άλλα παιδιά της τάξης τους.

7.1.2. Δραστηριότητες

α) Για τη γνώση του σωματικού σχήματος

- Η βίωση του σωματικού σχήματος πραγματοποιείται από το παιδί,
- i. με την ελεύθερη και οργανωμένη κίνηση στο χώρο, δηλαδή να νιώθει κίνηση σε κάθε μέρος του σώματός του και
  - ii. με την απευθείας ή εκ των υστέρων μίμηση, δηλαδή με το να βλέπει το παιδί κάθε τομέα πάνω σ' ένα άλλο πρότυπο ή εικόνα.

Οι δραστηριότητες που βοηθούν το παιδί να αναπτυχθεί στην ηλικία των **2,5 χρονών ως 3,5 χρονών** είναι οι ασκήσεις μεγάλης κινητικότητας, όπως:

- Να βαδίζει κανονικά, στα τέσσερα ή με τα γόνατα.
- Να κάνει απλά πηδηματάκια στο έδαφος.
- Παιχνίδια με τη μπάλα, για παράδειγμα, την πετάει στον αέρα, την κυλάει ή την σπρώχνει με το πόδι του.
- Παιχνίδια ισορροπίας, για παράδειγμα, περνάει από τη μιά καρέκλα στην άλλη, βαδίζει πάνω σε ένα πάγκο κ.ά.

Στην ηλικία των **3,5 χρονών ως 6 χρονών** το παιδί πραγματοποιεί δυσκολότερες ασκήσεις ως προς την σύνθεσή τους, όπως:

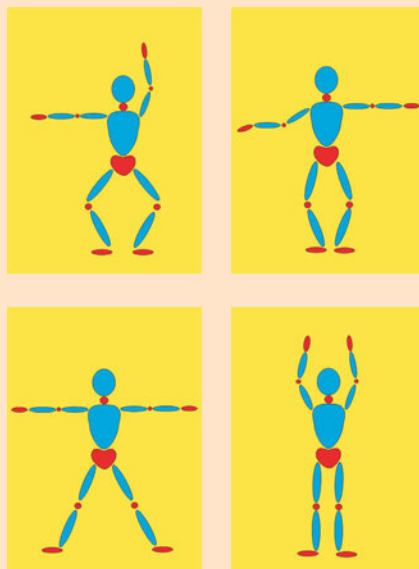
- Μετατοπίσεις, όπως βάδισμα, τρέξιμο, πήδημα. Τα παιδιά μπορούν να εκτελέσουν αυτές τις ασκήσεις αυτοσχεδιάζοντας, αλλά και οργανωμένα ακολουθώντας κανόνες. Μπορούν να γίνονται ζευγάρια, ομάδες ή να κινούνται ατομικά προς διάφορες κατευθύνσεις, μπροστά, πίσω, πλάγια κ.ά. Οι συνδυασμοί των ασκήσεων ποικίλλουν και είναι δυνατό να συνοδεύονται από μουσική.

Εικόνα 7.8

Μιά ενδεικτική δραστηριότητα αδρής (μεγάλης) κινητικότητας είναι το περπάτημα του παιδιού με τα γόνατα πάνω στο έδαφος

- Μιμητικές δραστηριότητες, που προσφέρουν στο παιδί την ευκαιρία να κινεί ολόκληρο το σώμα με διάφορους τρόπους. Υπάρχει ένα πρότυπο (ο/η παιδαγωγός ή ένα παιδί ή μιά κούκλα) που εκτελεί κάποιες συγκεκριμένες κινήσεις και τα νήπια που το παρακολουθούν επαναλαμβάνουν τις κινήσεις που βλέπουν. Οι ασκήσεις αυτές μπορούν να εκτελεστούν από όλη την ομάδα των παιδιών ή ανάμεσα σε ζευγάρια, όπου το ένα παιδί κάνει το πρότυπο και το άλλο μιμείται (παιχνίδι του καθρέπτη), όπως στο παρακάτω σχήμα.

Εικόνα 7.9

Οι μιμήσεις είναι ένα μέσο εκφραστικής κίνησης των παιδιών, κυρίως όταν δεν υπάρχει πρότυπο (εκ των υστέρων μίμηση).

- Τα παιδιά μπορούν να τραγουδήσουν ένα τραγούδι που αναφέρεται σε συγκεκριμένες ασκήσεις σώματος, και να μιμηθούν τις κινήσεις που ακούνε (τραγούδια γυμναστικής, τραγούδια με κινήσεις διάφορων ζώων).
- Δραστηριότητες αναπνοής όπου τα παιδιά φουσκώνουν μπαλόνια, σφυρίζουν, ρουφάνε με καλαμάκι κ.ά.

Ακόμη, πρέπει να δίνονται στο παιδί ερεθίσματα, για να αναπτύξει τη δημιουργικότητά του και να οδηγηθεί στην προσωπική διερεύνηση των δυνατοτήτων του σώματός του (κινήσεις, στάσεις) με τη χρησιμοποίηση ποικίλου υλικού. Ο/η παιδαγωγός παροτρύνει τα παιδιά να εφευρίσκουν πρωτότυπους τρόπους ενασχόλησης με το ψυχοκινητικό υλικό. Για παράδειγμα, με ποιους τρόπους μπορούμε να παίζουμε με τη μπάλα, τα στεφάνια, τις κορδέλες (πέταμα, αναπήδηση κ.ά.).

β) Δραστηριότητες για την αμφιπλευρικότητα

1. Ασκήσεις για τον διαχωρισμό των δύο πλευρών

- Σπρώχνουν με το ένα πόδι μία μπάλα και με το άλλο πόδι ένα κουτί.
- Κάνουν άσκηση ισορροπίας στο ένα πόδι και μετά στο άλλο.

Εικόνα 7.10

Τα παιδιά περπατούν με τις μύτες των ποδιών βιώνοντας τις δυνατότητες του σώματός τους

2. Ασκήσεις για την ισορροπία ανάπτυξης των δύο πλευρών

- Τα παιδιά κάνουν πηδηματάκια πρώτα με το ένα πόδι και μετά με το άλλο, ακολουθώντας μία γραμμή.
- Παιχνίδι με μπάλα. Τα παιδιά μπαίνουν σε σειρά και ρίχνουν τη μπάλα με το ένα χέρι στο διπλανό τους.

3. Ασκήσεις για να μάθουν την έννοια δεξί - αριστερό.

- Ο/η παιδαγωγός μέσα από δραστηριότητες τα βοηθάει να καταλάβουν ποια είναι η κυρίαρχη πλευρά του σώματός τους, (π.χ. ποιο χέρι χρησιμοποιούν για την προσευχή, το χτένισμα, την ζωγραφική). Στη συνέχεια, τους επισημαίνει ότι αυτό το χέρι είναι το δεξί ή το αριστερό, ανάλογα με την περίπτωση.
- Τα παιδιά μπαίνουν σε σειρά και σηκώνουν σύμφωνα με το παράγγελμα του/της παιδαγωγού τότε το δεξί ή αριστερό χέρι ή πόδι, πιάνουν το αριστερό ή δεξί μάγουλο, μάτι κ.ά.

γ) Δραστηριότητες για την άσκηση της λεπτής κινητικότητας**Για τα παιδιά ηλικίας 2.5 χρονών έως 3.5 χρονών**

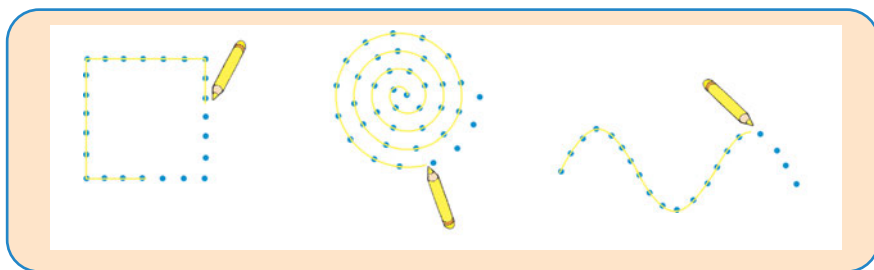
- Το παιδί περνάει από μία χοντρή κλωστή μεγάλες χάντρες.
- Παίζει πλαστελίνη και δημιουργεί.
- Τσαλακώνει χαρτί και προσπαθεί να φτιάξει μπαλίτσες που τις χρησιμοποιεί σε χειροτεχνίες.

Εικόνα 7.11

Τα παιδιά παίζοντας με την πλαστελίνη
εξασκούν τα δάχτυλά τους

Για τα παιδιά ηλικίας 3.5 χρονών έως 6 χρονών

- Παίζουν με μιά κορδέλα και γυρίζοντάς την συνέχεια γύρω από τα χέρια τους δημιουργούν κάθετους και οριζόντιους σχηματισμούς.
- Τα παιδιά ασχολούνται με καθημερινές δραστηριότητες της ζωής, όπως κούμπωμα, ξεκούμπωμα, άνοιγμα-κλείσιμο φερμουάρ, δέσιμο κορδονιών (πλάισια Μοντεσσόρι).
- Ο/η παιδαγωγός παρουσιάζει στα παιδιά διάφορα γραφικά σχέδια σ' ένα μεγάλο χαρτί ή στο έδαφος με κιμωλία. Τα παιδιά προσπαθούν να τις ακολουθήσουν στην αρχή με το δάχτυλό τους, στη συνέχεια με ένα ξυλάκι και τέλος, αν είναι πάνω σε χαρτί, με μαρκαδόρο ή με κιμωλία στο έδαφος, όπως στο παρακάτω σκίτσο.

δ) Δραστηριότητες για τον προσανατολισμό στο χώρο

Εικόνα 7.12

Τα παιδιά κινούνται ελεύθερα στον χώρο της τάξης τους κατανοώντας την έννοια του χώρου

- Μετακινήσεις στο χώρο προς διάφορες κατευθύνσεις. Τα παιδιά βαδίζουν ελεύθερα, σε μικρές ομάδες, σε ζευγάρια ή το καθένα μόνο του.
- Τα παιδιά σχηματίζουν τρένο μπαίνοντας το ένα πίσω από το άλλο και πραγματοποιούν ελιγμούς μέσα στην τάξη.

- Παιχνίδι με στεφάνια. Τα παιδιά μπαίνουν μέσα στο στεφάνι από ορισμένη είσοδο που σημειώνεται με δύο ραβδάκια και στη συνέχεια βγαίνουν από ορισμένη έξοδο που σημειώνεται από ένα ραβδάκι. Η κίνηση συνεχίζεται το ίδιο από στεφάνι σε στεφάνι όπως στο παρακάτω σκίτσο.

- Τα παιδιά τοποθετούνται σε σχέση με την καρέκλα τους μπροστά, πίσω, δίπλα, κάτω, πάνω.

ε) Δραστηριότητες για την αντίληψη του χρόνου

- Ο/η παιδαγωγός κρύβει δύο αντικείμενα που κρατά και ρωτάει τα παιδιά ποιο αντικείμενο έκρυνε πρώτο και ποιο δεύτερο.
- Τα παιδιά βρίσκονται όρθια σε κύκλο και κοιτούν τον/την παιδαγωγό που πετάει στον αέρα ένα μαντήλι. Μόλις το μαντήλι πέσει στο έδαφος τότε τα παιδιά κάθονται κάτω.
- Ο/η παιδαγωγός ζητάει από κάθε παιδί να διανύσει ορισμένη απόσταση - μία γραμμή στο έδαφος - με μικρά ή μεγάλα βήματα, αργά ή γρήγορα, συνδυάζοντας και τα δύο.
- Ο/η παιδαγωγός δείχνει στα παιδιά εικόνες που παρουσιάζουν την εξέλιξη του 24ώρου (πρωί - μεσημέρι - απόγευμα - βράδυ). Στη συνέχεια ζητάει από τα παιδιά να βάλουν στη σωστή σειρά τις εικόνες που βλέπουν.

στ) Δραστηριότητες για την άσκηση του ρυθμού

Το πρώτο βασικό σημείο της Ρυθμικής Αγωγής είναι το βάδισμα. Στην αρχή το παιδί, μόλις ακούσει ένα μουσικό κομμάτι, βαδίζει αυθόρμητα. Σιγά-σιγά το βάδισμά του γίνεται με συγκεκριμένο ρυθμό και ακρίβεια, ανακαλύπτοντας με αυτό τον τρόπο τον ατομικό του ρυθμό.

Εικόνα 7.14

Ο χορός βοηθά τα παιδιά να βιώσουν την έννοια του ρυθμού

Σημαντικό στοιχείο για την κατάκτηση της αντίληψης του ρυθμού είναι ο τρόπος που θα χρησιμοποιήσει ο/η παιδαγωγός. Για να μάθει τις μουσικές αξίες στα παιδιά, χρησιμοποιεί το χτύπημα των χεριών ή το ταμποурίνο.

- Έτσι, τα παιδιά:
  - Χτυπώντας το μισό, βαδίζουν αργά,
  - χτυπώντας το τέταρτο, βαδίζουν κανονικά,
  - χτυπώντας το όγδοο, τρέχουν,
  - χτυπώντας το δέκατο όγδοο, καλπάζουν ή κάνουν πηδηματάκια.
- Τα παιδιά χτυπούν όλα μαζί τα χέρια τους ή τα πόδια τους, σύμφωνα με τα παραγγέλματα που τους δίνει ο/η παιδαγωγός, για παράδειγμα, αργά, γρήγορα, πάνω στο έδαφος κ.ά.
- Τα παιδιά μαθαίνουν να αντιλαμβάνονται, να αναγνωρίζουν και να αναπαράγουν ρυθμούς που υπάρχουν στη φύση. Για παράδειγμα, κάθονται σε κύκλο και με κλειστά μάτια ακούν σιωπηλά και αναπαράγουν το φύσημα του αέρα, τη βροχή, το θόρυβο των αυτοκινήτων, το τρένο, το χτύπο του ρολογιού κ.ά.
- Με το άκουσμα μουσικών κομματιών τα παιδιά μαθαίνουν να χορεύουν διάφορους απλούς χορούς με απλά βήματα.

7.2. Αισθητηριακός Τομέας

7.2.1. Ο ρόλος της αγωγής

Το παιδί επικοινωνεί με το περιβάλλον (έμπυχο και άπυχο) χρησιμοποιώντας βασικές λειτουργίες του οργανισμού του που εκφράζονται με τις αισθήσεις, την όραση, την ακοή, την αφή, τη γεύση και την όσφρηση.

Ο αισθητηριακός τομέας θεωρείται η βάση της πνευματικής και ψυχικής ανάπτυξης και ισορροπίας του παιδιού. Για το λόγο αυτό το παιδί προσπαθεί να βελτιώσει τις αισθήσεις του, γνωρίζοντας με νέα ερεθίσματα τα χαρακτηριστικά των αντικειμένων που έρχεται σε επαφή και αποκτώντας γνώσεις και εμπειρίες από το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και εξελίσσεται. Παράλληλα, αναπτύσσει το αίσθημα της προσοχής και της σκέψης, εμπλουτίζοντας τη γνώση του, γεγονός που βοηθάει στην καλή λειτουργία της μνήμης.

Εικόνα 7.15

Τα παιδιά παίζοντας με την πλαστέλινη διακρίνουν τη σύσταση της ύλης του αντικειμένου

Η οικογένεια και γενικότερα η Προσχολική Αγωγή (Βρεφονηπιακός σταθμός-Νηπιαγωγείο) δίνουν την ευκαιρία να αρχίσει η εξάσκηση των αισθήσεων από πολύ μικρή ηλικία, κάτι που για το παιδί είναι πολύ σημαντικό. Βέβαια στο Βρεφονηπιακό σταθμό-Νηπιαγωγείο γίνεται με συστηματικό και πρωτότυπο τρόπο, ευχάριστο στο παιδί και πάντα σε μορφή παιχνιδιού, που το παρακινεί να πειραματιστεί και να διευρύνει τα ενδιαφέροντά του και τις ανάγκες του για σωστή επικοινωνία. Το πρόγραμμα παρουσίασης των δραστηριοτήτων για τον αισθητηριακό τομέα στις μικρές ηλικίες είναι καθοριστικής σημασίας. Έτσι λοιπόν αρχίζει πάντοτε με ασκήσεις που μπορούν να δώσουν στο παιδί ερεθίσματα:

- ✧ Για τη διάκριση των χρωμάτων και την ονομασία τους.
- ✧ Για την ένταση και την ποιότητα των δικών του αισθημάτων, όπως κρύο-ζέστη, σκληρό-μαλακό κ.ά.
- ✧ Για να διακρίνει τη διαβάθμιση και τη διαφορά μεταξύ των αντικειμένων, όπως το βάρος των αντικειμένων, την τονικότητα των χρωμάτων κ.ά. με αυξανόμενο βαθμό δυσκολίας.
- ✧ Για την παρουσίαση της έννοιας της σύγκρισης, όπως πιο κοντό, πιο χοντρό, πιο φαρδύ κ.ά.

- ☀ Για τη διάκριση της σύστασης της ύλης, όπως αντικείμενα που διαλύονται, που καίγονται, που σκίζονται κ.ά.
- ☀ Για την οσμή, τη γεύση και τον ήχο.

Ξεκινώντας τις ασκήσεις αυτές λαμβάνεται υπόψη ότι η παρουσίαση μιάς αίσθησης πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε οι ιδιότητές της να έρχονται στην επιφάνεια ξεχωριστά, για να γίνονται ευκολότερα αντιληπτές από το παιδί. Οι ασκήσεις των αισθήσεων πρέπει να ξεκινούν με πρωτοβουλία των παιδιών για πράγματα που βρίσκονται στο κοντινό τους περιβάλλον και τα προκαλούν. Συνήθως οι ασκήσεις αυτές μπορούν να συνδεθούν και με τις μετέπειτα ενασχολήσεις των παιδιών μέσα στην τάξη, όπως είναι το παιχνίδι, η χειροτεχνία, η ελεύθερη ζωγραφική, ακόμη και το παραμύθι.

7.2.2. Δραστηριότητες

Για το τμήμα των παιδιών ηλικίας 1.5 ετών έως 3.5 ετών απαραίτητη προϋπόθεση είναι να οργανωθεί το περιβάλλον με υλικό από το ίδιο το φυσικό περιβάλλον του παιδιού, το οποίο πρέπει να είναι πλούσιο σε ερεθίσματα. Στην αρχή οι δραστηριότητες είναι εξατομικευμένες, ενώ στη συνέχεια πραγματοποιούνται από μικρές ομάδες ή από όλη την ομάδα της τάξης.

Ο/η παιδαγωγός διαλέγει ασκήσεις από την καθημερινή ζωή, οι οποίες βοηθούν το παιδί να γνωρίσει και να καταλάβει τις σχέσεις των πραγμάτων που βρίσκονται γύρω του. Με τον τρόπο αυτό, οι κούκλες, τα αυτοκινητάκια, τα διάφορα παιχνίδια βοηθούν το παιδί, ενώ ασχολείται με αυτά, να αποκτήσει εμπειρίες και γνώσεις σχετικές με το χρώμα, το βάρος και το μέγεθος των άλλων στοιχείων.

Για το τμήμα των παιδιών από 3.5 έως 6 ετών η αγωγή των αισθήσεων πρέπει να είναι περισσότερο οργανωμένη και μεθοδική. Τα μεγαλύτερα παιδιά αναδεικνύουν πολλές φορές μόνα τους το θέμα της αισθητηριακής άσκησης, με το οποίο θα ασχοληθεί η τάξη, μέσα από απορίες που εκφράζουν για την κατανόηση του συσχετισμού των εννοιών μεγέθους, βάρους, διεύθυνσης κ.ά.

Οι αισθητηριακές ασκήσεις χωρίζονται σε κατηγορίες, ανάλογα με τα ερεθίσματα που τις προκαλούν τα οποία και δίνουν την κατεύθυνσή τους. Έτσι, έχουμε ασκήσεις-δραστηριότητες για την όραση, την ακοή, την αφή, για τη γεύση και την όσφρηση.

α) Ασκήσεις για την όραση

- Το παιδί με τη βοήθεια κατάλληλου υλικού που του παρουσιάζει ο/η παιδαγωγός παρατηρεί και στη συνέχεια ξεχωρίζει και ονομάζει τα χρώματα (κόκκινο, κίτρινο κ.ά.) και τις αποχρώσεις τους (ροζ, γαλάζιο κ.ά.), τα μεγέθη (μεγάλο, μικρό κ.ά.), τις θέσεις (πάνω, κάτω κ.ά.) και τις διευθύνσεις (αριστερά, δεξιά).
- Ο/η παιδαγωγός παρουσιάζει στα παιδιά μία σειρά αντικειμένων, στη συνέχεια αφαιρεί ένα από αυτά, και ρωτάει ποιο αντικείμενο λείπει. Η συγκεκριμένη άσκηση μπορεί να επαναληφθεί και με ένα αντικείμενο που άλλαξε θέση.
- Ακόμη, μπορούν να παρατηρήσουν δύο εικόνες με πανομοιότυπο θέμα, για να βρουν ομοιότητες ή διαφορές ή να παρατηρήσουν μία εικόνα με λάθος και να το ανακαλύψουν.

β) Ασκήσεις για την ακοή

- Ο/η παιδαγωγός οργανώνει διάφορες ακουστικές ασκήσεις, όπως να ακούν τα παιδιά από το μαγνητόφωνο διάφορους θορύβους και να τους αναγνωρίζουν (φωνές, θόρυβο αυτοκινήτων, τικ-τακ, κορναρίσματα κ.ά.).
- Προτρέπει τα παιδιά να μιμηθούν φωνές ζώων (σιγά, δυνατά, άγρια, ήρεμα).
- Οργανώνει άσκηση σιωπής, παιχνίδι ύπνου (κοιμόμαστε όπως το μωρό, όπως το πουλάκι, ροχαλίζουμε), ένα παιχνίδι που διασκεδάζει πολύ τα παιδιά όλων των ηλικιών.

- Μία ομάδα παιδιών παίζει με μουσικά όργανα και ο/η παιδαγωγός ζητάει από τα υπόλοιπα παιδιά να ξεχωρίσουν τον ήχο των μουσικών οργάνων που ακούν, χωρίς να βλέπουν τα παιδιά που παίζουν.

Οι ασκήσεις για την ακοή, σκοπό έχουν να κάνουν το παιδί ικανό να αναγνωρίζει διάφορους ήχους και σταδιακά να αντιλαμβάνεται και τους πιο ελαφριούς θορύβους και να διακρίνει:

- την ένταση,
- τη διεύθυνση (από πού ακούγεται ο ήχος),
- τη χροιά (φωνές, κρότους, μουσικούς ήχους) και να διακρίνει τη διαφορά τους,
- τη διάρκεια των ήχων, των παύσεων και τις διαφορές των ρυθμών.

γ) Ασκήσεις αφής

Εικόνα 7.17, 7.18

Το παιδί ανακαλύπτει με την αφή το είδος κατασκευής του αντικειμένου που ψηλαφεί (γούνα, βαμβακερό ύφασμα)

Η αίσθηση της αφής είναι το μέσο με το οποίο το παιδί ξεχωρίζει το αντικείμενο που το προσελκύει. Δε σταματάει στην παρατήρηση, αλλά πιάνει και περιεργάζεται το αντικείμενο που το ενδιαφέρει.

- Πρώτη άσκηση αφής αποτελεί η επαφή των παιδιών με το σαπούνι και το νερό, όταν μαθαίνουν να πλένουν τα χέρια τους.
- Ο/η παιδαγωγός δίνει στο παιδί διάφορα αντικείμενα (κλειδί, μπαλάκι, μολύβι κ.ά.) που χωράνε στη παλάμη του, για να τα ψηλαφίσει με δεμένα μάτια και στη συνέχεια να τα αναγνωρίσει.
- Ασκούνται στο άνοιγμα, κλείσιμο, γέμισμα, κούμπωμα (μέθοδος Μοντεσσόρι).
- Τα παιδιά, ανάλογα με τα αντικείμενα που τους δίνονται από τον/την παιδαγωγό, μαθαίνουν να ξεχωρίζουν την υφή διάφορων υλικών (αλάτι, αλεύρι κ.ά.), την ποιότητα των υφασμάτων (μαλακό, απαλό κ.ά.) την αίσθηση ζεστού, κρύου.

Οι ασκήσεις αφής δίνουν τη δυνατότητα στο παιδί να ασκήσει την επιδεξιότητά του και να αποκτήσει ευλυγισία στην ψηλάφηση αντικειμένων.

δ) Ασκήσεις γεύσης και όσφρησης

- Ο/η παιδαγωγός ζητάει από τα παιδιά να δοκιμάσουν ορισμένα προϊόντα με κλειστά μάτια, όπως αλάτι, ζάχαρη, καφέ, λεμόνι κ.ά., και προσπαθούν να αναγνωρίσουν τις γευστικές διαφορές (αλμυρό, γλυκό, πικρό, ξινό).
- Τα παιδιά μυρίζουν αρώματα λουλουδιών, σαπουνιών, φρούτων. Ακόμη, μυρίζουν οσμές διάφορων υγρών, όπως νερού, κρασιού, κολόνιας, οινόπνευματος, κ.ά., και στη συνέχεια ο/η παιδαγωγός τα παρακινεί να τα αναγνωρίσουν από το άρωμά τους.

Με αυτές τις ασκήσεις τα παιδιά μαθαίνουν να ξεχωρίζουν γεύσεις, ευχάριστες και δυσάρεστες μυρωδιές καθώς και από πού προέρχονται.

7.3. Νοητικός Τομέας

7.3.1. Ο ρόλος της αγωγής

Ο ρόλος της Προσχολικής Αγωγής είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού, τη διεύρυνση, δηλαδή, των γνώσεών του και την αναβάθμιση του τρόπου σκέψης του. Το παιδί καταφέρνει να πολλαπλασιάσει τις γνώσεις του μέσα από τις κινητικές πράξεις-ενέργειες, τις οποίες όμως οργανώνει με τη βοήθεια των νοητικών πράξεων και τη συμβολική λειτουργία (εκ των υστέρων μίμηση, ιχνογράφημα, συμβολικό παιχνίδι, νοητική εικόνα και γλώσσα) (Βιβλίο δραστηριοτήτων Νηπιαγωγού 1991).

Όσον αφορά τον τομέα της νοητικής ανάπτυξης, το παιδί μέσα στο χώρο του Βρεφονηπιακού σταθμού μαθαίνει:

- Να είναι περίεργο και δραστήριο.
- Να διερευνά πραγματικές καταστάσεις, ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξής του, και με τον τρόπο αυτό να οδηγείται σε μιά θετική σχέση με τη μάθηση.
- Να εμπλουτίζει τις εμπειρίες του από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και να τις οργανώνει με τη βοήθεια της συμβολικής λειτουργίας, ανάλογα με το βαθμό ωριμότητάς του.

Το παιδί σ' αυτή την ηλικία χρησιμοποιεί τις γνώσεις και τις πράξεις του, για να ερμηνεύει τις καταστάσεις στις οποίες εμπλέκεται μέσα στο περιβάλλον που ζει. Αυτό γίνεται με βάση το εγώ του, την ατομική - προσωπική του άποψη, είναι δηλαδή, εγωκεντρικό. Κάτι τέτοιο βέβαια δε συμβαίνει επειδή τα παιδιά είναι ατομιστές και δεν επιθυμούν να λάβουν υπόψη τους τις επιθυμίες των άλλων, αλλά δείχνει ότι δεν είναι ακόμη ικανά να συνεργάζονται και η λογική τους δεν τους επιτρέπει να συνδυάζουν διαφορετικές απόψεις (Piaget 1967).

Βέβαια, ο εγωκεντρισμός αποτελεί εμπόδιο για την αντικειμενική αντιμετώπιση των καταστάσεων τις οποίες καλείται να αντιμετωπίσει το παιδί, γιατί μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένη ερμηνεία διάφορων φυσικών φαινομένων.

Παρουσιάζεται λοιπόν η αναγκαιότητα απάντησης στο ερώτημα:

Ποιος είναι ο ρόλος του Βρεφονηπιακού σταθμού στην αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος; Με ποιο τρόπο μπορεί το παιδί να αποκεντρώσει σταδιακά την σκέψη του;

Η οργάνωση διάφορων δραστηριοτήτων σκοπό έχουν να βοηθήσουν το παιδί να κατανοήσει τα πράγματα και τις καταστάσεις στις οποίες εμπλέκεται.

Εικόνα 7.19

Με τη μίμηση ρόλων το παιδί ενισχύει την κοινωνική του προσαρμογή

Όταν το παιδί βλέπει την αντίδραση των άλλων σε κάποια πρότασή του, αρχίζει να καταλαβαίνει ότι η άποψη των άλλων είναι ένα σημαντικό μέρος της ζωής. Σταδιακά αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να βλέπει τα πράγματα μόνο με τον τρόπο που θέλει και νομίζει το ίδιο (επικέντρωση στις ιδέες του), αλλά να συνεκτιμά και τη γνώμη των άλλων μέσα στην ομάδα.

Ο Piaget υποστηρίζει ότι "η συνεργασία βοηθάει στη μη επικέντρωση και το παιδί απελευθερώνεται από τον εγωκεντρισμό και προχωρά προς την αντικειμενικότητα" (Κουτσοβάνου 1994). Βασική αρχή της θεωρίας του Piaget είναι ότι στον τομέα της νοητικής ανάπτυξης υπάρχουν στάδια τα οποία διαδέχονται το ένα το άλλο και αντιστοιχούν σε μία μεγάλη χρονική περίοδο. Κάθε στάδιο διαφέρει ποιοτικά από το άλλο, καθώς το παιδί οργανώνει τον κόσμο του με διαφορετικό τρόπο. Όλα τα παιδιά περνούν απ' αυτά τα στάδια νοητικής ανάπτυξης, αλλά όπως είναι φυσικό, δεν εξελίσσονται όλα με τον ίδιο ρυθμό σε κάθε ηλικία.

Στη μικρή ηλικία, των 2 χρονών ως 6 χρονών, τα παιδιά δεν έχουν αναπτύξει την ικανότητα λογικής, η σκέψη τους δεν είναι συστηματική, επομένως δεν μπορούν να καταλήξουν σε γενικά συμπεράσματα και να σχηματίσουν έννοιες που βασίζονται σε λογικά δεδομένα. Δηλαδή, τα παιδιά μπορούν να εστιάσουν την προσοχή τους σε μια μόνο ιδιότητα ενός αντικειμένου κάθε φορά, όπως στο χρώμα, το μέγεθος, το σχήμα κ.ά. Αυτό τους δίνει την δυνατότητα ν' αποκτήσουν φυσική γνώση για το συγκεκριμένο αντικείμενο.

Χαρακτηριστικό της σκέψης στην παιδική ηλικία είναι το γεγονός ότι τα

παιδιά αντιλαμβάνονται τα ερεθίσματα από το περιβάλλον τους (εμπειρίες - καταστάσεις) προσέχοντας μόνο το τελικό αποτέλεσμα. Δεν μπορούν να κρίνουν τα επιμέρους στοιχεία και να οδηγηθούν σε σωστά συμπεράσματα.

Τα παιδιά είναι δύσκολο να συνδέσουν τη χωροχρονική σχέση ανάμεσα στα αντικείμενα και την εξέλιξη των γεγονότων. Αυτό συμβαίνει γιατί η σκέψη τους είναι περιορισμένη και μπορεί να κινηθεί μόνο προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Για το λόγο αυτό, όταν βλέπουν κάποια αντικείμενα δεν μπορούν να τα ομαδοποιήσουν με βάση τα κοινά τους γνωρίσματα, αλλά τα αντιλαμβάνονται σύμφωνα με το χώρο που καταλαμβάνουν.

Στη νοητική ανάπτυξη των παιδιών σημαντικό ρόλο κατέχει και η λειτουργία της γλώσσας. Με τη χρήση της γλώσσας μπορούν να εκφράζουν προφορικά τις ιδέες ή τις σκέψεις που τους προκαλούν διάφορες καταστάσεις, και με τον τρόπο αυτό να επικοινωνούν καλύτερα με τους άλλους. Τα παιδιά υποβοηθούνται από τη γλώσσα κυρίως, ώστε να αποκτήσουν οργανωμένες γνώσεις μέσα από τη διαδικασία συσχετισμών. Η γλώσσα είναι επίσης καθοριστικός παράγοντας για να επιτευχθούν **οι στόχοι της νοητικής ανάπτυξης** των παιδιών, που είναι:

- Να γνωρίσουν τα αντικείμενα του περιβάλλοντός τους, σύμφωνα με τις φυσικές ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα ως προς το χρώμα, το σχήμα, το μέγεθος, την οσμή, τη γεύση.
- Να γνωρίσουν την κοινωνική σημασία τους, την κατασκευή τους και τη χρησιμότητά τους.
- Να έρθουν σε επαφή με το φυσικό περιβάλλον (γνωριμία με τα ζώα, με τα φυτά), να μάθουν να τα ομαδοποιούν, να τα ταξινομούν και να τα αντιστοιχίζουν με την βοήθεια της γλώσσας.
- Να επισημάνουν λογικομαθηματικές σχέσεις, με στόχο να βρουν ομοιότητες, διαφορές και χωροχρονικές σχέσεις ανάμεσα σε αντικείμενα και καταστάσεις, να μάθουν να τα ομαδοποιούν, να τα ταξινομούν και να τα αντιστοιχίζουν με τη βοήθεια της γλώσσας.

7.3.2. Δραστηριότητες

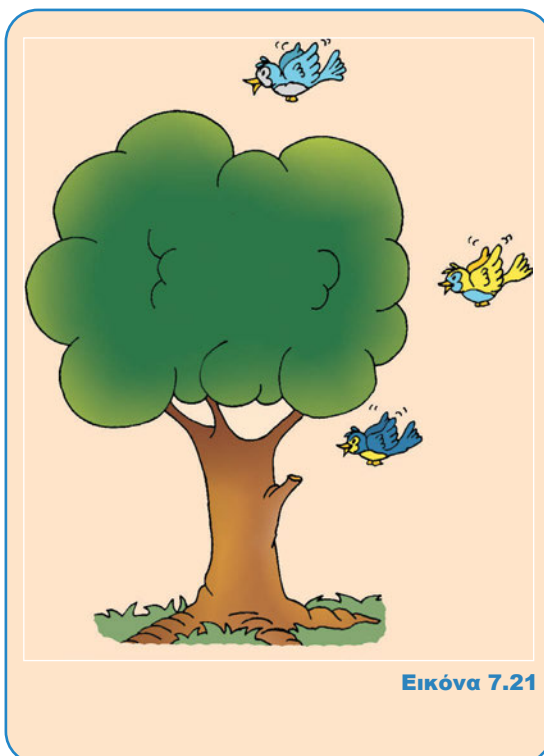
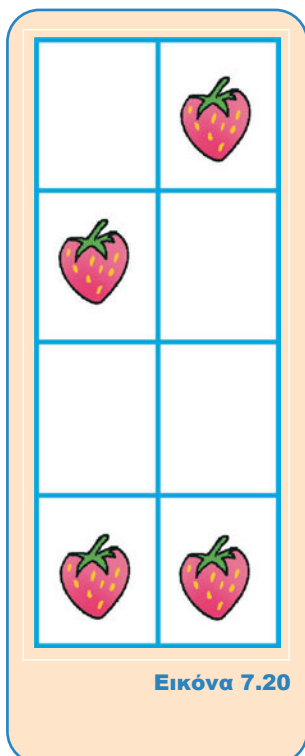
Ο χώρος του Βρεφονηπιακού σταθμού πρέπει να διαθέτει διάφορα υλικά από το φυσικό περιβάλλον, τα οποία χρησιμοποιούνται στην αρχή ατομικά ή από μικρές ομάδες παιδιών και στη συνέχεια από όλη την τάξη.

Οι πληροφορίες για τα υλικά αυτά πρέπει να δίνονται από τον/την παιδαγωγό **έμμεσα**, χωρίς ιδιαίτερη ανάλυση, ώστε να επιτρέπεται και να επιτυγχάνεται η διερεύνηση από το παιδί. Ο ρόλος του/της είναι να τα παρακινεί να χρησιμοποιήσουν το υλικό που βρίσκεται τοποθετημένο σε μια γωνιά συμβολικού παιχνιδιού. Τα παιδιά έρχονται σε επαφή με το υλικό αυθόρμητα και προχωρούν σε συσχετισμούς και ομαδοποιήσεις που θα τα οδηγήσουν να ανακαλύψουν μόνα τους τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητές του, μαθαίνοντας ταυτόχρονα αντίστοιχο λεξιλόγιο (π.χ. Μοντεσσοριανό υλικό για την ανάπτυξη των αισθήσεων).

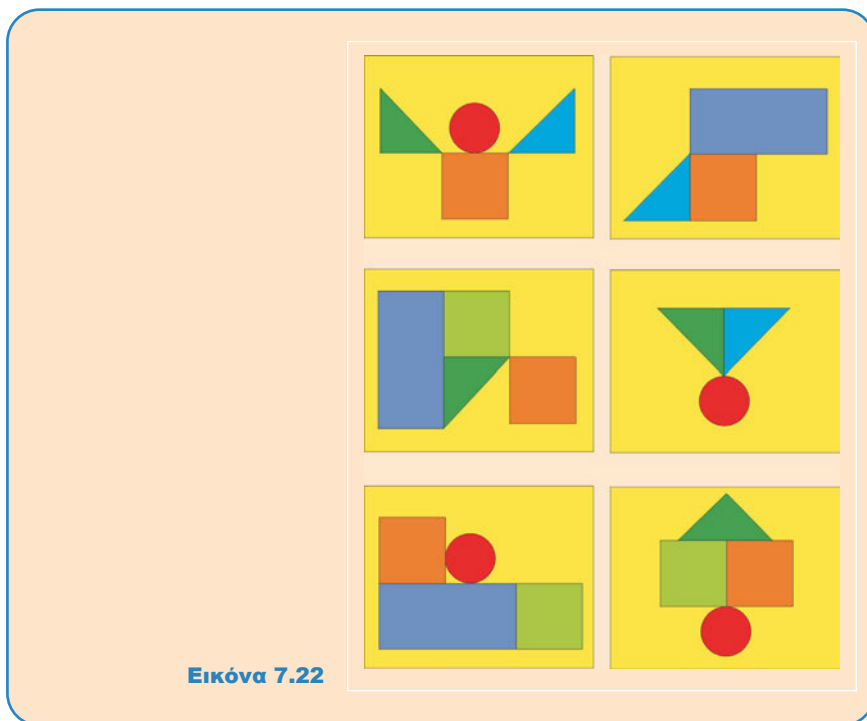
Ενδεικτικά ορισμένες δραστηριότητες που οδηγούν στην ανάπτυξη της νοητικής λειτουργίας των παιδιών, με συσχετίσεις αντικειμένων (ομοιότητες-διαφορές) είναι:

- Τόμπολα συσχετισμού. Ο/η παιδαγωγός δίνει στα παιδιά εικόνες αντικειμένων που είναι όμοια ανά δύο και τους ζητά να τα βάλουν σε ζευγάρια. Τα αντικείμενα που απεικονίζονται έχουν μικρές διαφορές μεταξύ τους.
- Παρουσιάζεται στα παιδιά μια ιστορία σε καρτέλες συνοπτικά, αφού έχει προηγηθεί η διήγησή της από τον/την παιδαγωγό. Τα παιδιά πρέπει να τοποθετήσουν τις καρτέλες με λογική σειρά ή σύμφωνα με την σειρά εξέλιξης των γεγονότων. Ακόμη, τα παιδιά μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τη θέση των αντικειμένων σε σχέση με άλλα αντικείμενα στο χώρο, να προχωρούν στη δημιουργία νέων σχέσεων μεταξύ των αντικειμένων και να τις ονομάζουν (χωροχρονικές σχέσεις).
- Τόμπολα προσανατολισμού. Υπάρχει μια καρτέλα χωρισμένη σε τετράγωνο, σε μερικά από τα οποία εικονίζονται αντικείμενα. Ο/η παιδαγωγός, αφού την παρουσιάσει στο παιδί, του ζητά να σχεδιάσει σε δική του λευκή σελίδα με χωρισμένα τετράγωνα αυτό το οποίο βλέπει (αναπαραγωγή εικόνας), όπως στο παρακάτω σκίτσο (7.20).

- Ο/η παιδαγωγός δίνει στα παιδιά φύλλα εργασίας, στα οποία είναι σχεδιασμένο ένα δέντρο. Στη συνέχεια τα παρακινεί να ζωγραφίσουν ένα πουλάκι πάνω στο δέντρο, πλάι στο δέντρο, κάτω από το δέντρο, όπως στο σχήμα (7.21).

- Ο/η παιδαγωγός παρουσιάζει σ' ένα πίνακα μια σύνθεση με χρωματιστά γεωμετρικά σχήματα και ενθαρρύνει τα παιδιά να παρατηρήσουν την σύνθεση της εικόνας από χρώματα και σχήματα. Στη συνέχεια καλούνται τα παιδιά να αποτυπώσουν σε χαρτί αυτό που είδαν, όπως στο σχήμα.

Εικόνα 7.22

- Τα παιδιά παίζουν με παζλ και συνθέτουν μια δεδομένη εικόνα, συνδυάζοντας τα κομμάτια που την αποτελούν.

Δραστηριότητες οι οποίες αφορούν ομαδοποιήσεις, ταξινομήσεις και αντιστοιχίες, στις οποίες χρησιμοποιείται υλικό το οποίο τα παιδιά το ξεχωρίζουν, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, τη λειτουργικότητά του και τη χρήση του.

- Τα παιδιά παρακινούνται στην τακτοποίηση της τάξης. Ο/η παιδαγωγός τους ζητά για παράδειγμα, να τακτοποιήσουν τη γωνιά της δραματοποίησης, ξεχωρίζοντας τα ρούχα, τα καπέλα, τα μπιζού κ.ά. ή τη γωνιά του μανάβικου, φτιάχνοντας κατηγορίες φρούτων, λαχανικών κ.ά..
- Τα παιδιά μαθαίνουν μόλις τελειώνουν την ατομική τους εργασία, ζωγραφική - χειροτεχνία, να βάζουν κάθε χαρτί τους στο συρτάρι του.

7.4. Κοινωνικο - Συναισθηματικός - Ηθικός - Θρησκευτικός Τομέας

7.4.1. Ο ρόλος της αγωγής

Πρωταρχικός ρόλος της Προσχολικής Αγωγής είναι η προσπάθεια για την κοινωνική ένταξη του παιδιού, η οποία παίζει καθοριστικό ρόλο για την διαμόρφωση της προσωπικότητάς του και την εξέλιξή της.

Για την επίτευξη της κοινωνικής ένταξης, η αγωγή επιδιώκει να επιτύχει τη συνάντηση, την επικοινωνία, τη συνεργασία του παιδιού με τον άλλο (συνομήλικό του ή ενήλικο), δηλαδή τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς.

Η **κοινωνική αγωγή** αποτελεί το κέντρο γύρω από το οποίο περιστρέφονται όλες οι δραστηριότητες του παιδιού. Μέσα στους γνωστικούς στόχους για την ανάπτυξη ενός προγράμματος Προσχολικής Αγωγής περιλαμβάνεται και η ανάπτυξη της κοινωνικής γνώσης.

"Το παιδί οργανώνει τα αποτελέσματα της κοινωνικής του συμπεριφοράς και ρυθμίζει την συμπεριφορά του σύμφωνα με τις κοινωνικές συμβάσεις.

1. Το παιδί αποκτά κοινωνικές πληροφορίες (π.χ. γνώσεις για κοινωνικούς ή επαγγελματικούς ρόλους).
2. Τα παιδί μαθαίνει κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς (π.χ. καλούς τρόπους στο τραπέζι, συνεργασία στο παιχνίδι)." (Κουτσουνάκου 1994, σελ. 63).

Η κοινωνική γνώση βασίζεται κυρίως σε πληροφορίες και ερεθίσματα που δέχονται τα παιδιά κυρίως από τον κόσμο των ενηλίκων. Για παράδειγμα, δέχονται πληροφορίες για τις ονομασίες διάφορων αντικειμένων (στην προφορική ή τη γραπτή τους μορφή), τους νόμους, την πολιτική, τη θρησκεία κ.ά. Για το λόγο αυτό, προτεραιότητα και στόχος του/της παιδαγωγού είναι να παρουσιάζει τα γεγονότα, να δίνει τις πιθανές απαντήσεις και τέλος να ενισχύει τις σωστές απαντήσεις, για να μην προκαλείται σύγχυση στα παιδιά.

Η είσοδος του παιδιού στο χώρο του Βρεφονηπιακού σταθμού, μπορεί να χαρακτηριστεί ως η πρώτη επαφή του με την κοινωνική ζωή. Όλες οι διαδικασίες για την κοινωνική ανάπτυξη στο χώρο του Βρεφονηπιακού σταθμού, σκοπό έχουν την ένταξή του στην ομάδα. Η ένταξη αυτή πρέπει να γίνει ομαλά και προοδευτικά, για να μάθει το παιδί να λειτουργεί μέσα σ' αυτή ως υπεύθυνο και ισότιμο μέλος της.

Αρχικά αυτό επιτυγχάνεται με τη γνωριμία των παιδιών μεταξύ τους. Στη συνέχεια επιδιώκεται με τη βοήθεια συγκεκριμένων δραστηριοτήτων η δημιουργία στενών σχέσεων μεταξύ τους, η ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας, η

αλληλοκατανόηση και η υπευθυνότητα.

Για πρώτη φορά το παιδί αναγκάζεται να αποχωριστεί την οικογένειά του και καλείται να εναρμονιστεί μέσα σ' ένα καινούργιο περιβάλλον, με νέες συνήθειες και άγνωστα πρόσωπα. Νιώθει ότι χάνει τη σιγουριά και την ασφάλεια που του έδινε το οικογενειακό του περιβάλλον, το οποίο αποτελούν αγαπητά πρόσωπα. Η αλλαγή αυτή, έστω κι αν συμβαίνει για λίγες ώρες την ημέρα, του δημιουργούν ανησυχία και μερικές φορές φόβο και άγχος.

Το παιδί πρέπει να προσπαθήσει πολύ, ώστε να βιώσει στο χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης συναισθήματα σιγουριάς και ασφάλειας, που μέχρι τώρα πήγαζαν μόνο από το οικογενειακό του περιβάλλον. Επομένως, είναι φυσικό να δημιουργήσει ή και να αντιμετωπίσει αρνητικές καταστάσεις και συναισθήματα - θυμός, αντίδραση, ζήλια, σύγκρουση - αλλά και θετικές -σχέσεις φιλίας με πρόσωπα, ζώα, αντικείμενα.

Μια ζεστή και ήρεμη ατμόσφαιρα τοποθετεί τις βάσεις για ισορροπημένη **συναισθηματική ανάπτυξη**, η οποία βοηθάει το παιδί να καταλάβει τον εαυτό του, τον κόσμο που το περιβάλλει καθώς και να αναπτύξει διαπροσωπικές σχέσεις.

Σύμφωνα με τον *Froebel* τα παιδιά πρέπει να ενθαρρύνονται να εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Μερικά χρόνια αργότερα ο *Dewey* επισημαίνει ότι η συναισθηματική ανάπτυξη αποτελεί βασικό συστατικό της δημοκρατικής εκπαίδευσης και γενικότερα της ζωής. Ακόμη η Ψυχαναλυτική θεωρία έδωσε το ερέθισμα στους παιδαγωγούς να ενθαρρύνουν τα παιδιά να εκφράζουν ελεύθερα τα συναισθήματά τους.

Ορμώμενος/η από τους παραπάνω λόγους ο/η παιδαγωγός με ηρεμία, αγάπη, κατανόηση και ενθάρρυνση πρέπει να αντιμετωπίζει τα συναισθηματικά προβλήματα της παιδικής ηλικίας και να καταφέρει, ώστε το παιδί να οδηγείται μόνο του στην κατάκτηση και ικανοποίηση των επιθυμιών και αναγκών του. Η βοήθειά του/της πρέπει να είναι εμφανής και η παρουσία του/της να εμπνέει ασφάλεια και σταθερότητα στην αντιμετώπιση παρόμοιων καταστάσεων. Ιδιαίτερα θετική είναι η συνεργασία με το σύμβουλο ψυχολόγο.

Στην προσχολική ηλικία οι συναισθηματικές εμπειρίες που αποκτά το παιδί είναι καθοριστικής σημασίας, επειδή συντελούν στην ανάπτυξη της συναισθηματικής ζωής αλλά και στη διαμόρφωση ολόκληρης της προσωπικότητάς του. Μέσα στο περιβάλλον του Βρεφονηπιακού σταθμού που χαρακτηρίζεται από χαρά και ελευθερία θα αποκτήσει αυτονομία και αυτοπεποίθηση.

Για να μπορέσει κάθε παιδί ν' αναπτύξει το δικό του πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο θα συμπεριφέρεται, πρέπει να τεθούν από τον/την παιδαγωγό, οι παρακάτω **στόχοι** (κοινωνικο-συναισθηματικοί).

- Η ασφάλεια, που αναπτύσσεται μέσα από τη σχέση του με τους μεγάλους η οποία στηρίζεται στη συζήτηση, τον αλληλοσεβασμό, την συνεργασία ή την αντίθεση.
- Ο σεβασμός, που πρέπει να υπάρχει για τα αισθήματα και τα δικαιώματα των άλλων συμμαθητών του.
- Ο συνδυασμός διαφορετικών απόψεων, που οδηγούν στη συνεργασία με τους άλλους.
- Η απόκτηση ικανότητας στη λήψη αποφάσεων, που εξασφαλίζει αυτοπεποίθηση στη διαχείριση προβλημάτων, δημιουργικότητα και ανεξαρτησία.

Ο/η παιδαγωγός πρέπει να προσπαθήσει, ώστε με τις κατάλληλες ενέργειες να πετύχει την γρήγορη προσαρμογή του παιδιού στην ομάδα και στη συλλογική εργασία. Μέσα σε αυτή, αρχίζει να καταλαβαίνει ότι οι άλλοι γύρω του δεν αντιλαμβάνονται τα πράγματα με τον ίδιο τρόπο, όπως αυτό. Συνειδητοποιεί ακόμα ότι ο κόσμος γύρω του είναι ο ίδιος για όλους, με τη συμμετοχή όλων σε κοινές αντιδράσεις (χαρά, λύπη, δράση).

Κάθε παιδί παρουσιάζει ξεχωριστές προσωπικές ανάγκες, που πρέπει να καλύπτονται συναισθηματικά, για να μπορέσει να ενταχθεί ομαλά στην ομάδα και να αναπτύξει σχέσεις φιλίας με τα άλλα παιδιά.

Αρχικά οι ομάδες που δημιουργούνται είναι μικρές, ολιγομελείς και η κοινή τους ομαδική απασχόληση διαρκεί λίγο. Συχνά παρατηρούνται φαινόμενα συγκρούσεων και διαφωνιών. Κάτι τέτοιο είναι φυσικά αναμενόμενο και καθήκον του/της παιδαγωγού είναι να επεμβαίνει διακριτικά όπου χρειάζεται, για να διευκολύνει την επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των παιδιών. Προοδευτικά, τα παιδιά προχωρούν στη συγκρότηση μόνιμων και μεγαλύτερων ομάδων όπου το συλλογικό πνεύμα είναι εντονότερο. Τέλος, η συναναστροφή τους με τους μεγάλους, τους παρέχει άλλη μια δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με το πολιτισμό και τη ζωή.

Για να βοηθηθεί το παιδί στην καλύτερη επικοινωνία του με το περιβάλλον, άψυχο και έμψυχο, ιδιαίτερη σημασία έχει η ψυχοκινητική ανάπτυξη, η οποία συμβάλλει στην αποδέσμευσή του από την επιρροή των μεγάλων. Ταυτόχρονα με τη σωματική, έρχεται και η ανάπτυξη του νευρικού συστήματος, ακολουθεί η νοητική ωρίμανση και έτσι το παιδί αρχίζει να επικοινωνεί με το κοινωνικό του περιβάλλον επιτυχημένα.

Η ψυχοκινητικότητα παίζει αποφασιστικό ρόλο και στη συναισθηματική κατάσταση του παιδιού. Μερικές φορές το άγχος, η νευρικότητα, η αδεξιότητα (συναισθηματικές διαταραχές), μπορεί να οφείλονται σε διαταραγμένη ψυχοκινητική ανάπτυξη. Με την ενθάρρυνση του παιδιού να συμμετέχει σε

ψυχοκινητικές δραστηριότητες, αποκτά θάρρος, αυτοπεποίθηση και αναζητά συντρόφους για το παιχνίδι του.

Βέβαια, η κοινωνική αγωγή δεν μπορεί να λειτουργήσει μόνη της, αλλά είναι πάντα άρρηκτα συνδεδεμένη με τη συναισθηματική, ηθική, θρησκευτική αγωγή. Δηλαδή, επηρεάζονται και συμπληρώνονται μεταξύ τους ταυτόχρονα.

Η ηθική αγωγή πηγάζει από τη συλλογική εργασία και τον καθημερινό τρόπο ζωής των παιδιών. Η διαδικασία της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης οδηγεί στη διαισθητική προσέγγιση της **ηθικής αγωγής** (Kamii C, Devries 1979).

Το παιδί από τη στιγμή της γέννησής του μαθαίνει να είναι υπάκουο και καλό. Ο Piaget υποστηρίζει ότι το "καλό" αντιπροσωπεύει τη θέληση των μεγάλων, για μεγάλο χρονικό διάστημα. Αυτό συμβαίνει, επειδή τα παιδιά δεν έχουν αναπτύξει ακόμη την αυτονομία τους και την προσωπικότητά τους.

Από μικρή ηλικία πρέπει τα παιδιά να γνωρίζουν τις σύγχρονες κοινωνικές και ηθικές αξίες. Αξίες που χαρακτηρίζουν έναν ανθρώπινο και δημοκρατικό τρόπο ζωής. Έτσι,

η Ειρήνη

η Ελευθερία

η Δικαιοσύνη

η καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων

ο σεβασμός σε ιδιαίτερες ομάδες ανθρώπων

η ισότητα των δύο φύλων

είναι τα μηνύματα, οι αξίες, που πρέπει να προσεγγίσουν τα παιδιά και οι βάσεις στις οποίες στηρίζεται η ηθική ανάπτυξη της Προσχολικής Αγωγής.

Η Ειρήνη, η Ελευθερία και η Δικαιοσύνη θεωρούνται θεμελιώδεις αρχές για την ανάπτυξη μιας δημοκρατικής χώρας, μιας δημοκρατικής κοινωνίας γενικότερα. Τα παιδιά υιοθετώντας τις βασικές αυτές αρχές, αναπτύσσουν θετική εικόνα για τον εαυτό τους και συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από ενδιαφέρον, σεβασμό και εμπιστοσύνη προς τους συνανθρώπους του. Με την παρότρυνση του/της παιδαγωγού και χρήση κατάλληλων δραστηριοτήτων τα παιδιά μαθαίνουν να υποστηρίζουν τις συγκεκριμένες αρχές με τα λόγια και τις πράξεις τους.

Στην ηλικία των 2 έως 3 χρονών τα παιδιά αρχίζουν να αντιλαμβάνονται την ύπαρξη διαφορών μεταξύ αγοριού και κοριτσιού. Μεγαλώνοντας, αποκτούν γνώσεις τόσο για τις σωματικές διαφορές όσο και για τους ρόλους των δύο φύλων. Δηλαδή, ότι τα αγόρια και τα κορίτσια κάνουν και χρησιμοποιούν συνήθως διαφορετικά πράγματα (π.χ. τα κορίτσια φορούν φούστες, τα αγόρια φορούν παντελόνια), αλλά οι ρόλοι που παίρνουν στην κοινωνία είναι ισότιμοι.

Στο χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης είναι βασική η ανάπτυξη αρμονικής σχέσης ανάμεσα στα δύο φύλα (αγόρι - κορίτσι), που στηρίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό, την αγάπη και τη συνεργασία. Τα παιδιά μαθαίνουν να είναι ισότιμα μεταξύ τους (αγόρια - κορίτσια), και καταλαβαίνουν ότι όλα έχουν ανάλογες επιθυμίες, δυνατότητες, ανάγκες. Η αναφορά σε παιχνίδια αγορίστικα ή κοριτσίστικα καλό θα ήταν να αποφεύγεται, ώστε να μην δημιουργούνται προκαταλήψεις υπέρ του ενός ή του άλλου φύλου. Αγόρια και κορίτσια πρέπει να ενθαρρύνονται για να παίζουν μαζί, να εντάσσονται σε ομάδες, αναπτύσσοντας πνεύμα ισότητας και συνεργασίας.

Εικόνα 7.23

**Η πολυπολιτισμική διάσταση της
Προσχολικής Αγωγής**

Η Ελλάδα αποκτά όλο και περισσότερο πλέον τα χαρακτηριστικά μίας πολυπολιτισμικής χώρας. Τα παιδιά καλούνται να ξεχωρίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως και τον τρόπο ζωής παιδιών από άλλες χώρες (χρώμα δέρματος, γλώσσας, μαλλιών κ.ά.), με την πραγματοποίηση κατάλληλων δραστηριοτήτων και να μάθουν να τα αποδέχονται. Η συνύπαρξη με παιδιά αλλοδαπών στην τάξη θα συμβάλλει, ώστε να μη γίνονται διακρίσεις, αλλά να αναπτυχθεί πνεύμα φιλίας, συνεργασίας και σεβασμού μεταξύ τους.

Η Προσχολική Εκπαίδευση οφείλει επίσης να καλλιεργεί στα παιδιά την κατανόηση και το σεβασμό στις ιδιαιτερότητες που τυχόν έχουν άλλα παιδιά.

"Αποκαλούνται και άτομα με ειδικά δικαιώματα ή ειδικές δυνατότητες.

Κατατάσσονται σε διάφορες κατηγορίες όπως άτομα με νοητική υστέρηση, με συναισθηματικές διαταραχές ή διαταραχές της συμπεριφοράς, με μαθησιακές δυσκολίες, σωματικές αναπηρίες ή κινητικά προβλήματα κ.ά." (Ντολιοπούλου 2000 σελ. 306).

Τα τελευταία χρόνια η κοινωνία έχει ευαισθητοποιηθεί, σχετικά με τη θέση των ανθρώπων αυτών στο κοινωνικό σύνολο. Ως αποτέλεσμα έχουμε την ένταξη των παιδιών με ειδικά προβλήματα στη γενική εκπαίδευση και την αναγνώρισή τους ως ισότιμων μελών της κοινωνίας. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ίσης παροχής ευκαιριών για τη βελτίωση και την ολόπλευρη ανάπτυξή τους σε όλους τους τομείς.

Ανεξάρτητα από το αν βρίσκονται στο χώρο της τάξης παιδιά με ειδικές ανάγκες ή παιδιά ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, το σύνολο της τάξης πρέπει να ενημερώνεται και να αναπτύσσει θετική στάση απέναντι σ' αυτά. Με τη βοήθεια του/της παιδαγωγού, τα παιδιά καταλαβαίνουν και βιώνουν τις ιδιαιτερότητες αυτές και μαθαίνουν να συμπεριφέρονται με σεβασμό.

Μέσα στο χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης αναπτύσσεται και η θρησκευτική αγωγή. Εμπνέεται και στηρίζεται σε απλά ερεθίσματα. Για να έρθουν σε επαφή τα παιδιά με τη θρησκευτική ζωή του τόπου μας, χρησιμοποιούνται στοιχεία από την παράδοση, ιστορίες από τη δημιουργία του κόσμου, τη ζωή του Χριστού, το βίο των Αγίων, προσευχές, θρησκευτικά τραγούδια. Όλα αυτά συντελούν στο να γίνει μια πρώτη γνωριμία των παιδιών με τις Χριστιανικές αρχές.

Η έννοια της θρησκείας καθώς και οι θρησκευτικές διαφορές (ξένες θρησκείες, διάφορες λατρευτικές τελετές κ.ά.) είναι δύσκολες και αφηρημένες για να τις κατανοήσουν τα παιδιά. Με την ανάπτυξη του πολιτισμού και τις μεταναστεύσεις πολιτών άλλων χωρών έχουμε την παρουσία στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας μας μεγάλου αριθμού αλλόθρησκων παιδιών. Ο/Η παιδαγωγός με κατάλληλες δραστηριότητες καλείται να παρουσιάσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των θρησκειών, προκειμένου να αναγνωρίζουν τα παιδιά τις θρησκευτικές διαφορές που υπάρχουν. Με αυτό τον τρόπο θα μάθουν να δέχονται τα πιστεύω και τις διαφορές των αλλόθρησκων παιδιών (π.χ. ορισμένες γιορτές δεν γιορτάζονται με τον ίδιο τρόπο).

7.4.2. Ο ρόλος του/της παιδαγωγού

Για να προσεγγίσουν τα παιδιά τους στόχους των παραπάνω τομέων, είναι σημαντικός ο ρόλος του/της παιδαγωγού. Έτσι:

- ☀️ Κύριο μέλημα του/της παιδαγωγού είναι να αναπτύσσει καλή επικοινωνία με τα παιδιά, να τα προσέχει και να χειρίζεται με επιτυχία μια τάξη (επίλυση τυχόν προβλημάτων, χαρούμενη διάθεση κ.ά.).
- ☀️ Δημιουργεί ευχάριστο περιβάλλον και ατμόσφαιρα που ευνοεί τη μάθηση (το παιδί παίρνει πρωτοβουλία για την πραγματοποίηση των στόχων του, διατυπώνει ερωτήσεις, πειραματίζεται και προσπαθεί να βρει νέες ιδέες).
- ☀️ Προτείνει δραστηριότητες, παρέχει ποικίλο υλικό και αξιολογεί τη δυνατότητα έκφρασης και δημιουργίας του παιδιού. Ο/η παιδαγωγός, προσφέροντας διάφορα υλικά στα παιδιά, τα ενθαρρύνει να ασχοληθούν όσο περισσότερο μπορούν με αυτά. Όταν σταματήσουν, τους προτείνει νέες ιδέες και παρατηρεί τον πιθανό τρόπο υλοποίησής τους από τα παιδιά.
- ☀️ Ανάλογα με τη γνώση που θέλει κάθε φορά να μεταδώσει στο παιδί, χρησιμοποιεί τα κατάλληλα μέσα (παραδείγματα, εικόνες) και παρουσιάζει τεκμηριωμένες απαντήσεις.
- ☀️ Βοηθάει πάντα το παιδί να διευρύνει τις ιδέες του. Με τη διακριτική παρουσία του/της, δε διακόπτει και δεν επεμβαίνει στη δραστηριότητα που γίνεται, αλλά παρατηρεί, επικοινωνεί με το παιδί και το παροτρύνει να συνεχίσει.

7.4.3. Δραστηριότητες

Τα παιδιά σχηματίζοντας ομάδες κάνουν το πρώτο βήμα για την κοινωνικότητά τους, η οποία ικανοποιείται με το συνδυασμό συλλογικών ψυχοκινητικών ενεργειών και κοινωνικοσυναισθηματικών σχέσεων.

Δραστηριότητες που βοηθούν στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας του παιδιού ενδεικτικά είναι:

- ☀️ Παιχνίδια γνωριμίας. Για παράδειγμα: Τα παιδιά σχηματίζουν κύκλο. Ο/η παιδαγωγός πετά μια μπάλα στον αέρα φωνάζοντας το όνομα ενός παιδιού. Το συγκεκριμένο παιδί τρέχει, πιάνει τη μπάλα και με τη σειρά του την πετά στον αέρα φωνάζοντας ένα άλλο όνομα. Τα παιχνίδια συνεχίζονται, μέχρι ν' ακουστούν τα ονόματα όλων των παιδιών.
- ☀️ Παιχνίδια με ζευγάρια ή ομαδικά παιχνίδια. Για παράδειγμα κυνηγητό, κρυφό, η μικρή Ελένη, τσιγκολελέτα κ.ά.

- ☀ Συμβολικά παιχνίδια, όπως: Το δικαστήριο, ο κουρέας και η κομμώτρια, ο γιατρός κ.ά.

Εικόνα 7.24

- ☀ Όλες οι γιορτές που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της Προσχολικής Εκπαίδευσης, εθνικές και θρησκευτικές γιορτές, αναβίωση εθίμων, τοπικές παραδοσιακές γιορτές, κοινωνικές γιορτές κ.ά., σκοπό έχουν την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού και κυρίως του κοινωνικού συναισθήματος.
- ☀ Δραστηριότητες για τον προσεκτικό χειρισμό του υλικού και των παιχνιδιών, την τακτοποίησή του, την αποδοχή από το παιδί ότι πρέπει να τα μοιράζεται με τα άλλα παιδιά, το να περιμένει τη σειρά του κ.ά. καλλιεργούν το σεβασμό και την υπευθυνότητα, την αίσθηση δίκαιου-άδικου.
- ☀ Δραστηριότητες, για να υιοθετήσουν τα παιδιά θετική στάση απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες. Για παράδειγμα: Αφού τα παιδιά κάθονται σε κύκλο, ο/η παιδαγωγός παρουσιάζει μια κούκλα που της λείπει το ένα της χέρι και τους ζητά να την παρατηρήσουν. Όταν τα παιδιά καταλάβουν ότι η κούκλα δεν έχει χέρι, συζητούν όλοι μαζί για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει και τις πιθανές λύσεις τους (Πώς μπορεί να φάει, να ντυθεί κ.ά.).

Εικόνα 7.25, 7.26

Οι γιορτές αποτελούν ευκαιρία
για μίμηση ρόλων και για ανά-
πτυξη του πνεύματος συνεργα-
σίας και επικοινωνίας

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η Αγωγή στην Προσχολική Εκπαίδευση χωρίζεται σε τομείς, οι οποίοι αλληλοσυνδέονται και αλληλοσυμπληρώνονται.

Η Ψυχοκινητική Αγωγή βοηθάει το νήπιο να αναπτυχθεί σωστά μέσω σκόπιμης κινητικής συμπεριφοράς, στην οποία παίρνει μέρος το σώμα του παιδιού και η οποία οργανώνεται, παίρνει ερεθίσματα και ελέγχεται από το συναίσθημα. Βοηθάει το νήπιο να ανακαλύψει και να οργανώσει το σώμα του, να γνωρίσει το ευρύτερο περιβάλλον του, να επικοινωνήσει με το κοινωνικό του περιβάλλον και να προάγει την αυθόρμητη έκφραση και δημιουργικότητά του.

Τα στοιχεία στα οποία στηρίζεται η ανάπτυξη του τομέα της ψυχοκινητικότητας είναι:

α) η γνώση του σωματικού σχήματος, β) η αμφιπλευρικότητα, γ) η λεπτή κινητικότητα, δ) ο χώρος, ε) ο χρόνος, στ) ο ρυθμός.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι η ανάπτυξη του αισθητηριακού τομέα από τη μικρή ακόμη ηλικία, που βοηθάει στην ευρύτερη πνευματική και ψυχική ανάπτυξη με την εξέλιξη και άσκηση των αισθήσεων (όραση - ακοή - αφή - όσφρηση και γεύση) του παιδιού.

Το παιδί πρέπει να εμπλουτίσει την σκέψη του και να την επεκτείνει, σε μια ηλικία που χαρακτηρίζεται σαν μια από τις πιο σημαντικές της ανάπτυξής του. Πραγματοποιεί γνωριμία με τα αντικείμενα που βρίσκονται γύρω του και επενεργεί πάνω τους για να τα ανακαλύψει με βάση ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, όπως το χρώμα, το υλικό από το οποίο αποτελούνται, την γεύση τους, τη μυρωδιά τους, το βάρος τους κ.ά. Σε αυτό βοηθάει η νοητική αγωγή.

Το παιδί μαθαίνει να ερευνά τις καταστάσεις στις οποίες λαμβάνει μέρος, δηλαδή να ικανοποιεί την περιέργειά του και να δίνει διέξοδο στη δραστηριότητά του. Μαθαίνει να πλουτίζει τις εμπειρίες του από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και αναπτύσσεται. Στην εξέλιξη του νοητικού τομέα συμβάλλει σημαντικά και η λειτουργία της γλώσσας. Βοηθάει να εκφραστούν προφορικά οι ιδέες του παιδιού και να επικοινωνεί με τους άλλους.

Η Προσχολική Αγωγή θεωρείται η πρώτη προσπάθεια για την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού γιατί όλα στο χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης γίνονται συλλογικά. Οι δραστηριότητες, το παιχνίδι, η γνώση παίρνουν κοινωνικό χαρακτήρα και βοηθούν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Το παιδί που έρχεται στο χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης, με την αλλαγή περιβάλλοντος, τις νέες υποχρεώσεις και την προσπάθειά του να εισαχθεί κοινωνικά σε μια διαφορετική ομάδα, έξω από την οικογένειά του, αντιμετωπίζει ποικίλα συναισθήματα (άγχος-φόβο-δειλία κ.ά.). Η Συναισθηματική Αγωγή παράλληλα με την Κοινωνική Αγωγή βοηθούν ώστε να ξεπεραστούν τα εμπόδια και να ενταχθεί το παιδί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο. Να νιώσει ασφάλεια, σεβασμό, αλληλοκατανόηση, συνεργασία και ανεξαρτησία στις σχέσεις του με τους συμμαθητές του και τους μεγάλους.

Το παιδί μαθαίνει να είναι καλό, υπάκουο και ηθικό. Δηλαδή, να ζει μέσα σε μια ανθρώπινη και δημοκρατική κοινωνία με ηθικές αξίες, όπως ειρήνη, ελευθερία, δικαιοσύνη, ισότητα, καταπολέμηση φυλετικών διακρίσεων και σεβασμό στα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τη θρησκευτική ζωή του τόπου μας μέσα από διάφορες δραστηριότητες. Η ενεργή συμμετοχή τους σε αυτές τα βοηθάει να αποκτήσουν εμπειρίες από τη θρησκευτική ζωή και να έρθουν σε επαφή με τις χριστιανικές αξίες και την παράδοση. Ακόμη, θα γνωρίσουν και βασικές διαφορές άλλων θρησκειών.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Τι σημαίνει ο όρος Ψυχοκινητική Αγωγή και ποια είναι η συμβολή της στην ανάπτυξη του παιδιού.
2. Να αναφέρετε ποια είναι τα θεμελιώδη στοιχεία της ψυχοκινητικότητας και να τα αναλύσετε.
3. Παρουσιάστε ένα παράδειγμα δραστηριότητας για την ανάπτυξη της ψυχοκινητικότητας και αιτιολογήστε την επιλογή της.
4. Τι γνωρίζετε για τον αισθητηριακό τομέα και τη συμβολή του στην εξέλιξη του παιδιού;
5. Προσδιορίστε τα ερεθίσματα των δραστηριοτήτων στο πρόγραμμα παρουσίασης του αισθητηριακού τομέα.
6. Σε ποιες κατηγορίες χωρίζονται οι αισθητηριακές ασκήσεις;
7. Παρουσιάστε τα στοιχεία της νοητικής ανάπτυξης του παιδιού.
8. Ποιος είναι ο ρόλος του Βρεφονηπιακού σταθμού στην αντιμετώπιση του εγωκεντρισμού του παιδιού;
9. Ποιος είναι ο καθοριστικός παράγοντας για την επίτευξη των στόχων της νοητικής ανάπτυξης και ποιοι είναι αυτοί;
10. Ποιοι είναι οι κοινωνικοσυναισθηματικοί στόχοι που βοηθούν το παιδί να αναπτύξει το πλαίσιο συμπεριφοράς του;
11. Παρουσιάστε τις ηθικές αξίες που καλλιεργούνται στα παιδιά για να οδηγηθούν σε ένα δημοκρατικό τρόπο ζωής.

κεφάλαιο 8

γλώσσα: προφορικός λόγος - ανάγνωση - γραφή

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου
οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

Να κατανοήσουν την έννοια και τη σημασία του Προφορικού Λόγου, της Αναγνωστικής και της Γραφικής Δεξιότητας.

Να γνωρίσουν τις σύγχρονες αντιλήψεις, τάσεις και τη φιλοσοφία του νέου προγράμματος της Προσχολικής Αγωγής για τον Προφορικό λόγο, την Ανάγνωση και τη Γραφή.

Να αντιληφθούν τη σημασία και τον τρόπο εφαρμογής των κατάλληλων δραστηριοτήτων για την "ανάδυση" και προαγωγή των παραπάνω δεξιοτήτων και ικανοτήτων.

Να συνειδητοποιήσουν την προσφορά και το ρόλο της Προσχολικής Αγωγής καθώς και του/της παιδαγωγού, στην απόκτηση από τα παιδιά, των δεξιοτήτων του Προφορικού λόγου, της Ανάγνωσης και της Γραφής.

8.1. Σύγχρονες αντιλήψεις για τον προφορικό λόγο, την Ανάγνωση και τη Γραφή

Από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους, τα παιδιά ζουν σ' ένα περιβάλλον όπου κυριαρχεί ο γραπτός λόγος. Αρχίζουν ν' αναγνωρίζουν, για παράδειγμα, τα διάφορα αντικείμενα από το λογότυπο της συσκευασίας τους, ζητούν αντικείμενα ή ρούχα που φέρουν το λογότυπο μιας συγκεκριμένης εταιρείας, "γράφουν" προσπαθώντας να μιμηθούν το συμβατικό τρόπο γραφής των ενηλίκων.

Όμως, οι γνήσιες πράξεις που συνιστούν τη διαδικασία μάθησης της ανάγνωσης και της γραφής ξεκινούν από εκείνη τη στιγμή που το παιδί συνειδητοποιεί ότι ο γραπτός λόγος περιέχει νόημα και αρχίζει να διερωτάται και να πειραματίζεται για το πώς αναδύεται το νόημα αυτό. Για παράδειγμα, κρατά το μολύβι και αφού "γράφει" στο χαρτί πρωτόγονα γραφήματα, δηλώνει ότι κάτι έγραψε ή κρατά το βιβλίο και "διαβάζει" γυρίζοντας τις σελίδες του.

Η μάθηση της γραφής και της ανάγνωσης είναι μια εξελικτική διαδικασία, η οποία πηγάζει από το ίδιο το παιδί και "αναδύεται" ανεμπόδιστα, εφόσον οι συνθήκες του περιβάλλοντος και η συμβίωση με τους ενήλικες είναι κατάλληλες.

Ο όρος **"αναδυόμενη ανάγνωση και γραφή"**, άρχισε να χρησιμοποιείται στη δεκαετία του '80 και περιγράφει ακριβώς τις διαδικασίες οι οποίες παρατηρούνται πολύ πριν το παιδί φοιτήσει στο Δημοτικό σχολείο και αναγνωρίζονται ως ιδιαίτερα σημαντικές για τη μάθηση του γραπτού λόγου. Η **"ανάδυση"** της ανάγνωσης και της γραφής συνίσταται από δεξιότητες, γνώσεις και στάσεις, οι οποίες θεωρούνται ότι είναι "προάγγελοι" της ανάπτυξης του συμβατικού τρόπου γραφής και ανάγνωσης.

Τα κύρια σημεία της θεωρίας της **"αναδυόμενης"** ανάγνωσης και γραφής είναι:

- ☀ Η ικανότητα χρήσης του γραπτού λόγου πηγάζει από το ίδιο το παιδί, εφόσον αναπτύσσεται σ' ένα περιβάλλον που κυριαρχεί ο τυπωμένος λόγος.
- ☀ Δίνεται έμφαση στη μάθηση και όχι στη διδασκαλία. Τα παιδιά μαθαίνουν "μόνα" τους, συνειδητοποιώντας τη λειτουργία του γραπτού λόγου καθώς ζουν και επενεργούν σ' ένα περιβάλλον γραπτού λόγου και παρατηρούν τους εγγράμμатуs ενηλίκους.
- ☀ Οι δεξιότητες της ανάγνωσης και της γραφής αναπτύσσονται ταυτόχρονα και είναι αλληλένδετες. Τα παιδιά μεγαλώνουν μαθαίνοντας συγχρόνως να γράφουν και να διαβάζουν.

- ☼ Οι δεξιότητες της ανάγνωσης και της γραφής εμφανίζονται, όταν οι συνθήκες είναι κατάλληλες, δηλαδή, όταν αφ' ενός προσφέρονται πλούσια ερεθίσματα στο περιβάλλον και αφ' ετέρου όταν οι ενήλικοι υποστηρίζουν κάθε προσπάθεια και πειραματισμό του μικρού παιδιού να "διαβάσει" και να "γράψει" (Τάφφα, Ιούνιος 2001).

Στα ερευνητικά συμπεράσματα των δύο τελευταίων δεκαετιών, έχει διατυπωθεί η σημαντικότητα της επίδρασης του έμμεσου και άμεσου περιβάλλοντος στην ποσότητα και την ποιότητα των εμπειριών που σχετίζονται με την ανάδυση των δεξιοτήτων της ανάγνωσης και της γραφής στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας.

Στη διαδικασία της "ανάδυσης" των δεξιοτήτων ανάγνωσης και γραφής, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η Προσχολική Εκπαίδευση. Ρόλος της δεν είναι η συστηματική διδασκαλία των δεξιοτήτων Ανάγνωσης και Γραφής, αλλά η γνωστική και ψυχολογική προετοιμασία καθώς και η εξοικείωση των παιδιών της προσχολικής ηλικίας με τις δραστηριότητες εκμάθησης ανάγνωσης και γραφής, δηλαδή τις δραστηριότητες του γραφισμού.

Επίσης, καλείται να λειτουργήσει αντισταθμιστικά καθώς προσπαθεί να παράσχει ποικίλες ευκαιρίες και ερεθίσματα για την κατάκτηση του προφορικού και γραπτού λόγου, την κάλυψη τυχόν ελλείψεων και αδυναμιών του κοινωνικο-οικογενειακού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

8.2. Προφορικός λόγος - Ο ρόλος της αγωγής

Η γλωσσική ικανότητα είναι το μέσο που πρωταγωνιστεί στην ανθρώπινη επικοινωνία. Ο ρόλος της όμως επεκτείνεται, καθώς καθοδηγεί τις νοητικές και κινητικές ενέργειες του ατόμου. Το γεγονός αυτό, καθιστά απαραίτητη την καλλιέργεια της γλώσσας από την μικρή ηλικία.

Τα παιδιά πρέπει να μάθουν να χειρίζονται σωστά την γλώσσα, γιατί μόνο με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους και να αναπτύξουν διαπροσωπικές σχέσεις. Θα μπορέσουν να εκφράσουν προφορικά τις απόψεις τους, τις ιδέες τους, τις απορίες τους ακόμα και τις διαφορές που πιθανόν έχουν. Με την απόκτηση ευχέρειας στη χρήση της γλώσσας θα μπορέσουν να καταλάβουν τα νοήματα που βγαίνουν από τις λέξεις και να τεθούν έτσι οι βάσεις για μια επιτυχημένη σχολική πορεία στη συνέχεια.

Ο ρόλος του Βρεφονηπιακού σταθμού είναι βασικός για την ανάπτυξη του προφορικού λόγου. Πρέπει να είναι αντισταθμιστικός σε σχέση με το οικογενειακό περιβάλλον και να ασκεί την καλλιέργεια της γλωσσικής ανάπτυξης του παιδιού από τη μικρότερη έως τη μεγαλύτερη ηλικία.

Στο χώρο του πρέπει να διαμορφώνονται διάφορες καταστάσεις επικοινωνιακού χαρακτήρα που θα ενθαρρύνουν τα παιδιά:

- α) Να παίρνουν το λόγο για να κάνουν μια διήγηση, μια περιγραφή.
- β) Να συμμετέχουν σε συζητήσεις.
- γ) Να διατυπώνουν αιτήματα και να ανταποκρίνονται σε υποδείξεις που δέχονται.
- δ) Να εξηγούν και να δικαιολογούν την άποψή τους.
- ε) Να βελτιώνουν και να εμπλουτίζουν τον προφορικό τους λόγο.

Εικόνα 8.1

Καλλιέργεια του προφορικού λόγου κατά τη διάρκεια εκδήλωσης

Ως αποτέλεσμα, τα παιδιά που από τη μικρή τους ηλικία ασκούνται στη σωστή χρήση του Προφορικού Λόγου, αποκτούν αυτοπεποίθηση, εμπιστοσύνη, αισιοδοξία και διαμορφώνουν ολοκληρωμένη προσωπικότητα.

Το σύγχρονο περιβάλλον είναι πλουσιότερο σε ερεθίσματα και ευκαιρίες μόρφωσης απ' ό,τι παλαιότερα. Αυτό συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη των γνωστικών λειτουργιών των παιδιών, ιδιαίτερα βέβαια της γλώσσας. Παίρνοντας ερεθίσματα από το φυσικό, οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον προσθέτουν στο λεξιλόγιό τους ολοένα και περισσότερες λέξεις, αποτυπώνουν εκφράσεις, μαθαίνουν να διατυπώνουν σωστές προτάσεις με ολοκληρωμένες έννοιες.

Οπωσδήποτε η γλώσσα, όπως γενικότερα και η γνώση, χτίζονται μεθοδικά και οργανωμένα με τη χρήση και υποστήριξη διάφορων επικοινωνιακών μέσων. Η επίτευξη αυτού του στόχου είναι δύσκολη για την τρυφερή παιδική ηλικία. Γι' αυτό γίνονται λάθη. Βέβαια τα λάθη είναι η απόδειξη της προσπάθειας που καταβάλλουν τα παιδιά, για να προσεγγίσουν εκφραστικά τη γλώσσα μας. Το ξεπέρασμά τους αποτελεί σημείο εκκίνησης για τον τρόπο εκμάθησής της και αποσκοπεί στην επιτυχία.

8.2.1. Δραστηριότητες του προφορικού λόγου

Εικόνα 8.2

Η καλλιέργεια του προφορικού λόγου γίνεται στο χώρο της σχολικής εκπαίδευσης με πολλές ευκαιρίες

Δραστηριότητες που βοηθούν στην εξάσκηση του προφορικού λόγου ενδεικτικά είναι:

- ☀ Ο/η παιδαγωγός ενθαρρύνει τα παιδιά να ξαναδιατυπώσουν μια φράση ή πρόταση, χρησιμοποιώντας λέξεις με παρόμοιο νόημα. Για παράδειγμα: Το αυτοκίνητο τρέχει με μεγάλη ταχύτητα ή το αυτοκίνητο τρέχει σαν βολίδα.

- ☀ Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να επαναληφθεί και με προτάσεις αντίθετου νοήματος. Για παράδειγμα: Έχω ένα κουτί με χοντρούς μαρκαδόρους ή έχω ένα κουτί με λεπτούς μαρκαδόρους.
- ☀ Η συνεχής διήγηση παραμυθιών από τον/την παιδαγωγό προσφέρει στα παιδιά την ευκαιρία να μάθουν να αναπαράγουν με επιτυχία τα λεκτικά σχήματα που ακούν. Για παράδειγμα: Μια φορά και ένα καιρό..., κάποτε ζούσε..., και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα...
- ☀ Τα παιδιά παροτρύνονται σιγά-σιγά στην αφήγηση ενός παραμυθιού, στην απαγγελία ενός ποιήματος, στη διήγηση ενός περιστατικού που τους έτυχε.

Απαγγελία ποιήματος
σε Εθνική γιορτή

- ☀ Το παιχνίδι της ξεχασμένης λέξης. Ο/η παιδαγωγός λέει μια ολοκληρωμένη πρόταση. Για παράδειγμα: Σήμερα ο ήλιος λάμπει. Τα παιδιά την επαναλαμβάνουν. Στη συνέχεια, ο/η παιδαγωγός ξαναλέει την πρόταση "ξεχνώντας" μια λέξη. Για παράδειγμα: Ο ήλιος λάμπει. Τα παιδιά πρέπει να βρουν τη λέξη που ξεχάστηκε και να την ενσωματώσουν μέσα στην πρόταση. Το παιχνίδι συνεχίζεται, μέχρι να ξεχαστούν όλες οι λέξεις της πρότασης. Η ίδια άσκηση μπορεί να διαφοροποιηθεί, όταν τα ίδια τα παιδιά κατανοήσουν το μηχανισμό και πάρουν το ρόλο του/της παιδαγωγού, οπότε τα ίδια ξεχνούν κάποια λέξη και την επισημαίνουν οι συμμαθητές τους.
- ☀ Με το άκουσμα ενός μουσικού κομματιού τα παιδιά παροτρύνονται από τον/την παιδαγωγό να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Για παράδειγμα: Ποιος θέλει να πει τι ένιωθε, όταν άκουγε τη μουσική (χαρά - λύπη, του άρεσε ή όχι, κ.ά.)

8.3. Ανάγνωση - Ο ρόλος της αγωγής

Έχει ειπωθεί ότι μια γλώσσα πρώτα μιλιέται και ύστερα γράφεται. Το να μάθει το παιδί να μιλάει σημαίνει ότι αισθάνεται χαρά που μιλάει, νιώθει ένα είδος φυσικής και πηγαίας ανάγκης γι' αυτό. Η εμπειρία της ομιλίας βοηθά, στηρίζει και προκαλεί την Ανάγνωση.

Οι **στόχοι** των δραστηριοτήτων ανάγνωσης είναι:

- ☀ Να αντιληφθούν τα παιδιά ότι υπάρχει σύνδεση ανάμεσα στον προφορικό και το γραπτό λόγο (ό,τι λέμε μπορούμε και να το γράφουμε).
- ☀ Να συνειδητοποιήσουν τη σωστή δομή του Προφορικού λόγου.
- ☀ Να κατανοήσουν ότι ο προφορικός λόγος μετατρέπεται σε γραπτό μέσα από ένα σύστημα απεικόνισης συμβόλων (κωδικοποίηση του λόγου μέσω των λέξεων και των γραμμάτων-γραφή) και το αντίστροφο (αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου σε προφορικό-ανάγνωση).
- ☀ Να συνειδητοποιήσουν τα φωνήματα της ομιλούμενης γλώσσας και ότι σε αυτά αντιστοιχούν γράμματα.

Για να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι της αναγνωστικής διαδικασίας στο χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης, θα πρέπει να εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις ώστε τα παιδιά να έρχονται αβίαστα σε επαφή με τις διάφορες εκδοχές του γραπτού λόγου (βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, επιγραφές, ταινίες κ.ά.).

Εικόνα 8.3

Ελεύθερες δραστηριότητες
ανάγνωσης

Τα παιδιά με τη χρησιμοποίηση του κατάλληλου υλικού και την παρότρυνση της/του παιδαγωγού πρέπει να μάθουν:

- ☀ Να υιοθετούν βασικές συμβάσεις ανάγνωσης του αλφαβητικού συστήματος γραφής (π.χ. ότι διαβάζουμε από τ' αριστερά προς τα δεξιά και από

επάνω προς τα κάτω, ότι τα βιβλία διαβάζονται από την αρχή προς το τέλος κ.τ.λ.).

- ☀ Να ακούν προσεκτικά και να κατανοούν μια διήγηση, ένα κανόνα παιχνιδιού ή άλλα απλά κείμενα που κάποιος τους διαβάζει φωναχτά.
- ☀ Να απομνημονεύουν μικρά κείμενα.
- ☀ Να αναγνωρίζουν οικείες λέξεις στον περιβαλλοντικό έντυπο λόγο και μέσα σε κείμενα.
- ☀ Να χρησιμοποιούν τη βιβλιοθήκη της τάξης.
- ☀ Να εντοπίζουν το τίτλο, το συγγραφέα και τα άλλα στοιχεία του βιβλίου.
- ☀ Να αντιληφθούν ότι ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση της γλώσσας και ότι η εικόνα είναι αναπαράσταση του κόσμου.
- ☀ Να συνειδητοποιήσουν ότι διαβάζουμε το κείμενο και όχι την εικόνα. Τα παιδιά μέχρι την ηλικία των 3 ετών πιστεύουν ότι δεν είναι το γραπτό κείμενο, αλλά η εικόνα που παράγει το νόημα. Για το λόγο αυτό, όταν προσποιούνται ότι διαβάζουν μια ιστορία, δείχνουν με το δάχτυλό τους την εικόνα και όχι το κείμενο.
- ☀ Να αναγνωρίζουν και να συγκρίνουν διαφορετικές μορφές του γραπτού λόγου, όπως το χειρόγραφο και το έντυπο κείμενο, το ελληνικό και το λατινικό αλφάβητο κ.τ.λ. (Φ.Ε.Κ. Γ1/58).

8.3.1. Δραστηριότητες Ανάγνωσης

Για να μπορέσουν να πραγματοποιηθούν με επιτυχία οι δραστηριότητες της Ανάγνωσης ο/η παιδαγωγός χρησιμοποιεί τη γωνιά της βιβλιοθήκης και συγκεντρώνει διάφορα έντυπα, όπως περιοδικά, εφημερίδες, αφίσες, ποιήματα, τραγούδια και ό,τι άλλο παρουσιάζεται με τον έντυπο λόγο.

- ☀ Δραστηριότητες ανάγνωσης εικονογραφημένων βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων κ.ά. καθώς και φράσεων σε αφίσες ή σε συσκευασίες προϊόντων που γνωρίζουν τα παιδιά και στα οποία εικόνες και κείμενο παρουσιάζουν το μήνυμά τους.
- ☀ Δραστηριότητες αναγνώρισης από τα νήπια του ονόματός τους. Ο/η παιδαγωγός δείχνει στα παιδιά καρτέλες που έχουν γραμμένο το όνομα κάθε παιδιού ξεχωριστά.
- ☀ Ο/Η παιδαγωγός οργανώνει τη γωνιά της βιβλιοθήκης με τρόπο που τα παιδιά να είναι σε θέση ν' αναγνωρίζουν τη θέση των σημαντικών στοιχείων στο εξώφυλλο κάθε βιβλίου (τίτλος, συγγραφέας, έκδοση) και να δανείζονται εικονογραφημένα βιβλία με παραμύθια, μύθους, θρύλους, λαχνίσματα, ποιήματα. Τα βιβλία πρέπει να τοποθετούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να φαίνεται η μπροστινή τους όψη. Πρέπει επίσης να μάθουν τα παιδιά να τα επανατοποθετούν στην ορισμένη θέση τους.

- ☀ Διαμόρφωση πινάκων αναφοράς για ποικίλα θέματα, στους οποίους υπάρχει αντιστοιχία εικόνων και λέξεων. Οι πίνακες αυτοί επιτρέπουν στα παιδιά, χωρίς συστηματική διδασκαλία, ν' ανακαλύπτουν το νόημα ορισμένων λέξεων που συνδέονται με ενασχολήσεις και οι οποίες πραγματοποιούνται στην τάξη (π.χ. τα ονόματα των παιδιών της τάξης είναι γραμμένα δίπλα στις φωτογραφίες τους, τα μέσα συγκοινωνίας αναγράφονται δίπλα στην αντίστοιχη εικόνα κ.ά.). Με αυτόν τον τρόπο παρουσιάζονται τα χρώματα, τα ζώα του σπιτιού, του αγρού, του δάσους κ.ά.
- ☀ Οι πίνακες αναφοράς αξιοποιούνται πάντα για την πραγματοποίηση ποικίλων δραστηριοτήτων, όπως: για τη δημιουργία παρουσιολόγιου, ημερολόγιου, για διάφορα παιχνίδια κ.ά. Κάθε πίνακας αναφοράς έχει αντίστοιχες χωριστές καρτέλες, μη εικονογραφημένες, για κάθε λέξη του πίνακα. Τα παιδιά προσπαθούν να εντοπίσουν το νόημα της καρτέλας που θέλουν να διαβάσουν συγκρίνοντάς την με τις λέξεις του πίνακα.

Άλλες ενδεικτικές δραστηριότητες είναι:

- ☀ η αλλαγή του αριθμού των λέξεων (ενικός-πληθυντικός),
- ☀ η αντικατάσταση λέξεων με συνώνυμες ή αντίθετές τους,
- ☀ η τοποθέτηση μιας πρότασης στον αρνητικό ή στον ερωτηματικό τύπο.

8.4. Γραφή και Γραπτή Έκφραση - Ο ρόλος της αγωγής

Ο κόσμος που περιβάλλει το παιδί της προσχολικής ηλικίας είναι παράλληλα ένας κόσμος γραφής. Η ανάγνωση και η γραφή γίνεται με σύμβολα που μεταφέρουν πληροφορίες για πράγματα ή σκέψεις. Πρώτα πρέπει να γνωρίσουμε τα πράγματα, έπειτα τις σκέψεις και στη συνέχεια τις καταγραφές τους. Η γραφή είναι η απεικόνιση της σκέψης, η κωδικοποίηση του λόγου με γραφικά σύμβολα.

Οι πρώτες παιδικές απόπειρες γραφής περνούν από τα εξής στάδια:

- ☀ Πρωτόγονα γραφήματα: σκαριφήματα, ψευδογράμματα (γραφές που προσπαθούν να μοιάσουν των γραμμάτων).

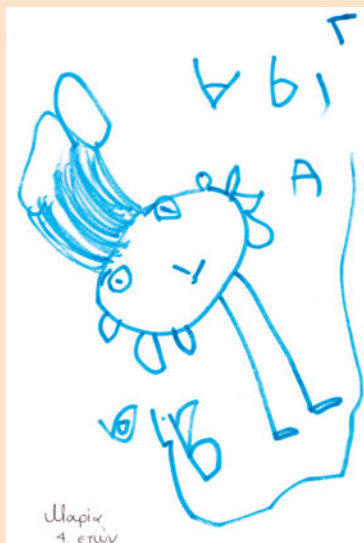

Εικόνα 8.4, 8.5
Στέλλα, 3,5 ετών

- ✧ Διαχωρισμός σε δύο τάξεις γραφικών σχημάτων: γράμματα και αριθμούς.
- ✧ Γραφές χωρίς έλεγχο της ποσότητας (αλυσίδες γραμμάτων).

Εικόνα 8.6

Μυρτώ, 4 ετών και 9 μηνών

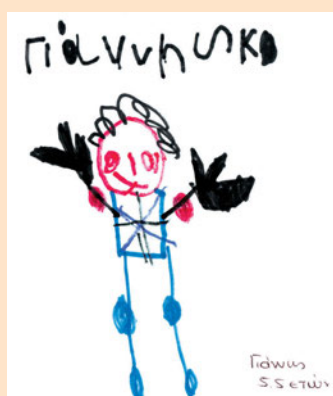
Εικόνα 8.7

Μαρία, 4 ετών

- ☀ Συγκεκριμένες γραφές: πρόκειται για πραγματική γραφή με προσωπικούς νόμους, η οποία δεν μπορεί να μεταδοθεί χωρίς τη βοήθεια του λόγου.

Εικόνα 8.8
Μάριος, 4,5 ετών

Εικόνα 8.9, 8.10
Γιάννης, 5,5 ετών

Διαφοροποίηση της μορφής της γραφής,

- ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του αντικειμένου στο οποίο αναφέρονται,
- ανάλογα με την ποσότητα, τη σειρά ή την ποικιλία των γραμμμάτων.

Συλλαβικές Γραφές:

- Συλλαβο-Αλφαβητικές Γραφές: κάθε γράμμα αναπαριστά έναν ήχο.
- Αλφαβητικές γραφές: κάθε λέξη αποτελείται από μια σειρά γραμμάτων (Βαρνάβα-Σκούρα, 1998).

Αφετηρία για την ανάπτυξη της αναγνωστικής και γραφικής δεξιότητας αποτελεί η κατανόηση από το παιδί της σχέσης ανάμεσα στον προφορικό και στο γραπτό λόγο, η οποία οικοδομείται προοδευτικά.

Οι **στόχοι** της διαδικασίας προετοιμασίας των παιδιών για τη γραφή είναι:

- ☀ Η κατάκτηση της συμβολικής λειτουργίας της γλώσσας (όταν το παιδί ονομάζει αυτό που σχεδίασε ή "έγραψε").
- ☀ Η παροχή ευκαιριών ευαισθητοποίησης σε θέματα που αφορούν το Γιατί και το Πώς γράφουμε.
- ☀ Η συνειδητοποίηση της αξίας που έχει η γραφή ως μέσο που μας βοηθά να επικοινωνούμε, ν' αναπτύσσουμε ιδέες, να μεταφέρουμε πληροφορίες, αλλά και ως πηγή ευχαρίστησης και απόλαυσης.
- ☀ Η υποστήριξη των παιδιών στην προσπάθειά τους:
  - ✓ να κρατήσουν το μολύβι, το στυλό διαρκείας, την κιμωλία, παίρνοντας τη σωστή σωματική στάση,
  - ✓ να αναπαράγουν μοντέλα, σχήματα, τροχιές που προτείνονται από τον/την παιδαγωγό,
  - ✓ να γράφουν τα ονόματά τους στις εργασίες τους με κεφαλαία ή και πεζά γράμματα,
  - ✓ να αντιγράφουν μερικές λέξεις ή φράσεις που σχετίζονται με τις δραστηριότητες της τάξης,
  - ✓ να γράφουν απλά πολύ μικρά κείμενα για διαφορετικούς λόγους.

Εικόνα 8.11, 8.12

Σύμφωνα με τον Goodman (1986), όλες οι μορφές συμπεριφοράς τις οποίες εκδηλώνει το παιδί στην προσπάθειά του να κατακτήσει το γραπτό λόγο δημιουργούν τις **"ρίζες της ανάγνωσης και της γραφής"** που αναπτύσσονται ταυτόχρονα και τρέφουν το "δέντρο"- ανάγνωση και γραφή- ενώ η "θρεπτική ουσία"- περιβάλλον τις τροφοδοτεί

8.4.1. Δραστηριότητες Γραφής

Το σύγχρονο Αναλυτικό Πρόγραμμα της Προσχολικής Εκπαίδευσης στηρίζεται στην αντίληψη ότι ο γραπτός λόγος σημαίνει δουλειά με *πλήρη κείμενα (γλωσσάρι)*. Η δουλειά με τα κείμενα προσφέρει όλες τις αναγκαίες πληροφορίες και ευκαιρίες για τη διδασκαλία και τη μάθηση της Ανάγνωσης, της Γραφής και του Αλφαριθμητικού Συστήματος (της γραπτής αναπαράστασης της γλώσσας).

Όλες οι ενασχολήσεις της προσχολικής ηλικίας περιλαμβάνουν στοιχεία προφορικού και γραπτού λόγου. Έτσι, υπάρχει μια σειρά από δραστηριότητες ρουτίνας που επιτρέπουν την εξοικείωση των παιδιών με το γραπτό λόγο, όπως:

3 ετών

5 ετών

Εικόνα 8.13, 8.14
 Ασκήσεις γραφής παιδιών
 3 και 5 ετών

α. Πίνακες αναφοράς, **β.** ημερολόγια, **γ.** κρεμάστρες και συρτάρια με τα ονόματα των παιδιών, **δ.** πίνακας με τα γεύματα της ημέρας, **ε.** ονομασία κάθε γωνιάς δραστηριοτήτων.

Ενδεικτικές δραστηριότητες γραφής είναι:

- ☀ Δημιουργία καρτελών αναφοράς με ποικίλο θεματολόγιο, στις οποίες τοποθετούμε και τις φωτογραφίες των παιδιών. Δίπλα στις φωτογραφίες των παιδιών είναι γραμμένα τα ονόματά τους. Τα παιδιά μπορούν να συμβουλευτούν αυτές, προκειμένου να γράψουν το όνομά τους στις εργασίες τους. Η μη ορθή γραφή θεωρείται κάτι φυσικό. Οι καρτέλες αναφοράς τοποθετούνται στους πίνακες αναφοράς ή στο χώρο της τάξης.

- ☀ Δραστηριότητες αντιγραφής τίτλων των βιβλίων που δανείστηκαν από την βιβλιοθήκη, λέξεις που αναφέρονται στον καιρό από τους πίνακες αναφοράς, τις ημέρες της βδομάδας, το όνομά τους κτλ. Ο/Η παιδαγωγός αποδέχεται τις τυχόν ελλείψεις ή λάθη των παιδιών, αξιοποιώντας τα στη μαθησιακή διαδικασία γενικότερα.
- ☀ Δραστηριότητες κατασκευής μικρών βιβλίων από τα ίδια τα παιδιά, τα οποία τοποθετούνται στη βιβλιοθήκη της τάξης, για να διαβάζονται απ' όλους. Αναμενόμενη είναι η ύπαρξη πολλών λαθών και σ' αυτά. Στο πλαίσιο αυτής της δραστηριότητας τα παιδιά ενθαρρύνονται να γράφουν κάρτες με ευχές που τις απευθύνουν σε συγκεκριμένα πρόσωπα, καταλόγους από πράγματα που θα πρέπει να θυμούνται, ετικέτες που τοποθετούν στα ντουλαπάκια με τις δημιουργίες τους, να φτιάχνουν άλμπουμ με φωτογραφίες ή ζωγραφιές ή συλλογές, που συνοδεύονται από γραπτά σχόλια-λεξάντες και σύντομες εικονογραφημένες ιστορίες δεμένες σε βιβλίο.

Στην προσπάθειά τους να αναπτύξουν τη γραφική δεξιότητα τα παιδιά μπορούν πάντα να συμβουλευονται τους πίνακες αναφοράς, που είναι αναρτημένοι στο χώρο του σταθμού (σε μόνιμη ή σε ευκαιριακή βάση), για παράδειγμα: τους πίνακες αναφοράς με ονόματα ζώων, με τις ημέρες της εβδομάδας, με τα χρώματα, με ευχές κ.ά.

Εικόνα 8.15
Το παιδί εξασκείται
στην γραφική δεξιότητα

8.5. Ο ρόλος του/της παιδαγωγού Προσχολικής Εκπαίδευσης

Στην κατάλληλη εκμετάλλευση όλων των ευκαιριών του προφορικού λόγου, της ανάγνωσης και της γραφής, καθοριστικός είναι ο ρόλος του/της παιδαγωγού της Προσχολικής Αγωγής. Οι προσπάθειές του/της θα πρέπει να εστιάζονται:

- ✱ Στην ακρίβεια, τη ζωντάνια, τη σαφήνεια και τη σωστή δόμηση του προφορικού λόγου (π.χ. ανάγνωση βιβλίων με κατάλληλο τρόπο).
- ✱ Στην κατάλληλη οργάνωση του περιβάλλοντος της τάξης ώστε να είναι πλούσιο σε ερεθίσματα.
- ✱ Στη δημιουργία ευκαιριών για προφορική έκφραση, ανάγνωση και γραφή και παρότρυνση των παιδιών για την ενασχόλησή τους με αυτές.
- ✱ Στην ενσωμάτωση του γραπτού λόγου σε διάφορες δραστηριότητες της τάξης, ελεύθερες ή κατευθυνόμενες (π.χ. δραματοποίηση παραμυθιού).
- ✱ Στην υποστήριξη και επιβράβευση κάθε ανάλογης προσπάθειάς τους.
- ✱ Στην συνεχή παρατήρηση των προσπαθειών τους, παρεμβαίνοντας μόνον, όταν είναι απαραίτητο.
- ✱ στην επιλογή δραστηριοτήτων που μπορούν να επεξεργαστούν ομαδικά.

Σύμφωνα με τους ειδικούς, τα παιδιά στην ηλικία των 3 έως 6 χρόνων είναι ικανά να αφομοιώνουν 50 λέξεις, τουλάχιστον, το μήνα. Ο/η παιδαγωγός πρέπει να εκμεταλλεύεται αυτή την ικανότητα των παιδιών και να παρουσιάζει προγράμματα και δραστηριότητες που άμεσο στόχο τους έχουν τη γλωσσική ανάπτυξη, και έμμεσο την καλλιέργεια της ανάγνωσης και της γραφής.

Όλα αυτά συντελούν στην ενίσχυση του αυθορμητισμού και στην ελεύθερη και δημιουργική (γλωσσική και γραπτή) έκφραση των παιδιών. Από τις πρώτες ενέργειες του/της παιδαγωγού είναι η ενημέρωση, η καθοδήγηση και η συνεργασία με τους γονείς των παιδιών, ώστε να εμπλέκουν τα παιδιά τους σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής, που σχετίζονται με το γραπτό λόγο, να ενθαρρύνουν και να επιβραβεύουν ανάλογες προσπάθειες, να λειτουργούν οι ίδιοι ως πρότυπο γι' αυτά (να ονομάζουν αντικείμενα, να διαβάζουν σήματα -οδούς- ταμπέλες καταστημάτων στην διαδρομή σπίτι-σχολείο ή σε ένα ταξίδι κ.ά.).

Τέλος, καθοριστικός είναι ο ρόλος της αλληλεπίδρασης μεταξύ παιδαγωγού και παιδιού. Ο/η παιδαγωγός δεν πρέπει να ξεχνά ότι ο λόγος και ο τρόπος έκφρασης του/της αποτελούν τα πιο δυναμικά γλωσσικά πρότυπα για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Γι' αυτό, η ομιλία του/της πρέπει να χαρακτηρίζεται από καλή άρθρωση, ακρίβεια και πληρότητα.

**Παράδειγμα κατάστασης-δραστηριότητας στην τάξη
που ευνοεί τη χρήση του γραπτού λόγου (Σκούρα 1999)**

Δραστηριότητα	⇒ Δημιουργία καρτέλας αναφοράς, αναγκαία για την οργάνωση της τάξης Π.χ. Οι Καρτέλες Καιρού
Προτεινόμενο Επίπεδο	3,4,5 ετών
Λειτουργικότητα	⇒ Τοποθετούμε την ανάλογη καρτέλα καιρού στο πίνακα ανακοινώσεων της τάξης για να την επεξεργαστούμε.
Εξέλιξη της δραστηριότητας	⇒ Συζητάμε για την αναγκαιότητα της καρτέλας και το περιεχόμενό της. ⇒ Μιλάμε για το "γράψιμο" της καρτέλας, την σειρά και την ποσότητα των γραμμμάτων ⇒ Διορθώνουμε τα λάθη που τυχόν υπάρχουν. ⇒ Γράφουμε το κείμενο - την καρτέλα - με τη χρήση των κατάλληλων υλικών.
Υλικά που χρησιμοποιούμε	⇒ Γραφικά και άλλα (χρωματιστά χαρτόνια, αυτοκόλλητο διαφανές, πλαστικό). ⇒ Χρήση ειδικών οργάνων γραφής (στένσιλ, H/Y).
Διδακτικές κατευθύνσεις	⇒ Είναι σημαντικό να τονιστεί η λειτουργία της καρτέλας, η χρησιμότητά της, το περιεχόμενό της και η σύνθεσή της

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στην σύγχρονη εποχή επικρατεί η άποψη ότι η μάθηση της ανάγνωσης και της γραφής είναι μια συνεχής διαδικασία, η οποία πηγάζει από το ίδιο το παιδί και "αναδύεται" από τα πρώτα έτη της ζωής του, εφόσον οι συνθήκες του περιβάλλοντος είναι κατάλληλες (πλούσια ερεθίσματα γραπτού λόγου, υποστήριξη από τους ενήλικες, ενθάρρυνση στους πειραματισμούς των παιδιών).

Η σύγχρονη θεωρία της **"αναδυόμενης"** ανάγνωσης και γραφής αναφέρεται στις δεξιότητες, γνώσεις και στάσεις, οι οποίες αποτελούν τα πρώτα βήματα της ανάπτυξης του συμβατικού τρόπου ανάγνωσης και γραφής.

Ο προφορικός λόγος είναι το μέσον που βοηθάει στην επικοινωνία των ανθρώπων. Καθοδηγεί τις νοητικές και κινητικές ενέργειες του ανθρώπου και καλλιεργεί τη γλώσσα από τη μικρή ηλικία. Τα παιδιά ασκούνται στη σωστή χρήση του προφορικού λόγου - μέσα στον χώρο του Βρεφονηπιακού σταθμού - με κατάλληλες δραστηριότητες και αποκτούν αυτοπεποίθηση, εμπιστοσύνη, αισιοδοξία, διαμορφώνοντας ολοκληρωμένη προσωπικότητα.

Η Ανάγνωση αποτελεί τη μετατροπή του γραπτού λόγου σε προφορικό, αλλά και την κατανόηση των όσων εκφράζει ο γραπτός λόγος (αποκωδικοποίηση κειμένων).

Η Γραφή είναι η απεικόνιση της σκέψης με συμβατικά σημεία, η κωδικοποίηση του λόγου με γραφικά σύμβολα.

Η Προσχολική Εκπαίδευση καλείται να εξασφαλίσει ένα περιβάλλον πλούσιο σε ερεθίσματα προφορικού και γραπτού λόγου και να εμπλέξει τα παιδιά σε δραστηριότητες που προάγουν τις παραπάνω δεξιότητες.

Στην κατάλληλη εκμετάλλευση όλων των ευκαιριών για προφορικό λόγο, για ανάγνωση και γραφή, καθοριστικός είναι ο ρόλος του/της Παιδαγωγού Προσχολικής Αγωγής. Οι προσπάθειες του/της παιδαγωγού σχετίζονται με τη συνεχή παρότρυνση και καθοδήγηση των παιδιών καθώς και με τη δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων, που θα τα βοηθήσουν να πειραματιστούν, για να ανακαλύψουν "μόνα τους" το γραπτό λόγο. Για το λόγο αυτό, δεν θα πρέπει να καταπνίγεται ο αυθορμητισμός, η ελευθερία και η δημιουργική γλωσσική και γραπτή έκφραση των παιδιών.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Πώς αντιλαμβάνεστε τον όρο "αναδυόμενη" ανάγνωση και γραφή;
2. Πώς επιδρά το περιβάλλον στη διαδικασία ανάδυσης των παραπάνω δεξιοτήτων; Στην απάντησή σας να τονίσετε και τη σημασία της "καταλληλότητας" του περιβάλλοντος.
3. Ποιος είναι ο ρόλος της Προσχολικής Εκπαίδευσης στην κατάκτηση των παραπάνω δεξιοτήτων; Αναφερθείτε και στον αντισταθμιστικό της ρόλο.
4. Να αναφέρετε τους στόχους των αναγνωστικών δραστηριοτήτων
5. Ποια είναι τα στάδια εξέλιξης που περνούν τα παιδιά στην προσπάθειά τους να οικοδομήσουν το δικό τους σύστημα γραφής;
6. Να αναφέρετε τα βασικά σημεία-στόχους της διαδικασίας προετοιμασίας των παιδιών για τη γραφή.
7. Να σκιαγραφήσετε το ρόλο του/της παιδαγωγού προσχολικής ηλικίας σχετικά με την ανάδυση των δεξιοτήτων ανάγνωσης και γραφής.
8. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, προσπαθήστε να επινοήσετε συγκεκριμένα παραδείγματα εφαρμογής δραστηριοτήτων γραφής σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, καταγράφοντας και το στόχο τον οποίο επιτυγχάνουν. Συμβουλευτείτε το παρακάτω παράδειγμα:

Παιδαγωγικός στόχος	Γνώση και αναγνώριση των γλωσσικών συμβόλων
Δραστηριότητα	Δημιουργία καρτελών αναφοράς με τα ονόματα των παιδιών
Παράδειγμα	Με ποιο γράμμα αρχίζει το όνομά σας. Μαθαίνουμε στα παιδιά με ποιο γράμμα αρχίζει το όνομά τους. Αφού μάθουν να το αναγνωρίζουν, μπορούμε να τα χωρίσουμε σε ομάδες με κοινό χαρακτηριστικό το αρχικό γράμμα του ονόματός τους. Για παράδειγμα, τα παιδιά που το όνομά τους αρχίζει από Κ να καθίσουν στη γωνιά της μουσικής

9. Στηριζόμενοι στο αναφερόμενο παράδειγμα της δραστηριότητας στην τάξη που ευνοεί τη χρήση του γραπτού λόγου, να δημιουργήσετε κατά ομάδες παιδιών αντίστοιχο πίνακα με θέμα δραστηριότητα σύνδεσης του σχεδίου ενός παραμυθιού με τον αντίστοιχο τίτλο. Προτεινόμενο επίπεδο ηλικίας 3,4,5 ετών.
10. Να αναφέρετε τις καταστάσεις επικοινωνιακού χαρακτήρα που ενθαρρύνουν τα παιδιά στην κατάκτηση του προφορικού λόγου.
11. Ποια η συμβολή του περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο ζουν τα παιδιά σήμερα, στην ανάπτυξη των γνωστικών λειτουργιών τους;

κεφάλαιο 9

φυσικές και κοινωνικές επιστήμες

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου
οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

Να κατανοήσουν ποια φαινόμενα και ποιες έννοιες των επί μέρους επιστημονικών κλάδων μπορούν να παρουσιάσουν στα παιδιά και με ποια μεθοδολογική προσέγγιση.

Να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα ανάπτυξης στα παιδιά ενδιαφερόντων γύρω από τις φυσιγνωστικές επιστήμες.

Να γνωρίσουν τρόπους για να ευαισθητοποιήσουν τα παιδιά απέναντι στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και να αποκτήσουν οικολογική συνείδηση και συμπεριφορά.

Να αντιληφθούν την αναγκαιότητα μύησης των παιδιών στις δομές λειτουργίας της κοινωνίας και στην καλλιέργεια του αισθήματος ευθύνης απέναντι στον εαυτό τους και στους άλλους.

9.1. Φυσικές επιστήμες

Τα παιδιά αγγίζουν, πιάνουν και ερευνούν για ν' αποκτήσουν εμπειρίες, δοκιμάζουν για ν' ανακαλύψουν τον κόσμο γύρω τους. Αναρωτιούνται γιατί βρέχει, γιατί πέφτει σκιά, γιατί δεν πέφτει ο ουρανός, γιατί το χορτάρι είναι πράσινο και ζητούν εξηγήσεις για όλα τα πράγματα και τα φαινόμενα, που προκαλούν καθημερινά την περιέργειά τους.

Η φυσική αυτή περιέργεια μπορεί ν' αποτελέσει το θεμέλιο και τη βάση για την απόκτηση "επιστημονικών εμπειριών" στο πλαίσιο της Προσχολικής Εκπαίδευσης. Πολλές ερωτήσεις των παιδιών της προσχολικής ηλικίας ξεκινούν με τη λέξη "Γιατί;". Οι εμπειρίες, που υποβοηθούν την εξήγηση στην ερώτηση "γιατί;", μπορούμε να πούμε πως αρχίζουν, όταν το παιδί είναι πολύ μικρό, και διαρκούν σ' ολόκληρη τη ζωή του.

Καθώς μεγαλώνει το παιδί, αποκτά εμπειρίες και είναι σε θέση ν' αναζητήσει τη γνώση. Τις εμπειρίες αυτές πρέπει, σταδιακά να τις διευρύνει και να εμβαθύνει σ' αυτές, για να μπορεί ν' ανταποκριθεί στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά του, που επεκτείνονται.

Η φύση που βρίσκεται τόσο κοντά στον κόσμο των παιδιών¹ τους προσφέρει μια ανεξάντλητη πηγή για βιώματα και προκαλεί "ερωτήματα", στα οποία η απάντηση τα βοηθά να κατανοήσουν τον κόσμο, στον οποίο ζούνε.

Σημαντικό μέρος του προγράμματος της Προσχολικής Εκπαίδευσης αποτελούν οι φυσιογνωστικές εμπειρίες. Οι εμπειρίες αυτές αφορούν πλευρές του φυσικού και τεχνητού περιβάλλοντος (φυτά, ζώα, μηχανές, καιρός, αέρας, νερό, φωτιά, φαινόμενα κ.ά.) Μέσα από τις εμπειρίες αυτές το παιδί μαθαίνει να παρατηρεί, να περιγράφει αυτό που παρατηρεί, να αποκτά βιώματα σχετικά με τις επιστημονικές σχέσεις. Για το παιδί της προσχολικής ηλικίας οι φυσικές επιστήμες αποτελούν κομμάτι της καθημερινής του ζωής και των βιωμάτων του.

Όταν μιλούμε για φυσικές επιστήμες στην Προσχολική Εκπαίδευση δεν εννοούμε φυσικά συστηματική διδασκαλία, αλλά απλές εμπειρίες και δραστη-

1 Η Προσχολική Εκπαίδευση στις μεγάλες πόλεις κυρίως, καλείται να λειτουργεί αντισταθμιστικά ως προς την παροχή δυνατοτήτων άμεσης επαφής των παιδιών με τη φύση και να οργανώνει συχνά ανάλογες δραστηριότητες (π.χ. εξορμήσεις, εξερευνήσεις σε υπαίθριο φυσικό περιβάλλον κ.ά.).

ριότητες, με τις οποίες επιδιώκουμε να ικανοποιήσουμε την περιέργεια του παιδιού και να το βοηθήσουμε να γνωρίσει το περιβάλλον με την προσωπική του συμμετοχή. Εξάλλου, οι πρόσφατες επιστημονικές έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι παραπάνω διαδικασίες προσέγγισης των φυσικών επιστημών συντελούν αποτελεσματικά στην εξέλιξη της *δημιουργικής σκέψης* του παιδιού (Γαβαλά - Λαυρεντάκη Φ, 1998).

Εικόνα 9.1

Η φυσική περιέργεια ωθεί τα παιδιά, στην αναζήτηση εμπειριών και στην απόκτηση γνώσεων

Οι σύγχρονες αντιλήψεις και τα Προγράμματα Σπουδών σχετικά με τους τρόπους εφαρμογής των προγραμμάτων για τις φυσικές επιστήμες στην Προσχολική Εκπαίδευση, αφορούν:

- ☀ Στην υποβοήθηση των παιδιών, μέσα από **βιωματικές καταστάσεις**, ώστε να αποκτήσουν ή να ανακαλύψουν μερικές γνώσεις από τις φυσικές επιστήμες, για να τις χρησιμοποιούν στις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής στο σπίτι ή στο σχολείο.
- ☀ Στην κατανόηση της μορφής της επιστημονικής έρευνας και του ρόλου των φυσικών επιστημών στη σύγχρονη κοινωνία.
- ☀ Στη μέθοδο μάθησης που επιλέγει κάθε φορά ο/η παιδαγωγός, ώστε να δίνονται στο παιδί ευκαιρίες για να οδηγείται, με το δικό του ρυθμό, από τις συγκεκριμένες γνώσεις για τα γεγονότα σε αφηρημένες γενικότητες.

Στόχοι και βασικά χαρακτηριστικά του προγράμματος των φυσικών επιστημών στην Προσχολική Εκπαίδευση

Οι στόχοι των προγραμμάτων που σχετίζονται με τις φυσικές επιστήμες, σε παιδιά προσχολικής ηλικίας αφορούν:

- ☀ Στην **ευαισθητοποίησή** τους απέναντι στο φυσικό περιβάλλον και την προστασία του.

- ☀ Στην **εξοικείωσή** τους με πειράματα και δοκιμές απλές και εύχρηστες, ώστε να αυξάνονται οι αισθητηριακές τους εμπειρίες.
- ☀ Στην **απόκτηση**, από τα παιδιά, επιστημονικών γνώσεων και πληροφοριών γύρω από τις έννοιες και τα φυσικά φαινόμενα.
- ☀ Στην **ενθάρρυνσή** τους για επίλυση των καθημερινών προβλημάτων χρησιμοποιώντας μεθόδους των φυσικών επιστημών (παρατήρηση, σύγκριση - μέτρηση, έκφραση με τα μέσα προτίμησής τους).
- ☀ Στη **δημιουργία** ενδιαφέροντος για τις φυσικές επιστήμες,
- ☀ Στη **διέγερση** της φαντασίας, της πρωτοβουλίας και της δημιουργικής τους ικανότητας.
- ☀ Στον **εμπλουτισμό** του λεξιλογίου τους, συμβάλλοντας στην γλωσσική καλλιέργεια και γενικότερα στην ολόπλευρη ανάπτυξη των ικανοτήτων τους.

Ένα "κατάλληλο" πρόγραμμα φυσικών επιστημών στην Προσχολική Εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από έναν εύκαμπτο προγραμματισμό που πρέπει:

- ☀ Να περιλαμβάνει απλές γνώσεις και έννοιες Φυσικής και Χημείας, όπως: την ύλη και την ενέργεια, τους ζωντανούς οργανισμούς και τις δραστηριότητές τους, τον άνθρωπο και το περιβάλλον, τη γη και το σύμπαν, τον κύκλο του νερού, τις αλλαγές στην θερμοκρασία κ.τ.λ.
- ☀ Να εμπεριέχει στοιχειώδεις γνώσεις Βιολογίας μέσα από τη μελέτη των φυτών, των ζώων και των ανθρώπων, με την πραγματοποίηση συγκρίσεων, ταξινομήσεων, παρατηρήσεων, καταγραφών, προβλέψεων, γραφικών παραστάσεων, πειραματισμών ή μετρήσεων κ.τλ.
- ☀ Να ενοποιεί τις γνώσεις της Φυσικής με τις άλλες εμπειρίες των παιδιών (π.χ. την υγιεινή, τις κοινωνικές επιστήμες).
- ☀ Να εξασφαλίζει ποικιλία και ισορροπία στις δραστηριότητες που παίρνουν μέρος τα παιδιά (π.χ. οι εκδρομές, τα πειράματα, τα μέσα επικοινωνίας, οι "γωνιές" παιχνιδιού, δίνουν ευκαιρία για επιστημονικές ή φυσικές έρευνες) (Κυριαζοπούλου - Βαληνάκη, Π. 1977).
- ☀ Να καλλιεργεί την οικολογική συνείδηση των παιδιών.

Μέθοδος διερεύνησης

Η μέθοδος διερεύνησης μιας δραστηριότητας των φυσικών επιστημών, περιλαμβάνει τις παρακάτω φάσεις:

Ι. Εισαγωγή στη Διερεύνηση

Στη φάση αυτή τα παιδιά:

- ✓ Προβληματίζονται σχετικά με μια κατάσταση,
- ✓ Παρατηρούν βασικά χαρακτηριστικά της κατάστασης,
- ✓ Διατυπώνουν απόψεις, προβλέψεις, υποθέσεις, ιδέες, που θα αποτελέσουν αντικείμενο συζήτησης για το θέμα και θα διαμορφώσουν το κατάλληλο λεξιλόγιο.

II. Κύρια Διερεύνηση

Στη φάση αυτής τα παιδιά:

- ✓ Παρατηρούν άμεσα το φυσικό περιβάλλον, που σχετίζεται με την κατάσταση προβληματισμού που τέθηκε,
- ✓ πειραματίζονται, - ελέγχουν, - υλοποιούν τις ιδέες που εξέφρασαν προηγουμένως,
- ✓ συλλέγουν πληροφορίες, χρησιμοποιούν το νέο λεξιλόγιο και εξοικειώνονται μ' αυτό.

III. Επεξεργασία (Λογικομαθηματική Επεξεργασία)

Σ' αυτή τη φάση τα παιδιά:

- ✓ Παρουσιάζουν τις πληροφορίες που συγκέντρωσαν, τις επεξεργάζονται με τη βοήθεια της συμβολικής λειτουργίας (γλωσσάρι), φτάνουν σε συμπεράσματα και γενικεύσεις με τη βοήθεια της λογικομαθηματικής σκέψης, δηλαδή, συγκρίνουν, ταξινομούν και καταγράφουν (Κουτσομπάνου, 1997).

Εικόνα 9.2

Η ανακάλυψη του κόσμου από τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας πραγματοποιείται με διερευνητικό τρόπο

Η *ερευνητική εργασία* μπορεί να ξεκινήσει από την Προσχολική Εκπαίδευση, με τη συμμετοχή είτε όλης της ομάδας της τάξης είτε μιας μικρής ομάδας παιδιών είτε εξατομικευμένα.

Οι ομάδες των 4 ή 5 παιδιών μπορεί να διερευνήσουν υποθέσεις και να πλησιάσουν στη λύση προβλημάτων προσιτών στην αντίληψη και τη νόησή τους.

Ο χρόνος που θα διατίθεται για τις δραστηριότητες διερεύνησης μπορεί να καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος μιας ημέρας ή πολλών ημερών. Ο χρόνος αυτός θα εξαρτάται από:

- Το μέγεθος της ομάδας των παιδιών που συμμετέχουν στη δραστηριότητα,
- το χώρο που γίνεται η διερεύνηση (ενδοσχολικό περιβάλλον ή εξωσχολικό),
- το περιεχόμενο της διερεύνησης.

Ο/η παιδαγωγός μπορεί να:

- ✓ Δημιουργεί κλίμα εμπιστοσύνης και ελευθερίας και να παροτρύνει τα παιδιά, ώστε να διατυπώνουν ερωτήσεις, απόψεις, υποθέσεις,
- ✓ οργανώνει και να εμπλουτίζει το χώρο (ιδιαίτερα τις "γωνίες" των επιστημών) με κατάλληλα κάθε φορά ερεθίσματα - υλικά,
- ✓ χρησιμοποιεί, ως αφορμή, ερωτήσεις ή ποικίλα καθημερινά συμβάντα,
- ✓ εφαρμόζει δραστηριότητες σύμφωνες με την αντιληπτική ικανότητα των παιδιών και σχετικές με τα ενδιαφέροντά τους,
- ✓ ενθαρρύνει την επικοινωνία και τη συνεργασία μεταξύ τους καθώς και την κατανόηση και αποδοχή των απόψεων των άλλων.

Οφείλει ακόμα να είναι επαρκώς ενημερωμένος/η σχετικά με τις επιστήμες και την εξέλιξή τους, και τους διαφορετικούς τομείς γνώσεις του παιδιού καθώς και το διαφορετικό τρόπο που αναπτύσσονται.

Τομείς - γνώσεις φυσικών επιστημών	Γεγονότα και έννοιες στα οποία μπορούν να μυηθούν τα παιδιά
Ύλη και Ενέργεια	Σχετικά με: τον αέρα, τον άνεμο, τη θερμότητα, τη φωτιά, το νερό, τον ηλεκτρισμό, τον ήχο, τους μαγνήτες, τις μηχανές, τις λειτουργίες του ανθρώπινου οργανισμού κ.ά.
Ζωντανοί οργανισμοί & οι δραστηριότητές τους	Σχετικά με: τις βιωτικές ανάγκες των ζωντανών οργανισμών κ.ά.

Η γη & το σύμπαν	Σχετικά με: το φεγγάρι, τον ήλιο, τη γη, το διάστημα κ.ά.
Ο άνθρωπος & το Περιβάλλον	Σχετικά με: τη συμπεριφορά και τη σχέση του ανθρώπου απέναντι στον περιβάλλον.

9.1.1. Φυσική

Η διερεύνηση των φυσικών φαινομένων και του περιβάλλοντος από τα παιδιά παρέχει έναν πλούτο πρωτογενών εμπειριών και υποβοηθεί την ενεργητική μάθηση. Αυτή η διαδικασία αρχίζει από την βρεφική ηλικία, με την αυθόρμητη ενασχόληση του παιδιού, γι' αυτό και το εμπλουτισμένο περιβάλλον έχει πρωταρχική σημασία. Στη προσχολική ηλικία το παιδί συνεχίζει να διερευνά το άμεσο περιβάλλον του κατά τη διάρκεια της αυθόρμητης ενασχόλησής του, δηλαδή κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού.

Στις δραστηριότητες για την ανάπτυξη της φυσικής γνώσης θα πρέπει να ενσωματώνονται όλες οι πτυχές ανάπτυξης του παιδιού. Επειδή τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από τη δράση, η "οικοδόμηση" της φυσικής γνώσης πρέπει να ξεκινά από τις ίδιες τις ανακαλύψεις του παιδιού. Είναι απαραίτητο να δίνονται στα παιδιά αρκετές δυνατότητες να αυτενεργούν επιδρώντας πάνω σε διάφορα αντικείμενα στην τάξη.

Αφετηρία για την υιοθέτηση διδακτικών πρωτοβουλιών, οι οποίες στηρίζονται στις αρχές της ενεργητικής μάθησης, στις πηγές των διάφορων μορφών γνώσης και την εξέλιξη της ανθρώπινης σκέψης, θα μπορούσε να αποτελέσει η θεωρία του Πιαζέ.

Ένα πρόγραμμα ανάπτυξης της φυσικής γνώσης στην Προσχολική Εκπαίδευση, βασισμένο στη θεωρία του Πιαζέ, έχει τους εξής γνωστικούς στόχους:

- ☀ Το παιδί μαθαίνει για τη φύση των υλικών αντικειμένων.
- ☀ Το παιδί μαθαίνει για τις ιδιότητες διάφορων αντικειμένων που βρίσκονται στο περιβάλλον (π.χ.: βάρος, σχήμα, υφή).
- ☀ Το παιδί αναπτύσσει ένα σύνολο ενεργειών, που μπορεί να εκτελεί με κατάλληλο τρόπο, καθώς ανακαλύπτει άγνωστα αντικείμενα.
- ☀ Το παιδί προσεγγίζει το χώρο και το χρόνο ως μέρη της φυσικής γνώσης (Κουτσουνιάνου Ε., (1998)).

Εικόνα 9.3

Με αφετηρία τις αρχές της ενεργητικής μάθησης το παιδί ανακαλύπτει τις ιδιότητες των υλικών αντικειμένων

Παράδειγμα εφαρμογής της Μεθοδολογίας για την απόκτηση της φυσικής γνώσης

"Ένα χειμωνιάτικο πρωινό, κάποιο παιδί παρατηρεί στο σχολείο ότι τα κεριά που βρίσκονται μέσα στην αίθουσα και κοντά στα σώματα θέρμανσης έχουν αρχίσει να αλλάζουν ως προς το σχήμα (μοιάζουν να λιώνουν), το χρώμα (αλλοίωση) και την υφή (κολλούν). Ταυτόχρονα, διαπιστώνει πως τα κεριά που βρίσκονται μακριά από κάποια πηγή θερμότητας διατηρούνται ανέπαφα. **"Τι συνέβηκε;"**, ρωτά διατυπώνοντας το **πρόβλημα** ο/η παιδαγωγός. Είναι η στιγμή όπου παρουσιάζεται η κατάλληλη ευκαιρία για μια αποτελεσματική μάθηση. Στη συζήτησή τους τα παιδιά θυμούνται ότι τη χθεσινή ημέρα έκανε πολύ κρύο και τα σώματα θέρμανσης λειτουργούσαν συνεχώς.

Διατυπώνουν μια **υπόθεση**. Ίσως η δυνατή θερμοκρασία να ζέστανε τόσο τα κεριά που βρίσκονται κοντά στα θερμαντικά σώματα ώστε αυτά άρχισαν να "λιώνουν". Αν ο/η παιδαγωγός επιθυμεί να "διδάξει" στα παιδιά τον τρόπο, με τον οποίο πρέπει να λύνουν τα προβλήματα, έρχεται το επόμενο βήμα, που είναι η υποβολή της υπόθεσης σε **δοκιμή**, ώστε να εξακριβωθεί τι συμβαίνει στα κεριά, όταν αυτά αφήνονται εκτεθειμένα στη θερμότητα. Έτσι, τα παιδιά αφήνουν ένα κερί όλη την ημέρα πάνω στο θερμαντικό σώμα, χωρίς να προστατεύεται από κάτι. Δίπλα του τοποθετούν ένα άλλο κερί τοποθετημένο σε ξύλινη βάση ή το αφήνουν σε κάποια "προστατευμένη" θέση.

Το επόμενο πρωί βρίσκουν την **απάντηση** στο πρόβλημά τους. Το ένα κερί έχει αρχίσει να χάνει το αρχικό του σχήμα και την υφή του, το άλλο διατηρεί

τη μορφή του. Η υπόθεση που διατύπωσαν ήταν επομένως ορθή. Με τη συζήτηση τα παιδιά διατυπώνουν το **συμπέρασμά** τους: Τα κεριά θα πρέπει να προστατεύονται από την υψηλή θερμοκρασία. Το συμπέρασμά τους αποτελεί μια **γενίκευση**. Τα παιδιά μπορούν να εφαρμόσουν και στο μέλλον και σε άλλα πιο πολύπλοκα προβλήματα αυτήν την αντίληψη που απόκτησαν.

Αλλά, ας υποθέσουμε ότι το πείραμα που περιγράψαμε παραπάνω δεν πέτυχε. Ας υποθέσουμε ότι "αλλοιώθηκαν" και τα δύο κεριά ή ότι δεν "αλλοιώθηκε" κανένα ή ότι τοποθετήσαμε το δεύτερο κερί σε λεπτό μεταλλικό καπάκι - βάση. Τότε η παιδική ομάδα συζητάει για ό,τι συνέβηκε και διατυπώνει μια **καινούργια δοκιμή**, μέχρι να βρεθεί μια λύση.

Στο απλό αυτό πείραμα έχουμε όλα τα στοιχεία που βοήθησαν τα παιδιά να συσχετιστούν άμεσα με τη μάθηση και να συνθέσουν μια μικρή επιστημονική έρευνα.

Το πρώτο βήμα που είναι η διάγνωση του προβλήματος παραπέμπει στο ερώτημα: "Τι είναι πρόβλημα;"

Πρόβλημα υφίσταται, όταν συμβαίνει κάτι που ο παρατηρητής δεν θα μπορούσε να προβλέψει ή να προνοήσει, με βάση τις έννοιες που κατέχει και έχει ήδη αποκτήσει.

Για το παιδί της προσχολικής ηλικίας η επιστήμη και ειδικότερα η Φυσική, είναι μια **πρακτική εμπειρία**. Γι' αυτό, η βίωση άμεσων εμπειριών είναι αποτελεσματικότερη για τη διαδικασία της μάθησης, αφού του "διδάσκουν" πώς να εξερευνά και να αναζητά, μόνο του, τις απαντήσεις στα ερωτήματά του.

Η "γωνιά" της Φυσικής προσφέρει στα παιδιά δυνατότητες ενασχόλησης με αυθόρμητες και προγραμματισμένες δραστηριότητες διερεύνησης, που σχετίζονται με τα γεωφυσικά φαινόμενα και ειδικότερα, με καταστάσεις προβληματισμού που αφορούν τη γη, το διάστημα, το μαγνητισμό, τους ήχους, το φως, την κίνηση, τα καιρικά φαινόμενα.

Για την πληρέστερη οργάνωση και λειτουργία της "γωνιάς" των επιστημών απαιτείται ένας μικρός ειδικός εξοπλισμός, μια και το επιστημονικό πρόγραμμα της Προσχολικής Εκπαίδευσης στηρίζεται σε καταστάσεις της καθημερινής ζωής.

9.1.2. Βιολογικές Επιστήμες (Ζωολογία - Φυτολογία)

Για πολλά χρόνια η παρατήρηση και η παρακολούθηση των ζωντανών οργανισμών - ζώα, φυτά - αποτελούσε την κύρια δραστηριότητα στην Προσχολική Αγωγή. Οι "επιστημονικές" εμπειρίες των παιδιών της προσχολικής

ηλικίας, περιορίζονταν στον κόσμο των ζώων και των φυτών. Σήμερα όμως τα ενδιαφέροντα των παιδιών αυτής της ηλικίας είναι ευρύτερα. Έχει σπουδαιότερη σημασία να μάθουν κάτι περισσότερο από το να παρατηρούν. Είναι ανάγκη να προχωρούν ως το βάθος των πραγμάτων.

Περιεχόμενο των δραστηριοτήτων διερεύνησης των βιολογικών επιστημών είναι η κατανόηση του φαινομένου της ζωής και η κοινωνική διάστασή του, καθώς και η ανακάλυψη, στο βαθμό του δυνατού, των βασικών χαρακτηριστικών των ζώων και των φυτών.

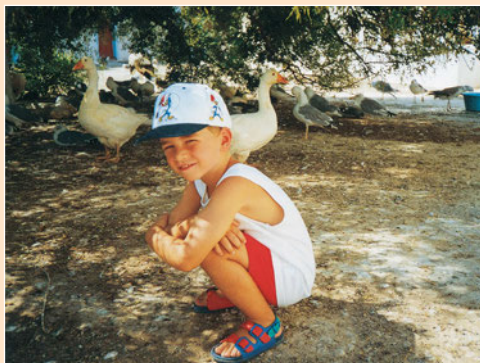

Εικόνα 9.4, 9.5

Από τα πρώτα χρόνια της ζωής του το παιδί μαθαίνει να φροντίζει και να περιποιείται τα ζώα

Τα παιδιά έχουν ανάγκη από ποικίλες εμπειρίες με ζωντανά πράγματα. Γι' αυτό και πολλοί παιδαγωγοί υποστηρίζουν ότι στους χώρους Προσχολικής Εκπαίδευσης θα πρέπει να υπάρχουν φυτά και ζώα, για να μπορούν τα παιδιά να παρακολουθούν και να μελετούν την ανάπτυξή τους. Τα μεγαλύτερα παιδιά της προσχολικής ηλικίας (4-5 χρόνων) ιδιαίτερα νιώθουν μεγάλη ευχαρίστηση από τη διευθέτηση και τακτοποίηση των αντικειμένων σε συλλογές.

Ο *χώρος* διερεύνησης μπορεί να είναι η "γωνιά" της ζωής ή η "γωνιά" της παρατήρησης και των ανακαλύψεων, η αυλή και ο κήπος του σχολείου, ο δρόμος, το κοντινό πάρκο, το αγρόκτημα, το θερμοκήπιο, ο ανθόκηπος, ο ζωολογικός κήπος, η παραλία της θάλασσας, το ποτάμι κ.τ.λ.

Εικόνα 9.6, 9.7

Το παιδί αισθάνεται χαρά και οικειότητα όταν βρίσκεται σε περιβάλλον με ζώα

Η απασχόληση των παιδιών στη "γωνιά της ζωής" μπορεί να γίνεται κατά τη διάρκεια των αυθόρμητων δραστηριοτήτων με βάση ένα πρόγραμμα καθηκόντων, καθώς και στο πλαίσιο των προγραμματισμένων δραστηριοτήτων διερεύνησης.

**Εικόνα 9.8, 9.9,
9.10, 9.11**

Τα παιδιά φροντίζουν και
περιποιούνται τα ζώα

Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας ενδιαφέρονται για τα ζώα, όπως έντομα σε ειδικά δοχεία, σκουλήκια της γης σε τελάρα με χώμα, ψαράκια σε γυάλες, σαλιγκάρια, χελώνες, ποντικάκια, πουλάκια σε σπιτάκια ή κλουβιά.

Την άνοιξη νιώθουν χαρά με την απασχόλησή τους με τα φυτά και τα άνθη. Αρχίζουν να δείχνουν ενδιαφέρον για την κηπουρική σπέρνοντας σπόρους και παρακολουθώντας την ανάπτυξη των φυτών.

Εικόνα 9.12, 9.13

Η ενασχόληση των παιδιών με τη γη και τα φυτά αποτελεί πηγή δημιουργίας και ευχαρίστησης

Στο παράδειγμα που ακολουθεί, ο/η παιδαγωγός δημιουργεί καταστάσεις προβληματισμού και διερεύνησης που σχετίζονται με τη βίωση άμεσων εμπειριών, και γνώσης. Χωρίζει τη δραστηριότητα σε τρεις φάσεις:

I. Κατάσταση Προβληματισμού (Πριν την επίσκεψη)

- Ο/Η παιδαγωγός διευκολύνει τον εμπλουτισμό της "γωνιάς της ζωής" με υλικό φυσικό (ξύλα, φύλλα, κουκουνάρια, βελανίδια) και έντυπο εικονογραφημένο:
  - ένα παραμύθι, ένα ποίημα που έχει ως θέμα το δάσος,
  - την προβολή μιας ταινίας ή διαφανειών, ή μιας αφίσας.

Στη συνέχεια προκαλείται συζήτηση με τα παιδιά σχετικά με το δάσος, κατά την οποία εκφράζουν προσωπικές εμπειρίες ή ό,τι άλλο γνωρίζουν,

- αποφασίζουν όλοι μαζί να οργανώσουν μια επίσκεψη στο δάσος. Συζητούν σε ποιο δάσος θα πάνε, με ποιο μεταφορικό μέσο, σημειώνουν τα πράγματα που θα πάρουν μαζί τους σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο.

II. Δραστηριότητα προβληματισμού, διερεύνησης, παρατήρησης (Κατά την επίσκεψη)

Στο δάσος:

- Αρχικά, ο/η παιδαγωγός αφήνει τα παιδιά να παίξουν ελεύθερα και να παρατηρούν.
- Στη συνέχεια, συζητούν όλοι μαζί για τις προβλέψεις τους και επισημαίνουν καινούργια ζώα, φυτά, φαινόμενα.
- Ο/Η παιδαγωγός παροτρύνει τα παιδιά να κάνουν ερωτήσεις, να εκφράσουν τις απόψεις τους, να συλλογιστούν.
- Φωτογραφίζουν στοιχεία του δάσους, καταγράφουν ήχους.
- Συγκεντρώνουν υλικό από το δάσος, για το σχολείο τους.

III. Δραστηριότητες επεξεργασίας σε συμβολικό επίπεδο (Μετά την επίσκεψη)

- Ο/η Παιδαγωγός και τα παιδιά περιγράφουν τις εντυπώσεις τους.
- Τα παιδιά δουλεύουν ομαδικά:
  - ζωγραφίζουν,
  - δημιουργούν αναπαραστάσεις του δάσους με διάφορα υλικά,
  - φτιάχνουν ιστορίες για το δάσος,
  - κατασκευάζουν με τους "θησαυρούς" που μετέφεραν από το δάσος.

Εικόνα 9.14

Η συμβολή των ενηλίκων στην εξοικείωση των παιδιών με τα ζώα είναι σημαντική

9.1.3. Οικολογία

Τα τελευταία 10-15 χρόνια παρατηρείται έντονη συζήτηση σε διεθνές επίπεδο σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, το μέλλον του πλανήτη μας - της Γης - και τους υπαρκτούς σε παγκόσμιο επίπεδο οικολογικούς κινδύνους.

Τις διαστάσεις της σημερινής οικολογικής κρίσης, που επισημαίνει τον κίνδυνο μιας μη αναστρέψιμης πορείας, θα μπορούσαμε συνοπτικά να τις επικεντρώσουμε σε τρία πλέγματα προβλημάτων:

- ☀ Τον **κίνδυνο καταστροφής** των οικοσυστημάτων από τη συνεχή αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής και την υπερεκμετάλλευση των πρωτογενών υλών σε συνδυασμό με την κυριαρχία των μοντέλων τεχνολογικής ανάπτυξης και τον καταναλωτικό τρόπο ζωής.
- ☀ Την **αύξηση των εξοπλισμών** και των πολεμικών συρράξεων που απειλούν την ανθρωπότητα.
- ☀ Την δημιουργία των "**προσφύγων περιβάλλοντος**", αποτέλεσμα των δυσμενών κλιματολογικών, κοινωνικο-οικονομικών, πολιτιστικών και πολιτικών συνεπειών της φτώχειας και του υπερπληθυσμού στον Τρίτο Κόσμο και της άνισης κατανομής του πλούτου σε παγκόσμιο επίπεδο.

Εικόνα 9.15

Ανέμελο παιχνίδι σε περιβάλλον
με ρυπογόνα στοιχεία

Τα παραπάνω οικολογικά προβλήματα αποτελούν τις παραμέτρους ενός λανθασμένου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης, που οδεύει επικίνδυνα στην οικολογική καταστροφή των πηγών ζωής και σε διεθνείς ανταγωνισμούς και συγκρούσεις.

Αυτή η "πέντε λεπτά πριν απ' τις δώδεκα" κατάσταση, συμβάλλει στην ανάγκη εξύψωσης της **οικολογικής συνείδησης** του κοινού και στη διαμόρφωση μιας **"κουλτούρας συμμετοχικότητας"**, με την εφαρμογή προγραμμάτων **Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Π.Ε.)** στα σχολεία.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) αποτελεί ένα πρώτο βήμα σε μια νέα πορεία αναπροσανατολισμού της νοοτροπίας απέναντι στο πρόβλημα της οικολογικής κρίσης, που ίσως εξασφαλίσει τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την επιβίωση στον πλανήτη. Η λειτουργία της εκπαίδευσης σήμερα, δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στη διατήρηση και τη μεταβίβαση στις νέες γενιές της εμπειρίας και των πολιτιστικών αγαθών των προηγούμενων γενιών ή στην απόκτηση προσόντων για τις μελλοντικές επαγγελματικές καταστάσεις της ζωής. Θα πρέπει ως κοινωνικός θεσμός να στρέψει την προσοχή της και να συμβάλλει ουσιαστικά στην ενεργητική συνδιαμόρφωση ενός εναλλακτικού, φιλικού προς το περιβάλλον, μέλλοντος (Κρίβας, 1997).

Ο χώρος της προσχολικής εκπαίδευσης θεωρείται ο πλέον ιδανικός για την εφαρμογή προγραμμάτων **Περιβαλλοντικής Αγωγής** για πολλούς λόγους: κατ'αλληλότητα ηλικίας για την καλλιέργεια της οικολογικής συνείδησης, μη πιεστικό Πρόγραμμα Σπουδών, δυνατότητα διάχυσης δραστηριοτήτων σ' όλους τους κύκλους σπουδών και γνώσεων καθώς και στο παιδικό παιχνίδι, ύπαρξη αντίστοιχου χώρου δράσης-γωνιάς κ.ά. Τα προγράμματα Περιβαλλοντικής Αγωγής στην Προσχολική Εκπαίδευση, οφείλουν να έχουν σκοπούς, στόχους, μεθοδολογία και αξιολόγηση και κατά το σχεδιασμό τους να λαμβάνεται υπόψη το τρίπτυχο:

- ☀ Εκπαίδευση δια μέσου του περιβάλλοντος.
- ☀ Εκπαίδευση για το περιβάλλον.
- ☀ Εκπαίδευση για χάρη του περιβάλλοντος.

"Σκέφτομαι παγκόσμια, δρω τοπικά", το γνωστό πια σύνθημα της Περιβαλλοντικής Αγωγής.

Μέσα από τη ζωγραφική τα παιδιά αποτυπώνουν την αγωνία τους για την καταστροφή του περιβάλλοντος

Οι γενικοί άξονες σχεδιασμού ενός προγράμματος Π.Ε., είναι ανάλογοι με τους αντίστοιχους των φυσικών επιστημών, δηλαδή αναφέρονται στην:

- ☀ **Επιλογή** του θέματος.
- ☀ **Συγκρότηση** ομάδων.
- ☀ **Ανάπτυξη δραστηριοτήτων** (συζήτηση, έρευνα πεδίου, βιβλιογραφική αναζήτηση, συνεντεύξεις, παιχνίδια ρόλων, διαλέξεις, φωτογραφίες, κ.α.)
- ☀ **Σύνθεση εργασίας.**
- ☀ **Παρουσίαση** προγράμματος.
- ☀ **Αξιολόγηση** προγράμματος.

Οι δραστηριότητες των προγραμμάτων θα πρέπει να δίνουν έμφαση στο "νέο" **περιβαλλοντικό ήθος** και τις "νέες" **αξίες** για απόκτηση οικολογικής συνείδησης και συμπεριφοράς.

Η αφορμή για την πρόταση ενός θέματος μπορεί να δοθεί από:

- ☀ Την επικαιρότητα.
- ☀ Κάποια ενότητα επεξεργασίας.
- ☀ Ένα τοπικό περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- ☀ Μια πρόταση παιδιού.

Η επιλογή και ο καθορισμός του θέματος σηματοδοτούν την εξέλιξη του προγράμματος Π.Ε. Γι' αυτό, πρέπει να γίνεται προσπάθεια, ώστε η επιλογή του θέματος να γίνεται από τα ίδια τα παιδιά σε συνεργασία με τον/την παιδαγωγό. Για να επιλεγεί το θέμα του προγράμματος, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη πολλοί παράγοντες, όπως:

- ☀ Τα γενικότερα ενδιαφέροντα των παιδιών.
- ☀ Το ενδιαφέρον για κάποιο τοπικό περιβαλλοντικό θέμα, για παράδειγμα: το πάρκο ή την πλατεία της περιοχής.
- ☀ Η δυνατότητα βιωματικής προσέγγισης, για παράδειγμα: δυνατότητα έρευνας πεδίου.
- ☀ Η διεπιστημονική διάσταση του θέματος.
- ☀ Οι δυνατότητες των μαθητών, για παράδειγμα: σύμφωνα με την αναπτυξιακή τους φάση.
- ☀ Οι προϋπάρχουσες γνώσεις, απόψεις και αντιλήψεις των παιδιών.
- ☀ Η διάθεση εμπλοκής των γονιών κατά τη διαδικασία εφαρμογής του προγράμματος.
- ☀ Η σύνδεση της σχολικής ομάδας Προσχολικής Αγωγής με την τοπική κοινωνία.

Ο/η παιδαγωγός, οφείλει να δίνει έμφαση στον προγραμματισμό και στο σχεδιασμό του προγράμματος αλλά και στο χρονοδιάγραμμά του. Ο/η παιδαγωγός που υλοποιεί ένα πρόγραμμα, παρ' όλο που έχει ρόλο περισσότερο συντονιστικό-οργανωτικό, θα πρέπει να είναι σε ετοιμότητα ώστε να μπορεί:

- ☀ Να δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να εκφράζουν τις απόψεις τους,
- ☀ να επανέρχεται στο επίκεντρο του θέματος και να αγγίζει τα επίμαχα σημεία,
- ☀ να μην υποβάλλει τις δικές του απόψεις και απαντήσεις στα θέματα,
- ☀ να έχει εμπιστοσύνη στις ικανότητες των παιδιών και να τους δίνει την ευκαιρία αυτοδιαχείρισης της ομάδας τους, προσπαθώντας να είναι "ισότιμα παρών" στις διαδικασίες.

Μια ενδεικτική εφαρμογή μιας δραστηριότητας-έρευνας πεδίου, στο πλαίσιο υλοποίησης ενός προγράμματος Π.Ε., αποτελεί η πραγματοποίηση έρευνας πεδίου του "Χριστοδουλάκειου" Παιδικού Σταθμού του ΠΙΚΠΑ.

Μεθοδολογία-περιγραφή της δραστηριότητας-έρευνας πεδίου, σχετικής με τα στάδια παρασκευής του κρασιού:

Εικόνα 9.16

Τα παιδιά επισκέπτονται αμπελώνα

Εικόνα 9.17

Παρατηρούν το πώς γίνεται η συλλογή των σταφυλιών (Τρύγος)

Εικόνα 9.18

Πηγαίνουν στο "πατητήρι"

Εικόνα 9.19

Παρευρίσκονται στη διαδικασία παραγωγής του μούστου

Εικόνα 9.20

Εντοπίζουν το υπολείμμα των σταφυλιών και ενημερώνονται για τη χρησιμότητά τους

Εικόνα 9.21

Δοκιμάζουν, το παρασκεύασμα του μούστου. Παρακολουθούν την τοποθέτηση του μούστου στα βαρέλια. Ενημερώνονται για την "αλλαγή" και τη μετατροπή του σε κρασί.

Εικόνα 9.22

Μαθαίνουν για την παρασκευή
του κρασιού

9.2. Κοινωνικές Επιστήμες

9.2.1. Ο ρόλος της αγωγής

Σημαντική κατάκτηση για την Προσχολική Αγωγή αποτελούν τα νέα κοινωνικά βιώματα και οι γνώσεις που αποκτούν τα παιδιά από τη συναναστροφή τους με τα άλλα άτομα. Το παιδί είναι μέλος μιας οικογένειας, μιας συνοικίας, ενός χωριού ή μιας πόλης και βιώνει μέσα στο "μικρόκοσμο" αυτό τις συμβάσεις, τις απαιτήσεις και τις συγκρούσεις που συνεπάγεται η κοινωνικά οργανωμένη ζωή. Τις βιώνει όμως συνήθως μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας, η οποία φιλτράρει τις αντιθέσεις και τις αντιπαλότητες που τυχόν αντιμετωπίζει.

Ο/Η παιδαγωγός της Προσχολικής Αγωγής πρέπει να έχει συνείδηση της πολυπλοκότητας του κοινωνικού πλαισίου μέσα στο οποίο ζει και αναπτύσσεται το παιδί. Επίσης, να αξιοποιεί τις εμπειρίες και τις πολιτιστικές του καταβολές, εφόσον σε αυτό το πρώιμο επίπεδο της εκπαίδευσης η κοινωνική γνώση του παιδιού διαμορφώνεται κυρίως μέσα από το χώρο των βιωμάτων του.

Τα παιδιά πρέπει να υποστηρίζονται, ώστε:

- ☀ Να αναπτύσσουν την αυτοεκτίμησή τους, μέσα από κατακτήσεις και δραστηριότητες που διαμορφώνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να τις επιτυγχάνουν.
- ☀ Να αναπτύσσουν ικανότητες συνεργασίας μέσα από τη συμμετοχή τους σε συλλογικές δραστηριότητες.
- ☀ Να συνειδητοποιήσουν τη μοναδικότητά τους αλλά και τις ομοιοτήτές τους με όλα τα παιδιά.

- ☀ Να σέβονται τη διαφορετικότητα των άλλων.
- ☀ Να είναι ικανά να περιγράφουν το άμεσο περιβάλλον τους και να αναγνωρίζουν τις βασικές διαφορές ανάμεσα σ' αυτό και στο ευρύτερο περιβάλλον.

Εικόνα 9.23

Με τη συζήτηση καλλιεργείται το πνεύμα της συνεργασίας και της αυτοεκτίμησης

Η ανάπτυξη των κοινωνικών ικανοτήτων και γνώσεων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το περιεχόμενο των δραστηριοτήτων εκμάθησης της γλώσσας αλλά και των άλλων "μαθημάτων" στην Προσχολική Αγωγή.

Η προσχολική ηλικία και η παιδική ηλικία στις σύγχρονες κοινωνίες είναι χώρος κοινωνικά προστατευμένος (επειδή το κράτος συμβάλλει στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση του παιδιού, διευρύνοντας το ρόλο του θεσμού της εκπαίδευσης και μειώνοντας το ρόλο της παραδοσιακής οικογένειας), αλλά και χρόνος προετοιμασίας για την ενήλικη ζωή (Κιτσαράς, 1997).

Ο χώρος της προσχολικής εκπαίδευσης αποτελεί ένα "*πρωταρχικό πεδίο κοινωνικής άσκησης*" και ένα μικρό *εργαστήρι δημοκρατίας*. Στο παραπάνω πλαίσιο τα παιδιά αποκτούν στάσεις και αξίες μέσα από τη μίμηση προτύπων, την ταύτιση, την ενίσχυση και τη μάθηση. Έτσι, η Προσχολική Εκπαίδευση:

- ☀ Συντελεί στη θεμελίωση της κατανόησης του κόσμου, την ανάπτυξη της κοινωνικής συμπεριφοράς του παιδιού, την κατανόηση των κοινωνικών εννοιών.
- ☀ Συμβάλλει στη συνειδητοποίηση από το παιδί των παγκόσμιων στάσεων και αξιών που είναι σύμφωνες με τα δικαιώματα και τις ευθύνες του δημοκρατικού τρόπου ζωής,
- ☀ Γεφυρώνει τα δύο διαφορετικά σε δομή περιβάλλοντα, το οικογενειακό και το σχολικό, και διευκολύνει την ομαλή μετάβαση, ένταξη και προσαρμογή του παιδιού από το ένα περιβάλλον στο άλλο.

☀ Βοηθά στο να αποβάλλουν σταδιακά τα παιδιά τον ατομικισμό τους, να αποδέχονται και να σέβονται τους ανθρώπους, να συναισθάνονται τα προβλήματά τους και να ενδιαφέρονται για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η συστηματική αντιμετώπιση των ποικίλων "κοινωνικών προβλημάτων" δημιουργεί στο παιδί την ανάγκη να ελέγχει τα συναισθήματά του και να αναγνωρίζει τα δικαιώματα και τα αισθήματα των άλλων. Με αυτόν τον τρόπο κατανοεί την ύπαρξη της κοινωνίας και τον τρόπο οργάνωσής της.

Βασικός σκοπός της εφαρμογής προγραμμάτων που αφορούν τις κοινωνικές επιστήμες στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης είναι:

Η προοδευτική κατανόηση της ζωής της κοινότητας και των βασικών θεσμών και η ανάπτυξη της υπευθυνότητας του παιδιού.

Εικόνα 9.24, 9.25

Η γνωριμία με τους θεσμούς της κοινότητας, συμβάλλει, προοδευτικά, στην κατανόηση της κοινωνικής ζωής

Το περιεχόμενο και η ύλη των κοινωνικών επιστημών περιστρέφεται γύρω από πέντε άξονες, που αποτελούν τη βάση για την κατανόηση και ανάπτυξη των εννοιών, των δεξιοτήτων και των στάσεων ζωής. Οι έννοιες αυτές αντλούνται από τις ανθρωπιστικές επιστήμες και από ένα συνδυασμό κοινωνικών και φυσικών επιστημών.

Κοινωνικές επιστήμες	
Άξονες	Έννοιες
Κοινωνική ζωή Κοινωνικοί Θεσμοί Πανανθρώπινη κοινωνία	Ανάγκες του ανθρώπου, Κοινωνική ζωή Κανόνες της κοινωνικής ζωής, Κοινωνικές ομάδες Κοινωνικές οργανώσεις σε παγκόσμια κλίμακα
Πολιτική οργάνωση Ευρωπαϊκή Ένωση Διεθνείς Οργανισμοί	Δημοκρατία Τοπική Αυτοδιοίκηση Κράτος Έθνος με τον Ελληνισμό της Διασποράς Ευρωπαϊκή Ένωση Διεθνείς Οργανισμοί.
Εργασία Παραγωγή Διακίνηση Κατανάλωση	Εργασία Παραγωγή Εισόδημα Διακίνηση αγαθών Κατανάλωση Κρατικές παρεμβάσεις Διακρατικές Οικονομικές σχέσεις
Αλληλεπίδραση Ανθρώπου και Περιβάλλοντος	Επιδράσεις του Φυσικού Περιβάλλοντος στη ζωή του Ανθρώπου Επενέργεια του Ανθρώπου στο Περιβάλλον Προστασία του Περιβάλλοντος
Επικοινωνία Πολιτισμός Πολυπολιτισμικότητα	Μέσα και Τρόποι Επικοινωνίας των ανθρώπων Πολιτισμός και Πολυπολιτισμικότητα Αθλητισμός στη ζωή μας

Η πηγή του περιεχομένου των κοινωνικών επιστημών ξεκινά από το παιδί, από τις εμπειρίες του και παρέχει καινούργιες εμπειρίες που είναι κατανοητές και ανάλογες με τα ενδιαφέροντά του. Η παραπάνω διαδικασία συνδέει το περιεχόμενο των κοινωνικών επιστημών με το πολιτισμικό πλαίσιο του παιδιού και βοηθά στην ανάπτυξη των εννοιών των κοινωνικών επιστημών.

Πρωταρχικές ενότητες στο πλαίσιο των κοινωνικών επιστημών αποτελούν συνήθως θέματα, όπως η ζωή της κοινότητας, η συγκοινωνία, ο ζωολογικός κήπος, οι φυλές κ.ά.

Εικόνα 9.26

Η δημιουργία του κατάλληλου κλίματος κατά τη διάρκεια των διαφόρων κοινωνικών γεγονότων ενισχύει την εκδήλωση θετικών συναισθημάτων

Ταυτόχρονα με την ανάπτυξη των εννοιών, το ενδιαφέρον των παιδαγωγών επικεντρώνεται και στην ανάπτυξη των ειδικών δεξιοτήτων, στάσεων και αξιών. Οι δεξιότητες που θεωρούνται σημαντικές για το παιδί της προσχολικής ηλικίας είναι:

- α)** Να μπορεί να προσλαμβάνει πληροφορίες, να προσδιορίζει από πού παίρνει τις πληροφορίες και να μάθει από πού αλλού μπορεί να βρει πληροφορίες,
- β)** να μπορεί να μεταχειρίζεται τις πληροφορίες, να κάνει διαχωρισμούς μεταξύ πραγματικού και φανταστικού, να γενικεύει τις πληροφορίες και να εξάγει συμπεράσματα,
- γ)** να μπορεί να μεταφέρει τη νέα γνώση και να παρουσιάζει την πληροφορία,
- δ)** να μπορεί να συνεργάζεται με την ομάδα του ασκώντας το ρόλο του με αποδεκτούς τρόπους.

9.2.2. Μεθοδολογία - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι Κοινωνικές Επιστήμες βοηθούν στο πέρασμα του ατόμου από την κατάσταση του "ιδιώτη" στην κατάσταση του πολίτη, του κοινωνικά και πολιτικά υπεύθυνου που θα σταθεί κριτικά απέναντι στην υπάρχουσα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Γι' αυτό το λόγο η διδασκαλία των Κοινωνικών Επιστημών έχει ως αφετηρία τη βιωματική προσέγγιση με τη συμπαράσταση και καθοδήγηση του/της παιδαγωγού. Επιπλέον ο/η παιδαγωγός παρέχει στο παιδί τη δυνατότητα σύγκρισης των κοινωνικών φαινομένων που συμβαίνουν στον τόπο του με αυτά που συμβαίνουν σε άλλους τόπους.

Στο πλαίσιο της αρχής "από τη ζωή, με τη ζωή για τη ζωή" και του ανοιχτού βιωματικού σχολείου, χρειάζεται να υπάρχει πρόβλεψη για την έξοδο των παιδιών από τις αίθουσες και την άμεση επαφή με την κοινωνική πραγματικότητα (π.χ. επισκέψεις σε επιχειρήσεις, σε τομείς παροχής υπηρεσιών, παρακολούθηση συνεδριάσεων Δημοτικού Συμβουλίου κτλ.), αλλά και πρόσκληση για συζήτηση με τους μαθητές ατόμων και ειδικών από τον οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό χώρο. Επίσης, είναι πολύτιμη και η ενημέρωση των μαθητών για δραστηριότητες που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, της πολιτισμικής κληρονομιάς και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αποτελεσματικές μέθοδοι διδασκαλίας αποτελούν: η δραματοποίηση ρόλων, η δημιουργία προσομοιώσεων καθώς και η κατασκευή σεναρίων σχετικά με πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και οικολογικές κρίσεις.

Κατά την διαδικασία οργάνωσης των δραστηριοτήτων των κοινωνικών επιστημών, ο/η παιδαγωγός χρειάζεται να λαμβάνει υπόψη του/της τα εξής:

- ☀ Τον άξονα αναφοράς γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η δραστηριότητα.
- ☀ Την επιλογή της έννοιας-στόχος για κατανόηση από τα παιδιά.
- ☀ Το γνωστικό στόχο που θα αποκτήσουν τα παιδιά από την εφαρμογή της δεξιότητας.
- ☀ Το είδος της δεξιότητας στην οποία θα εξασκηθούν οι μαθητές (π.χ. η συλλογή και η ανταλλαγή πληροφοριών.
- ☀ Την καταγραφή των υλικών που θα χρησιμοποιηθούν.
- ☀ Τη διαμόρφωση των σταδίων που περιλαμβάνει η διαδικασία,
- ☀ Την αξιολόγηση μετά από την εφαρμογή της δραστηριότητας:
  - ως προς τη γνώση
  - ως προς τις δεξιότητες
  - ως προς τις αξίες, στάσεις, νοοτροπίες.

Εικόνα 9.27, 9.28

Η απόκτηση εμπειριών γύρω
από τα διάφορα επαγγέλματα
εξοικειώνει τα παιδιά με την
έννοια της εργασίας και της
παραγωγής

Ενδεικτικά, αναφέρονται μερικές δραστηριότητες ανάλογες με τους άξονες γύρω από τους οποίους περιστρέφεται η ύλη των κοινωνικών επιστημών:

Κοινωνικές επιστήμες	
Άξονες	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
Κοινωνική ζωή, Κοινωνικοί θεσμοί, Πανανθρώπινη Κοινωνία	- Αναπαράσταση και κατασκευή του οικογενειακού τους δέντρου - Ατομικές και ομαδικές ασκήσεις με καθρέφτη για ενίσχυση της αυτοεικόνας του παιδιού και της αποδοχής της εικόνας του "άλλου" - Διηγήσεις ιστορικών γεγονότων και βιογραφιών ιστορικών προσώπων από πρόσωπα που έχουμε καλέσει (π.χ. ο παππούς ή η γιαγιά ενός παιδιού) - Εκθέσεις με φωτογραφίες, έργα τέχνης, λαογραφικά αντικείμενα
Πολιτική Οργάνωση Ευρωπαϊκή Ένωση Διεθνείς Οργανισμοί	- Δραματοποίηση περιπτώσεων τήρησης κανόνων ή νόμων (π.χ. τήρηση κανόνων Κ.Ο.Κ.) - Διεξαγωγή ψηφοφορίας - Συμβολικό παιχνίδι με "νομικό" περιεχόμενο (π.χ. "Η δίκη των Ζώων" σχετικό με την καταστροφή του περιβάλλοντος)
Εργασία Παραγωγή Διακίνηση Κατανάλωση	- Συμβολικό παιχνίδι με στόχο την κατανόηση του οικονομικού κύκλου: παραγωγός - διανομέας - καταναλωτής - Επισκέψεις σε διάφορους επαγγελματικούς χώρους. - Ανταλλαγές χρημάτων με προϊόντα
Αλληλεπίδραση Ανθρώπου και Περιβάλλοντος	- Κατασκευή μακετών με αποτύπωση των στοιχείων των χωρικών εννοιών (βουνά, πεδιάδες, θάλασσες, ποτάμια, λίμνες, νησιά κτλ.) - Αναπαράσταση διάφορων χώρων με οικοδομικό υλικό - Κατασκευή χαρτών του τόπου τους και της χώρας τους

Επικοινωνία Πολιτισμός Πολυπολιτισμικότητα	- Εκμάθηση τραγουδιών, ιστοριών, παιχνιδιών κ.ά. από διάφορες φυλές - Μαγειρική με συνταγές απ' όλο τον κόσμο (π.χ. Μαγειρικός οδηγός unicef) - Αναγνώριση των Εθνικών Συμβόλων διάφορων χωρών - Μουσική ακρόαση παραδοσιακών τραγουδιών, - Δραματοποίηση μύθων

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Όταν μιλάμε για Φυσικές Επιστήμες στην Προσχολική Εκπαίδευση, εννοούμε απλές εμπειρίες και δραστηριότητες με τις οποίες επιδιώκουμε να ικανοποιήσουμε την έμφυτη περιέργεια του παιδιού, να το βοηθήσουμε να γνωρίσει το περιβάλλον με την προσωπική του συμμετοχή και να ενισχύσουμε την δημιουργική του σκέψη.

Οι Φυσικές Επιστήμες περιλαμβάνουν γνώσεις από τα επιστημονικά πεδία της Φυσικής και της Χημείας, της Βιολογίας και της Οικολογίας και συντελούν στην ενοποίηση των γνώσεων αυτών με τις κοινωνικές εμπειρίες των παιδιών.

Η κατάλληλη προσέγγιση των φυσικών επιστημών από την Προσχολική Αγωγή προϋποθέτει τη γνώση των σταδίων διερεύνησης της επιστημονικής έρευνας (διατύπωση προβλήματος, διατύπωση υπόθεσης, υποβολή υπόθεσης σε πειραματική διαδικασία, εξαγωγή συμπεράσματος), προσαρμοσμένη στην αντιληπτική ικανότητα των παιδιών της προσχολικής ηλικίας.

Ειδικότερα, η Φυσική περιλαμβάνει δραστηριότητες σχετικές με τη διερεύνηση των φυσικών φαινομένων και του περιβάλλοντος (φυσικού και τεχνητού) από τα παιδιά.

Οι Βιολογικές Επιστήμες (Ζωολογία, φυτολογία) περιορίζονται στη μελέτη του κόσμου των ζώων και των φυτών.

Η Οικολογία διευκολύνει τις προσπάθειες ευαισθητοποίησης και διαμόρφωσης μιας νέας αντίληψης γύρω από το Φυσικό Περιβάλλον και την προστασία του. Σημαντικός είναι ο ρόλος της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την καλλιέργεια της οικολογικής συνείδησης στα παιδιά.

Από τον χώρο των επιστημών με τις οποίες ασχολείται η Προσχολική Εκπαίδευση, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε και τις Κοινωνικές Επιστήμες. Οι Κοινωνικές Επιστήμες βοηθούν το παιδί της Προσχολικής Αγωγής να προσαρμοστεί στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και να αποκτήσει δεξιότητες επικοινωνίας και συνεργασίας με όλους τους ανθρώπους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποιες είναι οι προσδοκίες από την εφαρμογή των προγραμμάτων των φυσικών επιστημών, σύμφωνα με τις νέες παιδαγωγικές αντιλήψεις;
2. Αφού χωριστείτε, σε δύο τουλάχιστον ομάδες, επιλέξτε ένα γεγονός ή μια έννοια από τον πίνακα με τους τομείς γνώσης των Φυσικών Επιστημών και δημιουργήστε ένα "επιστημονικό" σχέδιο διερεύνησής του. Μπορείτε να ακολουθήσετε τις φάσεις της διερευνητικής διαδικασίας που περιγράφονται στο βιβλίο σας.
3. Στο πλαίσιο του "μαθήματος" της Βιολογίας, σας δίνετε η εξής κατάσταση προβληματισμού: "Ο Ζωολογικός Κήπος". Να φτιάξετε ένα πλάνο εργασίας για μια επίσκεψη με τα παιδιά, αφού χωρίσετε τη διαδικασία της δραστηριότητας αυτής στις τρεις φάσεις, πριν, κατά και μετά την επίσκεψη.
4. Ποιους παράγοντες λαμβάνει υπόψη ο/η παιδαγωγός στην επιλογή ενός προγράμματος περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης;
5. Να αναφερθείτε στο ρόλο του/της παιδαγωγού στην υλοποίηση ενός προγράμματος Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.
6. Ποιος είναι ο σκοπός της διδασκαλίας των Κοινωνικών Επιστημών και πώς επιτυγχάνεται;
7. Δημιουργήστε ένα πίνακα ο οποίος να περιλαμβάνει τους άξονες της ύλης των κοινωνικών επιστημών, μια δραστηριότητα για τον κάθε ένα από αυτούς και την έννοια - στόχο που αντιστοιχεί σε κάθε δραστηριότητα.

κεφάλαιο 10

μαθηματικές έννοιες

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

Να κατανοήσουν τις διάφορες απόψεις για την οικοδόμηση των βασικών μαθηματικών εννοιών.

Να γνωρίσουν δραστηριότητες και μεθοδολογικές προτάσεις που υποβοηθούν τη διδασκαλία των Μαθηματικών.

10.1. Η Έννοια του Αριθμού στα Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας

Οι τρόποι που τα παιδιά αντιμετωπίζουν διάφορα στοιχειώδη ποσοτικά προβλήματα στα οποία εμπλέκονται αριθμοί έχουν αποτελέσει αντικείμενο σε πολλές έρευνες, τα αποτελέσματα των οποίων διαφέρουν μεταξύ τους. Έτσι, άλλοι ερευνητές δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στις λογικές ικανότητες της παιδικής σκέψης ενώ άλλοι στην αρίθμηση και γενικότερα στις ικανότητες που αναπτύσσονται κατά τον προσδιορισμό της πληθικότητας (δηλαδή του αριθμού) μιας συλλογής.

Ο *Piaget* είναι ο κύριος εκπρόσωπος της πρώτης άποψης. Ο *Piaget* κατατάσσει την έννοια του αριθμού στις λογικομαθηματικές γνώσεις, δηλαδή στις γνώσεις που προέρχονται από την ικανότητα του παιδιού να αναπαράγει τη σκέψη του και να συντονίζει τις πράξεις του στα αντικείμενα, έτσι ώστε στη συνέχεια να στοχάζεται πάνω στις ιδιότητες και σχέσεις που εμφανίζουν. Συμπεραίνει από τα πειράματα αυτά, ότι "εφόσον το παιδί δεν μπορεί να διακρίνει τη διαφορά ανάμεσα στις πράξεις της μεταθετικότητας (που δεν επηρεάζουν τον αριθμό) και στις πράξεις της πρόσθεσης και αφαίρεσης (που επηρεάζουν τον αριθμό) δεν έχει ακόμα αναπτύξει την έννοια του αριθμού. Η έννοια του αριθμού εμφανίζεται όταν το παιδί έχει μεταβεί στην περίοδο των συγκεκριμένων λογικών ενεργειών, όταν δηλαδή έχει αναπτύξει τις κατάλληλες λογικομαθηματικές δομές που του επιτρέπουν να λειτουργεί, να σκέπτεται με τρόπους που κάνουν δυνατή την κατανόηση της διατήρησης της ποσότητας, της μάζας του αριθμού κλπ".

Τέλος, αναφέρει ότι "θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για σύνολα από τη στιγμή που θα είχαμε διαπιστώσει ότι υπάρχει σταθερή διατήρηση στη σκέψη του παιδιού της ουσιαστικής αμεταβλησίας του αριθμού των στοιχείων μιας συλλογής, παρά τις φαινομενικές τροποποιήσεις που επέρχονται με την αναδιάταξή τους στο χώρο". Την ηλικία που το παιδί είναι ικανό γι' αυτό, την προσδιορίζει ο *Piaget* στα 7 περίπου χρόνια.

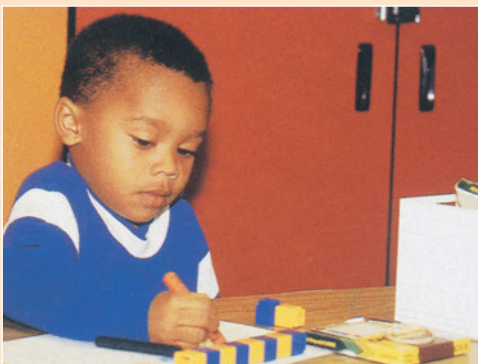
Από την άλλη, ο Αμερικανός ψυχολογός *Bruner* (1964) υποστηρίζει ότι "η υποβοήθηση του παιδιού από τη μια και η απλοποίηση της ύλης από την άλλη" θα κάνει το παιδί να ανακαλύψει νωρίτερα από ό,τι προβλέπει η θεωρία του *Piaget* και ως εκ τούτου είναι δυνατή η εισαγωγή δύσκολων εννοιών, όπως του συνόλου, ακόμα και στο Νηπιαγωγείο, με επιτυχία. Το παιδί, κατά τον *Bruner*, μπορεί να μάθει οτιδήποτε, αρκεί να του το προσφέρουμε με εκπαιδευτική εντιμότητα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι η αρίθμηση θεωρείται από τον *Piaget* δεξιότητα άνευ σημασίας. Αν και παραδέχεται ότι η ανάπτυξή της προηγείται της ανάπτυξης του συστήματος λογικών εννοιών, το νόημά της το αποκτά μόνο μέσα από την αξιοποίηση αυτών των εννοιών.

Με βάση τις παραπάνω αρχές, η διδασκαλία των Μαθηματικών στην Προσχολική Αγωγή βασίστηκε από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 μέχρι και σήμερα στη θεωρία συνόλων και στις προμαθηματικές έννοιες, ύστερα από ταξινομήσεις και 1-1 αντιστοιχία μεταξύ των αντικειμένων και της ονομασίας των αριθμών.

Εικόνα 10.1

Το παιδί με το κατάλληλο υλικό υποβοηθείται στην ανάπτυξη της μαθηματικής σκέψης

Μερικοί όμως ερευνητές, όπως ο *Hughes*, υποστηρίζουν, αντίθετα με τον *Piaget*, ότι η μαθηματική παιδεία πρέπει να αρχίζει νωρίς στην προσχολική ηλικία και να έχει στόχο να εισάγει το παιδί στην αφηρημένη γλώσσα των Μαθηματικών με τρόπους τέτοιους, που το παιδί να καταλαβαίνει τις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στις αφηρημένες αριθμητικές αναπαραστάσεις και στις συγκεκριμένες περιπτώσεις που οι αναπαραστάσεις αυτές μπορεί να αναφέρονται (Εξαρχάκος, 1988).

Επίσης, σε αντίθεση με τον *Piaget*, οι *Gelman* και *Gallistel* (1982) δίνουν προτεραιότητα στην ικανότητα του παιδιού για αρίθμηση και όχι στην ικανότητά του να σκέφτεται λογικά¹. Οι έρευνες του *Gelman* για τον αριθμό, καθώς

1 Οι ερευνητές αυτοί υποστηρίζουν ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας μπορούν να αντιμετωπίσουν τον αριθμό ως σταθερά και ότι καταλαβαίνουν πως πράξεις σαν την μετατόπιση και την επαναδιευθέτηση των αντικειμένων σε μια σειρά δεν επηρεάζουν τον αριθμό. Το θέμα της διατήρησης του αριθμού του *Piaget* οφείλεται σε δυσκολίες που είναι έξω από τη χρήση της λογικής του αριθμού, δυσκολίες που αφορούν στις λέξεις που χρησιμοποιούνται στις οδηγίες ή γενικότερα στο ότι τα παιδιά παραπλανούνται από άσχετες ενδείξεις και δεν εκτιμούν σωστά τις απαντήσεις του έργου της διατήρησης.

και πλήθος άλλων ερευνών, έχουν δείξει ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας μπορούν να κατανοούν σε κάποιο αρχικό επίπεδο προσθετικές και αφαιρετικές διαδικασίες. Επομένως, δεν είναι ανάγκη να περιμένουμε να φτάσουν 7-8 χρονών, πριν αρχίσουμε κάποια μαθηματική εκπαίδευση.

Εικόνα 10.2

Η συνεργασία των παιδιών
ενισχύει την ανακάλυψη των
μαθηματικών εννοιών

Σήμερα έχει γίνει στροφή στη διδασκαλία των Μαθηματικών στην Προσχολική Εκπαίδευση και δίνεται έμφαση στη βιωματική προσέγγιση, στην οποία η αρίθμηση είναι σημαντική ικανότητα. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να τονίσουμε ότι, όταν τα παιδιά έρχονται για πρώτη φορά στην Προσχολική Εκπαίδευση, διαθέτουν μια ποικιλία από ικανότητες οι οποίες δεν πρέπει να αγνοούνται ούτε να καταπνίγονται. Αντίθετα η διδασκαλία θα πρέπει να τις φέρνει στην επιφάνεια και να στηρίζεται σε αυτές.

Οι δυσκολίες που πολλοί μαθητές έχουν στη μάθηση των Μαθηματικών οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αποτυχία σύνδεσης με κατάλληλο τρόπο των Μαθηματικών του σχολείου με τα Μαθηματικά που οι μαθητές κατέχουν πριν έλθουν σε αυτό². Αυτό φαίνεται ιδιαίτερα πιθανό για την περίπτωση των παιδιών που συχνά είναι υποχρεωμένα να κάνουν μαθηματικούς υπολογισμούς σε άτυπες συνθήκες έξω από το σχολείο, ενώ η γνώση των αλγορίθμων που

2 Οι Reed και Lave (1981) έχουν δείξει ότι τα άτομα που δεν έχουν πάει σχολείο συχνά επιλύουν τέτοια προβλήματα με διαφορετικούς τρόπους από ό,τι τα άτομα που έχουν πάει σχολείο. Αυτό σίγουρα δείχνει ότι υπάρχουν άτυποι τρόποι εκτέλεσης μαθηματικών υπολογισμών, που έχουν ελάχιστη σχέση με τις διαδικασίες που διδάσκονται στο σχολείο. Ωστόσο οι ίδιες διαφορές ανάμεσα στις άτυπες και τυπικές διαδικασίες μπορεί να υπάρχουν και στο ίδιο άτομο. Με άλλα λόγια, μπορεί κάποιος να λύνει προβλήματα με τον τυπικό και μερικές με τον άτυπο τρόπο.

έχουν μάθει στο σχολείο είναι ατελής και η χρήση τους από μέρους των παιδιών αναποτελεσματική.

Τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον των παιδαγωγών για τις ικανότητες των παιδιών της προσχολικής και της πρώτης σχολικής ηλικίας, για τα Μαθηματικά αυξάνεται ολοένα και περισσότερο. Θεωρείται ότι η μάθηση μιας μαθηματικής έννοιας ή δεξιότητας είναι μια διαδικασία μακρόχρονη και κινείται σε διαδοχικά επίπεδα αφαίρεσης³. Η επίλυση προβλημάτων, και όχι απλά διδακτικών ασκήσεων (των οποίων η λύση προκύπτει ως άμεση εφαρμογή της θεωρίας), αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο στη διδασκαλία των Μαθηματικών.

Με άλλα λόγια, η γνώση γενικά και ιδιαίτερα η μαθηματική αναπτύσσεται μέσα από την αναζήτηση λύσεων σε προβλήματα, η τεκμηρίωση των οποίων γίνεται κατ' αρχάς σε διαισθητικό και εμπειρικό επίπεδο και στη συνέχεια στη βάση μιας αποδεικτικής διαδικασίας. Για τη μαθηματική εκπαίδευση η πραγματικότητα αποτελεί συγχρόνως πεδίο αναφοράς και εφαρμογής των μαθηματικών εννοιών και δομών. Φυσικά η διάκριση των διάφορων αρχών μάθησης και διδασκαλίας και η μεταξύ τους σχέση δεν είναι απόλυτη. Εξυπηρετεί απλώς τη διαδικασία διατύπωσης στόχων για τη μαθηματική εκπαίδευση.

10.2. Η Διδασκαλία των Μαθηματικών στην Προσχολική Εκπαίδευση

Οι σύγχρονες αντιλήψεις της Ψυχολογίας και της Παιδαγωγικής, ο τύπος του ανθρώπου που επιδιώκουμε με την εκπαίδευση, οι ραγδαίες εξελίξεις στην επιστήμη των Μαθηματικών, οι τεράστιες αλλαγές στον κοινωνικο-οικονομικό τομέα και η ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη υποβάλλουν κι επιβάλλουν συνεχή αναθεώρηση των Προγραμμάτων Σπουδών των Μαθηματικών, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του παρόντος και ενδεχομένως του μέλλοντος.

3 Σύμφωνα με τη διαδικασία αυτή, η μάθηση είναι δυνατή, επειδή είμαστε ικανοί να ανακαλύπτουμε κοινές ιδιότητες σε διαφορετικού είδους εμπειρίες, τις οποίες "αποθηκεύουμε" στη μνήμη για μελλοντική χρήση. Η νοητική αναπαράσταση μιας κοινής ιδιότητας είναι αυτό που ονομάζουμε **έννοια**. Οποτεδήποτε βλέπουμε ή ακούμε κάτι στο περιβάλλον, ανακαλούμε από τη μνήμη μας μια έννοια που θεωρούμε σχετική. Για να αποδεχτούν οι μαθητές την αναγκαιότητα αντικατάστασης ή συμπλήρωσης της ήδη υπάρχουσας γνώσης τους, πρέπει να εμπλακούν αυτοί οι ίδιοι σε γνωστικές συγκρούσεις. **Οι μαθητές δέχονται να εγκαταλείψουν τα γνωστικά σχήματα που διαθέτουν μόνον, εάν από μόνοι τους διαπιστώσουν την ανεπάρκειά τους για την αντιμετώπιση μιας κατάστασης.**

Τα σύγχρονα ευρήματα της διδακτικής των Μαθηματικών δείχνουν ότι η ενασχόληση των παιδιών με τους αριθμούς μπορεί να ξεκινήσει πολύ νωρίς, μέσα από δραστηριότητες που έχουν νόημα για τα παιδιά και οι οποίες συνδέονται με την ικανότητά τους για αρίθμηση. Σήμερα στο χώρο της Προσχολικής Αγωγής γίνονται σοβαρές αναμορφώσεις των Προγραμμάτων Σπουδών. Σημαντικές αποφάσεις και συμπεράσματα σχετικά με την κατάσταση και την πρόοδο των παιδιών θα πρέπει να βασίζονται σε πολλές πηγές πληροφόρησης, στους γονείς, σε άλλους εκπαιδευτικούς και σε ειδικούς.

Βασικές αρχές για τα Προγράμματα Σπουδών είναι:

- ☀ Οι παιδαγωγοί της Προσχολικής Αγωγής να λαμβάνουν υπόψη την προηγούμενη γνώση των παιδιών.
- ☀ Οι γενικές επιδιώξεις να προσαρμόζονται στις ιδιαιτερότητες κάθε παιδιού.
- ☀ Οι παιδαγωγοί της Προσχολικής Αγωγής έχουν πολύ σημαντικό έργο, τον εντοπισμό των ατομικών αναγκών και ιδιαιτεροτήτων του κάθε παιδιού. Επίσης είναι πολύ σημαντικός ο εντοπισμός των παιδιών που χρειάζονται ενισχυτική εκπαίδευση και υποστήριξη.

Η εκμάθηση των μαθηματικών
εννοιών στην Προσχολική
Εκπαίδευση ως μια δημιουργική
απασχόληση

Η αναμόρφωση και εκσυγχρονισμός των Προγραμμάτων κινούνται στο εξής επίπεδο:

- ☀ Τα παιδιά και κυρίως εκείνα της προσχολικής ηλικίας διαμορφώνουν τροποποιούν και δομούν ιδέες με τη συνεχή αλληλεπίδραση με το φυσικό περιβάλλον, τα υλικά και τους ανθρώπους.
- ☀ Αναπτύσσουν μαθηματικές δεξιότητες με την εφαρμογή των ιδεών τους σε καθημερινές πράξεις και προβλήματα.

- ☀ Χειρίζονται μαθηματικές έννοιες, για να αντιληφθούν τη λογική καθημερινών πράξεων και προβλημάτων, ρωτούν γύρω από σχέσεις, σχέδια και ακολουθίες.
- ☀ Καθώς αναζητούν λύσεις στα καθημερινά προβλήματα, εξερευνούν και προβλέπουν, συζητούν, περιγράφουν και αιτιολογούν, συγκρίνουν και μετρούν, παριστάνουν πράγματα και ιδέες.

Εκτός από την ατομική προσπάθεια, η εργασία στο πλαίσιο μιας ομάδας δρα ενισχυτικά στη διαδικασία της μάθησης. Η μαθηματική εκπαίδευση πρέπει να διευκολύνει τις γνωστικές αλληλεπιδράσεις, να προσφέρει ευκαιρίες για ανταλλαγή ιδεών, για υπεράσπιση και αντίκρουση ισχυρισμών, για ελεύθερη διατύπωση απόψεων.

Η επίδραση της εργασίας σε ομάδες και για ένα συγκεκριμένο έργο:

- ☀ Διευκολύνει την εκτέλεση του έργου, π.χ. την επίλυση ενός προβλήματος, δεδομένου ότι το έργο αντιμετωπίζεται από πολλές οπτικές γωνίες και προσεγγίζεται με διάφορους τρόπους.
- ☀ Διευκολύνει τη διαδικασία του "προσωπικού αναστοχασμού", ο οποίος είναι ένας από τους πιο σοβαρούς παράγοντες της διαδικασίας της μάθησης. Αυτό σημαίνει ότι στο πλαίσιο της ομάδας αναπτύσσεται πιο φυσιολογικά η ικανότητα να παίρνουμε "αποστάσεις" από τις σκέψεις και τις πράξεις μας, προκειμένου να τις αναλύσουμε και να τις κρίνουμε σε σχέση με το σκοπό μας.

Σκοπός του Προγράμματος Σπουδών για τα Μαθηματικά στην Προσχολική Εκπαίδευση είναι να υποβοηθήσει τα παιδιά μέσα από βιωματικές καταστάσεις **να επεκτείνουν τις πρώτες μαθηματικές γνώσεις τους** και να εφαρ-

Εικόνα 10.3

Μέσα από την ομαδική συνεργασία προωθείται η ανάπτυξη της μαθηματικής σκέψης

μόζουν οικείες μαθηματικές δομές σε νέα περιβάλλοντα. Να επεξεργάζονται και να αξιοποιούν νέα δεδομένα, να συγκρίνουν και να μετασχηματίζουν σχέσεις και διαδικασίες με τη δοκιμή και τον έλεγχο. Να επινοούν προβλήματα, ιδέες και ενδιαφέροντα και να αξιοποιούν τη σύγχρονη τεχνολογία.

Κατά τη διαδικασία επίλυσης προβλημάτων **ομαδικά και ατομικά** τα παιδιά αναπτύσσουν ειδικότερες ικανότητες, όπως να συγκρίνουν και να συσχετίζουν αντικείμενα, να αντιλαμβάνονται κάποιες ιδιότητες, σχέσεις και συνδυασμούς, να κατανοούν τη συνέπεια μικρών αριθμών, να μετρούν και να αναγνωρίζουν απλά σχήματα στο περιβάλλον.

10.3. Μεθοδολογία Διδασκαλίας των Μαθηματικών

Σύμφωνα με τη **βιωματική προσέγγιση**, η διδασκαλία ξεκινάει από τις παρατηρήσεις και τις ανάγκες που προκύπτουν στη ζωή του παιδιού. Με αυτή την προσέγγιση οι δραστηριότητες, όπως εννοούνταν παλαιότερα, δεν έχουν θέση, γιατί θεωρούνται ότι είναι τεχνητές και δεν εμπλέκουν την ίδια την πρωτοβουλία του παιδιού για γνώση. Στόχος του/της παιδαγωγού είναι να δημιουργήσει το κατάλληλο περιβάλλον, στο οποίο θα προκύψει αυτοβούλως το ενδιαφέρον για μάθηση.

Προς αυτή την κατεύθυνση, μια τάξη Προσχολικής Αγωγής είναι τυπικά οργανωμένη για να αναπτύξει την ικανότητα κατανόησης των Μαθηματικών στα μικρά παιδιά μέσα από ιστορίες, τραγούδια, στιχάκια και παιχνίδια με τα δάχτυλα, επιτραπέζια παιχνίδια, άμμο και νερό, ευρηματικά παιχνίδια, υπαίθριο παιχνίδι και μαγειρική, ψώνια και παρατήρηση αριθμών και σχεδίων στο περιβάλλον και στην καθημερινή ρουτίνα.

Δραστηριότητες

Σύμφωνα με αυτή τη σύγχρονη προσέγγιση, το καθημερινό μάθημα των Μαθηματικών, μπορεί να οργανωθεί κάπως έτσι:

- ☀ Εισαγωγή με ολόκληρη την τάξη στο βασικό θέμα των Μαθηματικών της ημέρας για παράδειγμα εκμάθηση του αριθμού 5, που συνήθως περιλαμβάνει μέτρημα με παιχνίδια, μέτρημα με τα δάχτυλα, στιχάκια με αριθμούς και τραγούδια.
- ☀ Διδασκαλία σε ολόκληρη την τάξη, για παράδειγμα, απαγγελία, ανάγνωση, διάταξη και γραφή του αριθμού (πέντε) 5.
- ☀ Ομαδικές δραστηριότητες:

i. Σε υπαίθριο χώρο:

Τα παιδιά σχηματίζουν μικρές ομάδες και εξασκούνται με τσουνία (παιχνίδι με κορύνες), σακούλια με φασόλια, στεφάνια, σημειώνοντας το σκορ μέσα από τις δραστηριότητες.

ii. Σε κλειστό χώρο:

Τα παιδιά σχηματίζουν μικρές ομάδες και εξασκούνται με σχήματα φτιαγμένα από διαφορετικά υλικά, τα οποία αναγνωρίζουν, ονοματίζουν κ.ά.

- ☀ Παιχνίδια που συνδέονται με το θέμα του μαθήματος, δηλαδή τον αριθμό πέντε (5), γίνονται από όλες τις ομάδες με τη σειρά κατά τη διάρκεια της ημέρας, με την παρουσία του/της παιδαγωγού. Για παράδειγμα, εξερευνούν τις μαθηματικές εμπειρίες, αγοράζοντας γραμματόσημα από το ταχυδρομείο της τάξης, χρωματίζοντας με τα δάχτυλα, κάνοντας πηδηματάκια στα υπαίθρια παιχνίδια.

- ☀ Συνάθροιση όλης της τάξης, μετά το τέλος των ομαδικών δραστηριοτήτων, για εμπέδωση, περαιτέρω συζήτηση, ερωτήσεις πάνω σε όσα έμαθαν και για έπαινο της προόδου των παιδιών.

Εικόνα 10.4, 10.5

Το κατάλληλο μαθηματικό υλικό συμβάλλει στην μαθηματική διερεύνηση

Στην Προσχολική Εκπαίδευση οι παιδαγωγοί θα πρέπει να δημιουργούν κατάλληλες συνθήκες, ώστε μέσα σε ένα ελκυστικό, ασφαλές και πλούσιο περιβάλλον να παρακινείται το ενδιαφέρον των παιδιών και να δημιουργούνται κίνητρα και προϋποθέσεις μάθησης. Στους μαθητές δίνονται ευκαιρίες να αναπτύσσουν την αυτογνωσία, την αυτονομία, το αίσθημα της ασφάλειας και να βιώνουν την ευχαρίστηση της μάθησης. Η γνώση προσεγγίζεται μέσα από τη διερεύνηση, την αξιοποίηση διάφορων πηγών πληροφορίας, την τεχνολογία, τη συζήτηση, την ανταλλαγή απόψεων, την παρουσίαση ιδεών και στηρίζεται στις προϋπάρχουσες γνώσεις, στα βιώματα και τις εμπειρίες των παιδιών. Όλα αυτά πραγματοποιούνται μέσα σε ένα πνεύμα συνεργασίας, ενθάρρυνσης, εμπιστοσύνης, αξιοποίησης των δυνατοτήτων του καθενός και επιμερισμού της εργασίας και των ρόλων. Η παρουσία του/της Νηπιαγωγού και του/της Βρεφονηπιοκόμου είναι καθοριστική στην όλη διαδικασία. Ο/η Νηπιαγωγός και οι βοηθοί Βρεφονηπιοκόμων είναι βοηθοί, συνεργάτες, διαμεσολαβητές των μαθητών και διευκολύνουν όλη την μαθησιακή διαδικασία.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Οι τρόποι που τα παιδιά αντιμετωπίζουν διάφορα στοιχειώδη ποσοτικά προβλήματα στα οποία υπεισέρχονται αριθμοί έχουν αποτελέσει το αντικείμενο σε πολλές έρευνες, τα αποτελέσματα των οποίων διαφέρουν μεταξύ τους. Έτσι η μια ομάδα ερευνητών δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις λογικές ικανότητες της παιδικής σκέψης, ενώ η άλλη στην αρίθμηση και γενικότερα στις ικανότητες που υπεισέρχονται κατά τον προσδιορισμό της πληθικότητας μιας συλλογής.

Η μέχρι τώρα προσέγγιση των μαθηματικών εννοιών στην Προσχολική Αγωγή έχει στηριχτεί κυρίως στις απόψεις του Piaget, ο οποίος θεώρησε ότι το βασικό κριτήριο για την ενασχόληση των παιδιών με τους αριθμούς είναι η επιτυχής αντιμετώπιση δραστηριοτήτων που αφορούν τη συμπερίληψη σε ομάδα και τη διατήρηση της ποσότητας. Ωστόσο, τα σύγχρονα ευρήματα δείχνουν ότι η ενασχόληση των παιδιών με τους αριθμούς μπορεί να ξεκινήσει πολύ νωρίτερα, μέσα από δραστηριότητες που έχουν νόημα για τα παιδιά και οι οποίες συνδέονται με την ικανότητά τους για αρίθμηση.

Σήμερα στο χώρο της Προσχολικής Αγωγής γίνονται σοβαρές αναμορφώσεις των Προγραμμάτων Σπουδών που κινούνται στο εξής επίπεδο:

Τα παιδιά και κυρίως εκείνα της προσχολικής ηλικίας διαμορφώνουν τροποποιούν και δομούν ιδέες με τη συνεχή αλληλεπίδραση με το φυσικό περιβάλλον, τα υλικά και τους ανθρώπους. Αναπτύσσουν μαθηματικές δεξιότητες με την εφαρμογή των ιδεών τους σε καθημερινές πράξεις και προβλήματα. Χειρίζονται μαθηματικές έννοιες για να αντιληφθούν τη λογική καθημερινών πράξεων και προβλημάτων, ρωτούν γύρω από σχέσεις, σχέδια και ακολουθίες. Καθώς αναζητούν λύσεις στα καθημερινά προβλήματα, εξερευνούν και προβλέπουν, συζητούν, περιγράφουν και αιτιολογούν, συγκρίνουν και μετρούν, παριστάνουν πράγματα και ιδέες.

Σκοπός του Προγράμματος Σπουδών για τα Μαθηματικά στους Βρεφονηπιακούς σταθμούς και τα Νηπιαγωγεία είναι να υποβοηθήσει τα παιδιά μέσα από βιωματικές καταστάσεις **να επεκτείνουν τις πρώτες μαθηματικές γνώσεις τους** και να εφαρμόζουν οικείες μαθηματικές δομές σε νέα περιβάλλοντα. Να επεξεργάζονται και να αξιοποιούν νέα δεδομένα, να συγκρίνουν και να μετασχηματίζουν σχέσεις και διαδικασίες με τη δοκιμή και τον έλεγχο. Να επινοούν προβλήματα, ιδέες και ενδιαφέροντα και να αξιοποιούν τη σύγχρονη τεχνολογία.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Να παρατηρήσετε και να καταγράψετε σχετικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται για την απόκτηση των μαθηματικών εννοιών στην πρακτική σας άσκηση.
2. Να εντοπίσετε διαφορές μεταξύ των προσεγγίσεων για την έννοια του αριθμού στην Προσχολική Αγωγή και να επισημάνετε τις επιπτώσεις των προσεγγίσεων αυτών στη διδακτική πράξη.
3. Να εντοπίσετε πηγές άντλησης μαθηματικών εννοιών στον περιβάλλοντα χώρο της Προσχολικής Εκπαίδευσης.

κεφάλαιο 11

η αισθητική αγωγή*

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

- Να κατανοήσουν το ρόλο της Αισθητικής Τέχνης στην Προσχολική Αγωγή.
- Να αντιληφθούν ότι μέσω των διάφορων μορφών τέχνης μπορεί το παιδί να εκφραστεί δημιουργικά.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι οι τέχνες συμβάλλουν στην έκφραση των συναισθημάτων και ενισχύουν την έμφυτη διάθεση για δημιουργία.
- Να γνωρίσουν ότι μέσω των τεχνών αναπτύσσονται αβίαστα όλοι οι τομείς αγωγής.

* Ουσιαστική ανάπτυξη και επεξεργασία του τομέα της Αισθητικής Αγωγής γίνεται στο πλαίσιο του αντίστοιχου μαθήματος.

11.1. Εισαγωγή

Στα σύγχρονα παιδαγωγικά συστήματα η Αισθητική Αγωγή θεωρείται ένας από τους κυριότερους παράγοντες για την επιτυχία των στόχων της αγωγής.

Με τον όρο "**Αισθητική Αγωγή**" εννοούμε την εκπαιδευτική διαδικασία που αποβλέπει:

- ☀ στην καλλιέργεια της ευαισθησίας του ατόμου απέναντι στο φαινόμενο του "**αισθητικά αξιόλογου**" στη φύση και στην τέχνη και
- ☀ στην ανάπτυξη της δημιουργικής καλλιτεχνικής του προδιάθεσης. Σύμφωνα με τον Η. Βιγγόπουλο (1982), η Αισθητική Αγωγή είναι το μέσο, με το οποίο θα αναπτύξει το παιδί τις έμφυτες και "εν δυνάμει" ικανότητές του και κατ' επέκταση όλη την προσωπικότητά του (Κουτσουβάνου, 1990).

Η Αισθητική Αγωγή, με την ευρύτερη σημασία της, συμβάλλει αποφασιστικά στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού της προσχολικής ηλικίας.

Συγκεκριμένα προωθεί:

- ☀ Την καλλιέργεια των καλλιτεχνικών δεξιοτήτων και την ενεργοποίηση των δημιουργικών δυνάμεων του παιδιού της προσχολικής ηλικίας, της φαντασίας του και των εμπειριών του,
- ☀ την γνωριμία με τα ποικίλα αντικείμενα, τα σχήματα και τα χρώματα,
- ☀ την αφύπνιση της αισθητικής του ευαισθησίας και κρίσης, απέναντι στην ομορφιά, την τάξη, την αρμονία της φύσης και των έργων τέχνης,
- ☀ την υποβοήθηση της ψυχοκινητικής, νοητικής, αισθητηριακής, συναισθηματικής, κοινωνικής και ηθικής ωρίμανσής του (δηλαδή, όλων των τομέων αγωγής του παιδιού),
- ☀ την ψυχοδιαγνωστική και ψυχοθεραπευτική κατάστασή του,
- ☀ την ενίσχυση της αυτοεπιβεβαίωσής του και την υιοθέτηση θετικής στάσης απέναντι στον άνθρωπο και τη ζωή,
- ☀ την ψυχική εκτόνωση και την ψυχαγωγία του,
- ☀ την έκφραση των βαθύτερων συναισθημάτων του, την προβολή του εσωτερικού κόσμου και των προσωπικών του προβληματισμών.

Στη πρακτική εφαρμογή της, η Αισθητική Αγωγή στην Προσχολική Εκπαίδευση, μπορεί να επιτευχθεί μέσω των διάφορων μορφών τέχνης οι οποίες αποτελούν και τους τομείς ανάπτυξής της.

11.2. Εικαστική τέχνη

Στο πλαίσιο της εικαστικής τέχνης το παιδί της προσχολικής ηλικίας, ενισχύεται από τον/την παιδαγωγό, με αποτέλεσμα:

- ☀ Να εξοικειώνεται με τις δυνατότητες και τους τρόπους χρήσης των διάφορων υλικών,
- ☀ να αναπτύσσει συντονισμό στις κινήσεις του μέσω του χειρισμού των διάφορων υλικών,
- ☀ να νιώθει ικανοποίηση και ευχαρίστηση από τις εμπειρίες που αποκτά με ποικίλους τρόπους,
- ☀ να αναπτύσσει την κριτική του αντίληψη, την αυτοπεποίθηση και την αυθόρμητη αυτοέκφρασή του.

Εικόνα 11.1, 11.2

Μαθητές προσχολικής ηλικίας κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης εικαστικών δραστηριοτήτων

Περιλαμβάνει εικαστικές δραστηριότητες που οργανώνονται και πραγματοποιούνται σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Τέτοιες είναι:

- ✧ Ζωγραφική
- ✧ Σχέδιο
- ✧ Πλαστική
- ✧ Γλυπτική
- ✧ Κολάζ
- ✧ Κατασκευές
- ✧ Υφαντική
- ✧ Τύπωμα

Εικόνα 11.3, 11.4, 11.5
Μορφές εικαστικών δραστηριοτήτων

11.3. Μουσική

Περιλαμβάνει δραστηριότητες που επιδιώκουν να αναπτύξουν τις εκφραστικές και δημιουργικές ικανότητες των παιδιών, μέσα από την γενικότερη μουσική ευαισθητοποίησή τους.

Εικόνα 11.6
Μουσική γωνιά

Τέτοιες είναι:

- ☀ Ποικίλα μουσικά παιχνίδια για:
  - α) την αναγνώριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ήχου (ένταση, ρυθμός, τονικό ύψος κ.τ.λ.),

Εικόνα 11.7, 11.8
Η εκμάθηση του ρυθμού
με βιωματικό τρόπο ψυχαγωγεί
τα παιδιά

β) την ενεργητική ακρόαση των ήχων, ενισχύοντας την ακουστική του ικανότητα και ευαισθησία.

- ☀ Δραστηριότητες γνωριμίας με μουσικά όργανα.
- ☀ Τραγούδια από τα νήπια (παιδικά, παραδοσιακά κ.ά.)
- ☀ Ενεργητική ακρόαση από όλα τα μουσικά είδη: Παραδοσιακή μουσική, κλασική, τζαζ, παραδοσιακή μουσική άλλων λαών, κ.ά.).
- ☀ Σωματική έκφραση των νηπίων που συνδέεται με μια μουσική κατασκευή, ένα μουσικό έργο ή ένα τραγούδι.
- ☀ Κατασκευές απλών αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων.

11.4. Θεατρική τέχνη

Περιλαμβάνει δραστηριότητες ατομικές ή συλλογικές, κατά τις οποίες τα νήπια εξοικειώνονται με τις εκφραστικές δυνατότητες του σώματος, του προσώπου και της φωνή τους, καθώς και με τις τεχνικές του κουκλοθεάτρου:

- ☀ **Αυτοσχεδιασμοί:** παιχνίδια που γίνονται χωρίς καθοδηγητή, με σκοπό να δώσουν ευκαιρίες στα παιδιά ν' ανακαλύψουν τον εαυτό τους.
Είδη αυτοσχεδιασμών:
α) κατευθυνόμενοι,
β) ελεύθεροι.
γ) αυθόρμητοι,
δ) σκηνικός αυτοσχεδιασμός.
- ☀ **Παντομίμα:** τεχνική αφαίρεσης λόγου, για να τονιστεί ο ρόλος του σώματος ως μέσου έκφρασης.
- ☀ **Δραματοποίηση:** το "ζωντάνεμα" διάφορων καταστάσεων και βιωμάτων των παιδιών, που αντλεί θέματα από τις καθημερινές εμπειρίες των παιδιών, τους μύθους, τις παραδόσεις, τη φαντασία κ.ά.
- ☀ **Θεατρικό παιχνίδι:** ένα πλούσιο μέσο έκφρασης, δημιουργικότητας, χαράς και συνεργασίας, μέσα από το οποίο το παιδί προσεγγίζει το θέατρο και καταγράφει στις αισθήσεις του το περιεχόμενο και τη μαγεία της θεατρικής παράστασης.
- ☀ **Κουκλοθέατρο:** δραστηριότητα με μεγάλη παιδαγωγική και ψυχολογική αξία για το παιδί της προσχολικής ηλικίας.
- ☀ **Θέατρο Σκιών:** Ακολουθούνται διαδικασίες:
α) ελεύθερων χειρισμών των παιδιών στις φιγούρες,
β) παρουσίασης ενός απλού παραμυθιού,
γ) δημιουργίας ενός έργου από τα παιδιά κ.ά.
- ☀ **Χορός.**

Εικόνα 11.9, 11.10
Δραματοποίηση ρόλων και
θεατρικό παιχνίδι

Ο χορός αποτελεί μέσο
έκφρασης των παιδιών

11.5. Λογοτεχνία

Περιλαμβάνει δραστηριότητες ατομικές και συλλογικές που επιδιώκουν να εξοικειωθούν τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας με τις εκφραστικές δυνατότητες του έντεχνου λόγου και τα είδη των λογοτεχνικών κειμένων. Τέτοιες είναι:

- ☀ Ακρόαση ειδικά επιλεγμένων πεζών ή ποιητικών κειμένων.
- ☀ Δραστηριότητες κατά τις οποίες τα παιδιά δημιουργούν δικές τους ιστορίες, παραμύθια, τα οποία ο/η παιδαγωγός τα καταγράφει και μπορεί να πάρουν τη μορφή βιβλίου.

11.6. Γνωριμία των παιδιών της προσχολικής ηλικίας με τα δημιουργήματα της ελληνικής και παγκόσμιας καλλιτεχνικής δημιουργίας

Περιλαμβάνει δραστηριότητες που επιδιώκουν να φέρουν τα παιδιά σε επαφή με τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα (ελληνικά και ξένα), ώστε να υιοθετήσουν θετική στάση απέναντι στο φαινόμενο της τέχνης, όπως:

- ☀ Οργάνωση εκθέσεων με παιδικά έργα τέχνης.
- ☀ Δραστηριότητες αφύπνισης της πολιτιστικής μας ταυτότητας με την επίδειξη εικόνων και φωτογραφιών, την προβολή διαφανειών με ελληνικά έργα τέχνης του αρχαίου, του σύγχρονου και του λαϊκού μας πολιτισμού.
- ☀ Δραστηριότητες Μουσειακής Αγωγής: Επισκέψεις σε εκθέσεις, μουσεία, εκθέσεις με έργα ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών.
- ☀ Επισκέψεις σε εργαστήρια καλλιτεχνών.

Εικόνα 11.11

Οι επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους εξοικειώνουν τα παιδιά με τα δημιουργήματα του ελληνικού πολιτισμού

Σήμερα, σε πολλούς βρεφονηπιακούς σταθμούς εφαρμόζεται το πρόγραμμα **Μελίνα: “Παιδί και Τέχνη”**, που αφορά σε θέματα γνωριμίας των παιδιών με την Ελληνική Τέχνη και τον Πολιτισμό.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η Αισθητική Αγωγή διευκολύνει την ψυχοκινητική, νοητική, αισθητηριακή, συναισθηματική, κοινωνική και ηθική ωρίμανση του παιδιού της προσχολικής ηλικίας, συμβάλλοντας αποφασιστικά στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Η Αισθητική Αγωγή στην Προσχολική Εκπαίδευση, μπορεί να επιτευχθεί μέσω των διάφορων μορφών τέχνης που αποτελούν και τους τομείς ανάπτυξής της, όπως: **Εικαστική τέχνη** (ζωγραφική, κολλάζ, πλαστική, κατασκευές κ.τ.λ.), **Θεατρική τέχνη** (δραματοποίηση, κουκλοθέατρο, θέατρο σκιών), **Τέχνη της Μουσικής, Λογοτεχνία, γνωριμία με την Ελληνική και την Παγκόσμια Καλλιτεχνική Δημιουργία.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Περιγράψτε τη συμβολή της Αισθητικής Αγωγής στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού της προσχολικής ηλικίας.
2. Να παρατηρήσετε τις αντιδράσεις και τη συμπεριφορά των παιδιών τριών ηλικιακών φάσεων (3, 4 και 5 χρόνων) κατά τη συμμετοχή τους στις παρακάτω εικαστικές δραστηριότητες: Ζωγραφική, ελεύθερο σχέδιο με πινέλο, πλαστική με πλαστελίνη και κολλάζ με διάφορα χαρτιά χωρίς τη χρήση ψαλιδιού. Έπειτα να καταγράψετε, στον παρακάτω πίνακα τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματά σας, ακολουθώντας εξελικτική διάταξη.

Ηλικία:	3 χρόνων	4 χρόνων	5 χρόνων
Ελεύθερο σχέδιο με πινέλο	π.χ. (τι μπορεί να κάνει; Πώς αντιδρά;)	Π.χ. (τι παραπάνω μπορεί να κάνει; κ.τ.λ.)	
Πλαστική			
Κολλάζ			

κεφάλαιο 12

το παιχνίδι

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία του παιχνιδιού για το παιδί της προσχολικής ηλικίας.

Να αναγνωρίζουν τα διάφορα στάδια και τα είδη του παιχνιδιού.

Να αντιληφθούν την επίδραση του παιχνιδιού στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

12.1. Σημασία του Παιχνιδιού

Το παιχνίδι κατέχει ξεχωριστή θέση στο πρόγραμμα της Προσχολικής Εκπαίδευσης. Αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα, ζωτική ανάγκη και θεμελιακή δραστηριότητα του παιδιού της προσχολικής ηλικίας. Με το παιχνίδι το παιδί:

- ☀ Εκδηλώνει την ενεργητικότητά του,
- ☀ ασκεί τη σωματική του δύναμη,
- ☀ καλλιεργεί τις αισθήσεις του,
- ☀ αναπτύσσει τη φαντασία του,
- ☀ αποκτά ευχέρεια και επιδεξιότητα.

Το παιχνίδι αποτελεί μια πολυσύνθετη διαδικασία. Ποικίλες θεωρίες έχουν διατυπωθεί σχετικά με την προέλευση, την εξέλιξη και τη μορφωτική αξία του παιδικού παιχνιδιού, από τις οποίες καταγράφουμε ως επικρατέστερες τις δύο επόμενες.

Σύμφωνα με τον **Φρόυντ** (*Freud*),

το παιχνίδι αποτελεί προσπάθεια του ατόμου να ικανοποιήσει ορμές, να εκπληρώσει επιθυμίες και να αντιμετωπίσει επώδυνες εμπειρίες που απειλούν το αναπτυσσόμενο άτομο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον/την παιδαγωγό παρουσιάζουν και οι απόψεις του εξελικτικού ψυχολόγου *Πιαζέ* (*Piaget*).

Ο *Πιαζέ* εντάσσει στην ψυχολογία της νοημοσύνης τη θεωρία και τα φαινόμενα του παιχνιδιού.

Θεωρεί το παιχνίδι:

- ☀ Πράξη αφομοίωσης (όχι συμμόρφωσης),
- ☀ βασικό μέσο ανάπτυξης της νοημοσύνης, περιορισμένο σε θέματα που ανάγονται στη γνωστική δεξιότητα (Παρασκευόπουλος, 1985)

Το παιδί στο παιχνίδι χειρίζεται τα πράγματα ελεύθερα και αλλοιώνει την πραγματικότητα, με σκοπό να ικανοποιήσει προσωπικές του ανάγκες. Όταν το παιδί παίζει, δεν προσαρμόζεται αυτό στην πραγματικότητα, αλλά η πραγματικότητα στις δικές του επιθυμίες.

Εικόνα 12.1

Από τη βρεφική ηλικία το παιδί διερευνά το σώμα, τις ανάγκες και το περιβάλλον του, με παιγνιώδη τρόπο

Μέσα από το παιχνίδι δημιουργείται στο παιδί η ανάγκη και η χαρά της ανακάλυψης και της ζωής, η ικανοποίηση της δημιουργικής δύναμης. Με το παιχνίδι βρίσκει ένα μέσο επικοινωνίας που δεν εκφράζεται με λόγια.

Στο παιχνίδι το παιδί "ξεχνιέται", "απορροφάται", δίνει όλο του τον εαυτό. Η ενεργητικότητα που διοχετεύει στο παιχνίδι είναι δημιουργική και φανταστική, γιατί είναι αυθόρμητη. Το παιχνίδι είναι αναγκαίο για το πνεύμα του παιδιού της προσχολικής ηλικίας όσο και η τροφή για το σώμα του, είναι η **βάση της ζωής** του παιδιού.

Για το παιχνίδι, όπως και για την τέχνη, το αίσθημα της ελευθερίας είναι καθοριστικής σημασίας. Το προϊόν της φαντασίας του παιδιού είναι αποτέλεσμα της εφευρετικότητάς του. Θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε το παιχνίδι ως ένα **"μυστικό παιδαγωγό"** του παιδιού, αφού με τη βοήθειά του ενεργοποιούνται οι ικανότητες (ταλέντα-κλίσεις) που βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση και οι οποίες μπορούν αργότερα να το βοηθήσουν στην επιλογή του επαγγέλματος.

Η παραπάνω άποψη ενισχύεται από τη σχέση **"παιχνιδιού και μάθησης"**, σχέση που έχει κεντρική σημασία για την επιστήμη της Προσχολικής Αγωγής. Η **"παιγνιώδης"** μάθηση θεωρείται από τους παιδαγωγούς ως το ανώτερο επίπεδο μάθησης με το μεγαλύτερο βαθμό αφομοιωτικής ικανότητας.

Εικόνα 12.2, 12.3

Ο συνδυασμός των παιχνιδιών με το ρυθμό, την κίνηση, τη μουσική ακρόαση, συνεισφέρει στην ολόπλευρη ανάπτυξη των ικανοτήτων του παιδιού

Ο *Twellmann* αποδίδει τη σχέση ανάμεσα στη διαδικασία του παιχνιδιού και τη μάθηση ως εξής:

- α) Πρέπει κανείς να μάθει κάτι, για να μπορεί να παίξει.
- β) Το παιχνίδι βοηθάει, ώστε να κατανοηθεί σαφέστερα και να διασφαλιστεί αυτό που έχει να μάθει το παιδί:
- γ) Η διαδικασία της μάθησης ολοκληρώνεται όταν το παιδί έχει στη διάθεσή του, με τη μορφή παιχνιδιού, τα όσα έχει μάθει (Πανταζής, 1997).

Το παιδί, όταν ασχολείται με τα παιχνίδια, ταυτίζεται ψυχικά και φυσικά με τη διαδικασία της δημιουργικής απασχόλησης, της εργασίας, της απόκτησης γνώσεων, δεξιοτήτων και συμπεριφορών, οι οποίες είναι σημαντικές για την εκπαίδευσή του.

Το παιχνίδι αποτελεί μια σοβαρή ενασχόληση του παιδιού και απαιτεί μεγάλη προσπάθεια. Έχει όλα τα χαρακτηριστικά μιας τέλειαις Παιδαγωγικής διδασκαλίας. Είναι η βασική **αρχή της εκπαίδευσης** και επιδρά στο πνεύμα, στις συγκινήσεις και το σώμα του παιδιού.

Εικόνα 12.4, 12.5, 12.6
Η παιδική χαρά - παιδότοπος
αποτελεί τον αγαπημένο χώρο
των παιδιών

Ο ρόλος του παιγνιδιού πολλές φορές μπορεί να είναι και θεραπευτικός. Η **θεραπευτική αξία** του το καθιστά το καλύτερο και φυσικότερο αυτοθεραπευτικό μέσο στην εξέλιξη του παιδιού, αλλά και μέσο για να γίνουν αντιληπτοί οι φόβοι, οι αγωνίες και οι τυχόν διαταραχές των παιδιών που παρουσιάζουν "προβληματική" συμπεριφορά.

Οι νεότερες παιδαγωγικές θεωρίες γύρω από την επιστήμη της Προσχολικής Αγωγής, τονίζουν ότι το παιχνίδι θα πρέπει να παραμείνει μακριά από τις σκόπιμες αναλύσεις της χρησιμότητας και ωφελιμότητάς του. Υποστηρίζουν πως, εάν θα πρέπει να αποδοθεί ένας σκοπός στο παιχνίδι, τότε αυτός θα πρέπει να αναφέρεται σε μεμονωμένα άτομα και σε ομάδες. Η ωφέλειά του θα πρέπει να μετριέται μόνο υποκειμενικά και να καθορίζεται από τα άμεσα αποτελέσματα που απορρέουν από τους επιδιωκόμενους σκοπούς.

Στάδια Εξέλιξης του παιγνιδιού

Κάθε ηλικιακή - αναπτυξιακή φάση του παιδιού της προσχολικής ηλικίας χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση διαφορετικού είδους κοινωνικής αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια του *παιδικού παιχνιδιού*.

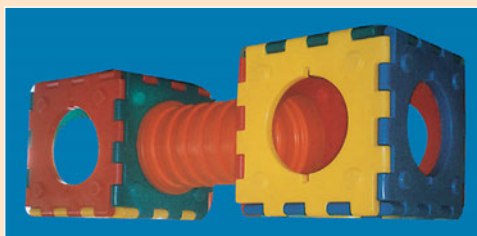
Οι βασικότερες κατηγορίες ταξινόμησης της κοινωνικής αλληλεπίδρασης σε σχέση με το παιδικό παιχνίδι, είναι οι εξής:

Στο συντροφικό παιχνίδι το παιδί παίζει με άλλα παιδιά

ΤΥΠΟΣ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ			
ΗΛΙΚΙΑ	ΜΠ	ΠΠ	ΣΠ
2ος χρόνος	• Το παιδί παίζει μόνο του, ανεξάρτητα από τα άλλα παιδιά. • Παίζει με παιχνίδια-αντικείμενα που είναι συνήθως διαφορετικά από των άλλων παιδιών • Ενώ είναι κοντά στα άλλα παιδιά, δεν ενδιαφέρεται παρά μόνο για τη δική του δραστηριότητα		
3ος χρόνος		• Το παιδί συμμετέχει στο παιχνίδι με τα άλλα παιδιά, αλλά μόνο ως παρατηρητής. • Παίζει ανεξάρτητα, αλλά η δραστηριότητα που επιλέγει το φέρνει αβίαστα κοντά στα άλλα παιδιά. • Παίζει με παιχνίδια-αντικείμενα που χρησιμοποιούν και τα άλλα παιδιά, αλλά, όπως αυτό νομίζει, χωρίς να παρεμβαίνει στις δραστηριότητες των άλλων παιδιών	
4ος χρόνος			• Το παιδί παίζει με τα άλλα παιδιά. • Ανταλλάσσει μαζί τους παιχνίδια-αντικείμενα. • Συμμετέχει σε κοινές δραστηριότητες, στις οποίες όμως δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός ρόλων και κατανομής των εργασιών

* Όπου **ΜΠ**: Μοναχικό Παιχνίδι, **ΠΠ**: Παράλληλο Παιχνίδι, **ΣΠ**: Συντροφικό Παιχνίδι

Εικόνα 12.7, 12.8, 12.9, 12.10

Τα παιχνίδια-αντικείμενα αποτελούν πόλο έλξης για τα παιδιά

Από αναπτυξιακή άποψη, ο Πιαζέ διαρθρώνει το παιδικό παιχνίδι σε τρία στάδια-βαθμίδες. Πρόκειται ταυτόχρονα για τα τρία στάδια ανάπτυξης της νοημοσύνης, που βρίσκονται σε σειρά ακολουθίας και το ένα υπερκαλύπτει το άλλο, δηλαδή καθένα από αυτά απαιτεί κατάρκτηση του προηγούμενου.

Παιχνίδι Άσκησης	Συμβολικό Παιχνίδι:	Κοινωνικό Παιχνίδι ή Παιχνίδι Κανόνων:
(ανάλογο με την αισθησιοκινητική ανάπτυξη, άσκηση και νοημοσύνη).	(κατά το οποίο έχουμε πλασματικές παραστάσεις και εργασίες πάνω σε αντικείμενα, π.χ. το παιδί που κρατά ένα κουτί σπέρτα και το φαντάζεται σαν αυτοκίνητο παριστάνει το τελευταίο συμβολικά με το πρώτο).	(προϋποθέτει από το παιδί, τη δημιουργία κοινωνικών ή διαπροσωπικών σχέσεων. Η κατηγορία αυτή απαιτεί υψηλό βαθμό προσαρμογής χωρίς να έχει αρθεί ο παιγνιώδης χαρακτήρας του).
Έως το 2^ο χρόνο <i>Αισθησιοκινητική περίοδος</i> <i>Νοητικής ανάπτυξης</i>	3-6^ο χρόνο <i>Προεγνωσιολογική περίοδος</i> <i>Νοητικής ανάπτυξης</i>	Από τον 7^ο χρόνο <i>Περίοδος των συγκεκριμένων νοητικών πράξεων</i>
• Το παιδί επαναλαμβάνει πολλές φορές μια δραστηριότητα όπως συμβαίνει με τις ανακυκλωτικές αντιδράσεις¹.	• Χαρακτηριστικό του σταδίου, η ελεύθερη επέκταση του χειρισμού των αντικειμένων, των συναισθημάτων, και των εμπειριών κατά τρόπο συμβολικό. • Το παιδί: - αλλοιώνει την πραγματικότητα, • τροποποιεί τα δεδομένα, • διαρρυθμίζει τα πράγματα, • ερμηνεύει την εμπειρία κατά τρόπο ελεύθερο, φανταστικό. • Η συνεργασία μεταξύ των μελών της ομάδας είναι επιφανειακή. • Πρόκειται περισσότερο για παράλληλο και συντροφικό παιχνίδι.	• Αποτελεί οργανωμένη δραστηριότητα με σαφή επιδιωκόμενο στόχο και κανόνες δράσης και συνεργασίας. • Το παιδί έχει απαλλαγεί από τον εγωκεντρισμό και μπορεί να πραγματοποιεί συγκεκριμένες λογικές πράξεις.

1 Αυτοδιεγερόμενη, πανομοιότυπη επανάληψη ενός αποτελέσματος της μορφής: "κίνηση - θέαμα - κίνηση", π.χ. το βρέφος ανοιγοκλείνει την παλάμη του, βλέπει τυχαία την κίνηση αυτή, την επαναλαμβάνει για να διατηρήσει το ευχάριστο αποτέλεσμα.

Εικόνα 12.11

Το συμβολικό παιχνίδι διευκολύνει το παιδί στην ερμηνεία της πραγματικότητας

Παράλληλα με την αναφορά στα στάδια εξέλιξης του παιδικού παιχνιδιού, θα αναφερθούμε και στις κυριότερες κατηγορίες παιγνιδιών και παιχνιδιών αντικειμένων που συναντούμε από το 1ο μέχρι το 6ο έτος της ζωής του παιδιού:

Έως το 2^ο έτος:

- ☀ *Παιχνίδια κινητικά:* Με τα δάχτυλα, τα μάτια (παιχνίδι-κούκου), το στόμα, με γλωσσικές παιδικές ομοιοκαταληξίες, με τραγούδια, λαχνίσματα, μπουσουλώντας, με κινήσεις ανίχνευσης και ανακάλυψης του υλικού κόσμου, κ.ά.
- ☀ *Παιχνίδια - αντικείμενα:* Κινητικά (σκοινί με χάντρες), αφής, ηχητικά (κουδουνίστρα), πάνινα, πλαστικά και ξύλινα τουβλάκια, κουτιά, ουδέτερα αντικείμενα (πλαστελίνη, μπογιές), κ.ά.

Εικόνα 12.12

Τα κινητικά παιχνίδια - αντικείμενα για βρέφη, βοηθούν την αισθησιοκινητική ανάπτυξή τους

Έως το 3^ο έτος:

- ☀ *Παιχνίδια κίνησης και εξερεύνησης:* σε εξωτερικό χώρο, πλατσουρίσματα.
- ☀ *Παιχνίδια - αντικείμενα:* με φυσικά υλικά (άμμο, λάσπη, νερό), μπάλες πάνινες ή πλαστικές, αμμοδόχος, παιδική χαρά, κ.ά.
- ☀ *Παιχνίδι με ρόλους* (αυτόνομα, χωρίς εμπλοκή στο πλαίσιο της δραματοποίησης και του θεατρικού παιχνιδιού):
  - εμφανίζεται κατά τη φάση της μετάβασης στο στάδιο του συμβολικού παιχνιδιού (γλωσσάρι),
  - χαρακτηρίζεται αφ' ενός από τη βίωση και την επεξεργασία της πραγματικότητας και αφ' ετέρου από την διαμόρφωση νέων φανταστικών κόσμων (στο πλαίσιο του παιχνιδιού, πάντα),
  - η ικανοποίηση του παιδιού βρίσκεται στην αυτόνομη άσκηση ρόλων στο παιχνίδι με τα άλλα παιδιά ή τα παιχνίδια-αντικείμενα.

Παραδείγματα: Αναπαραστάσεις κοινωνικών ρόλων των μελών της οικογένειας, της μαμάς, του μπαμπά, του μωρού, μεταμφίεση παιδιών με τη χρησιμοποίηση διάφορων υλικών και ρούχων.

Για να πραγματοποιηθεί το παιχνίδι με τους ρόλους, μπορούν να διατεθούν στα παιδιά στολές, φορέματα, παιχνίδια-έπιπλα, αντικείμενα για τη διαμόρφωση της "γωνιάς" του κουκλόσπιτου, ζώα-παιχνίδια, (π.χ. μεγάλα τεμάχια αφρολέξ χρησιμοποιούνται για την κατασκευή σπηλιάς), κ.ά.

- ☀ *Παιχνίδια κατασκευών:* Ικανοποιούν κάποιο συγκεκριμένο στόχο του παιδιού, όπως: δημιουργία γέφυρας, μέσων συγκοινωνίας κ.ά.

Εικόνα 12.13

Τα παιχνίδια ρόλων ενισχύουν την αυτοεκτίμηση των παιδιών και καλλιεργούν τη φαντασία τους

- *Παιδαγωγική αξία:*
  - *Λειτουργική* (σχετίζεται με το βαθμό προσαρμογής του παιχνιδιού στο παιδί),
  - *πειραματική* (προσδιορίζεται από τις εντυπώσεις που προκαλεί στο παιδί),
  - *δομική* (σχετίζεται με την καλλιέργεια της φαντασίας, τη δόμηση της προσωπικότητας, τη συναισθηματική του ισορροπία),
  - *σχέσεων και επικοινωνίας* (στο πλαίσιο των ομαδικών κατασκευών και του συλλογικού παιχνιδιού), (Βιβλίο Δραστηριοτήτων για το Νηπιαγωγείο, 1991).

Για να πραγματοποιηθεί το παιχνίδι κατασκευών, είναι απαραίτητο να διατεθεί στα παιδιά οικοδομικό υλικό (σφαίρες, κύβοι, κύλινδροι, παραλληλεπίπεδα, κ.ά.).

Εικόνα 12.14
Το οικοδομικό υλικό είναι απαραίτητο στα παιχνίδια κατασκευών

Έως το 4^ο Έτος:

- ☀ *Παιχνίδι Κανόνων:*
  - χαρακτηρίζεται από την τήρηση κανόνων, τη σημασία των οποίων έχει κατανοήσει το παιδί,
  - το παιδί τηρεί οικειοθελώς τους κανόνες του παιχνιδιού, συγκροτώντας σταδιακά και τους ηθικούς του κανόνες,
- Παραδείγματα:** Παιχνίδια συναναστροφής με άλλα παιδιά (κρυφτό, κυνηγητό), επιτραπέζια παιχνίδια, κ.ά.
- ☀ *Παιχνίδια Κατασκευών* με διάφορα υλικά,
- ☀ *Παιχνίδια Ρόλων* στο πλαίσιο του θεατρικού παιχνιδιού: Διανομή ρόλων κατά τη σκηνηκή παρουσίαση ενός θεατρικού παιχνιδιού ή της δραματοποίησης ενός λαϊκού μύθου.

Έως το 6^ο έτος:

- ☀ *Παιχνίδια Κανόνων* με ανταγωνιστικό χαρακτήρα.
- ☀ *Παιχνίδια με Κάρτες.*
- ☀ *Παιχνίδια Στρατηγικής.*
- ☀ *Ομαδικά Παιχνίδια Επικοινωνίας:* Σε ζευγάρια, το ένα παιδί είναι ο οδηγός και το άλλο το αυτοκίνητο.

Τα παραπάνω αναφερόμενα είδη παιχνιδιών εντάσσονται στο πλαίσιο αυθόρμητων ή προγραμματισμένων δραστηριοτήτων και μπορεί να είναι ατομικά ή ομαδικά.

Οι **αυθόρμητες** δραστηριότητες επιλέγονται, οργανώνονται και αναπτύσσονται από τα ίδια τα νήπια και αποτελούν, συνήθως, αποτέλεσμα ενός σκόπιμα οργανωμένου περιβάλλοντος.

Οι **προγραμματισμένες** δραστηριότητες κατευθύνονται από τον/την παιδαγωγό, για την πραγμάτωση συγκεκριμένων στόχων. Για παράδειγμα, δημιουργία καταστάσεων προβληματισμού κ.ά.

Εικόνα 12.15

Αυθόρμητο παιχνίδι παιδιών
βρεφικού τμήματος

Εικόνα 12.16

Κατευθυνόμενο - προγραμματισμένο
παιχνίδι παιδιών προνηπιακού
τμήματος

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και εφαρμογή των διάφορων παιδαγωγικών παιχνιδιών αποτελεί η οργάνωση του περιβάλλοντος της προσχολικής τάξης και ο εξοπλισμός κάθε “γωνιάς” απασχόλησης με το κατάλληλο υλικό.

Ο /Η παιδαγωγός όταν εξοπλίζει τις γωνιές με ανάλογο υλικό έχει πάντα στο μυαλό του/της τις δυνατότητες του συγκεκριμένου υλικού για την ανάπτυξη του παιδιού, το είδος των εμπειριών που μπορούν να αποκτηθούν, καθώς και τις γνώσεις και τις δεξιότητες που μπορεί το παιδί να καλλιεργήσει με το χειρισμό του σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο.

12.2. Παιχνίδι και εκμάθηση των κοινωνικών ρόλων

Τα παιχνίδια αποκαλύπτουν αυτά τα μηνύματα που ο πολιτισμός έχει υποχρέωση να μας μεταδώσει. Ασκούν στο παιδί βαθιά επίδραση, προσδίδοντάς του βασικές δυνατότητες αφομοίωσης του πολιτισμού που ανήκει (κοινωνικοποιητικός ρόλος του παιχνιδιού).

Πολλοί ερευνητές, επίσης, υποστηρίζουν ότι το παιχνίδι αποτελεί προπαρασκευή για τη μελλοντική ζωή του ατόμου (προπαρασκευαστικός ρόλος του παιχνιδιού).

Σημαντικές ευκαιρίες για την εμπέδωση του κοινωνικοποιητικού και προπαρασκευαστικού ρόλου του παιχνιδιού, προσφέρουν τα παιχνίδια ρόλων που εντάσσονται στο θεατρικό παιχνίδι και στη δραματοποίηση.

Στο πλαίσιο της δραματοποίησης το παιδί:

- ☀ "Βιώνει" τους κοινωνικούς ρόλους,
- ☀ μαθαίνει να υπακούει σε κανόνες,
- ☀ αφομοιώνει τα πρότυπα συμπεριφοράς των ενηλίκων-φορέων των ρόλων,
- ☀ ασκείται στη διαδικασία του κοινωνικού ελέγχου και στις καταστάσεις που δημιουργούνται κατά τη διαδικασία της αλληλεπίδρασης με τους άλλους (π.χ. κατάσταση συνεργασίας με τα παιδιά της ομάδας δραματοποίησης).

1972

2000

Εικόνα 12.17

Η Προσχολική Αγωγή πάντα
χρησιμοποιούσε το θεατρικό
παιχνίδι ως μέσο αγωγής

Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού το παιδί βρίσκεται σε μια διαρκή εναλλαγή της πραγματικότητας του κόσμου και της πραγματικότητας του κόσμου των παιχνιδιών. Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα στο *συμβολικό* παιχνίδι των ρόλων, όπου τα παιδιά αφ' ενός βιώνουν και επεξεργάζονται την πραγματικότητα και αφ' ετέρου δημιουργούν, μέσα από τη μίμηση προτύπων και τη φαντασία τους, τους μελλοντικούς τους ρόλους.

Όταν το παιδί παίζει υιοθετώντας ρόλους διάφορων προσωπικοτήτων, όπως του γίγαντα, του κυνηγού, του δασκάλου και των μαθητών, του αστυνόμου και του οδηγού, καταφέρνει να εξωτερικεύσει και να ανακαλύψει διάφορες τάσεις της εσωτερικής ψυχικής του ζωής και να ανασκευάσει τις φανταστικές ιδέες που έπλαθε για ανθρώπους και καταστάσεις.

Το παιδί της προσχολικής ηλικίας αυτοεπιβεβαιώνεται και ασκεί εξουσία κατά τη διάρκεια της αυτόνομης άσκησης των ρόλων που αναπαριστά στο παιχνίδι με τα άλλα παιδιά ή με τα παιχνίδια-αντικείμενα. Έτσι, το παιδί μπορεί να επιλέξει να είναι ο αρχηγός μιας ομάδας ή ο διευθυντής της Τράπεζας και να επιβάλλει τη θέλησή του. Μπορεί όμως, να συμμετέχει ενεργά στο παραπάνω παιχνίδι ως απλό μέλος της ομάδας ή το "μωρό της οικογένειας" γνωρίζοντας ότι σε μια άλλη ομάδα μπορεί να αντιστραφούν οι ρόλοι και να γίνει ο "αρχηγός".

Η τάση του παιδιού να έρθει και σε αντιπαράθεση με τις λειτουργίες των ρόλων που "βιώνει" παίζοντας, δεν είναι απαλλαγμένη από σκοπούς, αλλά υπηρετεί:

- Την χρησιμοποίηση των πληροφοριών που κατέχει,
- την απόκτηση νέας πληροφορίας και
- τη διαδικασία της μάθησης.

Η ικανοποίηση από το συμβολικό παιχνίδι των ρόλων συμπληρώνεται με το χειρισμό των παιγνιδιών-αντικειμένων και την απόκτηση συγκεκριμένων περιεχομένων και εμπειριών μάθησης² οι οποίες αρχικά περιορίζονται στις επιδόσεις του ψυχοκινητικού και νοητικού τομέα (Πανταζής, 1997).

Ο εμπλουτισμός της γωνιάς της δραματοποίησης ή του θεατρικού παιχνιδιού με παλιά αντικείμενα, ρούχα, αξεσουάρ ενδυμασίας, παροτρύνει τα παιδιά σε φανταστικά παιχνίδια στα οποία μιμούνται τα γεγονότα της ζωής, καθρεφτίζοντας τους κανόνες της κοινωνικής συμπεριφοράς των ενηλίκων μέσα στο περιβάλλον του παιδιού. "Το παιδί που φορά γυαλιά, ακουστικά και κρατά τσάντα-φαρμακείο, εξετάζει τις κούκλες, ενώ μιμείται το ρόλο του γιατρού".

Το παιχνίδι, ακόμη, μπορεί να λειτουργήσει και ως φορέας γνωριμίας του παιδιού με τις ασχολίες και τα επαγγέλματα των ενηλίκων, για τα οποία τα παιδιά δεν έχουν καμιά κοινωνική προκατάληψη και προετοιμασία για τις μελλοντικές ασχολίες της ενήλικης ζωής.

"Ένας μελλοντικός αρχιτέκτονας πρέπει να μάθει να χειρίζεται το μέτρο και το νήμα, ένας μελλοντικός καλός στρατιώτης πρέπει να μάθει να ιππεύει... όλα αυτά τα μαθαίνει το παιδί με το παιχνίδι." (Πλάτωνας, Νόμοι, 794C).

2 Η αναφορά στην έννοια της μάθησης αφορά κυρίως κοινωνικές και συναισθηματικές εμπειρίες, που αποκτώνται κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού.

Εικόνα 12.18

Αναπαριστώντας το επάγγελμα του γιατρού το παιδί εξοικειώνεται με τον αντίστοιχο ρόλο

Τέλος, το παιχνίδι γενικά και τα παιχνίδια-αντικείμενα βοηθούν το παιδί να διαμορφώσει σταδιακά τον κοινωνικό ρόλο του φύλου του. Μέσα από το παιχνίδι, κυρίως το δραματοποιημένο, το παιδί της προσχολικής ηλικίας βιώνει σε πρωταρχικό επίπεδο τους ψυχολογικούς μηχανισμούς με τους οποίους το άτομο οικειοποιείται τα κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς που καθορίζουν την ταυτότητα του φύλου του. Δραματοποιώντας καταστάσεις της καθημερινής ζωής, τα κοριτσάκια και τα αγοράκια ενισχύονται στη μίμηση των προτύπων της γυναίκας και του άντρα, της μητέρας και του πατέρα και λειτουργούν με βάση τα στερεότυπα των φύλων που χρησιμοποιούν οι ενήλικες.

Στο πλαίσιο λειτουργίας της προσχολικής εκπαίδευσης είναι σημαντικό να αποφεύγεται η συστηματική παροχή στα παιδιά παιχνιδιών-αντικειμένων που ενισχύουν με στερεοτυπικό τρόπο τη διαφορετικότητα του φύλου, καθώς και η παρότρυνσή τους σε δραματοποιημένες αναπαραστάσεις με ανάλογο σκοπό.

12.3. Παιχνίδι και προσωπικότητα του παιδιού

Η σύγχρονη Παιδαγωγική διδάσκει πως απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού αποτελεί η ελεύθερη και αυθόρμητη απόκτηση εμπειριών από το παιχνίδι.

Ο κόσμος των παιχνιδιών του παιδιού είναι ο "μικρόκοσμός" του, ο καθεφτής των ενεργειών και των φιλοδοξιών του. Τα παιχνίδια στα οποία συμμετέχει συνιστούν τα διαμεσολαβητικά μέσα των εμπειριών, που μεταξύ της πραγματικότητας της ζωής και των χαρακτηριστικών στοιχείων της προσωπι-

κότητας του παιδιού, προσανατολίζουν και φιλτράρουν τις πράξεις, τις ανάγκες του και τις φιλοδοξίες του. Ιδιαίτερα το παιδί της Προσχολικής ηλικίας, θα πάρει από το παιχνίδι τα πρώτα "μαθήματα πραγματογνωσίας", θα νιώσει τις πρώτες συγκινήσεις χαράς, αρμονίας, συμπάθειας ή αντιπάθειας.

"Παίζοντας, το παιδί αποκτά αυτοεπιβεβαίωση και αναγνώριση, βγαίνει από την απομόνωσή του, και αποκτά κοινωνικότητα, χωρίς εξαναγκασμό. ..."
"...Παίζοντας, το παιδί ανακαλύπτει τον εαυτό του, όταν δοκιμάζει, αιφνιδιάζει, απωθεί, ανακαλύπτει την απόρριψη και την αποδοχή, την αποξένωση και την αγάπη, την καταξίωση και την απελευθέρωση, το ανέβασμα και την πτώση, την καταπίεση και την ασφάλεια..." (Kreyzen, 1983).

Εικόνα 12.19

Ελεύθερη έκφραση παιδιών προσχολικής ηλικίας κατά τη διάρκεια θεατρικών παιχνιδιών

Σύμφωνα με την παραδοχή που υποστηρίζει ότι τα παιδιά δεν παίζουν για να μάθουν, αλλά παίζουν κυρίως για τον εαυτό τους, το σημαντικότερο στοιχείο που κερδίζει το παιδί κατά την διαδικασία του παιχνιδιού (ατομικό-ομαδικό) και την επαφή του με τα παιχνίδια-αντικείμενα, είναι η βοήθεια στο σχηματισμό των πρώτων πτυχών του χαρακτήρα του, δηλαδή, των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που ενσωματώνονται στην προσωπικότητά του.

Με το παιχνίδι μπορούμε να μελετήσουμε τον άνθρωπο, δηλαδή το παιδί από την άποψη των βιωμάτων του, της συμπεριφοράς του και της δημιουργίας του. Χαρακτηριστικές μορφές βιωμάτων που αποκτώνται κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού εκδηλώνονται κυρίως με παιχνίδια που σχετίζονται με την τήρηση κανόνων. Τα παιχνίδια με κανόνες αποκτούν δυναμική επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού εξαιτίας της αύξησης ή μείωσης της ψυχικής έντασης που δημιουργείται με τη χρησιμοποίηση των παιχνιδιών-αντικειμένων (π.χ. επιτραπέζια παιχνίδια στρατηγικής). Αναπαραγωγή και παρώθηση του βιώματος του παιχνιδιού χρησιμοποιούνται από τους παιδαγωγούς και στα παιχνίδια με κανόνες, για τη μεταβίβαση συγκεκριμένων περιεχομένων μάθησης. Η μάθηση αυτή αφορά στην αυτοπληροφόρηση, στη διερεύνηση της συνείδησης, στη σημασία και επεξεργασία των βιωμάτων, με απώτερο στόχο να προάγουν θετικά τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού.

Εικόνα 12.20

Το παιδικό παιχνίδι
ως μικρογραφία της καθημερινής
ζωής των ενηλίκων

Η δομή της προσωπικότητας του παιδιού εξαρτάται και από τις σχέσεις που επικρατούν στο οικογενειακό περιβάλλον του και από το κλίμα που θα συναντήσει στο πρώτο του εκπαιδευτικό περιβάλλον (Προσχολικής Εκπαίδευσης).

Για παράδειγμα, αν οι γονείς προσφέρουν συχνά στο παιδί ασήμαντης παιδαγωγικής αξίας παιχνίδια ανάλογα με τις προτιμήσεις τους και τις ανεκπλήρωτες επιθυμίες τους, η Προσχολική Εκπαίδευση οφείλει, ανταμείβοντάς το, να του προσφέρει ένα κόσμο παιχνιδιών ενεργητικό που θα προάγει την αγάπη για δουλειά και δημιουργία. (Πανταζής, 1997).

Συνοψίζοντας, αντιλαμβανόμαστε πως ο παιδαγωγικός ρόλος του παιγνιδιού (ελεύθερου ή κατευθυνόμενου) συντελεί:

- ☀ Στην ομαλή και αρμονική ψυχική ανάπτυξη του παιδιού,
- ☀ στο να αισθάνεται ασφάλεια και ισορροπία,
- ☀ στη συνειδητοποίηση και καλλιέργεια όλων των κρυμμένων "θησαυρών" του (δυνατοτήτων, ικανοτήτων, ενδιαφερόντων, ιδιοσυγκρασίας του),
- ☀ στην ανακάλυψη όλων των ευκαιριών για έκφραση, δημιουργία και αυτενέργεια που του προσφέρουν τα παιχνίδια-αντικείμενα,
- ☀ στην ανάπτυξη της πνευματικότητάς του, της αυτοεκπαίδευσής του και στην αύξηση των δυνάμεών του,
- ☀ στην ενίσχυση της ανάπτυξης όλων των πτυχών της προσωπικότητάς του.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο ρόλος της παιγνιώδους απασχόλησης κατά την προσχολική ηλικία είναι καθοριστικός για την ομαλή ανάπτυξη

και προσαρμογή του παιδιού.

Το παιχνίδι γενικά ή τα παιχνίδια-αντικείμενα ασκούν κοινωνικοποιητικό και παιδαγωγικό ρόλο.

Με το παιχνίδι το παιδί ανακαλύπτει και καλλιεργεί τις κρυμμένες ικανότητες και τα talέντα του, τη δημιουργικότητά του και όλες τις πτυχές που συνθέτουν την προσωπικότητά του.

Επίσης, μέσα από το παιχνίδι ασκείται στην εκμάθηση των κοινωνικών ρόλων, και ειδικότερα του ρόλου του φύλου του και στην ταύτιση με τα πρόσωπα που τον ενδιαφέρουν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποια είναι η σημασία του παιχνιδιού για το παιδί της προσχολικής ηλικίας;
2. Να συζητήσετε σε επίπεδο τάξης την άποψη του *Twellmann* για την σχέση ανάμεσα στο παιχνίδι και τη μάθηση. Να τεκμηριώσετε την άποψή σας αναφερόμενοι σε υποθετικά παραδείγματα.
3. Να αναφέρετε τα διάφορα στάδια του παιχνιδιού, σύμφωνα με την άποψη του *Piaget*.
4. Πώς επιδρά το παιχνίδι στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού;
5. Να αναφέρετε δικά σας παραδείγματα δραματοποιημένων, κυρίως, καταστάσεων που να αποδεικνύουν τη σημαντικότητα της λειτουργίας του παιχνιδιού στην εκμάθηση των κοινωνικών ρόλων.

κεφάλαιο 13

ΜΜΕ και προσχολική αγωγή

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

Να κατανοήσουν ότι τα ΜΜΕ επηρεάζουν σημαντικά τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του παιδιού.

Να γνωρίσουν τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις των ΜΜΕ.

Να αντιληφθούν ότι είναι αναγκαία η διαπαιδαγώγηση του παιδιού για τη συνετή χρήση των ΜΜΕ.

Να συνειδητοποιήσουν τα "όρια" της παρέμβασης της προσχολικής εκπαίδευσης και της οικογένειας στην αγωγή χρήσης των ΜΜΕ.

13.1. Ο παιδαγωγικός ρόλος των ΜΜΕ

Η επανάσταση στο χώρο της τεχνολογίας των επικοινωνιών που σημειώθηκε τις τελευταίες δεκαετίες και η γενίκευση της χρήσης των ΜΜΕ είχαν ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη άνοδο της ποσότητας των πληροφοριών και γνώσεων και τη διεύρυνση της πνευματικής επικοινωνίας των ανθρώπων. Ο πολύμορφος και πολύπλευρος ρόλος τους και οι πρακτικές εφαρμογές τους στην Προσχολική Εκπαίδευση ειδικότερα, αποτελούν μια νέα πραγματικότητα.

Το παιδί της προσχολικής ηλικίας, που είναι εκτεθειμένο σε ένα μεγάλο αριθμό εξωτερικών και εσωτερικών αλλαγών, προσπαθεί να ικανοποιήσει τις βασικές του ανάγκες και να αντιληφθεί καλύτερα τον κόσμο του, αλλά και τον κόσμο που τον περιβάλλει. Σ' αυτό μπορεί να βοηθηθεί από τα ΜΜΕ, τα οποία μπορούν να διευρύνουν το γνωστικό του πεδίο και τα ενδιαφέροντά του (Κιτσαράς, 1997).

Στην προσπάθεια διατύπωσης της Παιδαγωγικής αξίας των ΜΜΕ, εκτός από τις θετικές, υπάρχουν και οι αρνητικές επιδράσεις. Γι' αυτό, η χρήση των ΜΜΕ στην Προσχολική Εκπαίδευση προϋποθέτει:

- ☀ Σαφή προσδιορισμό του ρόλου τους ως παιδαγωγικών μέσων,
- ☀ αξιοποίηση των δυνατοτήτων αγωγής που προσφέρουν, σε συνδυασμό με τις ιδιαιτερότητες, τα χαρακτηριστικά, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών της προσχολικής ηλικίας,
- ☀ εντοπισμό των κινδύνων που προκύπτουν από την άκριτη χρησιμοποίησή τους.

Όσον αφορά την επίδραση των ΜΜΕ στα παιδιά της Προσχολικής ηλικίας κυρίως, είναι αναγκαία η αφύπνιση από την πλευρά των ενηλίκων (γονιών και παιδαγωγών), ώστε:

- ☀ Να προσπαθούν να αποκωδικοποιούν τα μηνύματα που αυτά προβάλλουν,
- ☀ να αντιμετωπίζουν την κατανάλωση των παραπάνω μέσων με κριτικό πνεύμα,
- ☀ να "κατευθύνουν" τα παιδιά στην υιοθέτηση κριτικής και επιλεκτικής στάσης απέναντι σ' αυτά.

Εικόνα 13.1

Τα ΜΜΕ στο πλαίσιο της Προσχολικής Αγωγής μπορούν να λειτουργήσουν ως:

- ✱ Εκπαιδευτικά εργαλεία αύξησης του ενδιαφέροντος και των δυνατοτήτων για μάθηση,
- ✱ μέσα άμβλυνσης των διδακτικών και μαθησιακών προβλημάτων, χωρίς βέβαια να θεωρούνται πανάκεια,
- ✱ τρόποι εξοικείωσης των παιδιών με τις νέες τεχνολογίες,
- ✱ μέθοδοι αναζήτησης πληροφοριών και γνώσεων,
- ✱ παράγοντες διαμόρφωσης μιας "πολυφωνικής" εκπαιδευτικής διαδικασίας,
- ✱ όροι περιορισμού της "αυθεντίας" του/της παιδαγωγού, στο βαθμό που δεν επισκιάζουν το ρόλο του.

Παράλληλα όμως, τα σύγχρονα ηλεκτρονικά ΜΜΕ ενεργούν και ως:

- ✱ Φορείς κοινωνικοποίησης, οι οποίοι ανταγωνίζονται τον παιδαγωγικό ρόλο της οικογένειας και της εκπαίδευσης,
- ✱ κέντρα παραγωγής και διανομής κουλτούρας, δηλαδή πολιτικοοικονομικών και πολιτιστικών αξιών,
- ✱ μέσα μονόδρομης ροής ενημέρωσης, διαπαιδαγώγησης και παθητικής ψυχαγωγίας.
- ✱ μηχανισμοί εδραίωσης και εξάπλωσης της καταναλωτικής συμπεριφοράς και του υλικού (αγοραίου) κόσμου, μέσω της διαφήμισης (Σεραφετινίδου, 1987).

Η χρησιμοποίηση των νέων δεδομένων της σύγχρονης τεχνολογίας στο πρόγραμμα της Προσχολικής Εκπαίδευσης θέτει σε αναμόρφωση τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης. Μεγάλο παιδαγωγικό ενδιαφέρον για την Προσχολική Αγωγή και Εκπαίδευση παρουσιάζουν τα *εύχρηστα οπτικοακουστικά μέσα* μαζικής επικοινωνίας, όπως οι φωτεινές εικόνες, οι μακέτες, οι αφίσες, τα πανώ, τα εικονογραφημένα βιβλία, οι φωτογραφικές μηχανές, οι μηχανές προβολών, οι διαφάνειες, τα κασετόφωνα, οι βιντεοκάμερες, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, τα οποία απαιτούν ελάχιστες τεχνικές γνώσεις και μπορούν να καλύψουν μεγάλο μέρος των ενασχολήσεων (Κιτσαράς, 1997).

Τα εύχρηστα οπτικοακουστικά μέσα επικοινωνίας αποτελούν σε μεγάλο βαθμό *συμπληρωματικό* στοιχείο της εκπαιδευτικής πράξης σε παιδιά 3-6 χρόνων, γιατί:

1. Απευθύνονται συγχρόνως στις δύο βασικές αισθήσεις (όραση, ακοή) που διευκολύνουν την απόκτηση της γνώσης.
2. Βοηθούν στη συμπλήρωση των δεδομένων της άμεσης παρατήρησης, της εποπτείας και της παρατήρησης που προέρχεται από το χειρισμό του παιδαγωγικού υλικού.
3. Προσφέρουν οπτικές και ακουστικές εικόνες που πλαταίνουν τις εμπειρίες τους, συμπληρώνουν τις γνώσεις τους για το γύρω κόσμο και αγγίζουν τη συναισθηματικότητά τους.
4. Διεγείρουν το ενδιαφέρον τους, ενημερώνουν, δίνουν πολλαπλές λύσεις στη διδακτική διαδικασία.
5. Ενισχύουν την απόδοση του/της παιδαγωγού και διευκολύνουν το παιδαγωγικό του/της έργο.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η ελεγχόμενη και επιλεκτική εφαρμογή των δυνατοτήτων των ΜΜΕ μπορεί να διευκολύνει τις δραστηριότητες της Προσχολικής Αγωγής.

Ειδικότερα συντελούν:

α) Στον τομέα της ψυχοκινητικής ανάπτυξης:

- στην ανακάλυψη των κινητικών δυνατοτήτων των παιδιών, στη γνώση του σωματικού σχήματος, της αμφιπλευρικότητας και της λεπτής τους κινητικότητας, της αντίληψης του χώρου και του χρόνου,
- στην αυτοπειθαρχία, στο συγχρωτισμό, στη συντροφικότητα και στη συμμετοχικότητά του.

β) Στον τομέα των κινητικών και νοητικών δεξιοτήτων:

- στην καλλιέργεια των αντιληπτικών λειτουργιών του επικοινωνιακού κώδικα (προφορικού και γραπτού),
- στην όξυνση της παρατηρητικότητας, της περιέργειας, της μάθησης.

Εικόνα 13.2

Η κατάλληλη χρήση των σύγχρονων οπτικοακουστικών μέσων διδασκαλίας ενισχύει το ενδιαφέρον των παιδιών για μάθηση

γ) Στον τομέα των δραστηριοτήτων αισθητικής ανάπτυξης:

- στην καλλιέργεια του αισθητικού κριτηρίου και της αισθητικής έκφρασης.

Εικόνα 13.3

Η μουσική καλλιέργεια του παιδιού μπορεί να υποβοηθηθεί από τη χρήση των σύγχρονων ακουστικών μέσων διδασκαλίας

δ) Στον τομέα των κοινωνικοσυναισθηματικών και ηθικοθρησκευτικών δραστηριοτήτων:

- στην αναγνώριση της αμοιρόδρομης σχέσης μεταξύ ατόμου και ομάδας,
- στην ομαλή ένταξη στο περιβάλλον.

ε) Στον τομέα των δραστηριοτήτων της νοητικής ανάπτυξης:

- στη διερεύνηση της γνώσης σε διάφορους τομείς (π.χ. των φυσικών φαινομένων, φυτών, ζώων, κά),
- αλλά και την προαγωγή της δημιουργικότητας. (Ντολιοπούλου, 1999).

Εικόνα 13.4

Η κατάλληλη χρήση του Η/Υ ενισχύει τη δημιουργική έκφραση του παιδιού

Κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα των ΜΜΕ αποτελεί η παραγωγή και η μετάδοση πληροφοριών, οι οποίες έχουν αποδέκτη ένα μαζικό, ανομοιογενές συνήθως και ανώνυμο κοινό, μέσα στο οποίο συμπεριλαμβάνονται και τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Το γεγονός αυτό καθιστά επιτακτική την ανάγκη αγωγής στη χρήση των ΜΜΕ, ώστε να αμβλύνονται οι κίνδυνοι που δημιουργούνται από τις στερεότυπες δομές της εικόνας του κόσμου που αυτά προβάλλουν.

13.2. Αγωγή χρήσης των Μ.Μ.Ε.

Τα παιδιά σήμερα βρίσκονται στο στάδιο μιας μεταβαλλόμενης μορφής κοινωνικού ελέγχου. Εκπαιδευτικοί θεσμοί (προσχολικής και σχολικής αγωγής) από το ένα μέρος και βιομηχανικά μέσα μαζικής επικοινωνίας από το άλλο πολλαπλασίασαν τη σφαίρα επιρροής τους και εντάχθηκαν ιεραρχικά δίπλα στην κοινωνικοποιητική οικογένεια¹.

¹ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι καθένας από τους παραπάνω θεσμούς σχετικοποιεί την επίδραση των άλλων.

Οι επιδράσεις των ΜΜΕ στα παιδιά είναι ολοφάνερες, αφού όλα "βομβαρδίζονται" από το πλήθος των εικόνων, των πληροφοριών και των μηνυμάτων που τους προβάλλουν, καθώς λίγα είναι τα σπίτια που δε διαθέτουν τηλεόραση, ραδιόφωνο κ.ά.

Ο σημερινός άνθρωπος δέχεται περισσότερες πληροφορίες από κάθε άλλη εποχή, συγχρόνως όμως η ταχύτητα με την οποία καταρρίπτεται ο παραδοσιακός κόσμος, τα ήθη, τα έθιμα και η ραγδαία αντικατάστασή τους από ξενόφερτα πρότυπα ζωής και κουλτούρας του δημιουργούν ιδεολογική σύγκρουση και ανασφάλεια.

Η επίδραση των ΜΜΕ δημιούργησε μεγάλη ανακατάταξη στις υπάρχουσες κοινωνικές δομές, έφερε μεγάλη σύγχυση και ισοπέδωση σε ιδανικά και αξίες που για αιώνες θεωρούνταν ακατάλυτα.

Εικόνα 13.5

Πολλές φορές η καθολική χρήση τους, ενισχύει την κρατική εξουσία και μονοπωλεί την ενημέρωση του κοινού διαμορφώνοντας νοοτροπίες και συνειδήσεις σύμφωνα με τη δική της θέληση και τα συμφέροντά της.

Εκείνο όμως που προβληματίζει περισσότερο την Προσχολική Εκπαίδευση και Αγωγή είναι η πρόωγη ενημέρωση που γίνεται στο παιδί, η οποία αφαιρεί μέρος από τον παιδικό του αυθορμητισμό, τη χάρη και την αθωότητά του και αντικαθιστά την παιδικότητά του με πρόωμο ωρίμασμα (Κιτσαράς, 1997).

Στις παραπάνω απόψεις μπορούμε να αντιπαραθέσουμε την Παιδαγωγική χρήση των ΜΜΕ. Θα ήταν λάθος να μιλήσει κανείς για αναστολή ή κατάργησή τους. Μια τέτοια άποψη είναι από τη μια πλευρά ουτοπική και από την άλλη αποτελεί φραγμό στην εξέλιξη, στη γνώση, στην ενημέρωση.

Τα ΜΜΕ αποτελούν σημαντικά μέσα-εργαλεία, που η κατάλληλη χρήση τους, όπως και κάθε μέσου, μπορεί να έχει ευεργετικά αποτελέσματα, σε αντίθεση με την κακή χρήση, που μπορεί να οδηγήσει στην υποβάθμιση, την ισοπέδωση, τη σύγχυση. Η κατάλληλη χρήση των οπτικοακουστικών μέσων στην Προσχολική Εκπαίδευση, βοηθά αποφασιστικά το εκπαιδευτικό έργο και η συμβολή τους στη διαδικασία της αγωγής και της μάθησης θεωρείται σήμερα αποφασιστική.

Η χρήση των ΜΜΕ απαιτεί στρατηγικές αγωγής, οι οποίες περιγράφονται ως εξής:

- i **Προληπτική στρατηγική αγωγής**, που έχει απώτερο σκοπό την προφύλαξη των παιδιών από τις βλαπτικές επιδράσεις των ΜΜΕ.
- ii **Κριτική-πολιτιστική στρατηγική αγωγής**, που επιδιώκει να εφοδιάσει τα παιδιά με κριτική ικανότητα σχετικά με τη χρήση των μέσων.
- iii **Αισθητική στρατηγική αγωγής**, που αποβλέπει στον εφοδιασμό των αναπτυσσόμενων παιδιών με ικανότητες, ώστε να μπορούν να κρίνουν, αλλά και να παράγουν τα περιεχόμενα των ΜΜΕ με αισθητικά κριτήρια.
- iv **Ιδεολογική στρατηγική αγωγής**, που αποσκοπεί στο να παροτρύνει τα παιδιά να διαβλέπουν τη σταθερή κυρίαρχη λειτουργία των ΜΜΕ (Κιτσαράς, 1997).

Ο/ η παιδαγωγός αντιλαμβάνεται εύκολα την επίδραση των ΜΜΕ από τις αντιδράσεις (αυθόρμητες, συνειδητές και ασυνείδητες), τα βιώματα, τις εμπειρίες και τις μορφές έκφρασης των παιδιών.

Με τη βοήθεια και το συντονισμό του/της παιδαγωγού η χρήση των ΜΜΕ στο χώρο-πλαίσιο της Προσχολικής Εκπαίδευσης έχει **Διδακτικό, Αισθητικό και Ψυχαγωγικό σκοπό**.

Η αγωγή της χρήσης των ΜΜΕ - ιδιαίτερα της τηλεόρασης - σχετικά με την καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας απέναντί τους και την εποικοδομητική λειτουργία τους στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, συντελείται από την οικογένεια και τον/την παιδαγωγό. Στην περίπτωση της οικογένειας:

- ✻ Οι γονείς επιλέγουν κατανοητές, γλωσσικά κατάλληλες εκπομπές ραδιοφωνικές, τηλεοπτικές ή και βιντεοσκοπημένες ταινίες που τις παρακολουθούν, από κοινού, με τα παιδιά τους.
- ✻ Κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης θεωρείται αναγκαία η συνομιλία και οι σχολιασμοί σε σχέση με το αντικείμενο του προγράμματος.
- ✻ Στο τέλος της εκπομπής είναι σκόπιμο να εκφράζουν οι γονείς λίγες και ουσιαστικές ερωτήσεις, επιδιώκοντας τη σύνδεση με σχετικές εμπειρίες και βιώματα.

- ☀ Τα παιδιά παροτρύνονται στην προσπάθεια σύνθεσης μιας ολοκληρωμένης αφήγησης και στην αποφυγή υποβολής απλοϊκών και πληκτικών ερωτήσεων.
- ☀ Σημαντική θεωρείται η ανάπτυξη κατάλληλων και ελκυστικών πολιτιστικών ερεθισμάτων κατά τον ελεύθερο χρόνο των παιδιών (Κιτσαράς, 1997).

Όσον αφορά την Προσχολική Εκπαίδευση δίνονται πολλές ευκαιρίες στους παιδαγωγούς μέσω της συζήτησης, της μίμησης, και του παιχνιδιού να χρησιμοποιούν τις εμπειρίες των παιδιών από τα ΜΜΕ, να τις επεξεργάζονται περισσότερο και να τις μετασχηματίζουν σε αποκρυσταλλωμένη γνώση.

Σε ένα καλά οργανωμένο χώρο προσχολικής εκπαίδευσης υπάρχει η “γωνιά” της Βιβλιοθήκης με μεγάλο αριθμό βιβλίων, κυρίως εικονογραφημένων, τα οποία εξασφαλίζουν στα παιδιά πολλών ειδών χρήσεις π.χ. παιχνίδι, εργαλείο παρατήρησης και ενημέρωσης κ.τ.λ. Παράλληλα προσφέρεται ο χώρος για συλλογική ανάγνωση και ακρόαση.

Εικόνα 13.6

Ο μαγικός κόσμος των βιβλίων ωθεί τα παιδιά σε ταξίδια φαντασίας και αναζήτησης της γνώσης

Οι παιδαγωγοί της Προσχολικής Εκπαίδευσης συχνά επικεντρώνονται στην παροχή δυνητικών υποδείξεων και οδηγιών, όπως:

- ☀ Στην ενθάρρυνση των παιδιών σε "συνομιλία" με το πιο αγαπημένο τους ΜΜΕ,

- ☀ στην παροχή εξηγήσεων για την τεχνική λειτουργίας και χρήσης των διάφορων μέσων,
- ☀ στην παρότρυνση των παιδιών να προβαίνουν σε αυθόρμητες εξωτερικές και συνομιλίες με αφορμή τα βιώματα από τα μέσα κ.τ.λ.

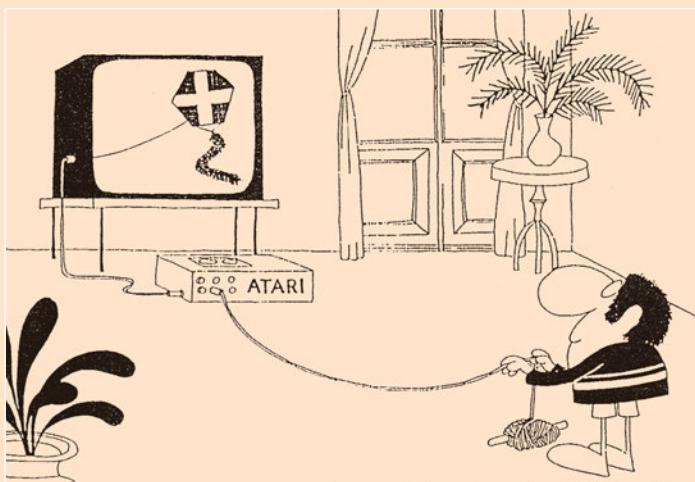
Η χρησιμοποίηση των ΜΜΕ, ιδιαίτερα της τηλεόρασης, κατά την εκπαιδευτική διαδικασία απαιτεί από τον/την παιδαγωγό:

- ✓ Την πολύπλευρη γνώση των επιδράσεών τους (θετικών και αρνητικών),
- ✓ τη συζήτηση με τα παιδιά γύρω από τις θετικές και αρνητικές συνέπειες της χρήσης των ΜΜΕ,
- ✓ την παρότρυνση για τη συνετή χρήση του χρόνου παρακολούθησης των προγραμμάτων των ΜΜΕ,
- ✓ τη σωστή επιλογή του προγράμματος,
- ✓ την προετοιμασία του χώρου (σωστός φωτισμός, διευθέτηση καθισμάτων)
- ✓ την παράλληλη παρακολούθηση του προγράμματος με τα παιδιά
- ✓ τη διεξαγωγή συζήτησης με τα παιδιά, μετά την προβολή του προγράμματος.

Μεταξύ οικογενειακού και σχολικού περιβάλλοντος υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση σχετικά με τα είδη των ΜΜΕ που προσφέρουν στα παιδιά. Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του/της παιδαγωγού εντάσσεται και η ενημέρωση της οικογένειας για τις δυνατότητες συνετής χρήσης των ΜΜΕ. Ο βαθμός μόρφωσης των γονιών και η "καθοδήγηση" του/της παιδαγωγού συμβάλλουν αποφασιστικά σε καλύτερη χρήση καθενός μέσου, ενισχύοντας το ρόλο τους στην οργάνωση της παιδικής καθημερινότητας.

Τα παιδιά ιδιαίτερα στο οικογενειακό τους περιβάλλον, κάνουν χρήση σχεδόν όλων των ΜΜΕ, ανάλογα:

- ☀ με την οικονομική κατάσταση της οικογένειας,
- ☀ το κοινωνικο-μορφωτικό επίπεδο των γονιών,
- ☀ τη θέση τους στην οικογένεια (μόνα τους ή με αδέρφια),
- ☀ τα ενδιαφέροντα, το θέμα, το περιεχόμενο (π.χ. το αγόρι θα δει τις αθλητικές εκπομπές με τον πατέρα του).

Εικόνα 13.7

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το σημαντικότερο ρόλο στην παιδική "κατανάλωση" των ΜΜΕ, θεωρείται ότι διαδραματίζει η στάση των ενηλίκων απέναντι σ' αυτά. Προϋποθέσεις για την υιοθέτηση μιας πιο συνετής χρήσης των ΜΜΕ από τα παιδιά, αποτελούν:

- ☀ Ο σχετικός εφοδιασμός με οπτικοακουστικά παιδαγωγικά ΜΜΕ, καθώς και άλλων μέσων απασχόλησης των παιδιών, όπως παιδικά βιβλία, παιχνίδια, εγκυκλοπαίδειες κ.ά.,
- ☀ το πρότυπο συμπεριφοράς ιδιαίτερα των ενηλίκων,
- ☀ η ευαισθητοποίηση για εκπαιδευτική χρήση των ΜΜΕ από όλα τα μέλη της οικογένειας ή της τάξης,
- ☀ η παρότρυνση των παιδιών για σωστή χρήση των ΜΜΕ.

Η χρήση των ΜΜΕ από τα παιδιά γίνεται στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης του εαυτού τους με το περιβάλλον. Οι απαγορεύσεις όπως και η στάση αδιαφορίας και παραίτησης ελάχιστα βοηθούν. Η κατευθυνόμενη και υποστηριζόμενη στάση από την πλευρά των ενηλίκων (γονιών και παιδαγωγών) ως προς τη χρήση των μέσων από τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, για να είναι αποτελεσματική, απαιτεί από τους ενήλικες πληρότητα γνώσης των σταδίων ανάπτυξης του παιδιού και των τεχνολογικών δυνατοτήτων των ΜΜΕ, καθώς και των επιπτώσεων από τη χρήση των μέσων στη συγκεκριμένη ηλικία. Σημαντικός θεωρείται ο βαθμός γνώσης των γονέων, οι οποίοι αποφασίζουν για την προμήθεια του συγκεκριμένου εμπορικού "παιδικού" ΜΜΕ. Οικογένεια

και σχολείο αποτελούν τις πηγές καθοδήγησης και άσκησης επιρροής των παιδιών της προσχολικής ηλικίας για τα ΜΜΕ.

13.3. Τηλεόραση

Από όλα τα ΜΜΕ η τηλεόραση έχει δεχτεί τη δριμύτερη κριτική. Τα τηλεοπτικά προγράμματα και τα κινούμενα σχέδια, απορροφούν τον ελεύθερο χρόνο του παιδιού. Ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα, όπου οι δυνατότητες για παιχνίδι περιορίστηκαν από την ανυπαρξία ελεύθερου χρόνου και χώρου, η τηλεόραση επικεντρώνει το ενδιαφέρον του παιδιού, το καθηλώνει και το υποτάσσει στο πρόγραμμά της.

Είναι ευρύτερα αποδεκτή η αντίληψη ότι η τηλεόραση μπορεί να λειτουργήσει θετικά:

ως ενεργητική πηγή εκμάθησης διδακτικής ύλης καθώς και ως φορέας πληροφοριών για την παθητική μάθηση.

Έχει επίσης διαπιστωθεί ότι οδηγεί στην κοινωνική μάθηση και έτσι συμβάλλει:

στη διαδικασία κοινωνικοποίησης των παιδιών της προσχολικής ηλικίας τόσο με την εικόνα του κόσμου που παρουσιάζει, όσο και ως πηγή κοινωνικής πληροφόρησης.

Από την άλλη υποστηρίχτηκε πως η τηλεόραση μπορεί να διαδραματίζει και αρνητικό ρόλο λειτουργώντας ως **παραμορφωτικός καθρέφτης** της πραγματικότητας.

Η λειτουργία της εικόνας ασκεί καθοριστικό ρόλο στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, γιατί προσφέρει σ' αυτά σημαντικές δυνατότητες, τα ευχαριστεί, διεγείρει την περιέργεια και τη φαντασία τους και προκαλεί την αυθόρμητη αναζήτηση.

Υποστηρίζεται πως η ανάγκη του παιδιού για φαντασία ικανοποιείται καλύτερα μέσα από τις παιδικές δραστηριότητες παρά από τις φτιαχτές φαντασιώσεις των μεγάλων. Εξάλλου, στα προγράμματα της τηλεόρασης το φανταστικό και το πραγματικό συγχέονται, δημιουργώντας στο παιδί ψεύτικες εικόνες για τον εαυτό του και για τους άλλους (Πιάνου, 1993).

Εικόνα 13.8, 13.9

Η εικόνα της πραγματικότητας που προβάλλεται από τα ΜΜΕ ασκεί σημαντική επίδραση στην παιδική ψυχосύνθεση

Ο χρόνος που καταναλώνεται στην παρακολούθηση τηλεοπτικών προγραμμάτων είναι πολλές φορές μεγάλος και λειτουργεί σε βάρος της διαπροσωπικής λεκτικής επικοινωνίας, του παιγνιδιού, ακόμα και του ύπνου.

Διάχυτη είναι η ανησυχία για την αρνητική επιρροή που πιθανόν να ασκεί στη *σωματική* και *ψυχική* υγεία των παιδιών της προσχολικής κυρίως, ηλικίας, όπως:

- ✓ Στην εκδήλωση *επιθετικότητας* η οποία προκαλείται ή ενισχύεται από την παρακολούθηση τηλεοπτικών σκηνών: βίας, φόβου, εγκλημάτων, πολέμων, κλοπών κ.τ.λ.,
- ✓ στην *αποευαισθητοποίηση* των παιδιών ως προς την πραγματική βία εξαιτίας της έκθεσής τους σε μεγάλες ποσότητες τηλεοπτικής βίας,
- ✓ στην κατάσταση *παθητικότητας*, που μοιάζει με "*διανοητική νάρκωση*" και εκδηλώνεται με την έλλειψη διάθεσης από το παιδί για ενεργητικότητα και σύγχυση μεταξύ των γεγονότων της πραγματικής ζωής με την τηλεοπτική πραγματικότητα,

- ✓ στην εμφάνιση του συνδρόμου του "κουρασμένου παιδιού" με συμπτώματα άγχους και ανησυχίας (το σύνδρομο αυτό μπορεί να εμφανιστεί σε παιδιά που παρακολουθούν τηλεόραση 3-6 ώρες κατά μέσο όρο, την ημέρα),
- ✓ στη διαταραχή του ύπνου των παιδιών, που εκδηλώνεται με συμπτώματα αϋπνίας, ανησυχίας και εφιαλτικών ονείρων,
- ✓ στην ενίσχυση της παχυσαρκίας, εξαιτίας της έλλειψης άσκησης του σώματος και των κακών διατροφικών συνηθειών που αποκτώνται από τις διαφημίσεις που προβάλλονται μεταξύ των τηλεοπτικών προγραμμάτων κ.ά.

Για να είναι θετική η επίδραση της τηλεόρασης, χρειάζεται να εκπληρώνονται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως:

- ☀ Η σωστή επιλογή κατάλληλων για την προσχολική ηλικία ταινιών,
- ☀ ο περιορισμός της διάρκειας παρακολούθησης τηλεόρασης, ώστε να αποφεύγεται η κόπωση των ματιών,
- ☀ η αποφυγή της δημιουργίας εθισμού στην αλόγιστη χρήση της τηλεόρασης,
- ☀ η σωστή τοποθέτηση απέναντι στην οθόνη (κατάλληλη απόσταση) (Πιάνου, 1993).

Κατάλληλες ταινίες για την προσχολική ηλικία θεωρούνται:

- ☀ ορισμένες παιδικές ταινίες διδακτικού περιεχομένου, κινούμενων σχεδίων, εκπαιδευτικά προγράμματα που ανταποκρίνονται στο αντιληπτικό επίπεδο αυτής της ηλικίας,
- ☀ εκπομπές απλές, χωρίς δύσκολη πλοκή, μπερδεμένα νοήματα και χωρίς βία σωματική ή ψυχική,
- ☀ προγράμματα που να ανταποκρίνονται στη γλωσσική και γνωστική τους ικανότητα, στο πνευματικό τους επίπεδο, στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους.
- ☀ προγράμματα που να δείχνουν θετικά πρότυπα συμπεριφοράς, με αξίες και ευαισθησίες στον ανθρώπινο πόνο και στα ιδανικά.

Όσον αφορά το ρόλο της τηλεόρασης ως μέσου διδασκαλίας της γλώσσας, υπάρχουν μερικά στοιχεία τα οποία φαίνονται να δείχνουν ότι έχει θετική επίδραση, ενώ άλλα δείχνουν ότι η επίδρασή της στην εκμάθηση της γλώσσας είναι αρνητική (Κουτσοβάνου, 1991). Την άποψη της αρνητικής επίδρασης της τηλεόρασης στη γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, ενισχύει η Μαρί Γουέιν, η οποία υποστηρίζει πως η τηλεόραση δεν απαιτεί

καμία λεκτική συμμετοχή από μέρους του παιδιού παρά μόνο μια παθητική δεκτικότητα (Πιάνου, 1993).

13.4. Ηλεκτρονικός υπολογιστής

Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, συνδυάζοντας οπτικά, δυναμικά, προγραμματισμένα και αλληλεπιδραστικά χαρακτηριστικά, πλεονεκτεί έναντι της τηλεόρασης. Έτσι δικαιολογείται και το γεγονός ότι η απόκτηση Η/Υ από το παιδί μειώνει την κατανάλωση του τηλεοπτικού χρόνου.

Η χρήση των Η/Υ από τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας υποστηρίζεται ότι επιταχύνει τη διαδικασία ανάπτυξης της νοημοσύνης. Δεν απουσιάζουν όμως και οι επικριτές, οι οποίοι φοβούνται μήπως η ενασχόληση των παιδιών με τους Η/Υ τα οδηγεί σε "**μηχανοποίηση της σκέψης**" και σε μείωση της κοινωνικής επικοινωνίας.

Εικόνα 13.10, 13.11

Οι πολλαπλές δυνατότητες της κατάλληλης χρήσης του Η/Υ εντυπωσιάζουν και ενθουσιάζουν το παιδί της προσχολικής ηλικίας

Η εισαγωγή και η συμβολή του Η/Υ στο πρόγραμμα της προσχολικής εκπαίδευσης έχει απασχολήσει επανειλημμένα τους ειδικούς. Χωρίς να υπάρχει ομόφωνη και ενιαία αντιμετώπιση του θέματος, επικρατεί αναποφασιστικότητα και σκεπτικισμός.

Η σωστή αξιοποίηση της εισαγωγής του Η/Υ αποτελεί Παιδαγωγική πρόκληση για τις δυνατότητες της Προσχολικής Αγωγής, εφόσον υπόσχεται πολλές εφαρμογές, ποικίλες εμπειρίες, δίνει ευκαιρίες σε παιδιά διαφορετικού κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου να αποκτήσουν γνώσεις και να εκφραστούν με πολλαπλούς τρόπους.

Ο καλύτερος τρόπος χρήσης του Η/Υ είναι να λειτουργεί ως συμπλήρωμα και όχι ως υποκατάστατο διάφορων δραστηριοτήτων της Προσχολικής Αγωγής. Επίσης, δεν αντικαθιστά τον/την παιδαγωγό (ούτε τους γονείς) που εξακολουθούν να παίζουν ενεργό ρόλο στη μάθηση όλων των παιδιών.

Ειδικότερα, τα παιδιά με ειδικές ανάγκες επωφελούνται αρκετά από τη χρήση του Η/Υ, γιατί μπορεί να προσαρμοστεί στις ιδιαιτερότητές τους. Τα πλέον διαδεδομένα στο εμπόριο προγράμματα είναι τα:

- ✻ Εκγύμνασης και εμπέδωσης: τα παιδιά ασκούνται σ' ένα συγκεκριμένο θέμα (πχ. σε γράμματα & αριθμούς),
- ✻ παρουσίασης: τα παιδιά διδάσκονται κάποιο θέμα (πχ. τις εποχές),
- ✻ προσομοίωσης: τα παιδιά προσποιούνται κάποιο πρόσωπο ή ζώο και πρέπει να λύσουν το πρόβλημα που τους παρουσιάζεται,
- ✻ ανοιχτού περιβάλλοντος: τα παιδιά καλούνται να δημιουργήσουν κάτι (πχ. μια εικόνα),
- ✻ επίλυσης προβλημάτων: τα παιδιά προσπαθούν να επιλύσουν διάφορα προβλήματα (πχ. μαθηματικών εννοιών).
- ✻ Επιπλέον κυκλοφορούν στο εμπόριο και παιχνίδια για τον Η/Υ τα οποία χωρίζονται σε παιχνίδια δράσης, περιπέτειας, προσποίησης, αναπαράστασης.

Ο/ η παιδαγωγός που χρησιμοποιεί τον Η/Υ χρειάζεται να είναι κριτικός χρήστης και αρκετά ενημερωμένος/ή για τις επιπτώσεις της χρήσης του. Για να έχει τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα, πρέπει να γνωρίζει ότι:

- Ο Η/Υ είναι μόνο μέρος ενός εργαστηρίου στην τάξη,
- ο χρόνος απασχόλησης πρέπει να είναι σύντομος.
- η επιλογή των προγραμμάτων γίνεται με βάση τα αναπτυξιακά κριτήρια των παιδιών.

Επιπλέον οφείλει να:

- Γνωρίζει τις βασικές τεχνικές χειρισμού του Η/Υ,
- βοηθά αρχικά τα παιδιά, ενώ στη συνέχεια ενθαρρύνει σταδιακά την αυτοκατευθυνόμενη και τη συνεργατική μάθηση,
- συζητά με τα παιδιά τις εμπειρίες τους από την ενασχόλησή τους με τον Η/Υ.

Ως ποιοτικά και αναπτυξιακά κατάλληλα προγράμματα για τον Η/Υ θεωρούνται εκείνα που:

- ✧ Είναι ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών της προσχολικής ηλικίας και το κοινωνικοπολιτισμικό τους υπόβαθρο.
- ✧ Έχουν ξεκάθαρους στόχους και πολλές δυνατότητες, δίνουν έμφαση στην ενεργητική μάθηση, τον πειραματισμό και την επίλυση προβλημάτων.
- ✧ Μπορούν να ενσωματώνονται στο πρόγραμμα της προσχολικής εκπαίδευσης.
- ✧ Καλλιεργούν τη φαντασία και τη δημιουργικότητα των παιδιών.
- ✧ Είναι αισθητικά ευχάριστα.
- ✧ Δίνουν στα παιδιά δυνατότητες "ελέγχου" κατά τη διάρκεια της χρησιμοποίησής τους (έλεγχος πιθανών λαθών).
- ✧ Έχουν κατάλληλη και αποτελεσματική ανατροφοδότηση (ενισχύονται οι σωστές προσπάθειες των παιδιών).
- ✧ Δίνουν την δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε πολλές σωστές απαντήσεις (Ντολιοπούλου, 1999).

Εικόνα 13.12

Η σωστή αξιοποίηση του Η/Υ από τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αποτελεί πηγή πρόκλησης για πειραματισμούς και δημιουργικές ενασχολήσεις

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η εισαγωγή των σύγχρονων ηλεκτρονικών μέσων στην Προσχολική Εκπαίδευση συνδέεται από τη μια με τις δυνατότητες δημιουργίας κινήτρων για μάθηση στα παιδιά και από την άλλη με την ελεγ-

χόμενη και επιλεκτική αγωγή της χρήσης τους προς αποφυγή της εμφάνισης αρνητικών επιδράσεων.

Κλείνοντας, σημειώνουμε ένα από τα πορίσματα των ερευνών σχετικά με την επίδραση της τηλεοπτικής βίας και της αλόγιστης χρήσης των ΜΜΕ:

"Το τι παίρνουν τα παιδιά από την τηλεόραση και πόσο αυτή τα επηρεάζει καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το πώς τα έχουν μάθει οι γονείς τους να χρησιμοποιούν την τηλεόραση και κάθε ΜΜΕ, γενικότερα. (Herbert, μ.τ.1β, σ.63.)

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Τα ΜΜΕ γενικότερα και ιδιαίτερα τα εύχρηστα οπτικοακουστικά μέσα, που το παιδί συνηθίζει από το σπίτι και τα οποία σταδιακά εισάγονται στην Προσχολική Εκπαίδευση, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη μαθησιακή διαδικασία του. Η χρήση τους πρέπει να είναι προσεκτική από τους γονείς και τους παιδαγωγούς Προσχολικής Αγωγής. Μπορούν να έχουν αρνητική επιρροή αν μεταβάλλουν το παιδί σε παθητικό θεατή ή ακροατή ή αν το περιεχόμενο του προγράμματος δεν έχει ελεγχθεί σε σχέση με την Παιδαγωγική του καταλληλότητα. Αντίθετα μπορούν να αποτελέσουν ευκαιρία για εμπλουτισμό των γνώσεων και για διαπαιδαγώγηση, αν ανοίγουν τους δρόμους της γνώσης, ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών, τοποθετούν το παιδί στο κέντρο του ενδιαφέροντός τους, δηλαδή το σέβονται, το προστατεύουν και προάγουν τη μάθησή του. Τέλος μπορούν να προσφέρουν σε γονείς και παιδαγωγούς, ιδιαίτερα των απομακρυσμένων περιοχών, πολλά χρήσιμα στοιχεία και πληροφορίες για την εκπλήρωση του ρόλου τους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Να αναφερθείτε στον παιδαγωγικό ρόλο (θετικό και αρνητικό) των ΜΜΕ.
2. Ποιοι λόγοι καθιστούν αναγκαία τη διαπαιδαγώγηση του παιδιού για τη συνετή χρήση των ΜΜΕ;
3. Με αφορμή το πόρισμα των ερευνών που αναφέρεται στην επίδραση της τηλεοπτικής βίας και της αλόγιστης χρήσης των ΜΜΕ στα παιδιά (βλέπε τελευταία παράγραφο κειμένου), να σχολιάσετε το ρόλο της οικογένειας στην αγωγή χρήσης των ΜΜΕ.
4. Ποιος ο ρόλος της Προσχολικής Εκπαίδευσης στην αγωγή χρήσης των ΜΜΕ;
5. Να διατυπώσετε σε επίπεδο τάξης τις απόψεις σας για τη χρήση του Η/Υ στην Προσχολική Εκπαίδευση.
6. Δεν είναι χωρίς σημασία το υποστηριζόμενο: "το ραδιόφωνο κατάργησε από τον άνθρωπο το τραγούδι και η τηλεόραση περιόρισε στο ελάχιστο την ομιλία και το διάλογο". Διατυπώστε τις απόψεις σας σχετικά με την επίδραση των ΜΜΕ στην διαπροσωπική, άμεση, λεκτική επικοινωνία των παιδιών-χρηστών με τα άτομα του κοινωνικού τους περιβάλλοντος.
7. Αφού συγκεντρώσετε άρθρα από τον τύπο, περιοδικά, βιβλία, μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις και άλλο υλικό σχετικό με την επίδραση της τηλεόρασης και του Η/Υ στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, να τα παρουσιάσετε εκθέτοντάς τα σε εμφανές σημείο του σχολείου σας.

κεφάλαιο 14

η αξιολόγηση στην προσχολική αγωγή

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου
οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:

Να κατανοήσουν τη σημασία της αξιολόγησης στην προσχολική αγωγή.

14.1. Η αξιολόγηση στην Προσχολική Αγωγή

Η αξιολόγηση αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο του σχεδιασμού και της σύνταξης κάθε Προγράμματος Σπουδών και βασικό στοιχείο της διδακτικής διαδικασίας. Αποτελεί μέσο ανατροφοδότησης της διδασκαλίας.

Συγκεκριμένα, στην Προσχολική Εκπαίδευση καταγράφονται τα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης, της μάθησης και της κοινωνικοποίησης των παιδιών. Παρακολουθούνται τα παιδιά ως προς την πρόοδό τους και εξετάζονται τα δείγματα της εργασίας τους κατά τη διάρκεια αυθεντικών και όχι επινοημένων δραστηριοτήτων, ειδικών για την αξιολόγηση (π.χ. διαγνωστικά τεστ κ.λπ.) προκειμένου ο/η παιδαγωγός:

- ☀ Να σχεδιάζει και να προσαρμόζει την εκπαιδευτική διαδικασία στις πραγματικές ανάγκες κάθε παιδιού.
- ☀ Να ανταλλάσσει πληροφορίες με τους γονείς και τους δασκάλους.
- ☀ Να αξιολογεί την αποτελεσματικότητα του προγράμματος, με σκοπό την συνεχή βελτίωσή του.

Η αξιολόγηση δεν ταυτίζεται με τη βαθμολόγηση, η οποία στην συγκεκριμένη ηλικία των παιδιών είναι ανεπίτρεπτη.

Εικόνα 14.1

Η καλλιέργεια των διαφόρων δεξιοτήτων στα παιδιά αποτελεί πρωταρχικό στόχο του Αναλυτικού προγράμματος της προσχολικής εκπαίδευσης

14.2. Ο φάκελος εργασιών του παιδιού

Στο φάκελο εργασιών καταγράφεται η διαδικασία της μάθησης, ό,τι ενδιαφέρει το παιδί, τι έχει μάθει, πώς σκέφτεται, πώς δημιουργεί, πώς αναλύει και συνθέτει.

Ο φάκελος μπορεί να περιέχει δείγματα δουλειάς και άλλες καταγραφές διάφορων μορφών συστηματικής παρατήρησης, όπως σχέδια, γραπτά κείμενα, κατασκευές, αποσπάσματα βιβλίων που διαβάζουν τα παιδιά, βίντεο, φωτογραφίες, μαγνητοφωνήσεις αφηγήσεων των παιδιών κ.λ.π.

Το υλικό οργανώνεται κατά χρονολογική σειρά και κατηγορία και συγκρίνονται οι πρόσφατες εργασίες του παιδιού με τις προηγούμενες. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην **ατομική του πρόοδο**. Η πρόοδος κάθε μαθητή δε **συγκρίνεται** με αυτήν των υπολοίπων.

Τα συμπεράσματα των παιδαγωγών για την επίδοση του παιδιού, τις ικανότητες και τις ανάγκες του βασίζονται στην πρόοδό του σε όλους τους τομείς ανάπτυξης, μάθησης και κοινωνικοποίησης.

Οι παιδαγωγοί υποβοηθούν όλα τα παιδιά, αναγνωρίζουν και αξιοποιούν την ποικιλία των ατομικών διαφορών και των ιδιαίτερων εμπειριών κάθε παιδιού και δε βασίζονται στην κυρίαρχη κουλτούρα, υποβαθμίζοντας παιδιά πολιτιστικών και κοινωνικών μειονοτήτων.

Αξιολογούν όχι μόνο τι μπορεί να κάνει κάθε παιδί μόνο του, αλλά τι μπορεί να κάνει σε συνεργασία με τα άλλα παιδιά και με τη βοήθεια του/της παιδαγωγού.

Τέλος, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη αυτά που έχουν να πουν οι γονείς σχετικά με την πρόοδο που έχουν τα παιδιά τους στους διάφορους τομείς. Είναι συχνά αγχωμένοι για το πώς μπορούν να βοηθήσουν. Πρέπει να είναι ενήμεροι σχετικά με την πρόοδο των παιδιών τους και να τους προτείνονται παιχνίδια και δραστηριότητες, τα οποία μπορούν να παίξουν με τα παιδιά τους στο σπίτι, ώστε να συμβάλουν με τον τρόπο τους στη βελτίωση των ικανοτήτων και των επιδόσεων των παιδιών.

Αν και μπορεί να υπάρχουν διαφορές στις δυνατότητες ενός παιδιού, ανάλογα με το χρόνο, που έχει ενταχθεί σε πρόγραμμα Προσχολικής Αγωγής, με την ηλικία του ή με το επίπεδο της οικογένειάς του, αυτές οι διαφορές συχνά ελαττώνονται σταδιακά στη διάρκεια του υπόλοιπου χρόνου της Προσχολικής Αγωγής.

Εικόνα 14.2

Τα έργα των παιδιών αποτελούν
υλικό για το φάκελο εργασιών

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποιος είναι ο ρόλος της αξιολόγησης στην Προσχολική Αγωγή;
2. Να συζητήσετε για τη σημασία του φακέλου εργασιών στην παρακολούθηση και αξιολόγηση της προόδου του μαθητή.

γλωσσάρι

Αγωγή: Η λέξη ετυμολογικά παράγεται από το ρήμα άγω, που σημαίνει οδηγώ κάποιον προς ένα σκοπό ή προς μια κατεύθυνση. Ως εκπαιδευτικός όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά, για να δηλώσει τη με συνοδεία μετάβαση του παιδιού στο σχολείο από τον παιδαγωγό, που στην αρχαιότητα ήταν ένας δούλος. Αργότερα η λέξη απέκτησε μεταφορική σημασία και σήμαινε την επίβλεψη, την καθοδήγηση, τη διδασκαλία του παιδιού, δηλαδή την επίδραση του/της παιδαγωγού σ' αυτό. Με τον όρο αγωγή σήμερα εννοούμε την επίδραση του κοινωνικο-πολιτιστικού περιβάλλοντος, και ιδιαίτερα την επίδραση των ενηλίκων (εκπαιδευτικών, γονέων κ.τ.λ.), στο παιδί (Κιτσαράς, 1991)

Αλφαβητισμός ή "πρώιμος" αλφαβητισμός: Με τον όρο "αλφαβητισμό" ή "πρώιμο αλφαβητισμό" αναφερόμαστε στην καλλιέργεια βασικών δεξιοτήτων που θα επιτρέψουν και θα υποστηρίξουν τόσο τη μεταγενέστερη ανάπτυξη της γραφής και της ανάγνωσης όσο και πιο σύνθετων μορφών γλωσσικού, μαθηματικού και επιστημονικού αλφαβητισμού.

Αδρή κινητικότητα: Περιλαμβάνει τις κινήσεις που αφορούν το σύνολο του σώματος (τρέξιμο, περπάτημα κ.ά.).

Άτομα με Ειδικές Ικανότητες: Είναι το άτομο το οποίο δεν είναι σε θέση να συμμετάσχει σε όλες τις δραστηριότητες και να απολαμβάνει όλα τα αγαθά που προσφέρει στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνία στην οποία ζει, εξαιτίας της κατάστασης κάποιου ή κάποιων από τα ψυχοσωματικά του χαρακτηριστικά (Δημητρόπουλος Α., Σημειώσεις).

Γωνίες δραστηριότητας: Είναι λειτουργικά κατάλληλα διαμορφωμένα τμήματα στο χώρο της τάξης που εξοπλίζονται από διαφορετικό παιδαγωγικό υλικό. Το υλικό αυτό είναι ανάλογο με τη δραστηριότητα που επιτελείται στην κάθε γωνιά.

Δεξιότητες: Οι δεξιότητες δεν είναι έμφυτες ικανότητες, αλλά γνώσεις ή στάσεις που αποκτούμε μέσα από συστηματική προσπάθεια και άσκηση.

Ελεύθερες δραστηριότητες: Είναι οι δραστηριότητες κατά τις οποίες τα παιδιά εργάζονται μόνα τους στις διάφορες γωνιές της τάξης.

Επιστημονική μέθοδος: Αφορά τα εξής στάδια:

Προσδιορισμό του προβλήματος

Διατύπωση δυνατών λύσεων

Υποβολή σε δοκιμή των υποδεικνυόμενων λύσεων

Εξαγωγή συμπεράσματος για επέκταση της μάθησης

Σε περίπτωση μη επίλυσης του προβλήματος, επαναδιατυπώνουμε το πρόβλημα και υποβάλλουμε σε δοκιμή τα νέα δεδομένα. (Τη λύση μπορούν να τη δώσουν τόσο τα παιδιά όσο και ο ερευνητής επιστήμονας).

Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης: Σύμφωνα με το Vygotsky, είναι το μέγιστο σημείο των δυνατοτήτων του παιδιού, λαμβάνοντας υπόψη τις ατομικές διαφορές.

Κατευθυνόμενες δραστηριότητες: Είναι οι προγραμματισμένες δραστηριότητες που εφαρμόζονται για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων.

Κοινωνικές αξίες: Οι γενικές αρχές και ιδέες που καθοδηγούν και προσανατολίζουν τις ομαδικές και ατομικές συμπεριφορές.

Κοινωνικοί κανόνες: Καθορίζουν τους τρόπους συμπεριφοράς και δράσης των ατόμων στο δημόσιο και ιδιωτικό βίο.

Κοινωνικός έλεγχος: Το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί μια κοινωνία για να εξασφαλίσει τη συμμόρφωση προς τους κανόνες και τα πρότυπα που ισχύουν στην εκάστοτε κοινωνία, τη δεδομένη χρονική στιγμή.

Κοινωνικός θεσμός: Είναι ένα σύνολο σχετικά τυποποιημένων ανθρώπινων σχέσεων και δραστηριοτήτων που αφορούν τον τομέα της κοινωνικής ζωής μιας ομάδας ή κοινωνίας και παραμένουν σχετικά σταθεροί για κάποιο χρονικό διάστημα.

Κοινωνικός ρόλος: Η συμπεριφορά που αναμένουμε από το άτομο - κάτοχο μιας θέσης (π.χ. γονέα, επαγγελματία, ενεργό μέλος ενός συλλόγου κ.ά.).

Λογικομαθηματική σκέψη: Αφορά στην αναγνώριση και κατανόηση των ιδιοτήτων και σχέσεων μεταξύ των αντικειμένων.

Μάθηση: Είναι η διαδικασία αλλαγής της συμπεριφοράς του ατόμου ως συνέπεια της επεξεργασίας των εμπειριών και πληροφοριών που αντλεί από το περιβάλλον.

Νήπιο: Η νηπιακή ηλικία αρχίζει μετά τη βρεφική και εκτείνεται τυπικά από 1-6 ετών. Συνηθίζεται ο όρος “νήπιο” και “προνήπιο” να αναφέρεται στην ηλικία φοίτησης στο Νηπιαγωγείο.

Οικολογική συνείδηση: Είναι η διαμόρφωση βαθιάς συνείδησης και αξιών για την ανάγκη διάσωσης και προστασίας του περιβάλλοντος, σε όλα τα επίπεδα και τους χώρους δημόσιας και ιδιωτικής ζωής.

Πατέρες και Διδάσκαλοι της Εκκλησίας: Είναι οι φορείς της Εκκλησιαστικής Παράδοσης. Με τη φώτιση του Αγίου Πνεύματος ποιμένουν και κατευθύνουν πνευματικά τους πιστούς, εκφράζουν και ερμηνεύουν την αλήθεια του θεού και αντιμετωπίζουν τα προβλήματα της Εκκλησίας.

Πλήρη κείμενα: Κείμενα που έχουν νόημα και συνδέονται με τις εργασίες στην τάξη (την ομιλία, την ανάγνωση, τη γραφή και την επικοινωνία).

Πρόσφυγες περιβάλλοντος: Το πλήθος του φτωχού και άστεγου πληθυσμού του Τρίτου Κόσμου που αναγκάζεται να μεταναστεύσει εξαιτίας της δημιουργίας δυσμενών περιβαλλοντικών συνθηκών (αρνητικών κλιματολογικών συνθηκών, μείωσης της αγροτικής παραγωγής, κοινωνικο-οικονομικών, πολιτιστικών και πολιτικών συνεπειών της φτώχειας και του υπερπληθυσμού στον Τρίτο Κόσμο και της άνισης κατανομής του πλούτου σε παγκόσμιο επίπεδο).

Προσχολική Αγωγή: Είναι η σκόπιμη και συνειδητή ενέργεια, επιδιώκει να προσανατολίσει το παιδί προς ορισμένους σκοπούς και στόχους, οι οποίοι ευνοούν την ομαλή ανάπτυξη και προσαρμογή του στο κοινωνικό σύνολο, με την ενεργοποίηση των ψυχοπνευματικών και σωματικών του δυναμικών και ικανοτήτων.

Προσχολική Εκπαίδευση: Είναι ο χώρος που διαθέτει τα κατάλληλα μέσα και όπου συντελείται η Προσχολική Αγωγή.

Στερεότυπο: Ένα σύνολο αρνητικών γνωρισμάτων που με ακραίο και μεροληπτικό τρόπο χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν και να χαρακτηρίσουν μια ομάδα πληθυσμού ή ένα κοινωνικό σύνολο.

Συμβολική λειτουργία: Αποτελεί μια θεμελιώδη μεταμόρφωση στο γνωστικό κόσμο του παιδιού και εμφανίζεται κατά το τέλος της βρεφικής ηλικίας (18^{ος} μήνας έως 2^ο έτος). Σ’ αυτό το στάδιο νοητικής ανάπτυξης το παιδί μπορεί να παράγει εσωτερικά σύμβολα (πνευματικές εικόνες - λέξεις) τα οποία να αντιπροσωπεύουν τα αντικείμενα και τις πράξεις ακόμα όταν είναι αντιληπτικώς απόντα.

Συμβολικό παιχνίδι: Είναι το παιχνίδι στο οποίο το παιδί παράγει εσωτερικά σύμβολα (εικόνες, λέξεις), τα οποία αντιπροσωπεύουν αντικείμενα και καταστάσεις που δεν είναι παρόντα. Για παράδειγμα, κρατά ένα μακρόστενο κουτί και προσποιείται ότι μιλά στο τηλέφωνο.

Συμμετοχικότητα (κουλτούρα συμμετοχικότητας): Εννοούμε τη συνειδητοποίηση της ενεργητικής και δημιουργικής συμμετοχής όλων στη διαμόρφωση των συνθηκών της ζωής και όχι απλώς τη "συν-δράση", την κατάσταση, δηλαδή, "έλαβα μέρος σε συγκεκριμένες ενέργειες".

Ψυχοπαιδαγωγικό υλικό: Το υλικό που χρησιμοποιείται είτε για τις ελεύθερες είτε για τις κατευθυνόμενες δραστηριότητες των παιδιών της προσχολικής ηλικίας.

Βιβλιογραφία

- Bredekamp, S. & Coople C.: *Καινοτομίες στην Προσχολική Εκπαίδευση: Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές στα σχολικά προγράμματα*, Εισαγωγή, επιμ. Ντολιοπούλου Ε., μετ. Μαρκάκη, Ε, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.
- Bruner J.: *Η διαδικασία της Παιδείας*, Εκδ. Καραβία 1964.
- De Meur A. & Staes L.: *Ψυχοκινητική Αγωγή και επανεκπαίδευση*, εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα 1990.
- Dohbey, H.-Spenser, M.: *Πρώτη Ανάγνωση και Γραφή. Συνεργασία σπιτιού, σχολείου*, Εκδ. Έκφραση, 1998.
- Genevieve Painter Ed. D.: *Πώς θα βοηθήσετε το παιδί σας ν' αναπτυχθεί*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1988.
- Herbert, M.: *Ψυχολογικά προβλήματα της Παιδικής Ηλικίας*. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1998.
- Hogemann, M.: *Νηπιαγωγός, ένα όχι συνηθισμένο επάγγελμα*, εκδ. Κορφή, Αθήνα, 2000.
- Kamii C. και Devries: *Η θεωρία του J. Piaget και η Προσχολική Αγωγή*, (Μεταφρ. Ε. Βασιλειάδου Ε.) εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα, 1979.
- Mayesky, M: *Creative activities for young children*, Delmar Publishers, USA, 1998.
- Piaget, J.: *Συζήτηση για τη διδασκαλία των Μαθηματικών*, μτφρ. Ν. Ράπτης, Αθήνα 1977.
- Reble, A.: *Ιστορία της Παιδαγωγικής*, Εκδ. Παπαδήμα, 1999.
- Αναλυτικά Προγράμματα Κύπρου, 1982.
- Βιβλίο δραστηριοτήτων για το Νηπιαγωγείο, βιβλίο Νηπιαγωγού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1991.
- Βιδάλη, Α.: *Νεότερικότητα, Αγωγή και Προσχολική Ηλικία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2000.
- Βοσνιάδου, Σ.: *Η Ψυχολογία των Μαθηματικών*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1995.
- Βουτσά, Μ.: *Περιβαλλοντική Αγωγή στη γειτονιά, Παράθυρο στην εκπαίδευση του Παιδιού*, τ.9. 2001. σσ. 154-159.
- Γαβαλά, Λ., Λαυρεντάκη-Μπούκα, Φ.: *Εμπειρίες και δραστηριότητες*

από τις Φυσικές Επιστήμες, Εκδ. Gutenberg, 1998.

- Γάκου, Ε.: *Προαναγνωστικές Δραστηριότητες*. Έκδοση Β'. Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2000.
- Γενειατάκη - Αρβανιτίδη, Ε.: *Καθημερινές Δραστηριότητες στο Νηπιαγωγείο στο πλαίσιο Βιωματικών ενοτήτων*. Εκδ. Δίπτυχο, Αθήνα 1981.
- Γιαννικοπούλου, Α.: *Από την Προανάγνωση στην Ανάγνωση*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998.
- Γιαννικοπούλου, Α.: *Ψυχολογία προσαρμογής του παιδιού και του ενηλίκου*, Γ' Έκδοση, Αθήνα, 1985.
- Γουδέλη Μ.: *Ψυχική Υγιεινή του Παιδιού*, μέρος Β', Αθήνα, 1977.
- Δανασής-Αφεντάκης, Α.: *Η εξέλιξη της Παιδαγωγικής Σκέψης*, Β' Έκδοση, Αθήνα, 1985.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για τα Μαθηματικά, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001.
- Εξαρχάκος Θ.: *Διδακτική Μαθηματικών*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1988.
- Ζαχαρενάκης, Κ.Μ: *Αντισταθμιστική Αγωγή*, Αθήνα, 1991.
- Θεοδώρου Δ. Ι.: *Οι επιχειρήσεις και τα Νομικά Πρόσωπα των Ο.Τ.Α.*, Θεσσαλονίκη, 2001.
- Κάνιστρα, Μ.: *Εικαστικά*. Γ', ΕΠΛ, ΟΕΔΒ, Αθήνα, 1987.
- Κανονισμός Διοίκησης και Λειτουργίας των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών, Αθήνα, 1998.
- Κανονισμός Εθνικών Παιδικών Σταθμών, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 1959.
- Κανονισμός Λειτουργίας Κρατικών Βρεφονηπιακών σταθμών, "αποφ. Γ2α/ΟΙΚ.4108/88. ΦΕΚ 546/88 τ Β", Αθήνα, 1988.
- Κατέβας Γ.: *Η Προσχολική Αγωγή ως Θεσμός*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, 1994.
- Καφούση, Σ.: *Τα Μαθηματικά των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, τ.13, Γενάρης Φλεβάρης, 2000.
- Κιτσαράς, Γ.: *Εισαγωγή στην Προσχολική Παιδαγωγική*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1991.
- Κιτσαράς, Γ.: *Προσχολική Αγωγή*, Αθήνα, 1997.
- Κόκκοτα, Π.: *Σύγχρονες Προσεγγίσεις στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών*, Αθήνα, 1998.
- Κολιάδης, Ε.: *Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη*, τ. Α' & Β', Αθήνα, 1991.
- Κοσμά, Αικ.: *Ιστορία της Προσχολικής Αγωγής*, Θεσσαλονίκη, 1985.

- Κουτσουνβάνου Ε. και ομάδα εργασίας: *Μορφές και τρόποι εργασίας στο Νηπιαγωγείο*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1990.
- Κουτσουνβάνου Ε.: *Η θεωρία του Piaget και παιδαγωγικές εφαρμογές στην Προσχολική Εκπαίδευση*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1994.
- Κουτσουνβάνου, Ε. (επιμ): *Θεωρία και Μεθοδολογία της Προσχολικής Εκπαίδευσης*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 1998.
- Κουτσουνβάνου, Ε. & Ομάδα Εργασίας: *Οι κοινωνικές Επιστήμες στην Προσχολική Εκπαίδευση*. Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1999.
- Κουτσουνβάνου, Ε.: *Η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού της Προσχολικής ηλικίας*. Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1991.
- Κουτσουνβάνου. Ε. Δραστηριότητες για την ανάπτυξη μαθηματικών εννοιών στο Νηπιαγωγείο, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, τ.13, Γενάρης Φλεβάρης, 2000.
- Κρασσάς Σ.: *Η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και η σημασία της στη διαδικασία επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου - Διερεύνηση των θέσεων των εκπαιδευτικών (γενικής και ειδικής αγωγής)*, Διπλωματική εργασία για το ΜΔΕ, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 2001.
- Κρέτσου, Α.: Πρόταση για εβδομαδιαίο Πρόγραμμα εργασίας στο Νηπιαγωγείο, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, 2001 τ. 2°.
- Κρίβας, Σ.: *Παιδαγωγική Επιστήμη: Βασική Θεματική*, Εκδ. Gutenberg, 1997.
- Κυριαζοπούλου - Βαληνάκη Π.: *Νηπιαγωγική*, τόμος 1, 2, 3, εκδόσεις αφοί Βλάσση, 1977.
- Κυρίδης, Α.: *Μια κοινωνιολογική προσέγγιση της προσχολικής εκπαίδευσης*, εκδ. Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1996.
- Λεονταρή, Α.: *Αυτοαντίληψη*, Β Έκδ., Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.
- Μανούσου, Κ.: Μια εισαγωγή στην Περιβαλλοντική Αγωγή, *Παράθυρο στην εκπαίδευση του Παιδιού*, τ.9. (2001) σ. 152-153.
- Ματσαγγούρας, Η: Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας, τ.Α., Θεωρία της Διδασκαλίας, Η προσωπική θεωρία ως πλαίσιο Στοχαστικο-κριτικής ανάλυσης, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1998.
- Ματσαγγούρας, Η: Η εξέλιξη της Διδακτικής, Επιστημονική θεώρηση, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1995.
- Μαντζανάς Π.: *PESTALOZZI. Ζωή - έργο - Παιδαγωγικές ιδέες*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1993.
- Μοντεσσόρι Μ.: *Θεμελιώδεις Αρχές και Ιδέες στην Παιδαγωγική*, εκ-

- δόσεις Οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1983.
- Νικολακάκη Μ.: *Δυσκολίες κατανόησης της έννοιας του αριθμού από τα παιδιά της Α' τάξης του Δημοτικού* (έρευνα), Πρακτικά 16^{ου} Συνεδρίου της Ελληνικής Μαθηματικής Εταιρείας, Λάρισα, 1999.
  - Νικολάου - Κουρκάκη Ε.: *Ημερήσιες προγραμματισμένες δραστηριότητες για το Νηπιαγωγείο*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1993.
  - Ντολιοπούλου Ε.: *Σύγχρονα Προγράμματα για Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας*, εκδ. Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός, Αθήνα, 2000.
  - Ντολιοπούλου Ε.: *Σύγχρονα Προγράμματα για Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας*, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα, 2000.
  - Ντολιοπούλου, Ε.: *Σύγχρονες Τάσεις της Προσχολικής Αγωγής*. Εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 1999.
  - Οι Μεγάλοι Παιδαγωγοί, εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα, 1983.
  - Πανταζής Σ.: *Η Παιδαγωγική και το Παιχνίδι - Αντικείμενο στο Χώρο του Νηπιαγωγείου*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1997.
  - Πανταζής, Σ.: Σχολική προετοιμασία στο Νηπιαγωγείο, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, τ. 21, 2001, σ. 7-11.
  - Παρασκευόπουλος, Ι.: *Εξελικτική ψυχολογία*. 2^{ος} Τόμος, Αθήνα, 1985.
  - Παρασκευόπουλος, Ι. & Χαραλαμπόπουλου, Ι.: *Ψυχολογία ατομικών διαφορών*, Αθήνα, 1974.
  - Περιοδικό "Σύγχρονο Νηπιαγωγείο" Τεύχος 21. 2001.
  - Πιάνου, Α.: *Παιδαγωγικές Πρακτικές Στον Παιδικό σταθμό*, Ιωάννινα, 1993.
  - Πουλή, Α. & Τσιρώνη, Ν.: Δραστηριότητες γνωριμίας με τα γράμματα, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, 2001, τ. 19, σ. 53-57.
  - Ράπτης, Α. - Ράπτη, Α.: *Πληροφορική και Εκπαίδευση*, Αθήνα, 1999.
  - Ράτσικας, Δ.: Η εικόνα ως μέσο επικοινωνίας και μάθησης, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, 2001, τ. 19, σ. 62-63.
  - Σέξτου Π.: *Δραματοποίηση, Το βιβλίο του Παιδαγωγού-Εμψυχωτή*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2000.
  - Σκούρα, Α (Επιμ.): *Ανάγνωση και Γραφή*, Τόμοι: I & II & III. ΟΕΔΒ, 1998.
  - Σκούρα, Α. (Επιμ.): *Το παιδί και η Γραφή*, ΑΠΘ-ΟΕΔΒ, 1998.
  - Στελάκης, Ν.: Παίζω σημαίνει μαθαίνω. *Παράθυρο στην εκπαίδευση του Παιδιού*, τ. 9, Αθήνα, 2001.
  - Στελάκης, Ν.: Πάω σχολείο... θέλω να μάθω να διαβάζω μόνος και να γράφω όπως οι μεγάλοι. *Παράθυρο στην εκπαίδευση του Παιδιού*, τ. 6, 2001.

- Στελάκης, Ν.: Ποτέ δεν είναι νωρίς για γράψιμο και διάβασμα, όπως οι μεγάλοι, *Παράθυρο στην εκπαίδευση του Παιδιού*, τ. 5, 2001.
- Τάφα, Ε.: *Ανάγνωση και Γραφή στην Προσχολική Εκπαίδευση*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001α.
- Τάφα, Ε.: Η ανάπτυξη της ανάγνωσης και της γραφής στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, Ο ρόλος των παιδαγωγών, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, τ. 21, 2001, σ. 12-19.
- Τριλιανός, Α: Μεθοδολογία της Σύγχρονης Διδασκαλίας, τομ. Α' + Β', Καινοτόμες επιστημονικές προσεγγίσεις στη Διδακτική Πράξη, Αθήνα, 1998.
- Τσαούση, Δ.: *Η κοινωνία του ανθρώπου*. Εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1987.
- Τσιαντζή Μ.-Σ.: *Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική στα Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2000.
- ΦΕΚ. 93/19-02-1999. Αριθμ. Γ 1 /58. Πρόγραμμα Σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Προ-Δημοτική Εκπαίδευση-Νηπιαγωγείο -Δημοτικό.

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

